

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 184

Yıl: 15

Ekim 2009 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

6 TL (KDV Dahil)

DEVİRİMCİ AYDIN GELENEĞİMİZ

Aydının Önündeki Tehlike

SALTANATIN ÇELEBİSİ OLMAK!

Tunca ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Barış DOSTER
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
Ekrem KAHRAMAN
Prof. Dr. Nilüfer KURUYAZICI
Mecit ÜNAL

Brecht sorguluyor: Galilei bilime ihanet mi etti?

Türk Aydını: Türlü meşakkate katlanan bir "kahır-man"

Foucault, Derrida, Deleuze ve Baudrillard: Kapitalist pazarın "kontrollü alternatifleri"

İstemleri özgür olmayanlar: Özgürlük isteyip özgürlüksüzlük üretenler

Şevket SÜREYYA: Ergenekon Efsanesi

Dr. Levent SEÇKİN: Postmodernite ve Sanat

Yrd. Doç Dr. Hasan AYDIN: İhvân Es-Safâ'nın Düşünce Sisteminde

Astrolojinin Meşruluğu Sorunu

Dr. Arda ODABAŞI: 1908 Devrimi'nde Sansürün Kaldırılışı ve Basın Patlaması

Bilim, kültür ve sanatla daha güçlü...

**Mimarlık, Tasarım
Kültür-Sanat ve Şehircilik
alanlarına özel ilgi duyanların**

Fulya Beşiktaş
kitabevi

YEM **Kitabevi**

Fulya

Fulya Mah. Yeşilçimen Sok. No: 12/430
(Polat Kulesi Yanı) Fulya / İstanbul
Tel 0212 266 70 70 Faks 0212 266 70 59

Beşiktaş

Çırağan Cad. No: 15 34365 Beşiktaş / İstanbul
Bahçeşehir Üniversitesi Karşısı
Tel 0212 260 10 10 Faks 0212 261 32 20

www.yemkitabevi.com

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Üretim Koop. Ağına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Canan ÖSKÜLÜ

Yazı İşleri: Enrah MARAŞO
Safak TERZİ
Alper YAVUZ
Yareniz ALKAN
İlyas KARATEPE
Onurcan ÜLKER
Düzeltil: Kemal KIRAR

Görsel Yönetmen: Harun ÇAKAN
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Atilla Altunel, Dr. Bora Altan,
Zühro Bayar, Dr. M. Kürşat Bozokur,
Dr. Necmi Dayday, Dr. Cemal Dündar,
Prof. Dr. Ercan Erç, Prof. Dr. Erbil
Gözükürmüç, Prof. Dr. Çaylak Güler,
Ete Can Gürcan, Erkan İYDZ,
Prof. Dr. Bekir Karadağlı, Prof. Dr. Zafer
Kars, Doç. Dr. Çağatay Keskinok, Prof. Dr.
Semih Koray, Dr. Arda Odabaşı, Feyziye
Özberk, Sarper Özcan, Ömer Özbeke, Cem
İsmail Sarıtaş, Dr. Haluk Sevinç, Prof. Dr.
Kadir Yamaç, Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İktisatı Cad. Deva Çıkırtıcı
No: 7/2 Beyoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 244 23 72 - 81
Faks: (0212) 251 51 22

e-posta: posta@bilimutopya.com.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Könur Sok. 69/1 Kızılay/Ankara
Tel: (0312) 418 52 64

Edirne Temsilcisi: Umut AKAS
Tel: (0538) 453 80 47
umutakas@gmail.com

Hatay Temsilcisi: Hüseyin GÜLER
Büyükc Çarşı İğnacı Katı, No:45/5 İskenderun
Tel: (0326) 613 41 33

İzmir Temsilcisi: Nural GÜRAN
Tel: (0537) 843 55 13

Avrupa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
filiz@bilimutopya.com.tr

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL BORAL
Frankenallee 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-7391873 Faks: +4969-75009310

Bağcıkla Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKEEŞ Tel: +86 1067837296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: Kemal KIRAR
Tel: +315 34043474

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7393051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNERÇ
E-posta: zeynepgunes@gmail.com

Abone Koşulları: 6 Ayık: 35,00 TL,
Yıllık: 70,00 TL, Avrupa ve Orta Doğu yıllık:
50 Euro, Amerika ve Uzak Doğu yıllık: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Buzgölü Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

İsviçre Hesap Numarası
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâtelaise compte
Hesap No: 1003.007.333
gulaysinaci@romandie.com
gulay_sinaci@hotmail.com

Yurtdışı Satış Fiyatı:
Avrupa: 4,5 Euro

Organizasyon: Ulusal Haber Hiz. Prod. Ort.
San. Tic. Şiş.
Basılıncı Yeri: Analiz Basım
Dağıtım: Merkez Dağıtım AS
İSNN 1301-6717

Aydın geleneğimiz

Türk aydını çok önemli bir gelenek yaratmıştır: Türk Türk geleneği. 19 yüzyılın birinci yarısının sonlarından itibaren oluşan bu hareket kendi yüzyılına ve sonraki yüzyıla damga vurmuştur ve vermeye devam etmektedir. Aydınlar içinde bir grup hala Genç Türk geleneğinin sürdürdüğünü savunur ve kendisini bu geleneğin bir parçası olarak görür. Diğer bir kısmı ise sürmekte olan tam bağımsızlıkçı, aydınlanmacı, devrimci görüşlerin, ulus-devletli savunmayı çağrıştıracak her türlü düşünce ve eylemin, "statükocu" Genç Türk geleneğinin devamı olduğunu savunur. Bu fikirlerini "vatanı kadın memesine satma" "geniş görüşlülüğü" ile birleştirerek Genç Türk geleneğine itiraz eder. İki yüzyıla yakın süren emperyalizme direnme "statükosunu" bu açıdan değiştirme çabasındadırlar. Her şeyin sebebi olarak bu geleneği görmekteleridir.

"Genç Türk Geleneği" dediğimiz şeyi yaratan aydınların özelliği nedir? Bu aydınlar toplumsal ve kültürel dönüşümler açısından her zaman etkin ve belirleyici bir role sahiptirler. Etkin olmaları ve belirleyicilikleri; birincisi, ortaya koydukları düşünsel eserlerin niteliğinden; ikincisi, ortaya koydukları düşünsel eserler topluma devrimci fikirler aşırlarken, bir yandan da fiilen, devrimci fikirlerin hâkim olması için mücadelesinin en ön safında eylemci olarak bulunmalarından kaynaklanır. Genç Türk aydını Namık Kemal olur "Vatan" şiirleri yazar, ulusçuluk fikrine öncülük eder. O Namık Kemal padişahın mutlak hâkimiyetini yıkmak için gelecek döneme damgasını vuracak olan aydınlar ile Şinasi, Ali Suavi gibi yazar ve şairlerle birlikte ilk adı "Yurtseverler Birliği" olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurar. Genç Türk verdiği mücadelede türlü cefalar çeker, başarılar elde eder. Her kuşak geleceğe düşünsel ve eylemsel büyük bir miras aktırır. Daha sonra Ömer Seyfettin, Ömer Naci olur. O Ömer Naciler, Ömer Seyfettinler Çatalca'ya kadar dayanan düşünce ordularına, emperyalist devletlerden çekindiği için karşı koyamayan hükümeti devirirken İhtihat ve Terakki'nin fedaası olur. Genç Türk aydını Halid Ziyaettin, Halide Edip'tir, Yakup Kadri'dir, Nazım Hikmet'tir, Sabahattin Alidir, Orhan Kemal'dir, Atilla İlhan'dır, Hasan Yalçındır, Demirtaş Ceyhundur. Her kuşak kendinden önceki mirası özümseyerek yoluna devam eder. Geçmiş birikimi kendi zamanının koşulları ile yoğurur ve ona göre tavrı alır. Değişmeyen şey emperyalizme ve gericiğe karşı toplumcu-devrimci eylemciliğidir.

Genç Türk geleneğinin birdenbire oluştuğunu tabii ki iddia etmiyoruz. Onun da gerisinde büyük bir miras vardır. Köroğullar, Nesimler, Dadaloğullar, Pir Sultanlar vardır... Tarif ettiğimiz emperyalizme karşılık Mehmet Akif'in ta-

nımı ile "Tek dışı kalmış canavar" çağında türlü cefalara katlanarak tarihi yapan iki yüzyıllık aydın geleneğini ifade etmektedir.

Şair, edebiyatçı, ressam, bilim adamı... Aydın için mutlak bir tanımyapımıyoruz. O da hayatın içinde, tarihsel bir açıklamanın dışında değil. Aldığı tutuma, ileri-geri kavgasındaki tavrına göre değerlendirilir. Ya, Mecit Ünal'ın dediği gibi "Ortaya koyduğu eserler karşılığında padişahın veya kendisini himaye eden paşanın ihsan ettiği dünyalık ile geçinir." ya da halk için, bilim uğrunda, aydınlanma adına türlü cefalar çekse de gerçeğin peşinden giderek tarihin aydınlık sayfalarında, onurlu aydınlar listesinde yerini alır.

Galilei gibi engizisyonlarda yargılanan, Bruno gibi ateşlere atılan, Namık Kemal gibi sürgünlere gönderilen, Mithat Paşa gibi zindanlarda boğdurulan o büyük aydın tavrına daha fazla ihtiyaç duyduğumuz bir dönemde, toplumun bilimsel bilgi ve gerçek ile buluşabilmesi için çabala-yanlar, "dünya dönüyor diyenler" toplumumuza bir kez daha hatırlamak istedik.

Bu aydınlar hayatları pahasına bize bir şeyi gösterdiler; insanlık için, gerçek için mücadele etmenin en büyük değer olduğudur. Erdemi onların hayatlarından öğreniyoruz.

Bilim ve Ütopya olarak tarihe bir kez daha not düşelim istedik.

5 Ekim Pazartesi günü Sayın Muazzez İlimiye Çiğ'in katılımı ile Ankara büromuzun açılışını yapıyoruz. Açılışa bir de fotoğraf sergisi olacak, "İzler ve Gölgeler"... Katılırları için Sayın Fehmi Katircioğlu'na teşekkür ediyoruz. Tüm okurlarımız davetlidir...

Yaz aylarının sonlarında taşıdığımız büromuzda üç söyleşi gerçekleştirildi: Prof. Dr. Yalçın Küçük ile "Ütopyalar ve Marksizm", Prof. Dr. Öğüz Berkun ve Dr. Mutluhan İzmir ile "Ruhsal Sorunlarımızın Nedenleri", Prof. Dr. Ongun Onaran ve Dr. Levent Seçkin ile "Bilim ve Aydınlanma Karşıtı Bir Akım: Postmodernizm". Önümüzdeki aylarda söyleşiler için Prof. Dr. Namık Kemal Pak, Prof. Dr. Semih Koray, Haluk Hepkon, Dr. Fehmi Katircioğlu, Tunca Arslan, Prof. Dr. Yaman Örs, Prof. Dr. İrfan Erdoğan gibi değerli konuklarımızı ağırlayacağız. Evrim, bilim felsefesi, sinema, kuantum teorisi, yabancılaştırma, sanat vs. konular üzerine söyleşiler yapacağız. Tüm okurlarımızı söyleşilere katılmaya ve fikirlerini paylaşmaya davet ediyoruz.

Kapak resmi olarak örnek aydınımız Balaban'ın "Küfeli Göç" adlı tablosunu kullandık. Kendisine teşekkür ediyoruz.

31 Ekim-08 Kasım 2009 tarihleri arasında 28. TÜYAP/İstanbul Kitap Fuarı'ndayız. Buluş-

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Ahıran Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
ahiparlatip@gmail.com (0 605) 476 81 48

Afyon Kocatepe Üniversitesi
Kutlülâlin GÜLTİNKİN
kilyultekin@hotmail.com (0 855) 646 76 03

Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENÇİN
erenhakan@akdeniz.edu.tr (0 538) 852 74 18

Anadolu Üniversitesi
Deniz Erat ERİŞİN
denazer@gmail.com (0 555) 414 82 02

Ankara Üniversitesi
Yaren KÜR ALKAN
alkanyaren@gmail.com (0 537) 587 53 77

Baykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@baykent.edu.tr (0 532) 234 34 49

Bogaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
ceozdat@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51

Cumhuriyet Üniversitesi
Hakan SERTAN
hakansertan@hotmail.com (0 532) 335 76 95

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Metin SALIK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 335 73 32

Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYAÖNÜ
firatkayaonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32

Çukurova Üniversitesi
Bora YAĞRI
byagri@gmail.com (0 535) 942 45 25

Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTCİÇEK
serdaryurtcioek@hotmail.com (0 505) 298 90 70

Ege Üniversitesi
Hümmet TUTKUN
hirmuzutkun@hotmail.com (0 555) 361 56 14

Estêğher Osmangazi Üniversitesi
Mustafa YİĞİT
yigit_must_1907@hotmail.com (0 554) 255 82 26

Galatasaray Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@elimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78

Gazi Üniversitesi
Nesim Yiğit ERYILMAZ
yigilazz@hotmail.com (0 535) 311 81 05

Gaziantepe Üniversitesi
Mehmet BAL ABAŞ
balicz7b@hotmail.com (0 538) 889 45 89

Hacettepe Üniversitesi
Turgut SAYILIR
turguto06@hotmail.com (0 506) 470 95 36

Halik Üniversitesi
Şahin KARABAYIK
shahinkarabayik@hotmail.com (0 535) 215 77 26

İstanbul Üniversitesi
Pinar AKKOÇ
pinarakko@hotmail.com (0 555) 441 86 50

İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33

İşık Üniversitesi
Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
ecoes1@hotmail.com (0 505) 289 64 30

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77

Karapınar Üniversitesi
Celal SALMAN
celaisalman@gmail.com (0 543) 456 18 01

Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19

Toplumsal ve
düşünsel boyutu ile "aydın"

- Çivi yazısı 1
- Forum 4
- Sunuş
Emrah MARAŞO 16
- Kapak
Mecit ÜNAL
Türk aydınını bekleyen tehlike: Çelebileşmek 17
- Kapak
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
Aydınlar: Karanlıkları ve aydınlattıkları 20
- Kapak
Prof. Dr. Nilüfer KURUYAZICI
Galilei'nin yaşamı örneğinde bugünden Brecht'e bakış 28
- Kapak
Ekrem KAHRAMAN
Türkiye'de sanatın entelektüel/ideolojik handikapı ya da bir küreselleşme enstrümanı olarak "ceo" küratörler... 36
- Kapak
Tunca ARSLAN
Gelip geçici ve kalıcı aydınlar 44
- Kapak
Yrd. Doç. Dr. Barış DOSTER
Cumhuriyet aydını ve emperyalist kuşatma 47
- Hasan AYDIN
İhvân'ı es-Safâ'nın düşünce sisteminde astrolojinin meşruluğu sorunu 52

Tiyatro oyunlarına, tramvay biletlerine, içki şişesi etiketlerine vs. sansür

- Şevket SÜREYYA
Ergenekon efsanesi **59**
- Levent SEÇKİN
Postmodernite ve sanat **62**
- Arda ODABAŞI
1908 Devrimi'nde sansürün kaldırılışı ve basın patlaması
İstibdat sansürü **66**
- Dilim'e göre / Kemal KIRAR **70**
- Sağlıkta Ulusal Gündem /
Dr. Uygur ER - Dr. S. Fehmi KATIRCIOĞLU -
Dr. Mutluhan İZMİR **71**
- Arkeo - Görüş / Erkan İLDİZ
Antik Dönem'de köle bankerler **74**
- Bilim ve Teknoloji Güncesi **80**
- Kitap Kurdu / İlyas KARATEPE **85**
- Matematiğin B&Ü'sü / Manfred KAESTNER **89**
- Satranç / Özgür ÖZBOSTANLAR **94**
- Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi DAYDAY **95**
- Bulmaca / Semra LARÇIN **96**

Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemshahutoglu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koc Üniversitesi
Alp AKINCI
bakinci@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60
Marmara Üniversitesi
Deniz KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Gölzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagrizsema@gmail.com (0 505) 749 41 36
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melosun@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Meltem GEN
meltemgen42@hotmail.com (0 542) 510 96 22
Niğde Üniversitesi
Süleyman AÇIKGÖZ
suleymanacikgoz51@hotmail.com (0 505) 856 62 35
ODÜ
Onurcan ÜLKER
onurcanulker@gmail.com (0537) 237 07 88
Pamukkale Üniversitesi
Gökhan GÖÇMEN
gocmengokhan@hotmail.com (0 505) 871 65 48
Sabanci Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@susabahad.univ.edu (0 505) 333 63 66
Sakarya Üniversitesi
Ahmet ÖZDEMİR
ahmet_3200@hotmail.com (0 537) 683 20 22
Selçuk Üniversitesi
Uluk SEZGİN
uluk_sezgintde@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
e-teori@hotmail.com (0 556) 828 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Ete SARP
etesarp88@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ahmet ÇAKAN
ahmetcakan0182@gmail.com (0 505) 317 89 94
Yıldırım D. Yıl Üniversitesi
Tayfun TUZCU
tntayfun@myynet.com (0 536) 724 01 50

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLÇİLERİ

ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: ilgkryyl@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulrich Technik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Congsheng Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimtoppya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Harice BALLUKAYA
ballukaya18@hotmail.com
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkcan.turhan@gmail.com

Biyomedikal Bilim ve Teknoloji Sempozyumu

Müjra ZEREN

Dünya çapında çok değerli bilim insanlarının iştirak ettiği bu kongrede araştırmacılar, biyomedikal alanında tamamladıkları veya sürdürmekte oldukları çalışmaları, yöntemleri ve bu çalışmaların sonuçlarını paylaşma açarak ortak bir bilgi bankasının hizmetine sunmuşlardır.

Bu yıl 15'incisi düzenlenen BIOMED Kongresi, 16-19 Ağustos tarihleri arasında ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde gerçekleştirildi. Biyomedikal Bilimleri ve Teknolojileri adı altında yapılan kongrenin organizasyonunu Ortadoğu Teknik Üniversitesi üstlenmişti.

Kongre, dünyanın dört bir yanındaki bilim adamlarını, medikal bilimleri dalında araştırmalarıyla ön plana çıkmış araştırmacıları, mühendisleri, genç araştırmacıları, medikal teknolojileri pazarında söz sahibi şirket temsilcilerini bir çatı altında bir araya getirerek, bu alandaki gelişmelerle ilgili bir tartışma platformu sunmaktadır. Kongre, medikal bilimi ve teknolojileriyle ilgili çeşitli gruplara bir buluşma ortamı yaratmış ve bu kişilere ortak çalışmalar yürütme fırsatı da vermiştir. Araştırmacılar, biyomateryal ve doku mühendisliği alanlarındaki çalışmalarını sözlü veya poster formunda, İngilizce olarak bilim camiasıyla paylaştı. Çalışmaların daha çok nanobiyoteknoloji, nanomedikal, mikro ve nano sistemler, hidro ve kryojeller, akıllı materyaller, görüntüleme teknolojileri, kontrollü salım sistemleri, büyüme faktörleri ve biyosensörler üzerinde yoğunlaştığı görüldü.

17 Ağustos'ta ODTÜ K.K.T.C Kampüsü'nde ODTÜ öğretim üyesi Prof. Dr. Vasıf Hasırcı tarafından yapılan açılış konuşmasıyla 3 gün sürecek olan kongrenin ilk oturumu başlatıldı. Prof. Dr. Hasırcı'nın konuşmasının ardından ilk bildiri, onur konuğu Almanya Johannes Gutenberg Üniversitesi Patoloji Enstitüsünden C. James Kirkpatrick tarafından sunuldu. Kirkpatrick, "Doku Mühendisliğinde Hücre Salınımı Organizasyon

Fenomeni" konulu çalışmasında, özellikle kemik doku rejenerasyonunda damar oluşumu için yeni terapötik yaklaşımları içeren kapsamlı bir sunum yaptı.

Thufits Üniversitesi Biyomedikal Mühendisliği bölümünü temsilen katılan Dr. Tuna Yücel, Prof. Dr. David L. Kaplan'la yürüttüğü "İpek Bazlı Biyomedikal Mühendisliği" konulu bildirisini katılımcılarla paylaştı. Tuna Yücel, ipek fibroinlerin biyofiziksel karakterlerinin biyomateryaller açısından oldukça ilgi çekici olduğunu belirtti. Ayrıca ipek bazlı materyallerin 3 boyutlu doku iskelesi, mikroküreler ve hidrojel üretiminde, hücre/ilaç iletimi uygulamalarında çeşitli formatlarda kullanılabileceğine dikkat çekti.

Washington Üniversitesi, GEMSEC (Genetically Engineered Materials Science and Engineering Center) biriminde çalışmalarını yürüten Prof. Dr. Mehmet Sarıkaya, bildirisini Fonksiyonel Materyal ve Sistemlerin Peptidbazlı moleküler dizaynlarıyla ilgili konuya ayırdı. "Hipokrat'ın aförizmalarından Batılı tıp okullarında çokça yararlanılmıştır. Hipokrat bunlardan bir tanesinde şöyle der: İlaçla tedavi olmayan hastalıklar, bıçakla tedavi edilir. Bıçakla iyi olmayanlar ise ateşle tedavi edilir. Ateşin (Keyf Cauterisation) iyi etmediği hastalıklara tedavisi iyi olmayan marazlar gözle bakılmalıdır. Buradan hareket edersek Feng-Huei Lin'in prensibini daha iyi kavrayabileceğiz."

Kongrenin ilk günkü oturumunda bildirisini sunan Ulusal Taiwan Üniversitesi Biyomedikal Mühendisliği Enstitüsü'nden Feng-Huei Lin, klasik kanser tedavi yöntemlerine ek olarak yine Hipokrat'ın klasik aförizmalarından birini hatırlattı. Feng-

Huei Lin'in yaklaşımı aslında oldukça basit, yarayı yakma temeline dayanıyor. Vücudun içinde oluşan tümörler, manyetik parçalanabilir DP-Bioglass malzemesine Fe iyonları eklenecek alt ediliyor. DP-Bioglass ile manyetik alan altında yapılan denemelerde, sıcaklığın tümörli bölgede 485 C°'lere çıkmasıyla (human Caucasian lung carcinoma) insan akciğer karsinoma hücrelerinin sayısı da azalıyor.

Kongrenin ikinci gününde bildirisini sunan Ege Üniversitesi Biyomühendislik Bölümü Öğretim üyelerinden ve Türkiye'nin Hücre Kültürü Koleksiyonu'nun (HÜKÜK) kurucusu Prof Dr. İsmet Gürhan Delioğlu, gönüllü insan denekler ve hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen dermal biyoyumluluk testlerini kendi testlerinde kullandığı hayvan hücre kültürleri üzerinde gerçekleyerek, kozmetik pomadlar ve biyomateriyallerle birlikte biyoyumluluk testlerinin deri hücreleri üzerinde nasıl bir etki yaratabileceğini gösterdi.

Kongrenin ikinci günü sözlü bildirisini sunan Prof Dr. Ali Khademhosseini MIT (Massachusetts Institutes of Technological University)'de kökhücre ve doku rejenerasyonu üzerine hidrojellerle yürüttüğü çalışmalarından bahsetti.

Aynı gün, Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğretim üyesi prof Dr. Nesrin Hasırcı, büyüme faktörleri ve yara iyileşmesi konulu bildirisini sundu. Biyomedikal mühendisliği, biyoteknoloji ve polimer bilimleri ve teknolojisi konusunda çalışmalar yürüten Hasırcı, polimerik taşıyıcılara çeşitli büyüme faktörlerinin yüklenmesi ve bunların yaralı bölgedeki etkileri üzerine bir konuşma yaptı. Çalışmasıyla birlikte, Prof Dr. Nesrin Hasırcı deride oluşan ileri derecede yaraların tedavisi için kullanılabilecek etkili bir yöntem sundu.

GATA (Gülhane Askeri Tıp Akademisi)'de bilimsel çalışmalar gerçekleştiren Ali Öztuna, çalışma arkadaşlarıyla birlikte aldıkları sonuçları kongrenin üçüncü gününde katılımcılarla paylaştı. TÜBİTAK tarafından desteklenen bu çalışmayla biyolojik savaş ajanı olarak kullanılan ve şarbon hastalığına yol açan Bacillus anthracis sporları, QCM (Quartz Crystal microbalance) teknolojisi kullanılarak dizayn edilen biyosensörlerle belirlenebilecek.

Kongrenin üçüncü gününde sözlü bildirilerin sona er-

mesiyle poster sunumlarına geçildi. Katılımcılar posterlerde ilan edilen çalışmalarla ilgili merak ettiklerini poster sahipleri-ne bizzat yönelttikleri sorularla meraklarını giderdi.

Dünya çapında çok değerli bilim insanlarının iştirak ettiği bu kongrede araştırmacılar, biyomedikal alanında tamamladıkları veya sürdürmekte oldukları çalışmaları, yöntemleri ve bu çalışmaların sonuçlarını paylaşıma açarak ortak bir bilgi bankasının hizmetine sunmuşlardır.

SÖYLEŞİ

Bilim ve Ütopya Söyleşileri-6

Zeitgeist Ne Anlatıyor?

Haluk HEPKON

Bilim ve Ütopya
23 Ekim 2009 Cuma
Saat: 18.00

Konut Sokak 69/1
418 52 64

www.bilimutopya.com.tr

Bilim ve Ütopya

Okur mektubu:

Değerli arkadaşım S. Fehmi Katircioğlu'nun kravatla ilgili yazısını okudum, Kendimi ister istemez geçmiş zaman anıları içinde buldum. Çocukluğumun sevecen günlerinde O zamanlar var olan Sümerbank dan alınan kumaşları tıdık terzilere götürülür takım elbiseler, gömlekler dikilirdi. Bayramlarda toplantılarda giymek üzere hazırlanan giysiler dolaplara kaldırılırdı. Kol düğmeli, kolalı gömleklerin üstünde emek ve insan sevgisi yeşerirdi. Erkeklerin ilk gençliklerinde tanıdığı kıyafetin adı idi takım elbise ve kravat. Kravatsız hallerini çok az anımsadığımız büyüğümüzün M. Kemal ve cumhuriyeti anlatan, sevecen anıları ile büyüdük.

Yıllar geçti demokrasi tüm kurumları ile ülkemize yerleşti.

Cumhuriyet değerlerini anımsatan kravatla mücadele dönemi başladı, kravatla medeniyet yulı deyip akıllarınca alay edenler oldu. Kravatla TBMM' ye değerli vekiller iç tüzüğe uymak için kemerlerine takarak meclis toplantılarına girdiler. Cumhuriyet değerlerine küfredenlerin ortak görünümü sakalsız yüzler, kravatsız giysilerdir. Kadınların başına geçirilen türbanla kravatların çıkarılması arasında doğrudan bağlantı var.

Çevremize, ulusal kanal sunucularına duyarlılığımızı anımsatalım ve bilim ki ayrıntıdaki ihmâl çerçeveyi kirletir.

Ben sizleri kutlar yeni büronuzda da ilginç yazılara imza atmanızı dilerim.

Fatış Gül / Fizyoterapist

Darwin şimdi!

Yarenkür ALKAN - Harun ÇAKAN

150 yıldır keşfedilen her buluntu evrimi destekliyor. Genom biyolojisine bakıyorsunuz, bir genin dizisi üzerinden değişimler nasıl oluyor türler arasında diye filogenetik incelemeler yapıyorsunuz. Herhalde evrimi en iyi şekilde öğretmek de bizim sorumluluğumuz.

British Council'in, Charles Darwin'in doğumunun 200. ve "Türlerin Kökeni Üzerine" adlı eserinin yayımlanışının 150. yılını kutlamak için düzenlediği "Darwin Now" sergisi, 4 Eylül'de Ankara'da açıldı. British Council'dan yapılan açıklamada, Charles Darwin'in çalışmalarının, biyolojiyi ve bilimin diğer dallarını günümüzde de etkilemeye devam ettiği ve eserlerinin 21. yüzyılda karşılaşılan önemli sorular hakkında farklı bakış açıları sunduğu belirtildi.

Darwin'in çalışmaları ve görüşlerinin nasıl şekillendiğinin kitleler tarafından incelenebilmesi için düzenlenen "Darwin Now" sergisi Bilkent Üniversitesinde 4 Eylül-15 Ekim tarihleri arasında ziyaret edilebilir. "Darwin Now" sergisinin Amerika, Avustralya, Bulgaristan, Çin, Fransa, Hırvatistan, Hong Kong, İspanya, Kanada, Kore, Küba, Libya, Mısır, Fas, Tunus ve Yunanistan gibi 25 ülkede gerçekleşti. Sergi daha önce Boğaziçi, İstanbul Kültür, İstanbul Teknik, ODTÜ ve Sabancı üniversitelerinin yerleşkesinde de açılmıştı.

Bilkent Üniversitesi Fen Fakültesi'nde düzenlenen "Darwin Şimdi" adlı serginin Türkiye'ye gelmesinde öncü rol üstlenmiş Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü Başkanı Prof. Dr. Tayfun Özçelik ile sergi sırasında yaptığımız röportajı sunuyoruz.

Bilim ve Ütopya: Bilindiği üzere bu yıl bütün dünyada ve Türkiye'de "Darwin Yılı" olarak kutlanıyor. Darwin Yılı dolayısıyla öncülüğünü üstlendiğiniz bu sergiye ve Türkiye'de evrim eğitime ilişkin neler söylemek istersiniz?

Prof. Dr. Tayfun Özçelik: Moleküler biyoloji ve genetik eğitiminde, hatta biyolojik bilimlerin bütün dallarında evrim kuramını her an yaşıyoruz. Öğrettiğimiz bütün derslerde, bütün yaptığımız araştırmalarda temel kuram olarak yer alıyor. Biz de zaten bu sebeple bu sene "Darwin Yılı" kutlamalarına katıldık ve bu çerçevede British Council'in bütün dünyada düzenlemiş olduğu "Darwin Now" sergisine tüm Fen Fakültesi öğrencilerinin görmesi için üniversite açılış etkinlikleri kapsamında yer verdik.

Ayrıca bu yıl ilk defa olmak üzere- müfredatımıza evrime ilişkin bir lisans dersi koyduk; dersin ismi "Human Evolution". Evrim aslında bütün derslerde anlatılıyor. Örneğin, biyoloji dersinde "Introduction to Modern Biology" adlı ünite var, bu mühendislik öğrencilerinin aldığı ders, ki başta MIT olmak üzere pek çok gelişmiş üniversitenin de mühendislik birinci sınıf dersidir, orada da evrim okutuyoruz. Genetik dersi içinde de evrim işleniyor. Ama bunu kendi başına da inceleyebileceğimiz bir ders koymak istedik. Bunun önemli sebeplerinden bi-

ri de, aslında hiçbirimizin doğrudan evrim biyolojisi üzerine çalışmıyor oluşu. Bizim bölümümüzde kanser biyolojisi, immünoloji, moleküler biyoloji, kök hücre biyolojisi ve insan genetiği üzerinde çalışan arkadaşlar var. Bizim araştırma alanlarımız bunlar. Ama son iki-üç yıl içerisinde dünyada çok güzel bir kaynak üretimi oldu. Hughes Medical Institute eğitimde kullanılmak üzere harika yardımcı materyaller hazırladı. Bu kadar güzel şey bir araya gelince biz de bölüm olarak dedik ki bunu bir "staff" dersi olarak müfredata alalım. Yani, evrim artık biyolojinin en temel unsuru. Bakın çok temel sorular var cevabını bilemediğimiz. Bir, yok nasıl var oldu? İki, o sırada inorganik madde nasıl oluştu? Madde nasıl inorganikten organik hale geldi? Üç, organik bir hücre olarak nasıl organize oldu? Dört, o tek hücreli, bize kadar gelen süreçte neydi? Beş de nasıl bilinç kazandı? Bunlar en zor beş soru. "Yok" ile "var" arasındaki fark nedir? Bunu bilmiyoruz; en zor bu. CERN'de bunun için çalışıyorlar. İnorganik organik hale nasıl dönüştüğünü de aslında tam olarak bilmiyoruz. Önce aminoasitler oluştu, deniyor veya göktaşlarıyla geldi... Bu soruların yanıtlarına daha yürüyeceğiz. Peki, inorganik organik olduktan sonra nasıl hücre olarak organize olup buraya kadar geldi? Bu aslında en iyi anladığımız bölüm. Sonra, bilinç nasıl oldu? Daha görmenin biyolojisini nörobiyologlar tam olarak çözmüş değil; yani bunların yanıtları henüz uzakta.

Fakat 150 yıldır keşfedilen her buluntu evrimi destekliyor. Genom biyolojisine bakıyorsunuz, bir genin dizisi üzerinden değişimler nasıl oluyor türler arasında, diye filogenetik incelemeler yapıyorsunuz. Herhalde evrimi en iyi şekilde öğretmek de bizim sorumluluğumuz.

Bilim ve Ütopya: Darwin yılına ilişkin Avrupa'da, özellikle İngiltere'de, yüzlerce etkinlik yapılıyor. Ancak Türkiye'ye bak-

tığımızda TÜBİTAK'ın sensör olayını görüyoruz; lise ve üniversitelerde evrime dair anlatılanları görüyoruz. Bu konuda ne yapmak gerekiyor?

Prof. Dr. Tayfun Özçelik: Küçük küçük adımlarla bir yerden başlamak gerekiyor, adım adım bilimsel mükemmeliyete ulaşmak gerekiyor. Bunların hepsi birbiriyle ilişkili olan şeyler. Ama tabii hep bardağın dolu tarafına bakmamak, Polyannacı olmamak da gerekiyor. Öte yandan kör dövüşüne girmek de doğru değil.

Bilim ve Ütopya: Peki Türkiye'de de çok aktif olarak faaliyet gösteren "akıllı tasarımcılar"a ilişkin görüşleriniz neler?

Prof. Dr. Tayfun Özçelik: Bu gibi tezler Türkiye'ye özgü değil; dünyanın her yerinde çeşitli fikirler var. Meşhur bir laf vardır, "Gerçeğin aydınlığı fikirlerin çatışmasından doğar." diye.

İnancı bir faktör olarak işin içine koyduğunuz anda tartışma orada zaten bitiyor. Dolayısıyla bu düzlemde tartışılabilecek bir konu değil bu. Anlayabildiğimiz kadıyla evrenin yaklaşık 15 milyar yıllık sürecinde, 4,5-5 milyar yıllık dünyanın ömründe, bu 5 milyar yılın son 100-150.000 yılında ortaya çıkmış, Homo sapiens olarak gelmiş olduğumuz bugünkü bilinç düzeyinde formüle edebileceğimiz sorular içinde en iyi anladığımızı

ğımız türlerin nasıl bir değişim sürecinden geçtiğidir. Evrim, mutasyonlar yoluyla ve büyük oranda da rasgele olmuştur ve bu rasgeleliğin içinde, türe avantaj getiren de dezavantaj getiren de değişiklikler meydana gelmiştir. Bu binlerce yıllık bir seçim süreci. Bunu ciddi anlamda tehdit eden mantıklı düşünmeye dayalı bir sebep bulamıyoruz.

Bilim ve Ütopya: Sergi ne zamanada kadar görülebilecek ve başka etkinlikler de olacak mı?

Prof. Dr. Tayfun Özçelik: Sergi

15 Ekim 2009'a dek ziyaret edilebilir. Başka etkinlikler de düzenleyeceğiz. Arkadaşlarımız kasım ayında ODTÜ ile birlikte bir panel düzenleyecekler. Bunun programını Yaman Örs bey ve ODTÜ'den bazı arkadaşlar oluşturuyor. Ben Mısır'da, Iskenderiye'de düzenlenecek olan uluslararası toplantıya katılacağım. Orada, insan genetiği evrimsel gelişim süreci üzerine nasıl bilgiler veriyor, konulu bir konuşma yapacağım. Ayrıca dediğim gibi ilkbahar döneminde evrim derslerini de başlatıyoruz. Hatta onu seçmeli olarak diğer bölümlerin de alabilmesi için çalışmalar devam ediyor. Çünkü biz sosyal bilimcilerin ve yer bilimcilerin aksine biyolojik ve moleküler evrime odaklanacağız.

Bilim ve Ütopya: Teşekkürler.

Bilim ve Ütopya Söyleşileri II Ruhsal bozukluklarımızın nedenleri

Bilim ve Ütopya Söyleşileri, psikiyatri uzmanları Prof. Dr. Oğuz Berkun ile Dr. Mutluhan İzmirin, "Ruhsal Bozukluklarımızın Nedenleri" konusu üzerine yaptıkları etkinlik ile devam etti. Söyleşi, Albert Camus'nün yaşantısında göze çarpan, geçmişini inkâr eden tutumu ile başladı. Bu durumun günümüz insanında, yaşanan hızlı sosyoeconomic değişimler ve göçler nedeniyle sıkça karşılaşılan bir sorun olduğu vurgulandı. Renkli klinik örneklerin ve ruhsal hastalıklarla ilgili bilgilendirmenin yapılması arkasından teori separation-individuation (ayırışma-bireyselleşme teorisi) tartışıldı. Bu tezin ruh sağlığını korumakla daha avantajlı oldukları vurgulandı. İzleyicilerden Dr. Levent Seçkin, teknolojinin gelişimi ile birlikte elimizle dokunmadığımız, kokusunu almadığımız sanal bir dünyada yaşamaya itildiğimizi ve bunun gerçeklik algımızı bozan sakıncalarından bahsetti. Dr. Fahmi Katircioğlu ise, Anadolu'nun Yunan-lyon döneminden çok önceye dayanan, Sumer uygarlığının derin izlerini taşıyan ve günümüz uygarlığının da temeli olduğu giderek açığa çıkan bir uygarlığın beşiği olduğunu, aydınlarımızın bununla gurur duyarak başka milletler karşısında başlarının dik olması gerektiğini vurguladı. Prof. Dr. Recep Akdur ve Özden Bilgin de birey olmak ile bencilik arasındaki ayrıma dikkat çektiler. Tarih kat müridi tipinin yanlışlığı, birey olma özelliğini yok eden böyle bir insan tipinin olumsuzluğu tartışıldı. Diğer katılımcıların da fikirleri ile zenginlik kattığı söyleşi, gelecek söyleşide buluşulması temennileri ile sona erdi.

Dil Devriminin 77. yılına eriştik

Dil Bayramı kutlu olsun!

Sergi ÖZEL

Dil Demeği Başkanı

Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının ortak (resmi) dili olan ve Dil Devrimiyle bilim sanat dili olduğu kanıllanan Türkçeyle ve Türk Devrimiyle hesaplaşırken çizgiyi aşanlara karşı suskun kalacak değiliz.

Mustafa Kemal'in, "manevi mirası akıl ve bilim"den başka doğru tanımayarak her haksızlığa, hukuksuzluğa, her saçmalığa tepki vermeyi sürdüreceğiz.

Yeryüzünde dilinin yenileşmesine bu denli soğuk bakan, göz göre göre dilinin saldırıya uğramasına çanak tutan, çanak tutanlara yurttaşlık bilinciyle tepki vermeyen başka bir ülke var mıdır; bilmiyorum.

Dil Devriminin 77. yılına eriştiğimiz bir dönemde, bayatlamış dil tartışmalarının yeniden ısıtılması, Atatürk'ün başlattığı Dil Devrimine, dahası Türk Devrimine us ve bilimsel savlarla saldırılması, ortak (resmi) dil konusunun sulandırılması hiç şaşırtıcı değildir. Çünkü dönem, karşıdevrim rüzgarından çıkar sağlamaya çalışanlar için, belki de cumhuriyet tarihimizin en ballı dönemidir.

Biz, hiçbir zaman tartışmaların fırtınaya dönüşmesinden yana olmadık; ancak Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının ortak (resmi) dili olan ve Dil Devrimiyle bilim sanat dili olduğu kanıtlanan Türkçeyle ve Türk Devrimiyle hesaplaşırken çizgiyi aşanlara karşı suskun kalacak değiliz. Mustafa Kemal'in, "manevi mirası akıl ve bilim"den başka doğru tanımayarak her haksızlığa, hukuksuzluğa, her saçmalığa tepki vermeyi sürdüreceğiz.

Televizyonların kiminde öyle abuk sabuk tartışmalara tanık oluyoruz ki... Her şeyi bilen bir "efendi", devrimle kazanılmış sözcükleri kullanarak devrime veyahut ediyor (bir bakıma sövüyor). Kendini haklı çıkarmak için, "Osmanlıca Türkçedir" diyor. Böyle "büyük" bir sav ileri sürerken neden "Osmanlıca" terimini kullanmak zorunda kalıyor, bunun ayrımında bile değil... Osmanlıca, "gerçek" Türkçeyse neden o Türkçeyle yazıp konuşamıyor; bunu anlamak çok kolay. Çünkü Osmanlıca, üç beş eski sözcük paralayarak kolayca kullanılacak bir dil değildir. Kâğıttan kahramanlara buyurun diyoruz; TV'lerde Osmanlıcayla konuşun bakalım; kim dinler sizi, kim anlar?

Her insan, kendini bir değil birçok alanda yetiştirebilir; tarihten girer, dilden, müzikten çıkar; bilgili, birikimli kişilere saygımız sonsuzdur. Ne ki bir televizyonda, bir gazete köşesinde "terbiye" sınırlarını aşarak yakışsız bir biçimle eline geçen beyazcamı, ga-

zeteyi karartanlara sıcak bakmamız olanaksızdır.

TBMM'de Türkçeyi yabancı etkilerden kurtarmak için kurulan "komisyon"ların göstermelik olduğunu, kurulan iki "komisyon'un" da Dil Devrimini yadsıdığını, Ekim 2008'de meclis genel kurulunda, iktidardaki vekillerin Dil Devrimine ağır saldırılarda bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Aylar geçti, yabancı adlandırmaya, yabancı dille öğretmeye ilişkin tek olumlu adım atılmadı. Atılamaz; çünkü Türk Devrimiyle kavgalı olanların Türkçe için iyi bir şey yapacağını beklemek düş kurmak olur.

Tıpkı TBMM çatısı altında olduğu gibi, TV'lerde de yaklaşık seksen yıldır söylenen yalan dolana sığınarak Dil Devriminin kuşakları birbirinden kopardığı, uydurmalarla Türkçenin bozulduğu, Atatürk'ün dilde devrimden vazgeçtiği, gençlerin cumhuriyet öncesinin yazarlarını anlayamadığı ileri sürülüyor. Birileri kaşının birini kaldırıp ötekini indirerek konuşurken ne denli gülünç duruma düştüklerinin ayırında bile değiller. Çünkü "uydurukça" dedikleri dille konuşuyorlar. İçlerinden birine, "Söyle kardeş" desek, "gençlerin anlayamadığı eski yapıtları sen anlayabiliyor musun?" Böylelerini ÖSS'ye soksak, soruları aslan gibi savundukları dille sorsak... Hepsi açığa kalır.

Bu çokbilmiş arkadaşlar, yalnız Ömer Seyfettin'in dünyalarını okumuş olsalar, eski dille yazılan metinleri yazıldıkları

dönemde de genç kuşakların hiç anlamadığını, imparatorluğun son döneminde aydınların en çok dili tartıştıklarını bilirlerdi.

Bilgisizliğin ölçüsü yok; ama günümüzde kazanımı çok... Türk Devrimine saldırmak, Dil Devrimini yok saymak, orun, para, alkış, pohpohlanma olarak geri dönüyor...

Üniversitelerin Türk dili ve edebiyatı bölümlerinin çoğunda cumhuriyet dönemi Türkçesi, Osmanlıcayla yer değiştirmeye başladı. Pek saygın "akademisyen"lerin çoğu, eskide kalan ayrıntılara tutunarak, yeni sözcüklerden korktukları için eski dili yanlış kullanmayı göze alarak kendilerince "pek bilimsel" kitapçıklarla, öykünmecî yazılarla yükseliyorlar.

Bir kültür bakanı, "hoca efendi"nin Türkçe olimpiyatlarına övgü düzerken "Türkçe için

Karamanoğlu Mehmet Beyden bu yana hiçbir şey yapmadı" diyebiliyor. Sesi titiyor, gözleri nemli... Türkçe için duyulanması sevindirici... Belli ki Karamanoğlu Mehmet'in ünlü "ferman"ının yaşama geçecek zaman bulamadığından, Selçukluların ardından Osmanlıların da zamanla Türkçeden uzaklaştığından haberi değil... Başbakan, Milli Eğitim Bakanı da orada; başka bakanlar, milletvekilleri de yaşlı gözlerle sıkır sıkır Türkçe konuşan yabancı çocukları izlerken kendi çocuklarımızın, dahası milletvekillerinin bile doğru dürüst Türkçe konuşamamasından hiç rahatsız değiller... Yabancı çocukları alkışlarken kendi başarısızlıklarına da alkış tutuyorlar...

Başbakanlığa bağlı TDK'nin üst yöneticileri de Dil Devrimiyle, Türk Devrimiyle hesaplaşanların arasında, başkışelerinde yer almış durumlar; "hoca efendi"nin olimpiyatlarından eksik kalmadıkları gibi, iktidar partisinin önde gelenlerinin kurduğu bir dil derneğinin kurucusu bile olmuşlar. Her insan istediği dermeğe üye, kurucu olabilir; ancak Başbakanlığa bağlı bir "dil" kurumundan sorumluyken Dil Devrimini yadsıyanların arkasına takılmak, sonra da bugünkü TDK'nin Atatürk'ün kurduğu kurum olduğunu savunmak etik açıdan tartışılması gereken bir durumdur.

Öyle ya, "etik"le "tetik"i karıştıran günlerden geçiyoruz...

Öte yandan ortak (resmi) dil, üstü açık ya da kapalı birtakım tartışmaların odağına yerleştiriliyor. Şimdilik tartışmalar perdeli... Daha çok kim tartışıyor? Gazeteciler... Siyasetçiler... Konuya öyle bir yerinden giriyorlar ki, tepki verdiğinizde insan hak ve özgürlüklerine karşı çıkmış duruma düşebilirsiniz. Öyle bir hava yaratıldı ki Türkçeden başka bir dil kullanan, köken ayrılığı olan herkes "zulüm" görmüş gibi... İşin içine şarkıcılar, oyuncular filan da karıştı; doğaldır, elbette herkes doğru bildiğini söyleyecek... Ama doğru bildiğini, gerçeği... Fildişi kulesinden başını çıkarınca gördüğünü değil... Pek değerli şarkıcılara, oyunculara da sormak gerekir; Türkçe sözcükler yasaklanırken nerdeydiniz? 12 Eylülcüler Atatürk'ün kalıtını çiğner, kurumlarını kapatırken nerdeydiniz? Bu hukuk lekesinin hâlâ silinmediğini biliyor musunuz?

Bilgisizliğin üne ün kattığı bu dönemde, bu kişilere şimdilik "Günaydın!" demekle yetineceğiz!

İşte 77. Dil Bayramını bu nereden estiği ve niçin estirildiği belli, kirliliği mi kirliliği havada kutlayacağız. Ne yazık ki hava git-tikçe kirleniyor; çünkü düşünceler de kirliliği...

Aydın bellediklerimiz, yabancılaşmanın dilde başladığının, eğitimde dil ayrılığının başka ayrılıklar doğuracağını ya ayır-dında değiller ya da bilip de bilmezden geliyorlar. Her iki du-rumda da bu gidişin tehlikeli olduğunu görmezden gelmek, tek sözcükle aymazlıktır!

Daha önce de söyledik... Her zaman ülke sorunlarına, se-vinçlerine yurttaşlık bilinciyle bakmaya, ortak akıl yürüterek katılımcı olmaya çalıştık. Her çalışmamızı, her etkinliğimizi bu bi-linçle kotardık. Ülkemizde konuşulan her dile saygılı olduk; saygı bekleme hakkı ettiğimizi düşündük. Gelinek noktaya bakınca, yine de karamsar olmuyoruz. Çok değil, 80'li yıllarda Kürtçeyi "kart kirt" sesiyle özdeşleştirmeye çalışanlara tepki

vermeyen ünlü yazarlar, gazeteciler suskunken bilimsel akılla doğru bildiğimizi saklamadık; örtülü politikaların arkasına sı-ğınmadık.

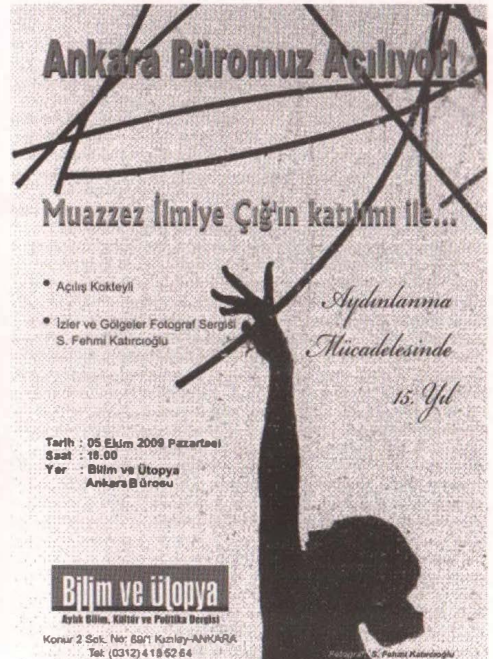
Alnımız açık; tavrımız belli... Yüzyıllardan bu yana koyun koyuna yaşayan insanları, inanç ve köken farkı koparamaz. Bu nedenle ortak (resmi) dilde eğitim yapılması zorunludur. Ortak dil dışındaki bütün diller dernekler, vakıflar, enstitülerle yaşatılır; özel TV'ler, radyolar kurulur; yazarlar, bilimciler, değişik dal-larda ürün veren tüm sanatçılar yaratıcılığını sergiler. Yaratıl-cak ekinsel varsılık, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının gücünü bütün dünyaya gösterir. Kökeni ne olursa olsun her yurttaş sağlıklı eğitim ve ekinsel etkinliklerle eşitlenir.

Türkçeyi eğitim dili olmaktan uzaklaştıran İngilizcenin "iş-galine, saldırısına" sessiz kalan herkese, aydınlarla, sanatçılara sesleniyoruz: Biz, inanç ve köken ayrılığından beslenen, ça-ğın ve ülkenin özelliklerini doğru okumaktan uzak "milliyetçili-ği" reddediyoruz!

Mustafa Kemal'in "yurtta barış dünyada barış" ülküsüne dayanan, ulusal ve evrensel değerleri ortak akılla ve ortak dil-le süzen, bilimsel ve sanatsal verileri değerlendiren, bu bilinç-le yurttaşlık bağlarını pekiştiren ulusalı, her zaman ve her koşulda savunacağız!

Bu kararlığımızı, 77. Dil Bayramında bütün ülkeye du-yurmak istiyoruz!

77. Dil Bayramınız kutlu olsun!

Ankara Büromuz Açılıyor!

Muazzez İlmiye Çığ'ın katılımı ile...

Aydınlanma Mücadelesinde 15. Yıl

- Açılış Kokteyli
- İzler ve Gölgeler Fotoğraf Sergisi S. Fehmi Katırcıoğlu

Tarix: 05 Ekim 2008 Pazartesi
Saat: 18.00
Yer: Bilim ve Ütopya
Ankara Bürosu

Bilim ve Ütopya
 Ayık Bilim, Kültür ve Politika Derneği
 Konur 2 Sok. No: 80/1 Keçiören-ANKARA
 Tel: (0312) 418 62 64

Onurun Adı Demirtaş Ceyhun

Ne söyleyebilirim, ağabey,
Seni nasıl anlatabilirim, ağlamadan.
Nasıl anlatılır savaşçımı yayı,
Sırlatılan ok, yeryüzüne çağrılmadan.

Köşetaşları yuvarlanmaz,
En dik yamaçla dan atılsalar bile,
Sonsuza doğru kayar kayar da
Köşetaşları yurt kurar.

Kaç bin yılın ağırlığı göğsünde,
İlk fedainin sırrını taşır.
Köşe taşlarının yüreği yanar da
Köşe taşları dertyanmaz.

Ne söyleyebilirim, ağabey,
Seni nasıl anlatabilirim, sevdalıya,
Nasıl anlatılır Ferhat'ın çılgılığı,
Şirin saçlarını yıkayıp taramadan.

Ferimansız baş ipten korkmaz,
Bedreddin misali dara çekilse bile,
"Sis çanı gibi gecenin içinde,
Çalar vakur, metin, sade."

İlginini yakar halkın kandelinde.
Aydınlattır karanlık kenti.
İşidir onun, açar kapalı yolları,
Kemiginden verir de giden yolcuya,
Fermansız baş, dönüp bakmaz.

Evel uçan öneü turna,
Yürek çatlatırcasına kanat vurdun,
Tükettin ömrünü kıvış yolunda.
Nasıl anlatırım seni fida'ya,**
Ceyhun suyu gibi çağlayamadan.

Ölucumuza üç sözçük bıraktın,
Biri onur, biri aşk, biri direniş
Aşkın, onurun adı Ceyhun,
Direnişin adı Demirtaş.

Ne söyleyebilirim, ağabey,
Seni nasıl anlatabilirim, ağlamadan.
Nasıl anlatılır devrimcinin ömrü,
Ölümü aşagılamadan.

Hüseyin HAYDAR

* Melih Cevdet'in Telgrathane adlı şiirinden.

** Ada: Demirtaş Ceyhun'un çok sevdiği, kızı Asya'dan torunu.

Demirtaş CEYHUN (1934-2009)

Bir sis çanı: Demirtaş Ceyhun

Doğan HASOL

Demirtaş, edebiyat dünyasıyla bu denli içice olmanın verdiği güvenle bir Yazarlar Sendikası kurma fikrini o ortamda gündeme getirdi. Sonuçta, Yazarlar Sendikası Demirtaş'ın o günlerdeki çabalarının ürünü olarak doğdu. Sendikada genel sekreterlik ve ikinci başkanlık görevlerini üstlendi.

Başkan, sonradan hakkında kitaplar yazacağı Aziz Nesin olacaktı.

Edebiyatçı, yazar, araştırmacı, düşünür, mimar... Arkadaş canlısı, dost, mert insan... Demirtaş Ceyhun.

Mimarlığı bırakıp yazar olmaya karar verdiği dönemde beraberdik. Zor ve önemli bir karardı kendisi için; çünkü yazar olarak daha yolun çok başındaydı. Büyük bir cesaret örneğiymişti... Biraz gerilere, o günlere gidelim.

Yıl 1966... Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nde Sekreter Üye olduğum dönem. Bazı mimarlar, Oda dışında bir grup oluşturmışlardı: Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü. Kulübün resmi bir yanı yoktu; bir düşünce platformu gibiydi. Söylemleri o dönemin Mimarlar Odası yönetimininkinden farklıydı. Aralarında sesi en çok çıkan da Demirtaş Ceyhun'du. Düşüncüklerini gazetelere de yazıyordu. İlkini, yazdıklarıyla tanıdım Demirtaş Ceyhun'u.

27 Mayıs 1960'ın ardından özgürlüğü yeni bir anayasa gelmiş ve özü karma ekonomiye dayanan planlı bir kalkınma modeli benimsenmişti. Bu ortamda Mimarlar Odası'nın konuları üç ana başlık altında toplanıyordu: Genel Yerleşme Sorunu, Teknik Eleman Gücünün Organizasyonu ve İnşaat Sektörü'nün sorunları.

Oda'nın o günlerde kullandığı slogan, "Mimarlar Odası Toplum Hizmetinde" idi. Zarfların üzerine vurulan pul damgalarında bile bu vardı. Ancak Oda'nın bu çalışmaları Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü üyeleri tatmin etmiyordu. Onlar işe, sosyalizm doğrultusunda bir yaklaşımla, öncelikle ülke yönetim biçiminin değiştirilmesinden başlanması gerektiğini düşünüyorlar ve Oda'nın ülke düzeyinde o doğrultuda politikalar üretmesini istiyorlardı. Onlara göre, meslek poli-

tikalarının yerini ülke politikaları almalıydı.

1967 başında benim sekreter üyelik görevim sona erdi; Demirtaş Ceyhun, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi Sekreteri seçildi ve üç yıl o görevde kaldı. Şube sekreterliğim sırasında bir yandan da Mimarlık dergisinin yayımıyla görevlendirilmiştim. O süre içinde Demirtaş'la hep birlikte olduk. Her konuda aynı görüşte olmasak da dürüstçe, dostça, kardeşçe... Sürekli olarak Oda'daydık. O kadar ki, "biri Demirtaş, öteki Demirbaş" diye anılır olmuştuk şaka yollu... 1969 Ekim'inde bir kez daha halef-selef olacaktık: Askere giderken dergideki görevimi kendisine devrettim. Demirtaş derginin yayımını iki yıl başarıyla sürdürdü.

Demirtaş, şube ve merkez yönetim kurullarındaki görevleri sırasında ülke gündemine oturan iki konu üzerinde ciddi bir savaşım verdi: birincisi Boğaziçi Köprüsü, ikincisi Özel Yüksekokullar.

Özel yüksekokullar tam bir ticarethane anlayışıyla kurulmuştu. Aralarında otel yapılmak üzere alınan turizm kredisiyle kurulmuş olanlar bile vardı. Eksik kadrolarla, uygunsuz mekânlarda geç gündüz demeden düzensiz, sözümona bir eğitim etkinliği sürdürüyorlardı. Bunla-

ra ilişkin olarak, "Denize nâzir, diploma hazır", o günlerin yaygın deyişiydi. Mimarlar Odası ile İnşaat Mühendisleri Odası'nın Anayasa Mahkemesi'ne götürdükleri davalar sonucunda bu okulların bir bölümü kapatıldı, kalanı devletleştirildi. Verilen savaşımında Mimarlar Odası'nda Demirtaş Ceyhun, İnşaat Mühendisleri Odası'nda İzzettin Silier başı çekiyordu.

Mimarlar Odası Boğaz Köprüsü'ne karşıydı: Köprü'nün toplu taşımacılık yerine özel taşıtlara hizmet edecek olması ve şehrin nüfus ve yerleşme dengesini ağırlaştıracağı kuşkuyla karşı çıkmanın ana gerekçeleriydi. Girişim, köprüler tuzağının başlangıcı olurdu ve şehir istenmeyen, başboş bir şekilde büyüyüp giderdi. Oda, Boğaz geçişi için daha akılcı çözüm seçenekleri aranması gerektiğini vurguluyordu. Amaç temelde, köprü'nün yapılmasını engellemek değildi. Bir geçiş nasıl olsa yapılacaktı, demiryolu ve kara taşımacılığını birlikte içeren başka seçenekler söz konusu olabiliirdi. Ayrıca, yapılacak geçiş ne olursa olsun, metropoliten planlama ilkelerine, hazırlanacak nazım plana, bölgenin ve şehrin ulaşım ağı kararlarına uygun olmalıydı. (Oda'nın kaygıları bugünkü üçüncü köprü tartışmalarıyla bir kez daha doğrulanmış bulunuyor.)

Demirtaş, köprü konusuna öylesine kendini vermişti ki bir ara bütün işini gücünü bırakıp üniversite öğrencilerinin Boğaz Köprüsü'ne tepki olarak başlattıkları Zap Suyu Köprüsü yapımına destek vermek üzere Güneydoğu'ya, Zap'a koşacaktı.

Askerlik dönüşü Demirtaş'la yeniden buluştuk. Bu kez Yapı-Endüstri Merkezi'nde... Mart 1973'te, Merkez'in Harbiye'deki

daimi yapı malzemesi sergisinin bir vitrinini ve arkasındaki bölümü, kitabevi için Demirtaş'a tahsis ettik. Kısa bir süre sonra Yayıncılık Merkezi Kitabevi ünlü sanatçıların, yazar-çizerlerin uğrak yeri haline gelmiş, hatta o günlerin moda deyişyle, "Demirtaş'ın yeri" şeklinde anılır olmuştuktu. Müdavimler arasında Aziz Nesin, Vedat Türkali, Hilmi Yavuz, Nevzat Üstün, Nuri İyem, Nuri Ergün, Yurdaer Altıntaş'ı anımsıyorum. Aynı yıl temmuz

ayında Demirtaş'ın da yüreklendirmesiyle Yayıncı dergisinin ilk sayısını çıkardık. Demirtaş derginin Danışma Kurulu üyesiydi. Ayrıca, konferans salonunda kitabevi etkinliği olarak hiç yorulmadan haftalık edebiyat toplantıları ve imza günleri düzenliyordu. Konuşmacılar arasında Fazıl Hüsni Dağlarca, Aziz Nesin, Behçet Necatigil, Necati Cumalı, Yaşar Kemal, Haldun Taner, Tahir Alangu, Rauf Mutluay, Füzûzan gibi ünlü edebiyatçılar vardı.

Demirtaş, edebiyat dünyasıyla bu denli içiçe olmanın verdiği güvenle bir Yazarlar Sendikası kurma fikrini o ortamda gündeme getirdi. Sonuçta, Yazarlar Sendikası Demirtaş'ın o günlerdeki çabalarının ürünü olarak doğdu. Sendikada genel sekreterlik ve ikinci başkanlık görevlerini üstlendi. Başkan, sonradan hakkında kitaplar yazacağı Aziz Nesin olacaktı. Yine o günlerde Tarık Dursun K'nın da katılımıyla üçümüz bir yayınevi kurmayı, işe Nobel ödüllü kitaplardan başlamakla düşünüldü; ne var ki ödüllü kitaba değil de yazara verildiğini öğrenince işin boyumuzu açacağı kaygısıyla girişimden vazgeçtik.

Artık Mimarlar Odası'ndaki görevleri bitmişti. Nedenini tam olarak anımsamıyorum. Belki de biraz küskünlükle Oda'dan istifa etti: Bu istifa onun yalnızca Oda'dan değil, pratikte mimarlık mesleğinden de kopuşuydu. Yine o dönemde kitabevini de, bütün canlı etkinliklere karşın parasal getirisi asgari beklentileri bile karşılamadığı için kapatmak zorunda kaldı. Demirtaş "Artık yalnızca yazıyla, edebiyatla uğraşacağım." diyordu. Aslında bu kararı biraz da gemileri yakmak gi-

biydi... Dediğini yaptı; kendisini yalnızca edebiyata, düşünmeye, araştırmaya, yazmaya verdi. Seçtiği yolda yalpalamadan yürüdü. Bütün güçlüklerle göğüs gereker... Öyküler, romanlar, toplumsal ve siyasal deneme ve inceleme kitapları yayımladı; ödüller kazandı.

1977 yılında Vedat Dalokay'ın sahibi olduğu Politika gazetesinin genel yayın yönetmenliğini yaptıktan sonra, 15 günde bir yayımlanan Edebiyat Cephesi adlı dergiyi çıkardı; Vatan gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Kendi kitaplarını yayımlamak üzere kurduğu Sis Çanı yayınevin-den çıkardığı kitaplar birbirini izledi.

Hiç bıkmadan sürdürdüğü bir etkinliği daha vardı: Ülke sorunları ve politika... "Tam bağımsızlık" tutkusundan hiç ödün vermedi. Politikanın pratiğine dalmadı; ancak düşünce ortamından da hiç kopmadı. Amatör politikacı kimliğiyle TİP'ten milletvekili adayı, İşçi Partisi'nden belediye başkanı adayı oldu. Tabii hep gözdesi Adana'dan... Seçilemediyse de geride, seçim kampanyası sırasındaki çalışan çabalarının anıları ve dostlarına aktardığı esprili öyküleri kaldı.

Yazarlar Sendikası günlerinde yaşanan bir olayı, Demirtaş'ın kişiliğini, bağımsızlık anlayışını, çizgisini ve dik duruşunu ortaya koyması bakımından aktarmak isterim: ABD'li yazar Arthur Miller İstanbul'dadır. Bir gün Yazarlar Sendikası'nın konduğu olarak hep birlikte Yeniköy iskelesinin yanındaki lokantaya giderler. Arthur Miller, yemek sırasında Türkiye'ye ilişkin bazı görüşlerini eleştiri dozunda dile getirmeye kalkar. Demirtaş'ın karşılığı ilginçtir: "Bakin Sayın Miller... Deminden beri şu iskeleye yanaşıp

ayrılan motorları, inip binen yolcuları görüyorsunuz. Şu kalkan motora bakın... Biz Avrupa'dayız; onlar on dakika sonra karşıda, Asya'da olacaklar. Biz, Avrupa ve Asya arasında mekik dokuyan bir toplumuz. On dakika içinde Asyalı ya da Avrupalı oluveririz. Sizin Türkiye'yi anlamanız kolay değildir."

Demirtaş son zamanlarda her hafta Aydınlık dergisindeki sütununda, zaman zaman da

Cumhuriyet'te yazıyordu; Ulusal Kanal'da da haftalık bir TV edebiyat programı vardı. Aydınlık'taki son yazısı Melih Cevdet'in Telgrafhane adlı şiirindeki,

"Düzelmeden memleketin hali Uyumayacaktır
Bir sis çanı gibi gecenin içinde
Ta gün işiyncaya kadar
Vakur metin sade
Çalacaktır"

dizeleryle başlıyor ve Türkiye'de aydın kavramının sil baştan irdelenmesi gerektiğini "Güneydeki mayınlar" bağlamında tartışıyordu. Yazının sonunda bir veda notu vardı:

"Sevgili dostlar, bir süre için tatile kaçacağım, sizlerden izin istiyorum. Yeniden buluşuncaya kadar hoşça kalın." Yazının başlığı ise, "Sis Çanı Çalıyor."du.

Demirtaş, Teşvikiye Camisi'nden alkışlarla uğurlandı. Cenazesinde, alışageldiğimiz Müslüman kokteyli görüntüleri yoktu; hüznü vardı.

Kaybından sonra hakkında çok şey yazıldı, çok şey söylendi: Edebiyatçılığı, yazarlığı vurgulandı; vurguda mimarlığı çok gerilerde kaldı. Oysa kararlılıkla seçtiği yolda ölümlü en büyük engel yazın dünyasının kendisini kabul sürecindeki olumsuzluğu. Uzun süre, "O yazar değil ki, mimar" diye dışlanmaya çalışılmıştı. Bu kez, anılmasını istediği gibi, "edebiyatçı, yazar, düşünür" olarak anılıyordu. Mimarlığı gerilerde bıraksa da mimarlık örgütlenmesinin bir döneminde bıraktığı izler unutulmadı ve çizdiği bilinci ve onurlu yaşam çizgisiyle mimarlığını da yüz aklı oldu hep. Onun yaşam çizgisinde ortaya koyduğu kararlılık örneği, gençler için bir "Sis Çanı" olacak.

Demirtaş Ceyhun çağdaş Dadaloğlu'dur

Doç. Dr. Cüneyt AKALIN

Demirtaş Ceyhun Dadaloğlu'nu Toroslardan şehre indirdi, isyancı Türkmen'i Güzel Sanatlar'da eğitti, sendikalara, sol partilere soktu. Onu büyük kentin sokaklarında gezdirdi, Orhan Pamuk'ların karşısına dikti. Dadaloğlu'nun dizelerini tadına doyum olmaz söyleşilere dönüştürdü.

"Dadaloğlu hismımız sayılır bre oğul!"

Babası

Türk toplumunun bir zaafı, evlatlarının değerini, onları yitirdikten sonra kavrayabilmesidir. Yaşamı mücadele içinde geçen insanların hakkındaki muhasebeyi musalla taşında yapıyoruz. Kaybımızın büyüklüğünü, Demirtaş Ceyhun'u yitirdikten sonra daha iyi anladık.

Gözlerimin içi gülen görünümü ile Demirtaş Abi'ye veda eden Aydınlık'ın sayısında (2.08.2009) dostları, bir Demirtaş Ceyhun tablosu çizdiler.

Muhtaş Olduğumuz Aydın Portresi

Aydınlık'ın kapağı: Aydın dediğin örgütlü olur.

Doğu Perinçek: Edebiyatımız ve Partimiz bir kahramanını, bir ustasını yitirdi. Her kahramanın ölümü ciğerleri yakan bir trajedidir.

Turan Özlü: Dik Duruşun ustası, ağabey, arkadaş, yoldaş ve öğretmen. Mecit Ünal: Öncü, örgütçü ve başı dik aydın.

Müdat Gezen: Demirtaş'ı kırabilirsiniz, eğip bükemezsiniz.

Yalçın Küçük: Hem aydın, hem sanatçı, hem inatçı.

Aslan B. Kafoğlu: Asla sessiz kalmazdı, (onun için) esas olan "doğru" idi.

Bütün bu sıfatlardan Mecit Ünal'ın "Muhtaş olduğumuz aydın portresi" diye nitelediği tablo çıkıyor. Gerçekten öyle! Başa dönüyorum ve herkese soruyorum: Tam olarak değerini bilebildik mi?

Örgüt adamı, dava adamı

Aydınlık dergisi ve birçok dostu Demirtaş Ab'nin ardından haklı olarak "örgütlü mücadelesini" öne çıkarmış. Günün

ihtiyacı bu, kabul ancak bunun ötesi var: Demirtaş Abi, Aziz Nesin'lerden bizim kuşağa uzanan dava adamlarının en seçkinlerindendi. Namık Kemal'lerin, Tefik Fikret'lerin, Nazım Hikmet'lerin açtığı yoldan ilerleyen bir büyük dava adamı...

Dadaloğlu-Demirtaş Abi ilişkisi

Ben, babasının, "Dadaloğlu'nun his-

miyiz..." sözüne taktım. Üstelik eklemiş: "Sakin unutmak!" (Anayasa Yasa mıdır, Cumhuriyet Yay., s. 17) Demirtaş Abi bunu hiç unutmadı, hepimiz tanıyoruz. Onun kafasını kurcalayan soru, beni de düşündürüp duruyor: Dadaloğlu ile Demirtaş Abi arasında bir iltis var mı? İltisnin temelinde bir büyük gelenek mi yatıyor; soy sop, aile terbiyesi, eş-dost çocukluk, çevre ne kadar önemli?

Büyük isyancı Türkmen

Dadaloğlu adı özellikle etkileyci; çünkü "68 Kuşağı'nın olsun, 1960'larda yükselen dalgalının etkisiyle Sol'la tanışan aydınların olsun Dadaloğlu ile özel bir huku-ku var. Türkiye '68'ini isyancı bir kuşak yapan, solcuları halkçı, emek yanlısı birer dava insanı yapan yol göstericilerin başında Nazım'ın dizeleri ile Ruhi Su'nun türkülleri gelir. Ruhi Su, Dadaloğlu'nun Türk edebiyatının en güzel dizeleri arasında yer alan sözlerini gürl sesile bir kuşağın kalbine, beynine işledi:

Kalktı göç eyledi Avşar illeri
Ağır ağır giden eller bizimdir
Arap atlar yakın eder ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir
Belimizde kılıcımız Kırmani
Taşı deler mızrağımın temreni
Hakkımızda devlet etmiş fermanı
Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlu yarın kavgaya kurulu
Öter tüfek davlumbazlar vurulu
Nice Koçyığıtlar yere serilir
Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

Dadaloğlu bir kuşağın esin kaynağı ise, onun hismı Demirtaş Abi de o kuşağın uzun yürüyüşçülerindendir.

Tarih tekrerrür etmez

Yörük kökenli ailenin en büyük erkek çocuğunun, Adana Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a geldiğini, yaşamının geri kalan bölümlerini büyük kentlerde geçirdiğini biliyoruz. Güzel Sanatlar Akademisi, mimarlık eğitimi, yazarlık, sendikacılık yani örgütçülük, sosyalistlik, sol militanlık...

Üğraşları bunlar, rehberi sosyalizm; Dadaloğlu'ndan farklı düşünceler, yönlemler... Ama yürek aynı yürek, dava aynı dava, sadece araçlar farklı.

Aradaki ilişki nasıl açıklanabilir? Şöyle bence: Demirtaş Ceyhan Dadaloğlu'nu Toroslardan şehre indirdi, isyancı Türkmen'i Güzel Sanatlar'da eğitti, sendikalara, sol partilere soktu. Onu büyük kentin sokaklarında gezdirdi, Orhan Pamuk'ların karşısına dikti. Dadaloğlu'nun dizelerini tadına doyum olmaz söyleşilere dönüştürdü.

Dadaloğlu'nun gözü, özgürlüğüne sahip çıkabileceği tek sinyal olan dağlara başka bir şey görmüyordu.

Demirtaş Abi, gözlerini aslında Torosların doruklarının da ötesine dikmişti. Ama, yaşam mekânı kentin göbeğiydi, yaşadığı yıllar ise Soğuk Savaş'ın içine sıkışmıştı. Demirtaş Abi, dağlara, ovalara, kentlere ve sonsuz özgürlüğe ancak bilinir ışığında ve halkın gönlünü fethe ederek ulaşacağını bilincindeydi.

Demirtaş Ceyhan'ın yaşamı bir modern destandir. Demirtaş Abi, Dadaloğlu'nun 20. yy. versiyonudur. Onun anısını genç kuşaklara taşımak "tarih bilinci"nin gereğidir.

Demirtaş

Aşkın KARADAYI

Demirtaş Ceyhun: Bence öykü ve romanda esas olan, fazla sözcükleri ayırmasını öğrenmektir. Yazılı metinlerdeki fazla sözcükler okuyucuyu dehşetli yorar ve ilgisini zayıflatır. Bu nedenle fazla sözcük yazarı da en çok yoran ve yaralayan öğedir.

Demirtaş'la tanışmam oldukça eskidir, diyebilirim; 1975 yılına kadar uzanır sanırım. İşim nedeniyle başlangıçta sık buluşamadım. Çeşitli nedenlerle Adana'ya geldiğinde birlikte olabiliyorduk. (Festival, Panel vb.)

Sonra yazına bulaştım. İlişkilerimiz sıklaştı. Daha doğrusu kitap ve yazılarımı (daha çok öykü) ona gönderip önerilerini alırdım. Benim gibi amatör, bir şeyler karalamaya çalışan birine, Demirtaş gibi ünlü birinin gösterdiği ilgi her zaman yüceltilmelidir. Bu ilgi kişisel değildi. Yazına bulaşan her kişiye aynı ilgiyi gösterirdi. (Bulaşmak sözcüğü Demirtaş'ındır. İlk yazılarımı gönderdiğimde benim için kullanmıştı.) Bir takım megaloman (büyük karmaşası içinde olan) ünlüler gibi değildi. Gerçek bir ağabeydi yazına bulaşanlar için. Yalnız yazın yönünden değil, yaş yönünden de ağabeyim sayılırdı (benden sadece iki yaş büyüktü).

Bu arada kendisine gönderdiğim bir öykü için yazdığı yanıt da ne kadar ince ve yazına başlayanlara cesaret verici olduğu açıkça görülür. 2000 yılında emekli olup İstanbul'a geldiğimizde ilişkilerimiz oldukça seyrekleşti. Sadece yazdığım bazı yazılar nedeniyle fikrini soruyordum. 2004 Mayıs ayında telefon ederek, bazı yakınmaları olduğunu ve beni görmek istediğini söyledi. Çalıştığım hastaneye geldi. Fazla bir şeyi yoktu. Sadece kireçlenmeye bağlı bel ağrıları vardı. Ağrı kesici, kas gevşetici ve bazı önerilerle göndirdim.

Demirtaş'ın yazılarıyla ilk tanışmam "Asya, 1970, TRT Roman Ödülü", "Çamasan. 1972 Sait Faik Ödülü" ve "Apartman" ile oldu. 1974 yılında okuyabildim bunları. Daha sonra 1992 yılı ekim ayında çok ünlü bir kitabını okuyabildim: Ah Şu Biz 'Karabıyıklı Türkler. Kitap "e yayınları"ndan Mayıs 1992'de basılmış ve üç ay içinde dört baskı yapmıştı. Benim

okuduğum beşinci baskısıydı. Demirtaş hastaneye geldiğinde bana beş imzalı kitabını getirdi. Yazıya alıyorum. Amacım ne kadar zarif, ince ve alçakgönüllü bir dost olduğunu göstermek için. Hepsi 17 Mayıs 2004 tarihinde imzalanmış ve Sis Çanı Yayınları'ndan...

*Türk Edebiyatında Anadolu ŞÇ 8 (1996): Prof. Dr. Aşkın Karadayı'ya "Edebiyata olan sevgi ve düşkünlüğüne olan sevgiyle..."

*Kod adı "Ulu Hakan" ŞÇ 13 (1999): Değerli dost Aşkın Karadayı için.

*Ah Şu Osmanlılar ŞÇ 15 (2000): Sevgili dost Aşkın Karadayı'ya içtenlikle.

"Soğuk Savaş" Yazıları ŞÇ 16 (2001): Sevgili Hemşerim Aşkın Karadayı'ya içten sevgilerle.

*Modernizm, Postmodernizm ve Türban ŞÇ 17 (2003): Aşkın Karadayı için "Bir modernist olarak" sevgiyle.

Tekrarlıyorum. Bunları bu yazıya almanın tek bir nedeni var. Demirtaş'ın inceliğini, alçakgönüllülüğünü ve dost sevgisini göstermek. Yine, aynı amaçla bana yazdığı 16.02.2000 tarihli mektubunu alıyorum aşağıya.

"Aşkın Karadayı Dost,

Size telefonda da söylediğim gibi, 'Kendini Boğamayan Adam' adlı öykünüz, bende Çehovyen bir izlenim yarattı doğrusu. Ayrıca, doktorluk mesleğinin edebiyat için gerçekten de kolay kolay yadsınamayacak bir kaynak olduğu da galiba kuşkusuz. Bu nedenle, inanın ayrı bir zenginliğe sahipsiniz. Kalemın değişmesinden de fark etmişsinizdir, mektup yazmaya güya hemen başlamıştım, telefonla görüşmemizin ardından. Ama çeşitli nedenlerle aradan bunca zaman geçmesine karşın, ancak şimdi devam edebiliyorum. Size hemen şimdi söyleyeyim ki -kitaplarınızı da çok sevmiştim- sizde

gizli bir edebiyatçı var, ola ki doktorluktan bile çok seviyorsunuz bu kimliğinizi. Ne var ki vaktiniz yok edebiyata ayıracak, gördüğüm kadarıyla.

Bence öykü ve romanda esas olan, fazla sözcükleri ayırmasını öğrenmektir. Yazılı metinlerdeki fazla sözcükler okuyucuyu dehşetli yorar ve ilgisini zayıflatır. Bu nedenle fazla sözcük yazarı da en çok yoran ve yaralayan öğedir. Siz İngilizce yazdığınızı söylediğiniz bu öykünün Türkçesini ayıklayamamışsınız. Bu yüzden öykünün Çehovyen havasına rağmen okuyucunun kolay yorulması kaçınılmazdır. Örneğin, öykünün birinci sahifesinin başlarındaki, "Adam, Tamam tamam. Ben ayarlarım", dedikten sonra çantasını aldı. Kadınlarla birlikte dışarı çıktılar. Dışarıda korkunç bir sıcak vardı." cümlesindeki "dedikten sonra çantasını aldı. Kadınlarla birlikte dışarı çıktılar" bölümünde birçok fazla sözcük var. Zaten kadınlarla konuşuğu için, başkalarıyla çıkması olanaksız. Dışarı'dan başka bir yere de çıkamazlar. Bu nedenle "Ben ayarlarım, diyerek çantasını aldı, çıktılar. Dışarıyı korkunç sıcaktı." demek yeterli olsa gerek.

İkinci olarak, takıldığım nokta, öyküde hem doktoru hem de hastayı "adam" sözcüğüyle karşılıyorsunuz. Gereksiz bir yorgunluk yaratıyor. Oysa, doktoru "Doktor" olarak tanımlarsanız, hastaya

"adam" deseniz rahatlatıvereceksiniz. Yeniden gözden geçirir, bu tür yüklerden arındırırsanız, inanın mükemmel bir öykü kazandıracağınız edebiyatımıza.

Ukalalıklarım için hoşgörünüzü dile-rim.

Sevgilerimle. 16.Şubat 2000 Demir-taş Ceyhan"

Doğru söze ne denir? Bu tarihten sonra, Demirtaş'ın dediklerini her zaman uygulamaya çalıştım. Yazınla biraz ilgili olanlar, Demirtaş'ın ukalalık dediği (bü-yük bir incelik ve alçakgönüllülükle) nok-taların yazıda ne kadar önemli ve temel ilkeler olduğu görülebilir. Demirtaş'ın bu önerilen tüm yazına yeni başlayanla-rın uymaları gerek.

Yurdun durumundan o kadar sıkıntılı bir duruma düştüm ki bazı tinsel sağaltım yollarına başvurmak zorunlu oldu. En çı-kar yol yıllardır yaptığım gibi, her zaman danıştığım Demirtaş'a danışmak. Dü-rüst, gerçek, cesur, savaşçı bir aydına... Telefonla konuşmak istediğimi söyledim ve The Marmara'nın altındaki kafeterya-da buluştuk. Kendisine bütün kitaplarımı verdim ve ne yapabileceğimi sordum. Bana Ulusal Kanal'ı salık verdi ve Turhan Özlü'ye gönderdi.

Demirtaş'ı son görüşüm Talat Paşa Komitesi'nin The Marmara'da bir Pazar sabahı yapılan toplantısında oldu. Bir ar-kadaşın dinleyici olarak davetiyle gittiğim toplantıda Demirtaş da vardı. Konuşma-

lardan sonra en son (sa-bah oturumunda) ben söz aldım. Normal savaşımın ancak derin, ince insanlık mantığıyla davrananlarla yapılabileceğini, karşım-zdakilerin ise basit, kaba Aristoteles mantığı davra-nışıyla hareket ederek, asmayıp da besleyelim mi, gibi insanlık dışı mantıklar kullandıklarını ve bu nedenle bunlarla mücade-lede özel bir yol haritası gerektiğini söyledim. Sö-zümü bitirmek üzereyken, Demirtaş söz aldı ve ta arka sıralardan "Aşkın" dedi, "Dışarıda karabıyıklı adam-lar bekliyor"... Yanıt olarak el bileklerini üst üste koyarak "Buyursunlar gelsinler" dedim, "Bekliyorum". Demirtaş'la son gö-rüşmemiz bu oldu.

Daha sonra Ulusal Kanal'da canlı olarak yaptığı sohbetlerden birini o kadar beğendim ki, evine telefon ettim (Hiç böyle bir şey daha önce kimseye yapma-mıştım. Kesinlikle karakterimle uyumaz-dı). Hanımı açtı ve canlı yayından henüz gelmediğini, biraz sonra ararsam gö-rüşebileceğimi söyledi. Gerek olmadığını yalnız "yaptığı konuşmayı çok mükem-mel bulduğumu" kendisine iletmesinin yeterli olacağını söyledim. Sonrası çok hızlı geçti. Hastalandığını ve Alman Has-tanesi'ne yattığını öğrendim. Bundan sonrası için kendimi affetme-yeceğim. İlk aklıma gelen zi-yarete gitmek oldu ise de, mesleğim gereği fazla zi-yaretçilerin hastaları ne kadar zor durumda bıraktığını bil-diğimden, gitmemeyi daha uygun buldum. Açıkça söylemek gerekirse bir akciğer enfeksiyonundan, Demirtaş gibi sağlam birinin ölebilece-ğini aklımdan ucundan bile geçirmemişim. Şimdi de pek açıklayamıyorum.

Demirtaş'la uyuşmadığı-mız hiçbir konu yoktu. Yalnız o iyimserdi, ben kötümser. Toplumdan hiç bir zaman umudunu kesmedi ve örgüt-

lül mücadeleyi bırak-madı. Ben köşe yazısı yazdığım dergideki ya-zılarıma % 47'den son-ra "Zorla güzelliğ ol-maz" diyerek son ver-dim. Demirtaş örgütlü mücadeleye inancını hiç yitirmedim. O örgütlü mücadelede direniyor-du, ben bireysel (örgüt-lelere güvenmediğimden olacak). Şimdi onun ne kadar haklı olduğunu anlıyorum.

Demirtaş ile ilişki-miz Teşvikiye Camii avlusunda son bul-du. Ancak şimdi en büyük sorunun, ülke-nin bu sıkışık durumunda sıkıntıyı kime anlatacağım ve ne yapmak gerektiğini ki-me soracağım... İçtenlikle konuşup danişabileceğim, öykülerimi göndereceğim, "Ne olacak bu ülkenin hali?" sorunu-nu tartışacağım bir ağabey yok artık: Demir-taş.

Elimde okumakta olduğum bir kitabı kaldı: Anayasa Yasa mıdır?

Demirtaş'ın ölümünden sonra düşün-düm. Demirtaş gibi bir gerçek aydın dost için ne yapabilirim. Yalova Esadiye Kö-yü'nde, bir yamaçta yaptığım eve ek ola-rak, ağaçlar arasında camdan bir odanın içine girince, karşınıza gelen duvardaki kütüphanenin sağında Atatürk resmi ve altında "Atatürk'ün Gençliğe Söyleyi" ası-lı. Onun yanında kütüphanede en üst raf-ta Atatürk'e ait yapıtlar ve Kaynak Yayın-ları'nın Atatürk'ün Bütün Eserleri var. Onun üstünde Demirtaş'ın, Aydınlık der-gisinin kapağından alıp çerçevelettiğim bir resmi asılı. Atatürk'e ait olanlardan sonra, Demirtaş'ın bendeki tüm kitapları var. Bazı eksik yapıtlarını da tamamlaya-cağım. Ondan sonra Uğur Mumcu'nun tüm yapıtları, sonra Atilla İlhan'ın yöneti-cliliğini yaptığı Bir Millet Uyanıyor ve di-ğerleri... Demirtaş'ı uygun bir yere yer-leştirdiğime inanıyorum.

Başka yapabilecek bir şey düşün-me-dim Demirtaş'ın ardından. Odanın önünde, çiçeklerin arasında bir taş var; üzerinde şunlar yazılı: demir harflerle: "Geçek aydın, dostum Demirtaş'ın anısı-na".

S u n u ş

Saltanatın kapıkulluğuna karşı devrimci aydın

Toplumların sınıflara bölünmesiyle birlikte, hâkim ve ezilen sınıfların çıkarlarını ideoloji, kültür-sanat ve siyaset sahnesinde savunanları aydın diye adlandırıyoruz. Bu tanımlamanın içine, Türkiye ve dünya ölçeğinde pek çok kategori ve ismi koyabiliriz. *Aydın* olgusunu işlediğimiz bu dosyamızda, hâkim sınıfların "asil yalanlarını" üreten aydınların yanında tarihin tekerleğini ileriye doğru çeviren aydını ve işlevini tekrar vurgulama ihtiyacı hissettik. *Aydın*, başta da belirttiğimiz gibi sadece olumluluk attığımız kişilerden meydana gelen bir topluluk değil. Örneğin bilimsel gelişmeyi ve bilimi kendi ideolojik ve kültürel hegemonyasını sürdürmek için kullanan pek çok aydın da mevcut. Hem de çeşit çeşit etiketler altında... Serbest piyasanın tezgahındaki mallar, zevklere ve beğenilere göre üretilip kitlelere arz ediliyor. Fakat çoğu zaman da "zevk" ve "beğeni" yaratılıyor. Brecht'in deyişiyle "balık satar gibi düşünce satıyorlar, böylece aklın adı kötüye çıkıyor".

Emperyalist-kapitalist sistemin ideoloji üreticisi olan aydınların dünya ölçeğinde ortak bir damarı var: Aydınlanma, bilim ve devrim karşıtlığı. "Postmodern çağ"ın toplumsal dinamikleri(!) bu karşıtık zemininde, düşünce esnafını eliyle inşa ediyor. Çürüten toplumsal-ekonomik kuruluşun ideolojik "temizleyicisi" postmodernizm, insanlığın yüzyıllardır sürdürdüğü özgürlük, eşitlik, kardeşlik mücadelesine karşı olan ne varsa, bu karşıtlığın tezlerinin üretildiği ve ilericiler değerlere saldırının meşru kıldığı bir laboratuvar niteliğinde... Bugün ülkemizde çok sık bir şekilde gördüğümüz muhafazakâr, liberal ve neoliberal solcu birikteliğinin, gerek ideoloji ve kültür-sanat, gerekse politik alanda kucaklaşmaları sözünü ettiğimiz gerçeği en çıplak haliyle yansıtmaktadır.

Gerici sınıfların boyun eğme ideolojisini ve kültürünü işleyen aydınların "üretimlerini" teşhir etmek, gerçek niyetlerini açıklamak, bilim insanları, sanatçılar, yazarlar ve pek çok aydın için vazgeçilemez bir görev. İnsanlığın özgürleşme yolunda tarihe yaptığı müdahalede özel bir rol oynayan devrimci aydının en önemli niteliklerinden biri gerçeğin üzerindeki örtüyü kaldırmak oldu. Kapak dosyamızda her alanda tekel oluşturmuş, daha net bir ifadeyle saltanat kurmuş olanlara karşı ilericiler aydınlarımızı, okumuş insanlarımızı uyandırarak gerçeği açığa çıkarmaya çağırıyoruz.

Edebiyatta, resimde, tiyatrodaki, bilim dünyasında saltanat sürenlerin derme çatma tahtlarını yıkmak, önemsenmesi gereken bir tavrı olacağını söylüyoruz.

Yenilik ve değişim

Ancak her alanda gerçeği açıklamaya dayalı bu faaliyet, sadece bununla yetinmek, ilericiler aydınları içinde tek yanlılığa ve bunun getirdiği bir kendiliğindencililiğe de yol açabiliyor. Gerek kendi ulusal tarihimize gerekse dünya tarihine

baktığımızda geleceğe iz bırakan aydınların bir düşüncenin safında dövüştüklerini görmekteyiz. Jöntürkler, genç cumhuriyetin aydın kuşağı, sosyalist geleneğin aydınları hep bir fikrin kavgasını veren, o fikrin yaşama geçmesi için söz söylemekle yetinmeyip fiilen mücadelelerinin içinde yer alan isimler.

Bilim ve Ütopya olarak bu sayımızın kapağında "Aydının Önündeki Tehlike: Saltanatın Çelebisini Olmak!" dedik. Bu söz bir yanıyla olumsuzluğu gösteriyor, öte yandan olumsuzluğun içindeki olumluyu belirtiyor. Sadece olanı eleştiren ve bilen değil, olması gerekeni söyleyen ve yapan aydın, bugünün ihtiyacımız olan aydın tipi olduğunu düşünüyoruz. Yeninin ve değişimin aydını!

Dergimizin bu sayısını Temmuz ayında yitirdiğimiz Demirtaş Ceyhan'ın anısına ithaf ettik. Her zaman örgütlü olan ve Türk devrimci aydın geleneğinde önemli bir yeri olan değerli aydınımız için Doğan Hasol, Aşkın Karadayı, Cüneyt Akalın yazılarıyla ve Hüseyin Haydar da bir şiiriyle dosyamıza katkıda bulundu. Zafer Bilgin de öneri ve görüşleriyle emeği geçen isimlerden...

Dosyamızın ilk yazısı Mecit Ünal'a ait. Entelektüel ve aydın, bilmek ve yapmak, çelebilik, kapıkulluğu ve devrimci aydın arasındaki farklara ve bu kavramların ne ifade ettiğine değinen Mecit Ünal'ın makalesi, özlü bir şekilde dün, bugün ve gelecekte olanı yansıtan ve dikkatle okunması gereken fikirler içeriyor.

Prof. Dr. İrfan Erdoğan aydın kavramının teorik ve ideolojik olarak ne ifade ettiğini, kapitalizm ve onun göзде akımı postmodernizm, postyapısalcılıkla aydınlar ve toplum arasındaki ilişkiyi ele alıyor.

Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı, Brecht'in *Galilei* oyununu bugünden okuyarak bilim ve iktidar, bilim ve insanlık ilişkilerine değiniyor. Oyun metnini Brecht'in dünyanın en çalkantılı dönemlerinde tekrar tekrar kaleme aldığını ve üç kez değiştirdiğini düşünecek olursak, makalenin, dosyamızın en ilgi çekici yazılarından biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Değerli sanatçımız Ekrem Kahraman dört sanatçının yashamlarında yola çıkarak sanattaki kapitalizmi sorguya çekiyor ve ceo küratörlerin işlevini gösteriyor. Sanatın, piyasada, farklılık propagandasıyla nasıl ucubeleştirilmek istendiğini gösteriyor.

Sinema eleştirmeni-yazar Tunca Arslan, genç yaşta hayata veda eden ama gerek yapıtları gerekse yaşamıyla örnek olan bir filozof ve eylem adamı olan Caudwell'in biyografisini kaleme aldı. Arslan, önder bir devrimcinin yaşam tarzını ve üretimini kaynağını vurguluyor.

Son makale ise Yrd. Doç. Dr. Barış Doster'e ait. Doster, Markurlaşan aydını ve geleceğe uzanacak aydını yazdı.

Dosyamızın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

İyi okunalar...

Türk aydınını bekleyen tehlike: Çelebileşmek

Türk aydını eylemcidir. Osmanlı münevverini de, Cumhuriyet aydınını da yaratan şey, düşüncesini eyleme dönüştürmesidir. Düşüncesinden doğan eylemi ve eyleminden doğan düşüncesi ile bu kendi kendini var ediş diyalektiği, Türk aydınının temel karakteridir. Yaban'dan Tutunamayanlar'a Türk romanındaki aydın kahramanların yaşadıkları dram, büyük ölçüde, düşünceleriyle eylemleri arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanmaktadır.

Ayдын...
İşi aydınlatmak olan,
etrafına ışık saçan kimse.
Aydın...
Türü meşakkate katlanan
bir "kahır-man".

"Kahır-çeken" anlamında da kullanılabileceğimiz bu sözcük, iki yüz yıllık modernleşme ve milli demokratik devrim tarihimizin başta gelen kahramanlarından "Türk aydını"nı tanımlamaya çalışırken yararlandığım bir nitem.

Hem bir öğrenci hem de bir öğretmen olarak Türk aydını bu iki sıfatın ikisini de fazlasıyla hak etmiştir.

İşıktan aydın, nurdan münevver

Aydın sözcüğünü, "öğrenimi, bilgi si ve görgüsü olan kimse"(1) anlamına gelmek üzere Arapça kökenli "münevver" sıfatının yerine, bu sözcüğün tam ve bire bir çevirisi olarak, "aydınlatılmış" anlamında kullanıyoruz.(2) "Münevver" sözcüğü, Arapça "nur" sözcüğünden gelmektedir. Tam çevirisi, Mustafa Nihat Özön'ün "Osmanlıca-Türkçe Sözlük"üne göre, "parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı" demektir.(3)

"Münevver"in "öğrenimi, bilgisi ve görgüsü olan kimse" anlamında Türkçe "aydın" kavramının karşılığı olarak kullanılması, Arapça-Farsça kökenli birçok başka kavramsal sözcükte olduğu gibi Türkçeye özgü bir durumdur ve ortaya çıkışını tarihsel olarak, Türk aydınının doğmaya

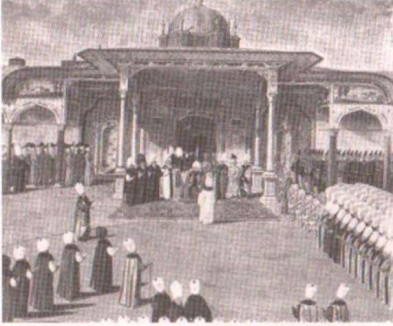
Nur'dan gelen münevver'in ışık'tan gelen aydın'a dönüşümü süreci, Doğu/Osmanlı Türkiye'si için bilimsel araştırma-çalışma ve tartışma ile değil, az miktarda bu da olmakla birlikte, asıl olarak toplumsal-siyasal mücadele yolunu izleyerek ilerlemiştir.

1) Türkçe Sözlük, TDK yayını, Ankara 1982, s.173.

2) Açe., s. 588.

3) Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Mustafa Nihat Özön, 7. Basım, İnkılâp Kitabevi, s. 597.

Çelebi, ilk köklü reform hareketlerinin başlatıcısı III. Selim-II. Mahmut çağına kadar padişahın kapıkullarından biri durumundadır.

başladığı Tanzimat Dönemi Türkiye'si yıllarına dek götürülmek mümkündür. Cumhuriyet'ten sonra dilde sadeleşme çalışmalarının Türk Dil Kurumu aracılığı ile yürütülmeye başlanmasıyla birlikte birçok sözcük gibi "münevver" sözcüğü de terk edildi.

Ne var ki, çok fazla bir şey açıklama-yan kupkuru, birkaç cümlelik bir sözlük bilgisidir bu. Oysa hem tarihsel hem siyasal hem toplumsal ve hem de kültürel olarak aydın sözcüğü, daha, ham halde "münevver" iken de, sonra olgunlaşıp "aydın"da kavramlaştığında da "öğrenimi, bilgisi ve görgüsü olan kimse"den çok daha kapsamlı bir anlam genişliği ve derinliği sahiptir. Sözcük/kavramın tarih içindeki evrimi, resmettiği kimsenin geçirdiği evrimi de göstermektedir. Nur'dan gelen münevver'in ışık'tan gelen aydın'a dönüşümü süreci, aynı zamanda, aydının oluşumunda Tanrı'nın nurunun yerini bilimin ışığının alması sürecidir. Ancak, Batı için tümüyle bu yolu izleyen süreç, Doğu/Osmanlı Türkiye'si için bilimsel araştırma-çalışma ve tartışma ile değil, az miktarda bu da olmakla birlikte, asıl

olarak toplumsal-siyasal mücadele yolunu izleyerek ilerlemiştir. Daha doğrusu, nur'un ışığa dönüşümü, "münevver" ile "aydın"ın ufak tefek farklarla tümüyle aynı anlamda kullanıma karşın, ancak Cumhuriyet Türkiye'sinde ulaşılabilen bir sonuçtur.

"Allah'ın adamı"nın ışığı

Osmanlı münevverinin tarih sahnesine çıkmaya başlama-sıyla, gerileme ve inkıraz yolundaki imparatorluğun modernleşme çabalarının milli demokratik devrimlere dayandığı bir süreçte, imparatorluk toplumunun okumuşu -entelektüeli de diyebileceğimiz- "celebi" kavramının bugünkü kullanımına yakın bir anlama taşınması arasında önemli bir bağ olduğu kanısındayım.(4)

Çelebi, ilk köklü reform hareketlerinin başlatıcısı III. Selim-II. Mahmut çağına kadar padişahın kapıkullarından biri durumundadır. En önemli özelliği, belki biraz da ayrıcalığı, entelektüel olması ve

medrese dışından yetişmiş bulunmasıdır. Ortaya koyduğu eserler karşılığında padişahın veya kendisini himaye eden paşanın ihsan ettiği dünyalık ile geçinir. Sarayda divan-ı hümayun kâtipliği, vakanüvislik gibi bürokratik görevlerde bulunur. Kadılık, kazaskerlik, elçilik gibi memuriyetlerle "taşa çıktıktır" da olur.

"Allah'ın adamı" anlamına gelen celebi'nin ışığı; ancak kendi önünü aydınlatacak kadardır.(5)

Türk aydınının mayasındaki Çelebi yan

Ömer Seyfettin, Pembe İncili Kaftan adlı hikâyesinin kahramanı Muhsin Çelebi ile cesur, doğruluktan ayrılmayan, ölümden korkmadığı gibi akıllı ve bilgili olan, Allah'tan başka kimseye boyun eğmeyen, zayıf ve yoksulları koruyup gözetken, hali vakti yerinde baba yiğit bir İstanbullu efendisinden çıkar. Ne var ki, bu tür menkıbelerin anlattıklarının tersine, Osmanlı'nın yükselme döneminde geçen bu hikâyede oldukça idealize edilmiş böyle bir İstanbul efendisinden, akbetleri Allah'ın dünyadaki gölgesi, peygamberin halifesi bir padişahın iki duadığının arasında bulunan sadrazamların devlet yönettiği bir imparatorlukta süre giden duruma karşı her hangi bir görüş-eleştiri ve eylem beklemek, hikâyenin dünyasında daha hayaldir.(6)

Oysa Türk aydını eylemcidir. Osmanlı münevverini de Cumhuriyet aydınına da yaratan şey, düşüncesini eyleme dönüştürmesidir. Düşüncesinden doğan eylemi ve eyleminden doğan düşüncesi ile bu kendi kendini var ediş diyalektiği, Türk aydınının temel karakteridir.

Yaban'dan Tutunamayanlar'a, Türk romanındaki aydın kahramanların yaşadıkları dram, büyük ölçüde, düşünceleriyle eylemleri arasındaki tutarsızlıktan

Entelektüel bilir, aydın yapar!

Türk aydını yapıcıdır. Namık

Kemal'den Tefvîk Fikret'e,

Nâzım Hikmet'ten Atilla

İlhan'a, Hasan Yalçın'dan

Demirtaş Ceyhun'a, kuşkusuz

burada binlerce isimden

oluşan çok daha uzun bir

liste de verebiliriz, "Türk

aydını" dediğimizde

aklımıza gelen budur.

4) Türkçe "Çalap" (Tanrı/Allah) sözcüğünden türeyen ve önceleri tanık şeyhlerine verilen bir unvan olarak ortaya çıkan "celebi" sanı, başlangıçta "Allah'ın adamı" anlamında kullanıldı. İlk kez Mevlânâ müridlerinden Hüsameddin'in aldığı bilinen, daha sonra Mevlevî şeyhleri ve Mevlânâ soyundan gelenlerin kullandığı bu san, Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde şehzadelerle de verilmekteydi. Çelebi Mehmet'ten sonra padişah çocukları için şehzade unvanı seçilince, daha çok hanedana mensup olmayan hekim, bilgin, şair ve yazarlarla elçiler için kullanılmaya başlandı. Verildiği kişinin adından önce geldiğinde sıfat, sonra geldiğinde bir soyadı niteliği de taşıyan "celebi", Tanzimat'tan sonra terk edilmiş ve yerini "efendi" sözcüğü almaya başlamıştır. Günümüzde daha çok, dünyâ işlerini, gündelik siyasal ve toplumsal olayları önemsemeyen, terbiyeli, görpülü, kalem efendisi kişileri tanımlamak için kullanılan bir sıfat durumundadır.

5) Süleyman Çelebi, Mirin Çelebi, Aşık Çelebi, Kınalızade Hasan Çelebi . Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Çelebizade Aşım, Ahî Çelebi, halta, Hezarfen Ahmet Çelebi ile Lagarî Hasan Çelebi gibi tarihsel kişilerde bu çizgileri bulmak mümkündür.

6) Ömer Seyfettin'in Muhsin Çelebi'si yanlış mesaj yüklenmiş bir hikâyenin kahramanıdır. Yazarın, Türkçülük cereyanı etkisiyle yazdığı bu öykü, yine bir Türk hükümdarı olan Şah İsmail'i kötülemek, astığı astık, kestigi kestik zorba bir hükümdar portresi çizmektedir. Oysa ki, Şah Hatayi mahlasıyla Türkçe şiirler yazdığını bildiğini Şah İsmail, Selimi mahlasıyla Farsça şiirler yazan Yavuz'dan daha zorba değildir. Öte yandan, bir hikâyeye kişisi olarak dahil haricîcilik açısından bakıldığında Muhsin Çelebi, ayrıca ele alınıp incelenmesi gereken nadide bir kişiliktir.

kaynaklanmaktadır. Romanda da gerçek hayatta da Türk aydını, mayasındaki bu çelebi yanı terk ettiği ölçüde aydınlaşabilmektedir.

İki damar iki aydın

Şunu saptayabiliriz: Tanzimat ile birlikte doğduğunu söyleyebileceğimiz Türk aydını, kendisini, dört bir yandan kuşatılmış ve adım adım parçalanan bir imparatorluğun modernleşme/Batılılaşma çabaları içinde bulduğunda, önünde örnek alabileceği, ders çıkarabileceği hemen hiçbir deneyim yoktu. Kendi köklerinden kopmamak ama bir yandan da modernleşmeye çalışmak; hem modernleşmek için Batı'ya yönelmek, ama hem de örnek aldığı Batı'ya karşı imparatorluğu ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışmak: öte yandan da Batı'da gördükleri ile ülkesinde yaşadıkları arasındaki büyük fark, Türk aydınının içine yuvarlandığı en yaman çelişkilerden birine yol açmıştır. Bu çelişki, Şinasi'den Ziya Paşa'ya, Beşir Fuad'dan Namık Kemal'e, Osman Hamdi Bey'den Şemseddin Sâmî'ye, Mithat Paşa'dan Ahmet Cevdet Paşa'ya Ahmet Vefik'ten Halil Rıfat Paşa'ya, Muallim Naci Bey'den Recaizade Mahmud Ekrem Bey'e bu denli aydın çeşitliliği içinde biri modernleşmeyi her şeyin üstünde tutarak Batıcılardan, diğeri modernleşirken kendi köklerinden kopmamayı da gözetken başlıca iki aydın damarı yarattı.(7)

Toplumsal düzende ve devlet yönetiminde milli ve demokratik devrim yapmak istediği, yapılmak istenen bu devrimlere beynsel ve bedensel olarak katıldığı için mevcut yönetimlerce vücudu ortadan kaldırılmak istendikçe Türk aydını, tam tersine daha güçlü bir biçimde var oldu.

Zamanla tümüyle Batıcılardan Tanzimatçı da diyebileceğimiz bu aydınlar, aynı zamanda hep mevcut sosyoekonomik ve sosyopolitik düzenden yana bir çizgi izlerken, ikinci damar aydınlar ise, mevcut düzene karşı, devrimci bir çizgi üzerinde yürümüş, milli ve demokratik olan tüm devrim hareketlerine katılmış ve bu devrimci tutum, giderek Türk aydınının temel çizgisi olmuştur. Türk aydınına Batı aydınından ayrılan en önemli kıstaslardan biri bu olduğu gibi, entelektüalizmden uzak tutan da bu olmuştur. Entelektüel bilir, aydın yapar! Türk aydını yapıcıdır. Namık Kemal'den Tefik Fikret'e, Halid Ziya'dan Yakup Kadri'ye, Nâzım Hikmet'ten Atilla İlhan'a, Kemal Tahir'den Orhan Kemal'e, Doğan Avcıoğlu'ndan Aziz Nesin'e Erkan Yücel'den Hasan Yalçın'a, Saim Bugay'dan Demirtaş Ceyhun'a, kuşkusuz burada binlerce isimden oluşan çok daha uzun bir liste de verebiliriz, "Türk aydını" dediğimizde aklımıza gelen budur.

Türk aydını olmadan Türk Devrimi olmaz

Böylece, Batılı aydından farklı olarak Türk aydınının, başından beri hep siyasal planda, ülkenin kaderinin tayini sorununda mevcut düzenin zulüm ve zorbalığına karşı daha iyi bir toplum düzeni için (bu zulüm ve zorbalığı kendi hayatında da yaşayarak) mücadele içinde var olduğunu söyleyebiliriz. Bu mücadeleyi, esas olarak Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi ile 12 Mart ve 12 Eylül gibi en gerici ve en şoven dönemlerde mevcut düzenin işbirliği yaptığı emperyalist Batı'ya karşı da yürütmesi, Türk aydınının karakterinin ikinci yönünü oluşturmuştur.

Aziz Nesin, 37 aydınınızın katledildiği 2 Temmuz günlerinden sonra, bir ara kızıp kinayeli bir biçimde "Türkiye'nin benden başka aydını yok mu?" diye soruyordu.

Türk aydını devrimcidir, bir; Türk aydını aynı ölçüde anti emperyalisttir, iki. Aydın olmadan devrim olmaz. Türk aydını katılmadan da Türk devrimi olmaz. Türkiye'nin iki yüz yıllık modernleşme ve milli demokratik devrim tarihi, aynı zamanda bir Türk aydını tarihidir. Başka türlü söylersek, Türk aydını milli ve demokratik devrim mücadelesi içinde doğdu. Türk aydınına var eden de yok eden de devrim mücadelesi oldu. Toplumsal düzende ve devlet yönetiminde milli ve demokratik devrim yapmak istediği, yapılmak istenen bu devrimlere beynsel ve bedensel olarak katıldığı için mevcut yönetimlerce vücudu ortadan kaldırılmak istendikçe Türk aydını, tam tersine daha güçlü bir biçimde var oldu.

"Türkiye'nin benden başka aydını yok"

Türk aydını, kendi bireysel varoluşunu devrimden uzak durma koşuluna bağladığında ise çelebileşti ve en güçlü bir biçimde yok olmayı seçti. Banka ya da cep telefonu reklamında oynayandan, müziğini bilmem ne şirketine dünya paraya satandan aydını mı olur? Türk aydınının tarihi, böyle, imi timi belirsiz olmuş nice nice çelebiyle doludur.

Aziz Nesin, 37 aydınınızın katledildiği "2 Temmuz" günlerinden sonra yapılan kendisiyle ilgili bir belgeselde, bir ara kızıp kinayeli bir biçimde "Türkiye'nin benden başka aydını yok mu?" diye soruyordu. Hepimiz, Aziz Nesin'in bu soruya verdiği cevabın ne olduğunu onun yaptıkları ve yaşamından biliyoruz.

Günümüzde Türk aydınına bekleyen en önemli soru ve sorun budur. Türk aydını ya çelebileşecek ya da o cevabı verecektir: "Türkiye'nin benden başka aydını yok!"

7) Türk aydınındaki bu iki damarı bugün de net olarak görmek mümkündür. Üniversite çevreleri başta olmak üzere, basın-yayın ve sanat edebiyat dünyası, gazete köşeleri, televizyon ekranları, batıcı damar çok daha etkin bir konumda olmakla, bu her iki damardan gelen aydın tipinin örnekleriyle doludur.

Aydınlar:

Karanlıkları ve aydınlattıkları

Aydın ile ilgili temel sorun yaptığı üretimin karakteriyle ilgilidir. Atom bombasını, yer çekimini veya DNA'yı bulan bilim adamının aydın olarak karakteri, yaptığı buluşun örgütlü yapılardaki kullanımının sonuçlarıyla ilgili olarak ne ve nasıl düşündüğüdür. Bu noktadan hareket edersek, aydının üretiminin, kendisi istesin veya istemesin, tarih boyu toplumları yönetmenin bir parçası da olduğunu görürüz.

Ayдын sözcüğü, cahile ve "aydınlanma" sözcüğü de cehalete karşı duran bir düşünsel, duygusal ve ilişkisel insanlık durumunu anlatır.

Aydın, aydınlanmanın öznesidir: Var olanı, süregeleni irdeleyen aydın, aydınlanma içindir ve aydınlanmayla aydınlığı sunar. Prometheus'u düşleyen ve yaratılardan, Karl Marks, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Uğur Mumcu ve Aziz Nesin'e ve "solcu" diye üniversiteden atılan ve öldürülen akademisyenlere kadar birçok insan bu tanım içine düşer. Fakat bu tanım içine düşmeyen ama aydın, diye nitelenenler, çok daha fazladır. Bu aydınların aydınlıkları karanlıktır; karanlıkları aydınlık sanırlar; kendi karanlıklarında aydınlığın düşmanıdır. Karanlıklarında aydınlığı boğarak ve "gerçek hakkında sahte imajlar inşa ederek" kötülüğün/kötünün yüzünü, aydınlığın yüzü olarak sunarlar. Gerçek içinde düşünsel olarak gerçekten uzak oldukları için, rahatlatıcı hayal dünyaları kurar ve sunarlar. Kitapçıların "Best Seller" köşelerinde yer alırlar. Televizyonlarda ve diğer medyada gözde olan kişiler ve yazar ve yapımcılardır. İnsan hakları, demokratikleşme ve özgürlük söylemleriyle gelen bu aydınlar, insan eşitliğini düşünmeye düşman olan ve insan acısını ya-

ratan egemen vicdansız vicdanın parçasıdır.

Aydının kim ve ne olduğu ile ilgili açıklamalara baktığımızda, çoğu kez "olması gereken" sanki öyleymiş gibi sunulur. Kapitalist bilginin yönetiminin en başarılı yanlarından biri de marjinal olanı kural, olabilir olanı da oluyormuş gibi yapmasıdır. Aydınla ilgili birçok tanımlamanın/açıklamanın temel sorunu, aydın denen insanı, örgütlü güç, baskı ve çıkar yapıları içinde ele almamasıdır. Aydını, yaşanan örgütlü yapılar içinde ele aldığımızda, aydına yüklenen yüksek, yüce

Kapitalist bilginin yönetiminin en başarılı yanlarından biri de marjinal olanı kural ve olabilir olanı da oluyormuş gibi yapmasıdır.

ve değerli atıfların yerini, bu atıfları ortadan kaldıran özelliklerin egemen olduğunu görürüz. Aydın Doğan'ın ve onun medyasını yönetenlerin aydınlığı, kendi öznel çıkarları ve ait oldukları (ve ait olduklarını düşündükleri) sınıfın genel çıkarlarının ışığıdır, ifadesidir. Bu ışık genel aydınlanmayla örtüştüğü zamanlar (ki bu enderdir ama olabilir) insanın aydınlanmasının parçası olur. Onun dışında, diğer tüm yerel ve yaygın medyada olduğu gibi, medya aracılığıyla sunulan aydınlanma insanların karanlığını, madde ve düşünsel olarak yoksul ve yoksun bırakılmasını teminat altına almayı amaçlayan temsillerle doludur. Aydınların çoğu bu temsillerin yaratıcılarıdır. Aydınların çoğu, aynı zamanda yazdılarıyla, medyada söyledikleriyle, kamuoyu araştırmalarıyla, yoksulluk araştırmalarıyla ve tüketici araştırmalarıyla, ülke içi ve uluslararası güç yapılarının kitleleri bilme, kontrol ve yönlendirme çabalarına da katkıda bulunurlar.

Shakespeare'in (Şekspir'in) dediği gibi, güçlünün sesi ne denli cırtlak çıkarsa, çikşin, orkestraya hâkimdir. Daha kötüğü, günümüzde bu cırtlak ses insanlığın geleceğini tehlikeye sokacak biçimde öyleme, şevkle ve ihtirasla katılmı sağlayan bir çekici imaja sahip. Demokrasi, insanlık, özgürlük ve duyarlılık gibi güzel değerlerin deneyimlenmediği dünyada, cırtlaklığın gücü ve saldırısı çağdaş demokratikleşme, insanlık, özgürlük ve duyarlılık kılıfında poz satarak dünyanın her köşesinde dolaşmakta ve alkış toplamaktadır. Alkışlamayanlar? Onlar temel iki yöntemle kontrol altında tutuluyor. Birincisi, ekonomik kazanç yollarının tıkanması ve gelişmelerinin engellenmesidir. İkincisi, günümüzde yaşanan duruma karşı örgütlü tepki cesaretini gösterenlerin meşrulaştırılmış baskı yollarıyla "terbiye edilmesi" ve sindirilmesidir. Ordular besleyen ve kitle imha silahlarını üretelerin "aydınları", her gün kitle iletişim araçlarıyla terörizmi lanetleyen haberlerle ve bilgilendirmelerle tarihi yeniden yazıyorlar. Kültürel incelemeler, söylem analizi ve içerik araştırmasıyla, makalelerle ve haberlerle bu yeniden yazılan tarihler yeniden yazılır.

Yazan aydınlar materyal üretim ilişkilerinin bir parçasıdır; ama çoğu onu unuttur veya görmezden gelir ve "materyal ilişkilerden bağımsız, nesnel ve doğru düşünceler" yarattıklarını iddia ederler. Bu iddiayı yapan aydınlar materyal ödüle ödüllendirilince, artık "inşa edilmiş" ya da "apaçık gerçek" olur.

Kapitalist mülkiyet ilişkileri içinde, 21. yüzyılın aydını -mücadele veren istisnalar dışında- kapitalist pazarda maddi pay almak için kendi bireysel çıkarlarını düzenleme ve yürütme peşinde koşan bir "sorumluluk" hareket eden bireydir. Bu "aydın" sorumluluğu, "toplumu ve toplumdaki diğerlerini kullanarak kendine güç ve çıkar sağlama" olarak tanımlanmıştır. Egemen yönelimi özümseyen insan gibi, "aydın" da, artık, "kendini sosyalden geçerek gerçekleştirme" yerine, "sosyal kullanarak ve/veya sosyal sömürmeye katılma payı olarak" gerçekleştirilmektedir. Ama, aydın hakkında yazılanlara bakarsanız, bir sürü idealleştirilmiş yüceltme ve uydurular görürsünüz. Bir aydının ne ve nasıl olması gerektiğiyle, aslında ne ve nasıl olduğunu karıştırmamak gerekir.

Küresel kapitalist pazarın aydını nasıl oluştu?

Bize doğrudan sömürgeciliğin bittiği ve yeni sömürgeciliğin başladığı; bunlara karşı bağımsızlık mücadeleleriyle ülkelerin bağımsızlıklarını aldığı anlatıldı. Aslında olan şuydu: Avrupa'nın emperyalistleri için, sömürgelerde artan karlıklar ve mücadeleler nedeniyle de, doğrudan sömürgecilik pahalı gelmeye başladı. Kızışan bağımsızlık mücadeleleri,

Tarihi yeniden yazan aydınlar materyal üretim ilişkilerinin bir parçasıdır; ama çoğu onu unuttur veya görmezden gelir ve "materyal ilişkilerden bağımsız, nesnel ve doğru düşünceler" yarattıklarını iddia ederler.

ABD'nin liderliğinde yaygınlaştırılan ve yoğunlaştırılan ülkelerin ve bireylerin modernleştilmesinin amacı kapitalist bağımlılıkların oluşturulmasıydı.

rekabet ve doğrudan sömürgeciliğin artan pahası nedeniyle, dolaylı sömürgeciliğin kurulması gereği ortaya çıktı. Dolaylı sömürgecilik (yeni sömürgecilik) eski sömürgelerin ve Türkiye gibi hiç sömürge olmamış ülkelerin küreselleşen emperyalist pazara entegre edilmesi (katılması, bütünleştirilmesi) sürecidir. Bu sürecin başarısı sadece ekonomik bağımlılığı sağlamakla olmamaktadır. Başarı, ülkelerin yönetici sınıflarının ve aydınlarının ve hatta kitlelerinin beyinlerinin ve vicdanlarının fetih edilmesine ve esir alınmasına ve gerekiyorsa, profesyonelleştirmeyle kılınmasına bağlıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin liderliğinde yaygınlaştırılan ve yoğunlaştırılan ülkelerin ve bireylerin modernleştirilmesinin amacı kapitalist, siyasal, ekonomik ve kültürel pazara yatkin bağımlılıkların, çıkarların ve bilişlerin oluşturulmasıydı. Bu oluşturma süreci dünyada bazı yerlerde 1980'lerde ve bazılarında da 1990'larda yeterince uygun seviyeye geldi: Ülkelerin yönetici sınıflarının yeterince bir kısmının bilişleri ve vicdanları artık küresel emperyalist pazarın çıkarlarına uygun kıvama geldi. Örneğin, 1960'larda Ortak Pazar (Avrupa Birliği'ne) karşı gelen Ecevit bile, 1990'larda AB'ye girme (kaynakları ve

kendini gerçekleştirme olanakları elinden alınan kölelerin yaşamak için kapitaliste iş vermesi için yalvarması gibi yarışının parçası oldu. Artık emperyalist pazarın, modernleşmenin ulusalcılık, ulusdevlet ve ulus olarak kalkınma gibi "eskimiş" (aslında işine gelmeyen ve tehlikeli) politikalara gereksinimi kalmadı: Onun için şimdi işlevsel olan, ülkenin eskiyle/tarihle bağıni koparan postmodernizm (modernlik ötesi), tutarlılık ve geçerlilik arayan bilimle ve bilmeyle bağıni kopartan post pozitivizm, post yapısalılık ve post sömürgecilik, tarihsel kültürle bağıni koparan "evrensellik ve evrensel kültür" yaşanan demokrasizlikle ve özgürlüksüzlikle bağıni koparan ve sanal yaşamı ve ifadeyi öne çıkartan "demokratikleşme, özgürleşme, katılım-cılık" egemen (ve moda) yaklaşımlar oldu. "Dil dışında gerçek yoktur; imgeleme, öznenin egemenliği, sonsuz semiyosiz, büyük teoriler çıktı; yaşasın postmodern ve post yapısal dünya; gerçek yoktur, sadece gerçeğin olası açılımları vardır" gibi anlatılarla gelenler (örneğin, Amerikan türü kültürelciler ve sivil toplumcular, post liberaller, post Foucault'cular ve Baudrillard'cılar gibi) küresel pazarın en gözde savunucularıydı. Çoğu, getirdikleri eleştirel yapılarla, anlamlı eleştiriyi ve daha kötüsü karşıtlığı ortadan kaldırırlar ve küresel kapitalist

pazarın "kontrollü alternatifi" işlevini görürler.

Elbette, 1990'lara gelindiğinde Türkiye'deki aydınların beyninin ve vicdanının fethedilmesi süreci kolay olmadı: Bazıları zaten eskiden beri vicdanını rahat bir yaşam için kiralamaya hazırды. Onlar en kolay kazanılanlardır. Önemli olan beyni ve vicdanını çok pahalıya kirala-yanların ve kiralandıkları halde bile "eskiyi" hâlâ içinde taşıyanların, beyin ve vicdanlarının fethedilmesiydi. Bu da, özellikle, 1970'lerde yaygınlaşmaya başlayan ve 1980'lerde bazı dünya, insan, toplum ve değişim görüşlerinin ve araştırma yönelimlerinin egemen yapılmasiyla oldu. Bu dünya görüşleri ve "kültürel incelemeler, discourse/söylem analizi" denen araştırma yaklaşımları "ilerici", "eleştirel" ve hatta "Marksist" olarak sunuldu. Yoğun bir şekilde evrensellik, öznenin anlam çözümündeki egemenliği, anlam vermede çoğulculuk, İnternetle gelen katılımcı demokrasi, modernleşmeden (örneğin, Kemalizm'den ve Cumhuriyet'ten) kopuş ve postmodern dünya, emperyalizm yerine küreselleşen dünyada karşılıklı bağımlılık gibi görüşler ve bu görüşleri destekleyen ürünler çıkartıldı ve dolaşımına egemen yapıldı. Elbette, üretimin ve üretimin içe-riksel karakterinin kontrollü için aydınların "yönlendirilmesi" gerekir. Bu yönlen-

Amerikan türü kültürelciler ve sivil toplumcular, post-liberaller, Post-Foucault'cular ve Baudrillard'cılar gibi küresel pazarın en gözde savunucuları getirdikleri eleştirel yapılarla, anlamlı eleştiriyi ve daha kötüsü karşıtlığı ortadan kaldırırlar ve küresel kapitalist pazarın "kontrollü alternatifi" işlevini görürler.

dirilme de aydınlara para, mevki/statü, güç ve değer kazandıracak alanların, caddelerin, sokakların, patikaların açılması ile oldu. Aydınlar, yoğun bir şekilde propaganda, reklam, halkla ilişkiler, televizyon, gazete, kitap, araştırma, danışmanlık, denetleyicilik, özel sermayeden kazanç, vakıflardan ve benzeri kuruluşlardan gelir içine çekildiler. Ödül alanları çoğaltıldı: insanın aslında ne olduğu, kendi hakkında ne düşündüğüne ve onun hakkında ne düşünüldüğüne değil, neye, nasıl ve neden yaptığına (pratiğinin karakterine) bağlıdır.

Küresel pazarın aydınlarının bir grubu, Batı inancı ve kültürüne karşı söylemlerle gelen İslam teolojisinin aydınlardır. Bu tür ve idealist felsefenin aydınlarının metafiziği, ilk çağların bilinmezliğe dayanan korkuyla veya orta çağların baskıcı ruhaniliğiyle değil, kapitalist pazarla örtüşen öznel maddi çıkarları gizleyen veya meşrulaştıran örgütle örülmüştür. Anadolu sermayesi veya İslam sermayesinin savunduğu dünya, kapitalizmin bir zamanlar altın çağını yaşadığı dünya gibi, hunhar sömürüye ve ilahi olanı kullanarak boyunsundurmaya/boyun eğdirmeye dayanan bir dünyadır. (Ne zamandan beri, büyüme sancılıyla çoğu kez faşizmin destekleyicisi olan Anadolu'nun küçük esnafı büyüdü, değişti ve İslam'ın demokratik temsilcisi oldu?) Küresel kapitalist pazara oldukça işlevsel olan bu teolojik dünya, kapitalistinde özlem duyduğu ve 1970'in ortala-

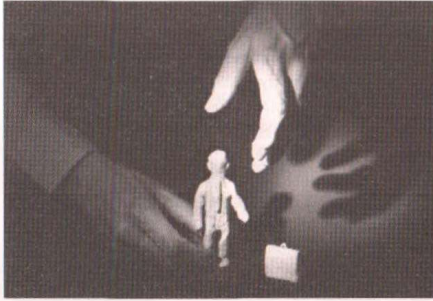

Tarihin her döneminde, egemen anlatılardan bağımsız veya onlara ters bir şekilde düşünen insan, tehlikeli insan olmuştur.

rından beri ABD'nin kendi ülkesinde de yaygınlaştırılan tarikatlarla desteklediği bir dünyadır.

Her insan aydın değildir

İnsanın düşünme ve düşüncelerini yaşam gerçeklerine yansıtmaya yeteneği vardır. Bunu her insan yapar. İnsanın örgütlü yaşam tarihine baktığımızda, giderek karmaşılaşan bir ilişkiler ağı görürüz: Bu ilişkiler ağında, bazı insanlar kendilerinin çıkarına olan

"düşünceleri" destekler ve biçimlendirirken, aksine olan "düşünceleri" çeşitli mekanizmalardan geçerek engelleme, bastırma ve en verimli şekliyle "düşündürme" koşullarını yaratmış ve geliştirmişlerdir. Kapitalizmde olduğu gibi, tarihin her döneminde insanın düşüncesini yaşamına yansıtan (egemen anlatılardan bağımsız veya onlara ters bir şekilde düşünen) insan tehlikeli insan olmuştur. Bu tehlike ile mücadelede, ilk imparatorluklardan günümüzdeki küresel imparatorluğa kadar her üretim tarzında, bilme için gerekli bilginin üretimi kontrol edilmiştir. Bu kontrol etme, örneğin, (a) bilgiye ulaşımı engelleyerek, (b) bilgi üretim ve dağıtım kaynaklarını, olanaklarını ve olasılıklarını kontrol ederek, (c) bilgi üretimini ve dağıtımını kendi kontrolünde çalıştırdığı insanlar yoluyla yaparak ve (d) sözel ve diğer ifade yollarını çeşitli gerekçeler (öğrenin günah, ayıp, yanlış, Tanrı'ya karşı, demokrasiye karşı, özgürlüğe karşı, kamu düzenini bozuyor gibi bahanelerle) kapayarak ve/veya yasaklayarak yapılmaktadır. İnsan böylece, yaşama düşüncesini yansıtırken, ona doğumundan başlayarak sunulan "verili dünyalar, duygular, düşünceler, yanlışlar ve doğrulardan" hareket ederek bunu yapmaya başlar. Sorduğu ve sorabileceği sorular için yanıtlar yaşam boyu eğitim/öğrenim sırasında verilir. Böylece, en azından iki şey olur: (1) Düşünen insan artık düşünen insan değildir, birileri tarafından düşünülen biçimde düşünen veya bu düşünölmeye karşı olan insan olur. (2) Maddi/materyal hayatın üretimindeki mücadelede, aynı zamanda, düşünsel/duygusal yaşamın

üretimindeki mücadele katılır. Dolayısıyla, maddi üretimi yapan insanların yanında düşünsel üretimi yapan insanlar ortaya çıkar. İşte bu düşünsel üretimi yapan insanlara aydın, denir. Artık, her insan aydın değildir, egemenliği ve bu egemenliğin alternatiflerini üretenler aydındır. Diğerleri ise, aydınların ürettiklerini öğrenenler, kullananlar, tüketenlerdir.

Dolayısıyla, herhangi bir şekilde, bilgiyi üretme ve dağıtma olanaklarına sahip olmayan, ama çok "zeki, akıllı, bilgili, duygulu, âlim" olan biri, aydın olmasına rağmen "aydın" değildir; çünkü (a) bir şekilde aydınların örgütlendiği ve üretim yaptığı mekân dışındadırlar ve (b) kişilerarası ilişkiler/iletişim ötesinde bilgi/bilim üretimi kaynakları ve olanakları dışında bırakılmışlardır.

Şunu açıkça belirteyim: Bir insanın işsiz olması, onun iş yapma yeteneğinden yoksun olduğunu anlatmaz. Aynı zamanda, bir insanın (özellikle Türkiye'deki gibi iş kültüründe) bir yerde akademisyen, gazeteci, yönetmen veya yönetici olarak çalışıyor olması, çalışmayanlardan daha iyi iş/üretim yaptığını anlatmaz. Dolayısıyla, aydını aydın yapan,

Her insan aydın değildir,
egemenliği ve bu
egemenliğin alternatiflerini
üretenler aydındır. Diğerleri
ise, aydınların ürettiklerini
öğrenenler, kullananlar,
tüketenlerdir.

pan, ona verilen bir paye, mevki değil, aydında aranan özelliklere sahip olmasıdır.

Her akademisyen, yazar, meşhur kişi asla aydın değildir

Aydın, bir üniversitede profesör olabilir; ama her profesör asla aydın değildir (belki de Türkiye'de aydın olarak nitelenecek profesör çok azdır).

Aydın bir senaryo yazarı, film yönetmeni, orkestra şefi, müzik yazarı, kitap yazarı, bir dergide makale yazarı, bir gazetede haber veya köşe yazarı olabilir; ama her senaryocu, yönetmen veya yazar asla aydın değildir.

Bir bilim adamı (doktor, fizikçi, matematikçi, sosyolog, psikolog, dişi) aydın olabilir. Ama tüm dünyası bir ağzın içi olan her dişi doktoru, formüllerle çalışan her fizikçi, kimyacı, istatistikçi, matematikçi, her sosyolog, psikolog, siyaset bilimci aydın değildir. Bir aydın din bilimci olabilir; ama her din bilimci aydın değildir.

Üretim: Düşünsel emek ve el emeği

Kapitalizmde, 21. yüzyılda üretim, kapitalizmin kontrolü altında sosyalleştirilmiştir. İşsizler dahil, herkes üretimden tüketime kadar her aşamada kapitalist düzeni yeniden üretmeye katılmaktadır. Fakat, toplumsal olarak yaratılan zenginliğin bölüşümü özdendir: Bölüşümde el emeği ve düşünsel emek çok az pay almaktadır.

El emeği ile düşünsel/mental emek/iş arasındaki ayrım, toplumsal üretimle ilişkilidir ve asla el ile üretim yapanın entelektüel kapasiteden yoksunluğunu anlatmaz: El ile çalışan da düşünür ve yaşama bu düşüncesini yansıtır. Fakat bu yansıtmaya, güçsüzlüğü nedeniyle, mental üretim yapan gibi, kişilerarası iletişim ötesine gitmez; kişilerarası iletişimden geçerek egemenliğin ve karşıtlığın yeniden üretimini sağlama ötesine gitmez.

Mental üretim yapan, düşünsel/duygusal üretim ve dağıtım için gerekli kay-

naklara ve araçlara sahip olanlarla girdiği ilişki sonucu kaynakları ve olanakları kullanma olanaklarına sahip olduğu için, hem kendi hem el işi yapan hem de genel insanlık durumunu açıklayan düşünceleri üretir ve bu üretilen düşünceler üreteler tarafından toplumlar içinde dağıtılır/yayılır. Bu dağıtılanlar ve yayılanlar, hem mental üretim yapanların hem de el emeğiyle üretim yapanların insan ve yaşam ile ilgili düşüncelerinin gündemini, içeriğini, doğasını, çerçevesini çizerek: hem kendisinin hem de üretimi kullananların/kullanmayanların düşünce yapısını, dolayısıyla dünyasını kendine ve dışına açıklamasında ve inşa edilmiş düşünsel olarak yeniden inşa etmesi ve kendini içinde bulduğu yerde/mekânda ve zamanda "var etmesinde" etken olur. El emeğiyle üretim yapanın dünyasını inşası, böylece el emeğini yapana bırakılmaz: Materyal hayatı düzenleyenler ve yürütenler, bu materyal hayatın düşünsel ve duygusalını da düzenlerler. Aynı zamanda, materyal hayatın düzenini ve bunun düşünsel ve duygusal olarak inşa edilmiş gerçeğini meşrulaştırma çabasında olmayanlar, örgütlü insan gerçeğini yakalamaya çalışanlar ve açıklamalarını bu bağlamda yaparlar.

İki tür bilgi üretiminde aydının yeri

Aydının üretim yaptığını belirttik. Aydın ile ilgili temel sorun, yaptığı üretimin karakteriyle ilgilidir. Atom bombasının, yer çekimini veya DNA'yı bulan bilim adamının aydın olarak karakteri, yaptığı buluşun örgütlü yapılardaki kullanımının sonuçlarıyla ilgili olarak ne ve nasıl düşündüğüdür. Bu noktadan hareket edersek, aydının üretiminin, kendisi istesen veya istemesin, tarih boyu toplumları yönet-

menin bir parçası da olduğunu görürüz. Elinizdeki bu derginin hazıran sayısındaki yazımda ayrıntılı olarak belirttiğim gibi, tarih boyu giderek çok daha kurnazca ve profesyonel biçimde iki tür işlevsel bilgi üretilmektedir ve bu üretimde bilim insanları ve aydınlar ön safta yer almaktadır.

Birinci tür işlevsel bilgi: Bilim ve teknolojinin üretimi

Birinci tür işlevsel bilgi üretimi, hem sosyal bilimler hem de diğer bilimlerde, toplumları kontrol eden güçlerin çıkarlarına uygun bilimsel gelişmeyi sağlayan bilginin üretimidir. Bu tür bilgi üretimi, kapitalizmde özel şirketlerin ve devletin özellikle ordu, polis ve istihbarat teşkilatları gibi baskı ve ikna kurumlarının kendi bünyelerinde açtıkları bölümlerde planlanır ve yürütülür. Bu bölümler üretimini hem kendi bünyelerinde çalıştırdıkları hem de şirket/kurum dışı kaynaklardan (örneğin AB 7. Çerçeve Programları, TÜBİTAK araştırmaları gibi yollarla bilim adamlarını çekme veya doğrudan para ödeyerek kendi projesinde çalıştırma gibi) çeşitli biçimlerde kiraladıkları bilim adamlarıyla yapar. Bu tür bilgi değerlidir, dolayısıyla gizlidir; emtia değildir; İnternet'e falan da "herkes aydınlansın" diye konmaz; televizyonlarda tartışılmaz; üniversite kitapları yer almaz. Bu tür bilgiyi çalmak için çeşitli casusluk türleri ortaya çıkmıştır.

Sosyolojide, psikolojide ve siyaset biliminde (ve diğer benzerlerinde) üretilen bu tür bilgiyle, uzun, orta ve kısa dönemli planlar yapılır; stratejiler ve taktikler belirlenir ve uygulanır. Bu da, günümüzde, özellikle ABD'de ve Batı'da kurulmuş "think-tank" merkezlerinde, Dünya Bankası'nda, IMF'de ve bu merkezlerle bağlı Türkiye gibi ülkelerdeki "uydu yapıları" içinde yapılır.

Bu tür bilgi güçtür, çünkü güç yapıları bu bilgileri kullanmak için üretirler. Dolayısıyla, bilginin güç olması, günümüz-

İnsan kendi tarihini kendini içinde bulduğu koşullara bağlı olarak yapar.

de; ancak, bilgiyi üretecek ve kullanacak güce sahip olmaya bağlıdır. Eğer, güce sahip değilsen, fakat gücün çıkarına aykırı olan bilgi üretirsen, kişisel olarak ya satın alırsın ya marjinal duruma itilirsin ya da "intihar edersin" ya da "kazaya kurban" gidersin. Eğer güce karşı bilgi üreten ve kullanmaya çalışan bir ülkaysen, "dünya barışını tehlikeye soktuğun" için özgürlük, demokrasi ve insan hakları şampiyonları tarafından ülken işgale tehdit edilir ve gerekirse işgal edilir. Dolayısıyla, bilginin üretiminde, sadece güç yapıları kendilerine işlevsel olan bilgiyi üretmekle kalmazlar, rakiplerinin üretimini durdurma mekanizmalarını kurar, geliştirir ve uygularlar. Dikkat edilirse, üretime katılan bilim adamı veya aydın, ürettiği ürün için, duruma göre maddi ödül alırken, duruma göre cezalandırılır.

İşlevsel bilgiyi teknolojik ve yönetsel olarak ikiye ayırabiliriz. Her iki bilgi de gizlidir. Teknolojik bilgiyle üretilen teknolojik ürünler pazara satış için sunulur; fakat ürünleri üreten teknolojik yapılar, gerekli görülmedikçe asla pazara sunulmaz. Aynı şey, psikolojik savaşın siyasal yönetime kadar her alandaki yönetsel bilgi için de geçerlidir.

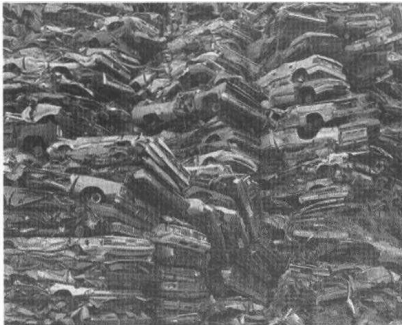
İkinci tür işlevsel bilgi: Bilgiçlik taslayan cehaletin üretimi

Yönetimleri ikna etmeye dayanan eski imparatorluklarda bile, kitlelerin yönetimi, kılıçların gölgesinde yaygın cehaletin üretilmesiyle kolaylaştırılmıştır.

Ahlaki ve örgütlü dinleri de kullanarak, cehaletin üretimini, günümüzde, küresel kapitalizmin aydınları en kurnaz ve yaygın bir şekilde yapmaktadır.

Bu tür yönetim de özellikle birbirine bağlı iki temel üzerine inşa edilmiştir: Cinsel ilişkiye ve uyuşturucu madde kullanımına indirgenen ahlak ve örgütlenmiş din: Böylece, bireyin elinden hem ahlaki hem de inancı alınarak, ahlaksız ve inançsız egemenlikler tarafından yeniden biçimlendirilmiş ve dönüştürülmüş bir şekilde geriye ona hediye edilmiştir. Ahlakı ve örgütlü dinleri de kullanarak, cehaletin üretimini, günümüzde, küresel kapitalizmin aydınları en kurnaz ve yaygın bir şekilde yapmaktadır. Bu işi de, özellikle resmi eğitim, televizyon ve İnternet yoluyla gerçekleştirmektedir.

İnsan kendi tarihini kendini içinde bulduğu koşullara bağlı olarak yapar. Bunu yapabilmesinin birinci koşulu, "düşüncesini yaşam pratiklerine" ve "yaşam pratiklerinin düşünsel ve duygusal açıklamalarına" yansıtılabileceğine yeteneğidir. Eski imparatorluklardan farklı olarak, rızaya dayandığını iddia eden, demokrasi, özgürlük ve insan hakları şampiyonluğu yapan kapitalist sistem, kaçınılmaz olarak, yoğun bir şekilde biliş ve davranış yönetimi yapmak zorundadır. Bu zorunluluk öncelikle iki nedenle öne çıkmıştır: Birincisi, 19. ve 20. yüzyılda kitlelerin çığ gibi büyüyen bir şekilde demokrasinin ve özgürlük hakları talep etmesidir: Kapitalizm, kitlelere insanca yaşam haklarını vermemek için tedbirler getirmek zorunda kalmıştır. İkincisi ise, kitle üretiminin kitle tüketimine gereksinim duymasındır: Kitleler halinde üretim yapan kapitalizm, sadece ürünü üretmekle asla yetinemez; tüketimi/kullanımı/oy vermeyi de üretmek zorundadır.

Kitleler halinde üretim yapan kapitalizm, sadece ürünü üretmekle asla yetinemez, tüketimi/kullanımı/oy vermeyi de üretmek zorundadır.

Kapitalizmin üretim sorunları ekonomi ve işletme gibi bölümlerin açılması ve yaygınlaşmasıyla üretilen bilgilerle çözülmeye çalışılırken, yaşamın her alanındaki yönetsel sorunları da sosyoloji, siyaset bilimi, iletişim, psikoloji ve istatistik gibi alanların açılması ve yaygınlaşmasını getirmiştir. Bu alanlarda yetişen ve bu alanlarla ilgilenen bilim adamlarının ve aydınların önemli bir kısmı endüstriyel ve siyasal yapıların çıkarlarını gerçekleştirmek ve sorunlarını çözmek işine soyunmuşlardır. Bunun karşılığında da elbette ödüllendirilmektedirler.

Üretilen yönetsel bilgilerin ikinci biçimi, yukarıda açıkladığım birincisi kadar değerlidir. İkinci biçimde üretilen bilgi kitleleri biliş ve davranış yönetiminden geçerek yönetmek için üretilen "işlevsel çöplükler." "Çöplük" olarak nitelemem iki nedenlidir: Birincisi, TRT ve RTÜK araştırmaları gibi araştırmalardan televizyondaki dizilere ve İnternet'teki oyunlara kadar, bu üretilenlerin egemen güçlerin kendileri için kullanması bağlamında hiçbir faydası olmamasıdır. İkincisi de, bu üretilenlerin kullanan kitlelerin yaşamalarını doğru anlama ve düzenleme de hiçbir faydası olmamasıdır. Birinci

kadar değerli olması, bu faydasız çöplüklerin kitlelerin bilişlerini ve davranışlarını kapitalist ekonomik ve siyasal pazarın çıkarlarına uygun bir şekilde biçimlendirmesinden dolayıdır. Bu nedenle, her gün her anımızı ve yanımızı dolduran bu çöplükler, bizim yönetmemiz için hayati değere sahiptir. Bu nedenle ki biliş yönetimiyle ilgili ürünleri (örneğin, sinema filmleri ve onlarla ilgili bilişleri) ve faaliyetleri (ör-

neğin, eğlenceleri, futbol oyunları ve oyunlarla ilgili bilişleri) üretenler kapitalizm tarafından çok iyi ödüllendirilirler. Bunlar arasında, bilim adamı ve aydın olarak sunulan medyanın popüler meşhurları vardır. Bu meşhurların hepsi de televizyonda görünmezler, diğer medyadaki ürünleriyle ve görünmeleriyle hizmet ederler.

Bilginin üretimi ve dağıtımını kontrol ederek kapitalizm için gerekli biliş ve davranış yönetimi için üretim yapanların çoğu, ne yaptığını bilen ideologlar, propagandistler veya psikolojik savaşçılar değildir. Örneğin televizyonlardaki dizileri üretenler, konumlandığı yerde en uygun ve en kolay olarak, en iyi bildiğini yapan ve bunun da doğruluğuna inananlardır. Onlar ürünlerinde, doğru bildiklerini, doğru sandıklarını yansıtmaktadırlar: "Sahibinin sesini" yansıtırken, o sesin kendi sesi olduğunu sanırlar. Onların dünyası, özlemleri, engellenmişlikleri, karşılanmamış düşleri, kapitalizmin sunduğu düşler ve tüketim ideolojisiyle biçimlendirilmiştir. Onlar, bu biçimlendirilmiş kendilerini sunmaktadır. Dolayısıyla, kapitalizm için işlevsel olan bilgilik taslayan cehalet, medyada kurgulanan temsillerle yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretilen temsillerle üretilen izleyiciler de, kişilerarası iletişimlerden ve diğer kişilere uyguladıkları ve üzerlerinde uygulanan baskılardan geçerek, düşlerle beslenen gaddar bir örgütlü yapının yeniden üretilmesini yaygınlaştırmaktadır.

Aydınların önemli bir kısmı özel olmaktan korkarlar ve ne yaptığını ve nasıl yaptığını nesnellik kılıfıyla sunarlar. Bu aydınlar mekaniksel materyalizme dayanan süreçsel yapıların getirdiği kurallara bile uyarak nesnellik/yansızlık/tafafsızlık taslayan, ABD'de olduğu seviyede, profesyonelleşme seviyesinin bile çok gerisindedirler.

"Dil dışında gerçek yoktur; imgeleme, öznenin egemenliği, sonsuz semiyosis, büyük teoriler çıktı; yaşasın, postmodern ve post yapısal dünya, gerçek yoktur, sadece gerçeğin olası açıklamaları vardır" gibi anlatılarla gelen, 21. yüzyılda küreselleşen emperyalizmi de-

mokratikleşme olarak sunular... Bu grubun bir kısmı (örneğin, Amerikan türü kültürelcilere ve sivil toplumlara, post liberaler) küresel pazarın engöde savunucularıdır. Bir kısmı da "eleştirel" olarak nitelenen (post Foucault'cular ve Baudrillard'cılar gibi); fakat getirdikleri eleştirel yapılarla, anlamlı eleştiriyi ve daha kötüsü karşıtlığı ortadan kaldıran, dolaşısıyla, küresel pazarın "kontrollü alternatifi" işlevini görenlerdir. Bu aydınlardan artık ne genel insanlık için anlamlı destek beklenebilir ne de destek, diye sundukları destek olabilir. Günümüzün popüler aydını, insanları "aydınlatmak" için ürün üretmez, aydınlanma adına, seni "etkilemek" için ürün üretir: Amaç, kendinin özel amaçlarının ve bu amaçların gerisinde görünmeyen mal ve düşünce satışının promosyonudur. Bu aydınlar, aslında, aydınlanmanın düşmanıdır. Bu düşmanlık geçmiş yüzyıllardakinden çok daha sinsi, örtülü ve gizlidir. 18., 19. ve 20. yüzyılı tanımlayan aydınlarının önemli bir kısmı, özgürlük ve insanca yaşam koşulları arayışının peşinde başkaldırlara girişen veya başkaldırma potansiyeli olan kitlelere açıkça düşmandırlar. Asla halk/kitleler ile demokrasiyi birleştirmiyorlardı; aksine halkın/kitlelerin demokrasi için tehlike olduğunu belirtmişlerdir. Kitlelerden korkuyla kâbus gören aydınların bazıları demokrasiye de karşıydı ve mutlakiyet yanlıydı. Günümüzde bu korku, demokratikleşme ve katılımcı demokrasi, sivil toplum, kamusal alan, bilgi toplumu gibi anlatılarla yenilmeye çalışılmaktadır.

Aydının sorumluluğu

Aydınlanmayla gelen tanımda aydın doğal hakların, insanlığın savunucusu ve evrensellüğün temsilcisidir. Dolayısıyla, aydın üretiminin karakteriyle ilgili olarak insanlığa karşı sorumludur. Bu tanım içine çok az aydın düşer.

Türkiye'de aydın, ürettiklerinden (ve özellikle üretmediklerinden) ne sorumluluk hissi taşır ne de kitlelere hesap verme gibi bir koşul içindedir; aksi olsaydı, bu ürettiklerine ve faaliyetlerine yansırı. Aydınlar, insanları soyan bankacılar ve hortumcular gibi, sorumlu bir mercie de

hesap vermezler: Aydın hayatında, düzenin istemediklerini yaptığı ve istediklerini yapmadığı için hesap verme zorunda bırakılanlar çoğu kez, asıl aydın karakterini taşıyanlar olmuştur.

Aydının sorumluluğunun genel insanlığa karşı olduğu söylenir; fakat aydınının sorumluluğu, bazı istisnalar dışında, daima kendi çıkarını gerçekleştiren güç yapılarına karşı olmuştur.

Halkın aydını, popüler aydın, apolitik aydın

"Halk aydını" ve ya "insanlık aydını" olmak demek, ekonomik olarak yoksun bırakılmak, egemen çevreler tarafından dışarıda bırakılmak, akademide soyutlanmak, toplantılara çağrılmamak, herhangi bir araştırma faaliyetinden uzak tutulmak, tutulanmak ve gerektiğinde öldürülmek gibi ödüller (!) getiren bir üretimi tercih etmek demektir. Yani, halk aydını olmak, yani genel insanlığın çıkarı yönünde düşünsel üretim yapmak oldukça risklidir.

Kapitalizm, özel mülkiyet yoluyla, bilgi üretimi kaynaklarını ve olanaklarını aydının da elinden almıştır. Ardından da, maddi ve statü bakımlarından çekici ya-

pılan "teşviklerle" aydına kendisi ve pazar için faydalı üretim tercihleri sunulmuştur.

Günümüzde, medyada "imaj yönetimi, vücut dili" gibi şarlatanlık yapan popüler "aydınlar" vardır. Bir aydını aydın yapan öge "popüler medya tarafından tercih edilmesi" değil, işlediği konular ve konuları nasıl işlediğidir. Popüler aydın, insanları düş olan düşlerle oyalayan, onlara gerçekler yerine gerçekler hakkında şahane ve rahat hazmedilen kurgular sunar. Popüler aydın po-

Yusuf AKÇURA (1876-1935)
Bağımsızlık mücadelelerinin aydını, bu mücadelelerin verildiği yapıları ve aynı zamanda mücadeleyi açıklayan ve soruşturandır.

püler kültürün maymunlaştırılmışlarının bilincini taşıyabilir de taşıyabilir de... Popüler aydın ile halk aydınına karıştırmamak gerekir. Türkiye'de kitapçılarda "Best Seller" köşesinde yer alan aydınların arasında halk aydınına bulmak, imkânsıza yakındır. Popüler aydının bilinci ve üretimi, Harry Potter'ı kapitalizmin korkularının uzantısı olan hayali şahaneliklerle doludur. Bu aydının, "Aman Çocuklar Duymasın!" gibi TV dizilerinde ürettiği kadın, moda ve kozmetik endüstrilerinin maymunu ve aptalca tüketimin öznesidir: muhtemelen kendisi gibi.

Bağımsızlık mücadelelerinin aydını, bu mücadelelerin verildiği yapıları ve aynı zamanda mücadeleyi açıklayan ve soruşturandır.

Apolitiklik aydın, bir zamanlar dövülme ve terk edilmeye korkusuyla homoseksüelliğini saklayan biri gibidir. Farkı, homoseksüel homoseksüelliğinin farkındadır, apolitik aydın ne olduğunun farkında değildir. Apolitik aydın/insan olamaz; çünkü örgütlü insan yaşamıyla ilgili hiçbir şey siyasalın dışında değildir. Apolitik

Aydın, her insan gibi, tarihsel toplumlar içinde üretilir ve üretir. Bu üretilmede ve üretmede, üretilen ve üreten aydın, bir egemenliği fanatik çığırkanlığını yapan insandan bu egemenliğe karşıtlığı kendi hayatını feda eden insana kadar çeşitlenir.

aydının iddiası, türbanı siyasal ifade olarak nitelerken, kendi giydiği Levi's'ı nôtalâştırmeye/yansılastırmaya benzer: Her kişi aynı pazardaki rekabetin siyasal ifadeleridir.

Sonuç

Aydın, her insan gibi tarihsel toplumlar içinde üretilir ve üretir. Bu üretilmede ve üretmede, üretilen ve üreten aydın, bir egemenliğin fanatik çığırtkanlığını yapan insandan bu egemenliğe karşıtlığı kendi hayatını feda eden insana kadar çeşitlenir. Bir zamanlar Roma Kilisesi'nin, sarayın veya zengin ailelerin karını tok sırtı pek köleleri olan bilim adamları, kapitalizmle kilisenin ve sarayın/şatonun huzurlu ve emin atmosferi dışına, kapitalist pazara çıkınca, özgür bırakılan mutlak köleler gibi boşluğa kaldılar ve aynı anda ücretli/maaşlı köleliğin ilişkiler dünyasında kendilerine uygun yeri de buldular. Artık kölelerin ve aristokrat aydınların hizmet etmeleri gereken güç yapısı farklılaşmıştı: Kapitalist üretim ve ilişkiler tarzını üretme işine koşuldular. Bu gönüllü görünen zorunlu köleliğe rağmen, Türkiye gibi ülkelerde sistem onları doyuracak ve memnun edecek kölelik gelirini üretmedi ve hoşnutsuz akademisyenler sistemden soğudular. Fakat aynı zamanda kendi rölâtif durumlarını kaybetme korkusuyla, önemli bir kısmı kendini memnun olmadığı sistemle ek işlerden geçerek doyum sağlayıp yeniden bağ kurdular. Sistemle memnun olmayan fakat sistemin değişmesinden korkanlar ise, kendilerine önce bilimsel nesnellik ve şimdi ise post-modern globallik ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımları, kültürelcilik gibi tanımlamalar içinde emin sığınak buldular.

Geçmişte, kilise ve medreseye kapaklanmayı ve kendini adamış bilim adamının ve aydının üzerindeki kontrol doğrudan ve yoğundu. Aydınlanma ça-

ğıyla başlayan ve burjuvazinin egemenliğiyle devam eden ve günümüzde belli biçimler almış olan koşullarda, bilim adamları ve aydınların önemli bir kısmı kapaklandığı yerde özgürlük ve postmodern düşler görmektedir; dünya pazarı için işlevsel olan karşılıklı bağımlılık, küresellik, yerellik ve evrensel kültür öyküleri yazmakta, duaları okumaktadır. Kimin özgürlüğü, kimin küreselleşmesi, kimin karşılıklı bağımlılığı? Kimin üniversitesi, kimin bilimi, kimin bilgisi, kimin bilgi toplumu, kimin aydını veya bilim adamı ve kimin araştırması? Günümüzün üniversitelerinde ve düşünsel üretim yapan işyerlerinde çalışan maaşlı/ücretli "özgür-tutsak" olan aydının/akademisyenin kendinin olmayana sahiplik iddiası ve bu sahipliği perçinlemedeki (a) materyal ilişkiler ve (b) bilinç yapılarının doğası nedir? Maaşlı kölenin kendi köleliğinin bilincinde olması hangi koşullarda neyi, ne kadar ve nasıl değiştirebilir? Bilgi ürettiği söylenen aydın ve bilim adamı neyi nasıl ve ne için üretiyor?

Bilgi değerli bir sermayedir; herkesin veya her bilim adamının ulaşımına/erişimine açık değildir. Dolayısıyla, "Ne için bilim ve bilgi?" sorusuna verilen doğru yanıt, idealleştirilmiş soyutlamalara verilen uyduru yanıtların ötesinde aranmalıdır. Bu tür arama sırasında, aynı zamanda, "Bilim ve bilgi kimin için?" sorusu da yanıt bulur: Bilim ve bilgi, bilimsel üretim araç ve gereçlerine gereksinimi olan ve bu araçlara gereksinimlerini karşılamayı gerçekleştirecek şekilde erişebilenler içindir. Erişim mülkiyet hakları ve ilişkilerinin içinde yer alır. Dolayısıyla, bu haklara sahip olanlar ve mülkiyet ilişkilerinde olanakları ellerinde tutanlar ve kontrol edenler bilimin ve bilimsel araştırmanın yönünü ve içeriğini de belirlerler.

Aydınlar, üretimlerinin çok azını kamusal alanda yaparlar. Ayrıca, kamusal alan herkesin özgürlüğünü ifade ettiği, kontrol dışı bir alan da değildir. Devletin ve özel çıkarların doğrudan kontrolünün görünür olmadığı kamusal alan aslında toplumda tarihsel olarak yaratılmış ve süregelen (ve koşullara göre değişen ve

Sistemle memnun olmayan fakat sistemin değişmesinden korkanlar ise, kendilerine önce bilimsel nesnellik ve şimdi ise post-modern globallik ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımları, kültürelcilik gibi tanımlamalar içinde emin sığınak buldular.

değiştirilen) egemen ve alternatif pratiklerin ve düşünsel açıklamaların olduğu yerlerdir. Bu yerler, serbestlik görünümü altında, bu tarihsel yapının getirdiği baskıcı, katıcı ve dışlayıcı, susturucu özellikleri taşır. Kamusal alan, kapitalist bilinç yönetiminin yücelttiği sahte imajlarla tanımlanan ve inşa edilen bir alandır. Bu alandaki (örneğin kahvehanelerdeki, İnternet kafelerdeki) konuşmalar/tartışmalarda insanlar inşa edilmiş ve öğrenilmişleri kendilerince, aynı veya karşıt çerçeveler içinde yeniden üretmektedirler. Bu üretimlerin karakterinin egemenlikleri üretmeden farklı olabilmesi için, o kamusal alanın, alternatiflerin üretildiği bir alan olması gerekir ki böyle bir alan, çok gizli olmadıkça, devletin polislerinin ve ajanlarının sürekli olarak açıktan veya gizli denetimi altındadır. Bunun anlamı oldukça açıktır: Entelektüel konuşma/tartışmanın üretiminin kaynağı, ender olarak kamusal alandır: Kamusal alan üzerinde konuşurken/tartışırken bile, sorun üretimin kamusal alandaki durumu ve bu durumu oluşturan koşullardır. Dolayısıyla, kamusal konuşma/tartışmalar için bol mekânlar olması (hatta İnternet'e gelen ulaşım baskısız denen siber uzayın olması) demokrasi ve özgürlüğün olacağına asla göstergesi olamaz. Ama göstergesiymiş gibi sunularak egemen bir "entelektüel" hava yaratılır. Bu havayı "teneffüs edenlerin" muhtemelen önemli bir kısmı kendini özgür sanır: Çünkü gündem öyle hazırlanmış ve gündemin içeriği öyle doldurulmuştur.

Apolitik aydın/insan olamaz, çünkü örgütlü insan yaşamıyla ilgili hiç bir şey siyasalın dışında değildir.

Galilei'nin yaşamı örneğinde bugünden Brecht'e bakış*

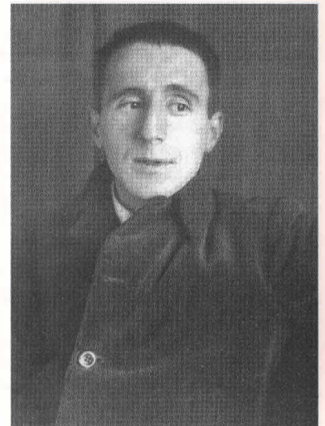
Brecht'in *Das Leben des Galilei* adlı oyununun üç ayrı düzenlemesini birbirleriyle karşılaştırarak yeniden okumak istiyorum. Amacım, oyunları bilim ve iktidar, bilim ve bilim adamı, bilim adamı ve insanlık ilişkileri açılarından sorgulamak, Brecht'in Galilei'nin kişiliğinde bize yönelttiği soruların nasıl bir değişiklik gösterdiklerini araştırmak ve oyunu, konunun bugünkü güncelliği açısından okumak olacak.

Brecht, Galilei oyununun ilk biçimini 1939'da Danimarka'da sürgündeyken yazıyor. O yıllarda, Almanya'da giderek artan Nasyonal Sosyalizm baskısı karşısında bilim adamı/sanatçıların almak zorunda kaldıkları tavırların sorgulanması gündemde.

Brecht'in oyunlarını, yarattığı kahramanlardan kopararak yalnızca birer politik Lehrstück/öğreti oyunu olarak değerlendirmek doğru mu? Yargıç Azdak, Cesaret Ana, Shen Te, Herr Puntilla, Galilei yazarın doğrudan politik iletisini yansıtmak için yarattığı oyun kişileri olmalarının ötesinde günümüz koşullarında da var olabilecek etli canlı insanlar değil mi? Örneğin, 16. yüzyılın ikinci yarısıyla 17. yüzyılın başlarında yaşamış, araştırmaları ve buluşlarıyla modern fizik ve gökbilim alanında öncü olmuş; ama baskıcı güçler karşısında pes ederek inandığı doğrulardan dönmüş bir bilim adamı olarak Galilei'nin bu davranışını bilimin insanlığa yararı ya da bilim adamının bilim karşısındaki sorumluluğu açılarından sorgulayan oyun, bugün de bizim için güncel sayılmaz mı? İlk yazılış tarihi olan 1939'dan bugüne kadar aradan geçen altmış yedi yılın sonra Brecht'in bilim-iktidar ilişkisi, bilim adamı ve bilim, bilim

adamı ve insanlık ilişkileri konularında ürettiği sorular bugün nasıl geçerliklerini yitirmiş olabilirler?

Oyunun değişik zamanlarda farklı biçimlerde yazıldığını (Kasım 1938'de yazılan ilk el yazımı metin *Die Erde bewegt sich/Dünya Dönüyor*, Danimarka

Bertolt BRECHT (1898-1956)

* Bu yazı *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin, 2006 tarihli XVIII. sayısında yayınlanmıştır. Tamamına adı geçen yayından ulaşabilirsiniz.

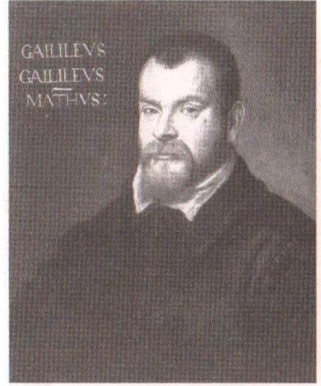
Metni'ne kadar dört kez değişiyor) ve bugün elimizde üç ayrı basılı metin olduğunu biliyoruz(1): 1939'da Danimarka'da sürgündeyken yazıldığı için Danimarka Metni olarak anılan *Leben des Galilei* adlı birinci biçim (ilk sahnelenışı: 9 Eylül 1943 Zürcher Schauspielhaus; Leonard Steckel hem sahneye koyuyor hem de Galilei'yi oynuyor); daha sonra 1945'te Brecht Amerika'dayken oyunun Kaliforniya'da sahnelenebilmesi için ünlü oyuncu Charles Laughton'la birlikte İngilizce olarak oluşturulan ve *Galileo Galilei* adı verilen Amerika Metni (30 temmuz 1947'de Beverly Hills Coronet Theatre'da Joseph Losey'in rejisiyle sahneleniyor) ve en son biçimi de 1956'da Doğu Berlin'de Brecht'in rejije katılmasıyla Berliner Ensemble'da sahnelenmeden önce yayımlanan ve *Leben des Galilei* adıyla İngilizce'den Almanca'ya aktarılan Berlin Metni.(2) Tabii bu üç ayrı metni oluştururken Brecht'in arka plandaki tarihsel gelişmelerden etkilenebileceği göz ardı edilemez. Almanya'da Nasyonal Sosyalizm'in yükselişi ve bilim/sanat üzerindeki baskının giderek artması, 2. Dünya Savaşı'nın Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombası ile sonuçlanması ve 1956 yılında artık sosyalist görüş doğrultusunda bir Doğu Almanya'nın kurulmuş olması gibi olayların Brecht'in konuya bakışını etkilemiş olacağı kuşku götürmez. Acaba bu üç biçimde 1939-56 arasında ki önemli tarihi gelişmeler Brecht'in Galilei'ye bakışını nasıl etkilemiş ve bu farklı bakış oyunun kurgusuna nasıl yansımış, oyunun üç biçimi arasında Brecht içerik ve ileti açısından nasıl bir değişiklik öngörmüş olabilir? Brecht'in öbür oyunlarında pek rastlamadığımız bu durum, yani aynı oyunu farklı biçimlerde yazmış/okumuş olması ilginç bir olay tabii. Yazar olarak Brecht'in kendisini de tarihteki Galilei ile ilgili olayların

bir okuru olarak düşünecek olursak, oyunun metni ve yorumu üzerinde yaptığı bu değişiklikler aynı zamanda onun Galilei'nin yaşam öyküsünü değişik zamanlarda "farklı okumuş" olduğunu da göstermez mi? Bu kez okur olarak ben de Brecht'in *Das Leben des Galilei* adlı oyununun üç ayrı düzenlemesini birbirleriyle karşılaştırarak yeniden okumak istiyorum. Amacım, oyunları bilim ve iktidar, bilim ve bilim adamı, bilim adamı ve insanlık ilişkileri açılarından sorgulamak, Brecht'in Galilei'nin kişiliğinde bize yönelttiği soruların nasıl bir değişiklik gösterdiklerini araştırmak ve oyunu, konunun bugünkü güncelliği açısından okumak olacak.

Neden tarihsel bir kişilik olarak Galilei?

Brecht, *Galilei* oyununun ilk biçimini 1939'da Danimarka'da sürgündeyken yazıyor. O yıllarda, Almanya'da giderek artan Nasyonal Sosyalizm baskısı karşısında bilim adamı/sanatçıların almak zorunda kaldıkları tavırların sorgulanması gündemde. Sürgünlüğü seçerek ülkeden kaçan sanatçılar, Nazi yönetiminin düşünceleri doğrultusunda yazmak zorunda kalmak tehlikesine rağmen Almanya'yı terk etmeyen yazarlar tarafından suçlanıyor. Brecht kendisi de birçok sanatçı gibi birinci olasılığı seçerek Almanya'yı terk edenlerden. 1939'da *Galilei'nin Yaşamı* için yazdığı önsözde o günlerde Almanya'nın içinde bulunduğu durumu şöyle değerlendiriyor:

Gece yatağında uzanmışken ve sabahı düşünürken, gelmekte olanı düşünmemek için geçmiş sabahları mı düşünüyorum?

Galilei hayatta kalarak bilime hizmetini sürdürebilmiş; ama bir yandan da doğru bildiklerini Kilise karşısında resmen yalanlamakla o yıllarda yeni filizlenen bilimin bir süre için de olsa duraksamasına neden olmuştur.

Her şey gecenin geldiğini göstermiyor mu? Yeni bir çağın başladığına ilişkin herhangi bir belirti var mı? O halde geceye doğru giden insanlara yakışır bir tutum almak gerekmez mi? (...) Gece yatağında uzanmışken ve sabahı düşünürken, gelmekte olanı düşünmemek için geçmiş sabahları mı düşünüyorum? Bundan 300 yıl önce, sanatların ve bilimlerin yeniden filizlendiği olduğu o parlak dönemle ilgilenmem, bu nedenden mi ötürü? Umarım öyle değildir. (3)

Bu sözleriyle Brecht, kendisi gibi Almanya'dan kaçan ve çalışmalarını yurtdışında sürdürmek için savaş veren birçok Alman yazarının durumuyla Galilei'nin içinde bulunduğu çıkmaz arasında gördüğü koşutluğu dile getiriyor. Öyleyse: "Galilei'yi yermeli mi yoksa övmeli mi?" Brecht, 1947 tarihinde oynula ilgili yazdığı notların "Preis oder Verdammung des Galilei?" adlı 4. bölümünde işte bu konuyu tartışır. (4)

Bilim tarihine baktığımızda bir yanda Galilei'nin fizik alanındaki çalışmalarını

1) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kutuyazıcı 1984: 11-13.

2) Bugün çoğunlukla bu son metin kullanılıyor. Danimarka ve Amerika düzenlemelerini ise ancak belirli yerlerde buluyoruz. Oyuna ilgili materyaller için bkz. Hecht, 2001; ayrıca oyunun üç ayrı biçiminin metinleri için bkz. Bertolt Brecht, Werke, Grosse kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe, [Hrsg. von Werner Hecht, Jan Krosch, Werner Mittenzwei, Klaus-Dieter Müller] Berlin, Weimar, Frankfurt a.M. 1988'den başlayarak yayımlanmış ve Türkiye yayın hakları: MitosBOYUT Yayınları tarafından alınarak Bertolt Brecht, Bütün Oyunları adıyla 1997'den sonra Türkiye yayımlanmaya başlamıştır. Galilei'nin üç metni için bkz. Gül 7

3) Metin içindeki alıntılar için önce Türkiye kaynak, ardından da Almanca orijinali verilecektir.

Brecht 1997/7: 430) Almanca için bkz. Brecht: 1967/17: 1105

4) Brecht: 1967/17: 1108-09

Galileo Galilei, 22 Haziran 1633 günü Engizisyon Mahkemesi'nin önünde dünyanın döndüğüne ilişkin öğretisinden döner.

ve gözlemlere dayanan buluşlarını görürüz. Ardından astronomi alanındaki çalışmalarına ağırlık veren Galilei, daha önce Kopernik'in savunduğu gibi güneşin evrenin merkezi olduğunu, dünyanın ise güneşin çevresinde döndüğünü yaptığı gözlemlerle kanıtlamıştır. Galilei'nin yaşadığı dönem, dünyayı evrenin merkezi yapan ortaçağ düşüncesinin yıkıldığı, insanın bakışlarının evrenin sonsuzluğuna açıldığı yeni bir çağın başlangıcıdır. Ama Galilei'nin bu çalışmaları Kilise'nin ileri gelenleriyle sürtüşmesine yol açmıştır. Galilei'nin içine düştüğü açmaz da budur. Kendisinden önce Engizisyon tarafından 1633 yılında sorgulanarak yakılan Giordano Bruno'nun durumuna düşmemek için söylediklerinin yanlış olduğunu açıklamak zorunda bırakılmıştır. Galilei, Kilise'nin baskısına baş eğmiş gibi gözükse de hayatta kalmak için başvurduğu bu hile bilim için çalışmasına olanak sağlayacak, yaşamının geri kalanını gizlice de olsa bilim için kullanabilecektir. Tıpkı Brecht'in kendisinin de Almanya'yı terk ettikten sonra sürdüğü sürgün yaşamını, yeni yapıtlar verebilmek için değerlendirmiş olması gibi.

Brecht de tarihteki Galilei kişiliğinin bu yanı ile ilgilenir: Galilei, ölümden korktuğu için Kilise'ye boyun eğmişse de bilime hizmet etmekten vazgeçmemiş bir bilim adamıdır. Ama Brecht onu sadece, her şeyden üstün tuttuğu bir çalışma-araştırma tutkusu olan bir "bi-

lim adamı" olarak değil, iyi yemek yeme, iyi şarap içme gibi hayatın zevklerinden de vazgeçmeyen, işkence tehditleri karşısında kolayca korkup pes edebilen bir "insan" olarak gösterir. Gerçi Galilei hayatta kalarak bilime

hizmetini sürdürebilmiş; ama bir yandan da doğru bildiklerini Kilise karşısında resmen yalanlamakla o yıllarda yeni fihizlenen bilimin bir süre için de olsa duraksamasına neden olmuştur. Öyleyse Galilei bilime hizmetini sürdürebilmek için yaşamının büyük bir bölümünü Kilise'nin tutsağı olarak sürdürmeyi seçmiş bir kahraman mıdır, yoksa bir korkak, bilimi satmış bir hain midir? Bu davranışı için övülmeli mi yoksa suçlanmalı mı? Başka biçimde soracak olursak, Galilei'nin egemen güçler karşısında bilim adamı olarak takınacağı tavrı ne olmalıydı? Bir bilim adamının bilim ve insanlık karşısındaki sorumluluğunu da sorgulamak gerekmez mi?

1939 Danimarka Metni:

Galilei'nin Yaşamı

12. sahne: Galileo Galilei, 22 Haziran 1633 günü Engizisyon Mahkemesi'nin önünde dünyanın döndüğüne ilişkin öğretisinden döner:

Galilei, Kilise karşısında direnmeyerek bir kahraman olma şansını yitirmiş, bilime ihanet etmiştir. Genç yardımcısı Andrea'nın tepkisi budur: "Ne yazık o ülkeye ki, kahramanları yoktur!"

"Ben, Floransa'da matematik ve fizik öğretmeni Galileo Galilei, bütün öğrettiklerimi. Güneş'in evrenin odak noktası olduğu ve yerinde hareket etmeden durduğu, yeryüzünün odak noktası olmadığı ve hareket ettiği yolunda söylediklerimi geri alıyorum. Bütün bu yanlışları ve tanrıtanımlılıkları, ayrıca başkaca bütün yanlışları ve Kutsal Kiliseye karşı gelen her türlü düşünceyi içtenlikle ve gerçek bir inançla geri alıyorum ve lanetliyorum." (5)

Brecht'in oyununda, Galilei'nin kararının bu sözlerle resmen açıklanması, yakın çevresindeki genç bilim adamları ve yardımcıları tarafından büyük bir hayal kırıklığı ile karşılanır. Çevresindeki yakın dostları ve bu arada öğrencisi Andrea, Galilei'yi bu sözleriyle doğru bildiklerini Kilise karşısında yadsımakla suçlarlar. Onların gözünde bu davranış, Kilise'nin bilim karşısında kazandığı bir başarıdır. Baskıcı güç olarak Kilise'nin işine gelmeyen bilimsel araştırmalar bir süre için bile olsa gerileyecektir. Galilei, Kilise karşısında direnmeyerek bir kahraman olma şansını yitirmiş, bilime ihanet etmiştir. Genç yardımcısı Andrea'nın tepkisi budur: "Ne yazık o ülkeye ki, kahramanları yoktur!" Galilei ölmü seçmiş olsaydı kahraman olacaktı; ama doğru bildiğinden dönmekle korkaklığını kanıtlamıştı Andrea'nın gözünde. Galilei'nin yanıtı ise bir tür kendini savunma niteliğindedir: "Hayır. Ne yazık o ülkeye ki, kahramanlara muhtaçtır!" Andrea'nın salt bilimin özgürlüğü açısından değerlendirdiği durumu Galilei bu sözleriyle ülkenin içinde bulunduğu karanlık duruma, bilimin özgürlükten yoksun olmasına çeker. Aynı Brecht'in içinde yaşadığı karanlık dönem gibi.

Oyunun son sahnesinde Galilei ile Andrea, aradan geçen dokuz yıl sonra tekrar karşılaşırlar. Galilei Engizisyon'un tutukluğu olarak Floransa yakınlarında bir köy evinde yaşamını sürdürmektedir. İyice yaşlanmış, gözleri çok az görmektedir. Bir yandan kızı Virginia'nın öbür yandan da bir Kilise görevlisinin sıkı denetimi altında yaşar. Andrea Hollanda'ya gitmeden önce hocası-

ni son bir kez görmek amacıyla ziyareti-
ne gelmiştir. Galilei' ondan öbür bilim
adamları ile ilgili bilgiler alır, kendisinin
yadsımasının bilim çevrelerinde yarattı-
ğı hayal kırıklığını, bilimin bir duraklama
dönemine girdiğini öğrenir. Kendisi ise
aradan geçen dokuz yıl içinde Kiliseyi
kandırmayı başarmıştır:

*Ölçüsüz pişmanlığım sayesinde büyükle-
rimin lütfuna mazhar olmayı başardım;
Kilise'nin denetimi altında belli ölçüde bi-
limsel çalışma yapmama izin veriyor-
lar.”(6)*

Böylelikle Galilei boş durmamış, bir
yandan gözlerinin iyi görmemesini abar-
tarak yazılarını kızı Virginia'ya dikte
edip yazdırmış, öbür yandan da kendisi-
ne verilen kalem kâğıtla gözlerini iyice
bozma pahasına geceleri ay ışığında
gizlice çıkardığı kopyaları şömineyi
onarmak için eve gelen sobacının yardı-
mıyla dışarı kaçtırmayı başarmıştır:

*Sobacı: Bay Galilei, (alçak sesle) peşi-
mizdeler. Villagio tutuklandı.*

*Galilei (alçak sesle) Kitap yanında mıy-
dı?*

*Sobacı: Hayır, geri getirdim. (yüksek ses-
le) Kış yavaş yavaş geri geliyor, onun için
şöminenin iyi çalışması gerek.*

*Galilei: Evet, çok cereyan yapıyor. (alçak
sesle) Neden geri getirdin?*

Brecht'in hem Galilei'nin
davranışını bilim ağırlıklı
değerlendirdiğini, ne olursa
olsun bilim adamının kendini
bilime adanması gerektiğini
savunduğunu hem de ahlaki
açıdan onu kınadığını
görüyoruz.

*Sobacı (alçak sesle): Biliyorsunuz bura-
da aramazlar. (yüksek sesle) Daha önce
söylediğim gibi bütün üst bölümü yeniden
onarmamız gerekirdi. (alçak sesle) Nere-
ye koyayım? (7)*

Kendisini gözetim
altında tutan Kilise gö-
revlisi ise durumu çö-
zemez bir türlü:

*Buradan yazıların kaçır-
ıldığı nerdeyse kesin
gibi. "Dialogue über die
zwei grössten Weltsys-
teme" de buradan Hol-
landa'ya kaçırılmıştı,
bunu unutmayın (...) Gözle-
rinin görüp gör-
mediğine yine de bak-
mamız gerekiyor. Çün-
kü bu arada yazmış ol-
malı. (8)*

Oyunun daha son-
raki düzenlemelerinde
yer almayacak olan bu
küçük sahne, Galilei'nin tehlikelerden
korkmayarak bilime hizmet için her türlü
hileye başvurduğunun vurgulanması
açısından önem taşır. Galilei burada,
eleştirmen Wolfgang Hallet'in sözleriyle,
"tutukluluk ve sürekli denetim koşulları
altında sanki gizli bir direnişçi gibi" (Hal-
let: 2000: 19) davranarak yarıda kalmış
yapıtı Discorsi'yi tamamlamış ve odada
duran büyük kürenin içine saklamıştır.
Andrea'nın gelmesiyle iyi bir olanak doğ-
ar, eski öğrencisi Andrea bu kopyayı
gizlice sınırdan geçirerek bilimin özgür
olduğu Hollanda'ya götürebilecektir. Bu
arada Andrea, sonraki iki düzenlemede
yer almayacak şu sözlerle bilim dünya-
sındaki gelişmeleri ve olumlu/olumsuz
değerlendirmeleri özetler:

*Tamamen boyun eğmeniz, Kilise'nin dog-
malarına aldırmaksızın bilime hizmet
eden aşırı heyecanlı düşünce insanlarına
yukarıdakiler istemediklerinde araştırma*

*yapılmaması gerektiğini öğretti. (...) Kili-
se'nin otoritesi dışına kayan ülkelerde de
sizin öğretinizden dönmeniz nedeniyle
Kilise adına sevindirici bir gerileme oldu
(...) Size ilişkin olarak bir süre epey tartış-
ıldı. Eski dostlarınızdan bazıları ısrarla, hayatta ka-
larak fiziğe etmeyi umdu-
ğunuz hizmetlerden ötürü
öğretinizden geri döndü-
ğünüzü savundular.” (9)*

Andrea, kendisi de
Galilei'ye hâlâ kırgındır;
çünkü Galilei'nin davra-
nışı öbür bilim adamları-
nın çalışmalarını da
olumsuz etkilemiştir:

Her yerde insanlar gözleri-
ni ve kulaklarını açarak, siz-
in yazıkça yıldızların ha-
reketlerine ilişkin belli bir
öğretiye değil, fakat aslın-
da öğrenme özgürlüğünü,
her alanda olmak üzere,

savunduğunuz düşüncesiyle sizi izlediler.
Yani yalnızca şu ya da bu düşünceyi de-
ğil, bütünüyle düşünme özgürlüğünü,
başka deyişle yadsınan bir özgürlük sa-
vunduğunuz düşüncesiyle sizi izlediler.
Ondan sonra aynı insanlar, sizin söyle-
diklerinizi geri aldığınızı duyunca, yalnız-
ca yıldızların hareketlerine ilişkin belli dü-
şüncelerin değil, düşünme eyleminin
kendisinin de kötülendiğine inandılar.
(10)

Ama Discorsi'yi eline alınca Andrea
için durum değişir; çünkü Galilei tehlike-
den korkmamıştır. Galilei ise kendi du-
rumunu sorgulamaktadır. Gerçi bilime
hizmet etmeyi sürdürmüştür; ama ken-
disini suçlamaktan, bilim dünyasının dış-
ında görmekten de alamaz:

*Bilimin, akıldan yana çıkması savsakla-
yan insanlara ihtiyacı olamaz (...) Bilimin
benim gibi bir insana safalarında yer ver-
memesinin nedeni de işte budur. (11)*

6) Brecht: 1997/7: 90, Almanca: Hecht, 2002: 14

7) Brecht: 1997/7: 86

8) Brecht: 1997/7: 86, Almanca: Hecht, 2002: 10-11

9) Brecht: 1997/7: 90, Almanca: Hecht, 2002: 14

10) Brecht: 1997/7: 92, Almanca: Hecht, 2002: 16

11) Brecht: 1997/7: 98, Almanca: Hecht, 2002: 17

Galilei'nin bakışında önemli olan aklın geleceğidir, o "insan aklının sonu geldiğine" inanmaz, gizlice kaleme aldığı yapıtı insanlığın eline geçtiğinde yeni bir çağ başlayacaktır:

"Derin karanlığın içine bir ışık doğmaktadır (...) Ama tek bir adam bu geleceğe ne gerçeklik kazandırabilir ne de kara çalabilir. Akıl insanların paylaştıkları bir şeydir (...) Ayrıca bunun yeni bir çağ olduğu yolundaki görüşümü koruyorum (...) Çekentin altında sakladığın gerçekle Almanya'dan geçerken dikkatli ol! (12)

Andrea, "eteğinin altındaki gerçek"le Almanya üzerinden Hollanda'ya ulaşacaktır. Oyunun birinci biçimi bu noktada biter. Burada Galilei, hayatta kalarak bilim uğruna savaşılabilmek için her türlü kurnazlığa başvurmuş bir bilim adamı konumundadır. Brecht'in, 1938/39 yıllarının tarihsel koşullarında vurguladığı, gerektiğinde bilim uğruna iktidar karşısında boyun eğmek ve her koşulda, ne olursa olsun bilim için çalışmaktır. Ama burada Brecht'in hem Galilei'nin davranışını bilim ağırlıklı değerlendirdiğini, ne olursa olsun bilim adamının kendini bilime adanması gerektiğini savunduğunu hem de ahlaki açıdan onu kınadığını görüyoruz. Onun için de Galilei'yi, kur-

naz bir bilim adamı olarak gösterse de davranışındaki yanlışlıkları sorgular.

Brecht'in, *Galilei'nin Yaşamı*'nı yazdığı 1939 yılında bilim adamı/sanatçının politik baskı karşısındaki konumu ve yapması gerekenler üzerine ne düşündüğünü göstermeye, 1933-38 yılları arasında kaleme aldığı "Sanat ve Politika" yazıları yardımcı oluyor. (13) "Gerçeği Yazarken Karşılaşılan Beş Güçlük" (Fünf Schwierigkeiten beim Schreiben der Wahrheit) adlı yazısının temelini, "Günümüzde yalan ve cehaletle savaşmak ve gerçekleri yazmak isteyen birisi en az beş güçlüğü yenmek zorundadır" saptaması oluşturuyor ve beş güçlüğü şöyle sıralıyor:

Herkes tarafından bastırılmaya çalışılsa da gerçeği yazma cesaretini göstermek; herkes tarafından ötürülmeye çalışılsa da gerçeği görecekle akla sahip olmak; gerçeği bir silah gibi kullanılabilmek sanatını geliştirmek; kimin eline geçerse gerçeğin etkin olabileceğine karar vermek; gerçeği bu kişiler arasında yaymak için hileye başvurmak. Bu güçlükler Almanya'da faşizmin baskısı altında yazarlar için çok büyük; ama kovulan ya da kendisi kaçmak zorunda kalanlar, hatta özgür ülkelerde yazarlar için de geçerli. (14)

Brecht'in Galilei kişiliğiyle iletmek istediği sorular 1939 yılına göre değişmiştir. Her koşul altında bilime hizmet etmenin önemli olduğunu vurgulamak olanaksızdır.

Bu sözler Brecht'in, Galilei'nin gördüğü baskı karşısındaki davranışı ile kendisinin Faşizm baskısından kaçışı arasında kurduğu koşutluğu göstermesi açısından önem taşıyor. 1938 yılında Danimarka'da yazılan metnin temelinde bu görüş yatıyor:

Gerçeğin bastırılıp gizlendiği her dönemde onu yayabilmek için hileye başvurulmuştur. (15)

Bu sözlerinden hareket ettiğimizde Brecht'in, Galilei'nin yaşam öyküsünü okurken, "Egemen güçler karşısında bilim adamının tutumu ne olmalı?" sorusuna yanıt beklediğini görüyoruz. Ama öbür yandan da Galilei'nin, bilimi yaşatabilmek düşüncesiyle hileye başvurduğu için "övlmesi" ya da bir "kahraman" olarak değerlendirilmesi tek yanlı ve sakıncalı olmaz mıydı?

1944 Amerika Metni (İngilizce): Galileo

Brecht, *Galilei'nin Yaşamı*'nı 1944 sonbaharında Kaliforniya'da İngiliz tiyatro oyuncusu Charles Laughton'la birlikte yeniden ele aldığındaki dış koşullar değişmiştir. Oyunda değişiklik yapmak istediğini çalışmaya başlamadan önce daha nisan ayında dile getirir:

"Oyunun, beni için için hep rahatsız eden öğretisini yeniden gözden geçirdim. Eğitim sel bir amaçım olmadığı, yalnız tarihe bağlı kalmak istediğim için, ortaya beni memnun etmeyen bir öğreti çıktığını gördüm." (16)

Hiroşima'ya atom bombası atılması bilim adamına bakış konusunda çok şeyi etkilemiştir.

12) Brecht: 1997/7: 95

13) bkz. "Kunst und Politik. 1933 bis 1938", Bertolt Brecht Gesamte Werke 18. Schriften zur Literatur und Kunst I. Werkausgabe edition suhrkamp, Frankfurt 1967.

14) Çevirisi bana ait.

Brecht: 1967/18: 222

15) Brecht: 1967/18: 231

16) Brecht: 1967/17: 1108

Birinci metnin öğretisiyle ilgili sorunun yanıtını burada buluyoruz. Brecht kendisi de olaya bu denli tek yönlü bakmanın, Galilei'yi davranışından dolayı bir kahraman gibi göstermenin getirebileceği yanlış anlaşılmanın bilincindedir. Çalışmanın ortasındayken Hiroşima'ya atom bombası atılmıştır ve bu olay bilim adamına bakış konusunda çok şeyi etkilemiştir:

Yeni fiziğin kurucusunun biyografisi de bugünden yarına farklı okunur oldu. (17)

Bu koşullar altında artık önemli olan, ne olursa olsun bilimi kurtarmak olabilir mi? Aradan ancak beş yıl geçmiş olmasına rağmen Brecht'in Galilei'nin kişiliğine farklı bakması, bu sırada değişen dış koşullarla ve teknik alandaki yeni buluşlarla insan hayatının çok kötü etkilenmesinden bağımsız düşünülemez olmuştur. Brecht, oyunda bazı değişiklikler yapması gerektiğini 1946 yılında Amerika Metni'ne yazdığı önsözde şöyle değerlendirecektir:

Büyük bombanın yarattığı cehennem etkisi, Galilei'nin zamanının iktidarıyla olan çalışmasına yeni ve çok daha parlak bir ışık tuttu. (...) Şu bilinmeli ki, gösterimiz tam da atom bombasının ürettiği ve askeri amaçlarla kullanıldığı döneme ve ülkeye rastlamıştır. Bombanın atıldığı gün, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşa-

Artık Galilei'nin kendisini suçlamasına öbür iki metinde olmayan yeni bir boyut eklenmiştir. Amerika Metni'nde, bilim adamının insanlık karşısında taşıdığı sorumluluk üzerinde olan vurgu bu kez toplumsal koşullar, ezenler-ezilenler ilişkisi üzerindedir.

Hidrojen bombasının yapımı, atom silahlanmasının devamına karşı çıkan ve Amerikan Atom Komisyonu Başkanlığı görevinden ayrılan Robert Oppenheimer...

yan hiç kimse "o gün"ü unutmayacaktır. (...) Böyle savaşçı bir rejimin hizmetindeki büyük fizikçiler kaçır gibi görevlerinden ayrıldılar; en tanınmışlarından biri tüm gücünü ve zamanını temel bilgileri öğretmeye harcamak amacıyla öğretmenliği seçti; böylelikle bu idarenin emrinde çalışmaktan kurtulacaktı. Yeni bir buluş yapmak artık suç sayılıyordu." (18)

Bu kez Galileo adını alan oyun 1 Aralık 1945 tarihinde tamamlanmıştır. Brecht'in Galilei kişiliğiyle iletmek istediği sorular 1939 yılına göre değişmiştir. Her koşul altında bilime hizmet etmenin önemli olduğunu vurgulamak olanaksızdır. Brecht için, bilimsel çalışmaların toplum yaşamıyla ilişkilendirilmesi gerektiği görüşü ve gelişen olaylar ışığında bilim adamına bu konuda yüklenen sorumluluk önem kazanmıştır. Bu açıdan Amerika Metni Danimarka Metni'nden önemli bir farklılık gösterir ve bu farklılık son sahneye eklenen Galilei'nin kendini suçladığı "öldürücü çözümlemesi"ni içeren bir monologda odaklanır. Böylelikle oyun ilk metinde olduğu gibi Andrea'nın *Discorsi*'yi eline aldığı noktada bilimin zaferiyle bitmez. Eklenen monologla Galilei, "gerçek anlamda bilimsel düşüncesinin ne demek olduğunu"

gösterir ve bilim adamlarını bu konuda uyarır:

Bilimin amacı, insan yaşamını kolaylaştırmaktır. Eğer zorbalığa yol verirken, bilim felce uğrayabilir. Yeni makineleriniz beraberinde yalnızca yeni kölelikleri getirebilir. Zamanla bulunabilecek her şeyi bulabilirsiniz; ama zorbalığa teslim olursanız, ilerleyişiniz sizi insanlığın büyük bölümünden uzaklaştırmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Sizinle insanlık arasındaki uçurum günün birinde böylelikle büyüyebilir ki, herhangi bir yeni buluş nedeniyle attığınız sevinç çığlığı, evrensel bir dehşet çığlığıyla yanıtlanabilir. (19)

Galilei kendisi de zamanında bu yanlış yapmış, araştırmalarını hiç düşünmeden iktidara "satmış", kötüye kullanabileceklerini ise hiç düşünmemiştir. Onun için de kendini "uğraşına ihanet etmiş" olmakla suçlar:

Birkaç yıl kadar ben de iktidardakiler kadar güçlüydüm ve kullanmaları veya kötüye kullanmaları için, kısacası amaçlarına hangisi hizmet ediyorsa öyle yapmaları için, bilgimi iktidar sahiplerine teslim ettim. (20)

Hiroşima'ya atılan atom bombasından sonra Brecht bilim adamının sorumluluğuna bilimin önemi açısından değil, başka bir açıdan bakar. Artık Galilei'nin öyküsünün "bilim adamının, bilime hizmet edebilmek için her türlü hileye başvurabileceği" düşüncesinden hareketle okunması sakıncalı olacaktır. Bilim adamı, bilimin sağladığı olanakların nerede ve nasıl kullanılacağını göz ardı edemez. Brecht oyunun vurgusunu, bilimin öneminden bilim adamının insanlık karşısındaki sorumluluğuna kaydırmıştır.

1944/1954 Doğu Berlin Metni: Galilei'nin Yaşamı

Brecht Doğu Berlin'e yerleştikten sonra 1947 sonunda üçüncü bir metin üzerinde çalışmaya başlar ve metin

17) Brecht: 1997/7: 434

18) Brecht: 1997/7: 434, Almanca: Brecht, 1967/17: 1106-1108.

19) Brecht: 1997/7: 169

20) Brecht: 1997/7: 169

Fizikçiler oyununun yazarı
Friedrich Josef DÜRRENMATT (1921-1990)

1955'de *Versuche 19, Heft 14*'te yayımlanır. Oyunun 1955-56 yıllarında Berliner Ensemble'da sahnelenmesi için Brecht provaları kendisi yönetir. Ama bu üçüncü metin ancak Brecht'in ölümünden sonra yönetimi Erich Engel'in devralmasıyla 15 Ocak 1957'de (Galilei rolünde Ernst Busch'la) sahnelenebilecektir. Metin, Amerika Metni'nin Almanca çevirisi olarak kabul edilse de İngilizcesine göre gene de bazı ekler ve vurgu farkları vardır. Yapılan ekler gene Galilei'nin son sahnedeki monoloğuna dardır:

Çoğunluğun yoksulluğu sıradağlar kadar eski ve bütün kürsülerden bu yoksulluğun sıradağlar kadar yıkılmaz olduğu ilan ediliyor. Bizim, adına kuşku duymak dediğimiz yeni sanatımız halkın büyük bölümüne çok beğenilmişti. Halk teleskopu elimizden kapıp kendisine acı çektirenlere, hükümdarlara, toprak sahiplerine ve dar görüşlü kişilere çevirmişti. O bencil ve zorba insanlar, bilimin buz gibi bakışlarının bin yıllık, ama yapay bir yoksulluğa dikildiğini hissettiler, bu onların (vurgu bana ait) ortadan kalkmasıyla ortadan kaldırılabilen bir yoksulluktu. (21)

Artık Galilei'nin kendisini suçlaması-na öbür iki metinde olmayan yeni bir boyut eklenmiştir. Amerika Metni'nde, bilim adamının insanlık karşısında taşıdığı sorumluluk üzerinde olan vurgu bu kez toplumsal koşullar, ezenler-ezilenler ilişkisi üzerindedir. Galilei'nin dönemin-

de yeni gelişmekte olan bilimin yaratmayı başardığı kuşku ortamı, her şeyi sorgulama alışkanlığı insanları, yalnız yıldızların hareketini değil, kendilerini ezen ve bu düzeni değişmezmiş gibi gösteren güçleri de sorgulamaya yöneltmiştir. Bu da varsılın yoksulu ezdiği sömürü düzeninin, sosyal eşitsizliklerin ortadan kalkabileceği, bu çarpık düzenin değişebileceği umudunu yeşerten bir gelişme olabileceken, Galilei insanları yarı yolda bırakmış, güvendikleri bilimin ilerlemesini engellemiştir. Galilei oyunun sonunda geri dönüp baktığında geçmişte halk üzerinde ne denli etkili olduğunu, hatta bir ara eline eşsiz fırsatlar geçtiğini ama kendisinin bunu yanlış kullandığını görür:

Direnebilseydim eğer, o zaman doğa bilimciler de doktorların Hipokrat Andı gibi bir ant, bilgilerini yalnızca insanlığın esenliği için kullanacakları yolunda bir yemin geliştirebilirlerdi! Şimdi ise en fazla umabileceğimiz, buluşlar yapabilen ve her şey için kiralanabilen cücelerden oluşma bir kuşaktan başka bir şey değil. (22)

Burada vurgu ne bilimin yüceliği ve önemi ne de bilim adamının elde ettiği buluşları baskıcı güçlere teslim etmesi sonucu doğabilecek kötü sonuçları hesaplama gerekliliği üzerindedir. Artık "insanlığın esenliği"dir Brecht'in ön plana çıkartmak istediği ve bu esenlik düzenin değişmesine bağlıdır. Brecht'in, Galilei'nin bu son metninde bilim adamının insanlık karşısındaki sorumluluğu sorunu ile içinde yaşadığı dönem ve be-

Artık sorun yalnız bilimin kutsallığı ya da baskıcı yönetimler karşısında aydınların alması gereken tutum açısından değil, çok yönlü bir biçimde sorgulanmak zorundadır.

nimsediği ideoloji arasında daha yoğun bir bağ kurduğunu görüyoruz. Hidrojen bombasının yapımı, atom silahlanması'nın devamına karşı çıkan ve Amerikan Atom Komisyonu Başkanlığı görevinden ayrılan Robert Oppenheimer'in Amerika Birleşik Devletleri'nde sorgulanması gibi olaylar, atom çağında bilim adamının konumu konusunda önemli gelişmelerdir. Brecht'in bu gelişmelerden etkilenmemiş olması olanaksızdır. "Galilei'yi Övmek mi, Yermek mi?" yazısında da dile getirdiği gibi, Galilei'nin bilime ihanetini bir "insanlık suçu", "modern doğa bilimleri alanındaki ilk günah" (Erbsünde) olarak görmektedir:

Atom bombası, hem teknik hem de toplumsal bir olgu olarak Galilei'nin bilimsel ediminin ve toplumsal bağlamdaki iflasının bir ürünüdür. (23)

Brecht sonrasında bilim adamı sorunsalı

Brecht'in burada tartıştığı, 'bilim adamının günümüzde taşıdığı sorumluluk' ya da 'bilim adamı – iktidar ilişkisi' sorunsalı kendisinden sonra da farklı biçimlerde tartışılmış ve tartışılmaktadır. Brecht'in oyunu farklı yönetmenler tarafından sahnelenirken konu başka oyun yazarları tarafından da ele alınmıştır. Örneğin Dürrenmatt *Fizikçiler*'de (1962), Kipphardt ise tarihsel belgeler ışığında *In der Sache J. Robert Oppenheimer*'de (1964) Oppenheimer'in ABD'de sorgulanmasını tartışır. Kipphardt'ın aksine, kurnaca bir öyküden yola çıkan Dürrenmatt grotesk bir komedi biçimindeki oyununda içinde yaşadığı çağın somut olaylarına ve sorunlarına göndermeler yapar. Oyunda kendilerini bile bile tımarhaneye kapatan üç fizikçi bilim adamı insanlık karşısında taşıdıkları sorumluluğu, siyasal güçler karşısında nasıl davranmaları gerektiğini tartışır. Tımarhanedeki üç fizikçiden biri olan Möbius'un buluşları bilim dünyasını yerinden oynatacak, tüm dünyanın gidişini değiştirecek güçtedir.

21) Brecht: 1997/7: 264

22) Brecht: 1997/7: 265

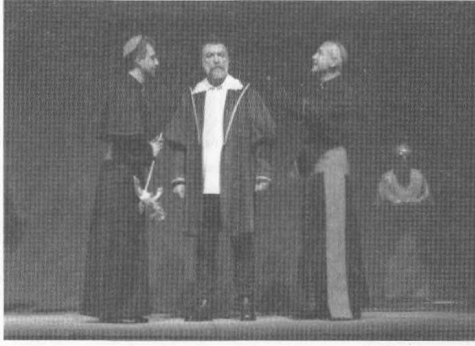
23) Brecht: 1997/7: 323

Onun için de Möbius tımarhaneye kapanmayı seçmiştir: bilimin amacı insanlığa hizmet etmek olmalıdır, onu tehlikeye düşürmek değil:

Düşündüklerimizin elbet sonuçları olacak (...) Araştırmalarım insanların eline geçseydi, her türlü hayal gücünü aşan teknik imkânlarla yol açacaktı. (24)

Bilim dünyası kendi içine kapalı bir alan olmadığına göre bilim adamı buluşlarının sonuçlarını da birlikte hesaplamak zorundadır. Bilim adamının amacı salt bilim olamaz. Bu noktada Brecht'in Amerika ve Berlin metinleriyle aynı görüştürdür Dürrenmatt; ama onun grotesk komedisi bu noktada bitmez, oyun alabileceği "en kötü sonuç" ulaşır: gerçekte deli olmayıp deli rolü yapan Möbius'un egemen güçlerin eline geçmemeleri için sakladığı araştırmaları hastanedeki doktorun eline geçmiştir. Ama doktorun kendisi gerçek bir delidir ve elde ettiği buluşlarla dünyayı altüst etmeye hazırdır.(25) Her iki yazar, biri 1945 yılında, öbürü 1964'de aynı sorunu gündeme getirmişler, bilim adamı-insanlık ilişkisini sorgulamışlardır. Ama her ikisinde de ortaya konan durum çözümsüzdür, tartışmaya açıktır, bilim adamının insanlık karşısındaki sorumluluğu her iki oyunda da noktalanmamıştır.

Bu iki örnekte de gördüğümüz gibi, Brecht'in 1938-56 yılları arasında Galilei'nin kişiliğinde farklı biçimlerde sorguladığı bilim-bilim adamı-insanlık ilişkileri kendisinden sonra da güncelliğini yitirmesi, başka yazarlar tarafından tartışılmıştır. Oyunun yurdumuzda da değişik dönemlerde farklı yönetmenlerce üç kez sahnelenmiş olması konuya duyulan ilginin sürekliliğini gösteren bir başka örnektir. Oyun yurdumuzda ilk kez 1975'te Metin Deniz tarafından İstanbul'da sahnelenmiş (Galilei rolünde

Galilei'nin hayatını anlatan oyundan bir sahne.

Erol Keskin), daha sonra 1984 tiyatro sezonunda *Galilei'nin Yaşamı* Ankara'da Rutkay Aziz'in yönetiminde (Galilei rolünde Kerim Avcı) ve aynı anda İstanbul'da *Galileo Galilei* adıyla Genco Erkal yönetiminde (Galilei'yi de kendisi oynamıştır) üç kez sahnelenmiştir. Oyun basında da tepki almış, Galilei kişiliğinin gündeme gelmesi üzerine Uğur Mumcu Cumhuriyet gazetesindeki "Gözlem" köşesinde Galilei'nin "kahramanlığını" sorgulamış, Galilei'yle Andreea'nın kahramanlık tartışmasına ülkemiz açısından farklı bir açıdan bakmıştır:

Bilimde, sanatta ve siyasette yeni sözlerin, yeni buluşların ve önerilerin dile getirilmesi birer kahramanlık konusu olursa, bizler insanlık ve uygarlık tarihi önünde birer zavallı yaratık durumuna düşmez miyiz? Bir ülke için bilimde, sanatta ve siyasette kahramanlara gerek duysun? Evet niçin? (...) Gerçekten de kahramanlara gerek duyulmayan bir düzenin yaratılması gerekmiyor mu?" (26)

Türkiye'nin 1980 sonrasında yaşadığı baskı dönemi gerçekten de bir yandan Galilei'nin içinde yaşadığı karanlık dönem, öbür yandan da Brecht'in oyunu ilk kaleme aldığı yılların Almanya'sı ile paralellikler gösterir. Mumcu, ideolojik bir tartışmaya girmeden oyunun yakın tarihimize uygulanabilecek bir boyutunu

yakalamıştır. Mumcu'nun, "Ülkemizi kahramanlara gerek duymayan bir ülke yapmamız çok mu güçtür?" sorusu her dönemde yinelenilecektir.

Uğur Mumcu'dan verdiğimiz örnek, *Galilei'nin Yaşamı*'ni okurken üretebileceğimiz oyunun farklı boyutlarından ancak birisidir. Bilimin/bilim adamının insanlık karşısındaki yükümlülükleri açısından baktığımızda, bugün bilimin örneğin gen teknolojisi örneğinde hem sevindiği ama nükleer silahlanma konusunda bir o kadar da ürktücü boyutlara ulaştığını görüyoruz. Bu gelişmeler, Brecht'in oyunun üç farklı metninde ürettiği soruların bugün de güncelliğini korumakta olduğunu göstermiyor mu? Artık sorun yalnız bilimin kutsallığı ya da baskıcı yönetimler karşısında aydınların alması gereken tutum açısından değil, çok yönlü bir biçimde sorgulanmak zorundadır. Öyleyse Brecht'i, günümüzde geçerliğini yitirmiş bir ideolojinin temsilcisi olarak görmeye yerine onun oyunlarından üreteceğimiz soruları, içinde yaşadığımız dünyamıza uyarlamak, Galilei'yi bu koşullar altında yeniden okumak yanlış olmasa gerek.

Kaynakça:

- 1) Brecht, Bertolt, *Gesammelte Werke in 20 Bänden, herausgegeben edition suhrkamp, Frankfurt a/M 1967*
- 2) Brecht, Bertolt, *Bütün Oyunları cilt 7 (Galilei'nin Yaşamı (1938/39); Galilei (İngilizce Metnin çevirisi); Galilei'nin Yaşamı (1965/66), Türkçe Ahmet Cemal, MitosBOYUT Yayınları 1997/77.*
- 3) Dürrenmatt, Friedrich, *Fizikçiler (Türkçe Zehde Gökbek) Alaç Kitapları Yayınları 77, İstanbul 1964*
- 4) Hecht, Werner (Hg.) *Brecht's "Leben des Galilei", suhrkamp taschenbuch, 2001 (1. Auflage 1981)*
- 5) Kuruyazıcı, Nilüfer, "Brecht'in Üç Galilei Düzenemesi", *Çağdaş Eleştiri* 4, yıl 3 nisan 1984 Sayfa 11-13.
- 6) Kuruyazıcı, Nilüfer, "Dürrenmatt: Fizikçiler", *Metis Çeviri*, sayı 5 1988 güz, sayfa 56-62
- 7) Mumcu, Uğur, "Galilei...", *Cumhuriyet* 7 Şubat 1984
- 8) Oldenburg Interpretationen, Bertolt Brecht: *Leben des Galilei (interpretiert von Wolfgang Haljet)* München 2000

24) Dürrenmatt: 1964: 89

25) Bu konuda bkz. (Kuruyazıcı 1988: 56-62)

26) Mumcu: 1984

Türkiye’de sanatın entelektüel/ ideolojik handikabı ya da Bir küreselleşme enstrümanı olarak “ceo” küratörler . . .

Eskinin sözde eleştirmenleri, sanat tarihçileri, sosyologları tek kapılı Baudrillard, Derrida, Deleuze, Adorno, Foucault papağanlarından bazıları Türkiye’de birdenbire yeni küratörlere dönüştürülmüş durumda.

Fikrin ve sözün insani iddianı koparılıp soyutlaştırıldığı bir dönemden geçiyoruz. Artık düşünsel, kültürel, sanatsal alanlarda bağımsız ve özgün sahibi tutum yok -o pek havalı, maaş yüksek mesleki kavram- “CEO” var. Bu CEO’lar her gün her platformda sürekli olarak “aydının ölümü”, “entelektüelin sonu”, “paradigmanın iflası”ndan söz edip duruyorlar. Tıpkı “tarihin, ulusdevletin, insanın, felsefenin, ideolojinin, sanatın vb. sonu...” gibi. Çünkü bu küreselleşmeciler CEO’lara göre, artık “aydınlanma çağı bitti...”

Aslında her şey olabildiğince açık ve trajik... İnsanlık derin bir zaaf ve acizlik, bağımsız aydın/entelektüel ise şaşkınlık bir edipodiyal ve basiretsizlik içinde... İnsanlık, ülke, toplum, birey ne zamanki böylesi zor bir duruma düşmüş, her zeresinde yoğun bir çaresizlik yaşar hale gelmişse hemen aydınlar ve entelektüeller hatırlanır. Her şeye rağmen hâlâ ayakta kalabilmiş bu bir avuç insanlık savunucusu birbirini uyarıp söz konusu kavramlar üzerine yeniden düşünmeye çağırırlar. Esasen alabildiğine insani ve toplumsal bir görev çağırısıdır bu. Bu bile “aydın” ve “entelektüel” kavramlarının ne anlama geldiklerini, içeriklerini, mis-

yonlarını yeterince açıklamaya yetiyor.

Bu yazıda söz konusu bu iki kavramı esas olarak sanat ve bununla bağlantılı düşünce bağlamında ele almak istiyorum.

Zaman zaman düşünüyorum da; bana son yıllarda Türkiye’de en can sıkıcı şeyin ne olduğu sorulsa buna düşünce-

Giotto di Bondone (1207-1337)

Düşüncenin, sanatın, kültürün, bilimsel bilginin, kavramların, ahlakın bir çıkar uğruna, pervasızca tersyüz edilmeleri; içlerinin -neredeyse tümüyle- boşatılmaları şu anda Türkiye’deki en can sıkıcı durumdur.

nin, sanatın, kültürün, bilimsel bilginin, kavramların, ahlakın bir çıkar uğruna, pervasızca tersyüz edilmeleri; içlerinin -neredeyse tümüyle- boşatılmaları; referans kaynakları ve bağlı bulundukları tarihsel, kültürel, felsefi, siyasi gerçekliklerden -para ve ikbal karşılığı- gelişigüzel koparılmalarıdır, diye cevap verdim.

Yine aynı biçimde; sanat alanında her anlamda asla kabul edilemez durumun ne olduğu sorusu yöneltile buna da -elbette yukarıdakilere ek olarak- alandaki küreselleşme teorileri, projeleri kapsamında ABD, AB, Soros Vakıfları vb. kanallarıyla sponsorluk kılığında dağıtılan paralar, unvanlar, makamlar ve küratörlerle sanata yön verilmeye, küresel bir hegemonya kurulmaya çalışılması; gerçek sanatın, sanatçının özgürlük alanının sanat dışı bir saldırıyla daraltılması ve giderek yaşanmaz kılınması; bütün bunların da sanki sanatta büyük ve zorunlu bir devrimmiş gibi sunuluyor olmasıdır, derim.

Yeni ve özgün düşüncelerin üretilmediği, üretilse bile rağbet edilmediği; özgürlük, yaratıcılık ve özgünlük yerine donmuş, tıkanmış, demode içeriklerin, kavramların, sanat tutumlarının sanat dışı küresel siyasi merkezler tarafından içerikleri/formları belirlenmiş, sınırları çizilmiş tutumların Türkiye temsilciliklerinin tercih edildiği, rağbet gördüğü, iktidar kılınmaya çalışıldığı bir süreçten geçiyoruz. Bir yemek tabağına yan yana üç renk konulmasının bir sanat dehışı; üç nesnenin yan yana getirilmesinin, bir sokakta top oynayan çocukların acemice çekilmiş video filmlerin yeni bir sanatsal buluş diye göklere çıkarıldığı bir manipüle hareketiyle karşı karşıyayız. Sahiplerince yeterince anlaşılmamış -üstelik de manipüle edilmiş- üç-beş Baudrillard, Deleuze, Derrida "atırma"nın düşünce sanıldığı-sunulduğu bir şaşkınlık ve budalalık hali bu... Küreselleşmeci ideolojik merkezler tarafından tasarlandığı hayliye son sekiz-on yılın yeni modası küreselleşmeci güncel sanat ve bunun misyonu, "angaje" enstrümanı yeni küratör ile sahici, gerçek sanat yapıtı

gıtmış onun yerini eğlencecilik "post prodüksiyon" sanat faaliyetleri almıştır. Parlatılmaya çalışılan yeni sözde sanatçı "vecd" halinde ortalıkta kasım kasım kasılarak dolaştırılmakta, gerçek sanatçı kırık ve öfkeli, sanat yazarı, düşünen beyin suskun, halk şaşkın ve yorgun. Eskinin sözde eleştirmenleri, sanat tarihçileri, sosyologları tek kapılı Baudrillard, Derrida, Deleuze, Adorno, Foucault papağanlarından bazıları Türkiye'de birdenbire yeni küratörlere dönüştürülmüş durumda. Medyayı bütün olanaklarıyla bunların ellerine vermişler; her ekranda, her programda, her sayfada, sütunda, köşe yazısında sürekli olarak artık iyice demodeleşmiş "kalp" fikirler, içerikler, formlar ileri sürüp duruyorlar.

Elbette bir başka can sıkıcı durum daha: bu "allame-i cihan"lar, "alimi oldukları" her türden siyasi, ekonomik, kültürel vb. konularda yüksek fikirlerini (!) beyan ederlerken sanki bu alanlar da dahil dünyanın her alanına müdahale etmeye çalışan; bunun için daha 10-15 yıl öncesinden projeler, kurumlar oluşturup paralar, payeler dağıtmaya girişmiş AB, ABD gibi emperyalist ülkeler yokmuş; sanki kullanıyor oldukları kavramların, sözüm ona itiraz ediyorlarmış gibi göründükleri sorunların asıl kaynağı-nedeni de aslında bağlı oldukları bu siyasi merkezler değilmiş gibi sanki "ayda yaşarlar"mış gibi bir edayla konuşmazlar mı? Ancak "pes doğrusu" denilebilir.

Bir yemek tabağına yan yana üç renk konulmasının bir sanat dehışı; sokakta top oynayan çocukların acemice çekilmiş video filmlerin sanatsal bir buluş diye göklere çıkarıldığı bir manipüle hareketiyle karşı karşıyayız.

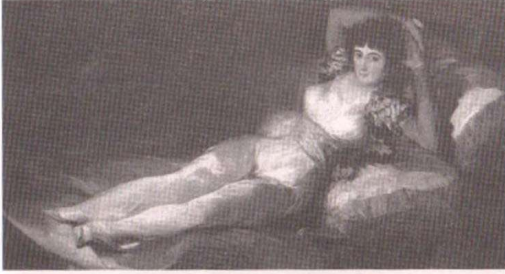
Giotto'nun eserlerinden.

O zaman sormak gerekmez mi? Değişen ne? Sanat ne, sanatçı tutumu hangisi ve sanatçı kim?

Sanat ne, sanatçı kim?

13. yüzyıl sonlarında bir bahar günü İtalya'nın Toscana bölgesinin tanınmış ressamlarından Cenni di Pepo (Giovanni) Cimabue Floransa'dan Bologna'ya giderken Ombria tepeleri arasında yol kenarındaki servi ağaçlarının altında oturmuş koyunlarını otlatan 10-12 yaşlarında bir çobanla karşılaşır. Çoban bir yandan etrafta otlayan sürüsünü gözlerken bir yandan da elinde yanarak kömüre dönüşmüş bir dal parçası ile önündeki kaya parçaları üzerine desenler çizmektedir. Cimabue, merakla yaklaşıp desenleri yakından incelediğinde çocuğun baktığı nesneleri şaşırtıcı bir doğrulukla çizdiğini fark eder. Oldukça etkilenir ve heyecanlanarak hemen oracıkta ona "Daha iyi resim yapmanın yollarını öğrenmek ve ünlü bir ressam olmak istemez misin?" diye sorar. Çocuk bu beklenmedik mucize öneriyi ailesinin izni alınmak koşuluyla hemen kabul edecektir. O gün orada ailesi de ikna edilerek ve dönemin bu en ünlü ressamının Floransa'daki atölyesinin yolunu tutmakta gecikmeyecektir.

Bu şanslı çocuk, sonradan ustasının yolunda ilerleyerek Rönesans sanatına

Francisco Goya "The Clothed Maja".

referans oluşturacak olan ünlü ressam ve mimar Giotto'dan (Giotto di Bondone) başkası değildir. O Giotto ki, önce Toscana bölgesinin (Floransa, Venedik, Sienna) sonra İtalya'nın ve giderek bütün sanat tarihinin temel çizgisinde yer edinecek; çağdaşı, kentlisi Dante ile yakın bir dostluk ilişkisi kuracak; Ortaçağın sonunu hazırlayan insan bilincinin, direncinin ve duyarlılığının önünü açan sanatçılardan olacaktır. Dönemin ressamları Bizans sanatının etkisiyle geleneksel mozaik tekniğini sürdüren çalışmalar yaparlarken Giotto daha kıvrak bir ifade olanağı sunan fresk tekniğini keşfedecektir. Bu teknik sayesinde resimde ilk kez anatomi ve perspektif bilgilerini kullanmaya başlayacak, yapmış olduğu çalışmalara kendi kişisel üslubunu katmasını bilecektir. Bu tutum kendisini dönemin diğer ustalarından farklı olarak daha insancıl bir ifadeye doğru geliştirecek ve doğaya yakın bir görüntü kurmasına olanak sağlayacaktır. Köylü, mimar, ressam Giotto, sanat tarihinde sanatçı tutumun ilk işareti sayılabilir.

Bir başka köylü çocuğu İspanyol ressam Francisco Goya da benzer bir merrada kimlik bulur. O da Giotto gibi eline geçirdiği ucu yamış-kömürleşmiş odun parçalarıyla bulduğu, gördüğü her yere insan figürleri çizip duruyordu. Resim nedir bilmiyordu; kendi dışındaki dünyayı tanıımıyordu ama yine de çevresinde ilgisini çeken insan tiplerini ölenemez bir dürtüyle kendince betimlemeye çalışıyordu. On beşine geldiğin-

de, köyün pazarı ondaki yeteneği ve enerjisi keşfedip babasını da ikna ederek bir ressamın yanına çırak olarak yerleşti. Orada beş yıl kadar çalıştıktan sonra, karakterinin ve gençlik gel-

gilerinin enerjilerine daha fazla karşı koyamayarak ailesini ve doğduğu yeri terk ederek Madrid'e kaçtı. Madrid onun ele avuca sığmaz ruhunun ve hayallerinin karşılığıydı. Resmini hızla geliştirdi, saraya maaşlı ressam olarak girdi. Çağının iki İspanya kralına uzun süre resamlık yaptı. Sözde krallığın maaşlı ressamıydı ama krallığa karşı bir siyasi tutuma sahipti. Geceleri atölyesine kapanıp gündüz yapmış olduğu resimlerin tam tersi içerik ve üslupta ihtilalci resimler tuvale aktardı. Napolyon çevresinde yaşayan yoksul halkı resimledi; çağında henüz pek rastlanmayan bir biçimde kişisel kabuslarını, düşlerini, hayallerini tuvale aktardı. Napolyon ordularının İspanya'yı işgalini, geceleri şehrin hemen dışındaki Prens Pio Tepesi'nde gerçekleştirdikleri katliamları resimleyerek tarihe aktardı. Saraydaki görevi gereği Alba Düşesi'ni önce giyinik olarak modelden çalıştı, fakat geceleyin atölyesinde yalnız kaldığında kapısını içerden kiiltleyip düz resim aynı pozundan yola çıkarak divana uzanmış çıplak olarak, kendisi için yeniden ve gönüllü olarak yapmaktan kaçınmadı.

Francisco Goya "The Nude Maja".

Bu iki farklı tutum, esas olarak aynı kimlikte "ressam" ile "sanatçı" kavramları arasındaki farklılığın da ilk işaretleriydi. Dağlı ve köylüydü; alt sınıflardan gelmekteydi ve kendini oraya ait hissediyordu. Çağın ve döneminin diğer resamlarına göre ihtilalci siyasi görüşlere ve tutumlara sahipti. Bu yüzden de hayatı hapislerle, sürgünlerle geçecek; ömrünün son yıllarında ülkesinden kaçmak zorunda kalarak önce İtalya'ya gidecek, yetmişinden sonra ise Fransa'ya sığınarak hayatını ancak orada sürdürebilecek ve orada ölecekti.

Bir başka İspanyol Pablo Picasso, Barcelona'da ilk atölyesini açtığında henüz 15 yaşındaydı. İspanya'nın Endülüs bölgesinde Malaga'da doğmuştu; ama Fransa'da yaşamış ve dünyada bir Fransız sanatçı olarak tanınmış ve orada ölmüştü. Babası ressam ve resim öğretmeni idi. İlk resim eğitimi babasından almıştı. Barcelona Güzel Sanatlar Okulu'nda ve San Fernando Akademisi'nin yüksek kısmında eğitim gördü. Her hayalperest ve ciddi İspanyol ressam gibi 20 yaşlarında Paris'e gitti ve buraya yerleşti. O dönem Paris bir resamlar şehriydi ve Modernizm'in devrimci enerjisinin tartışmasız merkeziydi. Orada çağının önemli ressamları, aydınları ve entelektüelleriyle birlikte oldu. Şair ve eleştirmen Max Jacob, şair Apollinaire, Amerikalı zengin koleksiyoncu, yazar, amatör ressam Gertrude Stein ile dostluklar geliştirdi. Fransız Komünist Partisi'ne üye oldu; hemşerisi Goya gibi O da İspanya iç savaşında faşist Franco yönetimine karşı cumhuriyetçilerle birlikte hareket etti. 1937 yılında İspanya hükümetinin siparişi üzerine ünlü resmi

"Guernica"yı gerçekleştirdi. Hızla teknik üretti, hızla üslup çoğalttı. Binlerce resim yaptı. Çağın çok yönlü entelektüel sanatçı tipinin, çağına, ülkesine ve bütün insanlığa karşı sorumlu siyasi tutum takınan devrimci aydın, sanatçı kimliğinin simgesi oldu.

Picasso'nun çağdaşı Marchel Duchamp ise Pa-

Marchel Duchamp "Fountain", 1917.

ris'te bir noterin oğlu olarak dünyaya geldi. Sanatçı olmaya daha başında kendisi karar verdi. Kendi çabasıyla felsefe ve edebiyat öğrendi. Döneminin çoğu ressamı gibi önceleri izlenimci, sonraları ise başta Cezanne olmak üzere çağının tanınmış kübist ressamlarına özenerek resimler yaptı. Picasso, Apollinaire gibi çağdaşı sanat entelektüelleriyle tanıştı; onlarla sürekli olarak düşünsel alışverişler tartışmalar içerisinde oldu. Düzenli ve sistemli bir resim eğitimi almak amacıyla güzel sanatlar okulu sınavlarına girdi ama arkadaşlarından birçoğu gibi sınavları kazanamadı. Oysa ona göre, kendisi zaten bir sanatçıydı, sanat bilgisine sahip ve yeterli derecede entelektüeldi. Döneminin birçok sanatçısının yapıtlarını sadece göze hitap eder buldu, bunun yerine sanatı "yeniden düşüncenin hizmetine sunmak gerektiği" görüşünü savundu. I. Dünya Savaşı çıktığında Fransa'nın savaşa girmesine karşı çıkıp ülkesini terk ederek 28 yaşında ABD'ye yerleşti.

Duchamp, sanatçının entelektüel bir konuma yükselmesinin ilk örneğiydi. 26 yaşına geldiğinde kendisini bir türlü kabul etmek istemeyen artık tutuculaşmış akademik sanat çevrelerine karşı tepkili bir mücadeleye girişti. Geleneksel güzellik ve hoşluk değerlerine saldırarak tümüyle bilimsel ve felsefi alana yöneldi; teorik iddialar geliştirdi. Sanatının yönünü geleneksel yoldan, düşünsel, kavramsal, entelektüel bir eğilime yöneltti. Hatta daha da ileri giderek "sanat dışı" gündelik sıradan eşya, alet, el ya da en-

düstri yapımı nesneleri yeniden biçimlendirerek onlara düşünsel ifadeler yüklemeye çalıştı. Sonraları bu çabası aynı hazır yapım nesneleri oldukları gibi sanat yapıtı olarak imzalayarak sunmaya kadar vardı. Bir tepki sanatı formu oluşturmıştı. Ona göre, bir sanatçı bir hazır yapım nesneyi seçtiği, "bu bir sanat yapıtıdır" deyip imzaladığı an, o artık sanat yapıtıydı. Bu tutum aynı zamanda resim yapmadan da "sanat" yapılabileceği iddiasının formunu oluştuyordu. Bir sanat yapıtı olmayan ünlü çalışması, aslında fabrikasyon bir pisuarın üzerine "R. Mutt" diye sahte bir imza atarak bizzat kendisinin de seçici olduğu sergiye gönderdiği simgesel bir "iş" ten ibaretti. Niyeti, artık iyice tutuculaşmış sanata karşı anarşist bir tepki eylemi geliştirmek ve entelektüel bir tartışma yaratmaktı. Duchamp'tan sonra binlerce benzer pisuar nesnesi sanat piyasasına tam da onun tezlerinin aksine bir tutumla "sanat yapıtı" olarak sunuldu, satıldı, müzeler ve koleksiyonlara girdi. Duchamp da, siparişler üzerine kendisini üne kavuşturan Pisuarın 11 benzerini daha imzalayarak milyonlarca dolara paraya çevirdi.

Bu dört farklı sanatçının hikâyeleri, sanatın da, sanatçının da hikâyesi sayılabilir aslında. Giotto'nun resmi, sanat dışı anonim bir beceri ve işlevden bilgi ve duyuma dayalı kişisel bir yola ifadeye çekme girişimiydi Goya kişisel olanı toplumsal olana ya da toplumsal olanı kişisel olana, bir insanlık trajedisine dönüş-türebilmenin, görevsel olanla içsel olanı ayrı ayrı, fakat yan yana yürütüldüğü bir yolun yolcusudur. Bu, o döneme göre oldukça yeni, özgün ve devrimci bir bakış açısidir. Picasso bakış açısının, algılamının, düşünmenin ve resimsel sorunların çözümünde bilimsel bilgiyi yaratıcı bir işe dönüştür-

Sanatçıyı gerçek sanatçı, sanatı gerçek sanat ve özgün kılan en önemli değer/kriter öne sürülen, oluşturulan içerik/kavram ile onun vücut bulduğu yeni biçimlerdir.

menin, yaşarken sanattan çok para kazanmanın ama yine de yaşadığı çağın sorunlarına karşı da siyasi tavır koymaktan kaçınmayan bir sanatçı kimliği idi. Duchamp ise bütün bu tutumların karşısında devrimci bir sanatı salt protest bir tavra indirgeme ve orada var olma girişimiydi. Fakat ne kadar karşı olursan ol, çağında olan siyasi vahşete karşı toplumsal/sanatsal/siyasal bir tepki oluşturmamış, örgütlü olmayı seçmediğin sürece eninde sonunda karşı olduğun sisteme dahil olup iktidara oturma günümüzde de süren, binal ve güncel sanat merkezli tutumun tipik bir ilk örneğidir. Bu dört sanatçının hikâyeleri/ilgileri/ortaya koydukları sonuçlar aynı zamanda sanatçının kimlik-kavram oluşumunun da hikâyesidir, denilse yeridir.

Yeni kültürel/ideolojik CEO'lar olarak birer küreselleşme enstrümanı olan yeni küratörler

Günümüz sanatı, içinde bulunduğu trajik çıkmaza bu koordinatları dolayarak geldi. Birincisi bu gelişin oldukça

Francisco Goya "The Third of May 1808" 1814.

kültürel, sanatsal ve bilgisel tarihinin unutulmaması gerekiyor. İkincisi ise artık sanatın tümüyle entelektüel bir faaliyet alanı, sanatçının da bu alanın yaratıcı, entelektüel kimliği olduğunun altının kalın bir çizgiyle çizilmesi gereğidir. Sanatçıyı gerçek sanatçı, sanatı gerçek sanat ve özgün kılan en önemli değer/kriter ise öne sürülen, oluşturulan içerik/kavram ile onun vücut bulduğu yeni biçimlerdir.

Burada kritik nokta şurasıdır: Pazar da, kültür de, sanat da her yeniden karıldığında barındırdıkları değerler bağlamında yeniden tanımlar ya da yeni bir değerler manzumesi oluşturulur. Eğer bu oluşturma, alanların, kendi iç dinamikleri tarafından alan içi dönüşüm koordinatları tarafından gerçekleştiriliyorsa sorun yok. Fakat bu, alan dışı siyaset/ideolojik güçler tarafından zorla, parayla, makamlı yapıyorsa işte orada sadece bir alan dışılık değil aynı zamanda derin bir insanlık dışılık ile karşı karşıyayız demektir.

Günümüz sanatının değerler sistemi hem dünyada hem de Türkiye’de esas olarak 1980’li yıllarla birlikte karılmaya başladı. 1990’lı yıllarla birlikte de tamamlanıp iyice pekiştirildi. Bir bakıma bu özel, insanı mecranın işletimi -sanatçı da dahil- önemli ölçüde uluslararası küresel sermaye denetiminde oluşturulan küreselleşmeciler güçlerin ellerine geçti. Bu yıllar emperyalist ABD ile sosyalist SSCB arasındaki eski tip “soğuk savaş” programının yerine yenisidünya düzeni hedefli farklı yeni bir ideolojik savaş programının konulduğu yıllardır. Hatırlayalım: Türkiye’de Amerikancı 12 Eylül 1980 darbesinin asıl birinci hedefi yük-

selen aydınlanmacı ve devrimci halk mücadelesinin bastırılması, bertaraf edilip etkisiz kınlanması ise, ikinci hedefi en azından bu güçlerin bir bölümünün yeni hazırlanan yeni soğuk savaş/yenisidünya düzeni programı için kullanılmak üzere ele geçirilmesiydi. Bugünden bakıldığında bunun ne anlama geldiği kolayca anlaşılmaktadır. Geçmişin sözde “solcuları”, “devrimcileri” şimdi hangi cephede, nerede durmaktadırlar, şöyle bir bakılsın. Bu 15-20 yıllık sürecin sonunda AKP’nin iktidara getirilişi, bu kapalı kapılar ardında devşirilmiş güçlerin Türkiye’nin getirildiği bugünkü çıkmazdaki rolleri yadsınmaz. Medyanın başkışelerine, ideoloji yayma ve sağlamlaştırma merkezlerinin kritik noktalarına yerleştirilen bu yeni asil darbe güçleri Türkiye’yi adım adım işgal ettiler, yeni bir biçime soktular. Bunların da içten destekleriyle 2000’li yıllara kadar entelektüel alan bütünüyle denetim altına alındı. Ulus devletin tarihsel olarak sona erdiği ithal görüşüyle başlandı işe. Önce cumhuriyet, sonra modernlik kavramı, sonra insan hakları, demokrasi, laiklik, azınlık, kavim, ırk, devlet, sınırlar, etnik köken vb. kavramlar tartışma alanına sokuldu. Oluşturulan küreselleşmeciler ideolojik zemin üzerinden sanatın edebiyatın içeriğinin, formunun, rolünün değiştiği öne sürüldü. Çağdaş sanat kavramına bile ısrarla karşı çıkmaya başlandı. Çünkü onlara göre çağdaşlık kavramı “Kemalizm’i ve cumhuriyeti” çağırıştırmaktaydı. Bu nedenle İngilizce’deki contemporary art (çağdaş sanat) kavramı bile -sadece Türkiye’de olmak üzere- bilim dışı siyasi bir gerekçeyle güncel sanat olarak çevrilip aktarıldı. Amaç bilimsel felsefi kavramlardaki evrensel birlik ve doğruluk değil, bu kavramların hangi küreselleşmeciler çıkarlara, programlara tabi kılınacağıydı. Bu daha başından itibaren önceden tasarlanmış ve uygulamaya sokulmuş psikolojik, kültürel bir savaştı ama bunun

Küratörlük kavramı plastik sanatlar alanına tam da böyle bir ortamda ve bu bağlamda eklemelendi. Yani aslında küratör küreselleşmeciler güçlerin atadığı bir tür ideolojik/kültürel “CEO”dan başkası değildi.

böyle bir şey olduğunu ne yazık ki çoğu sanatçı, sanat insanı, çoğu politik çevre, cumhuriyet güçleri ve bağımsız entelektüel, zamanında ve yeterince anlayamadı. Anlayanlar ise “komple teorisi” üretmekle suçlanıp anında bastırılıp etkisiz kılındı. Dış destekli küreselleşmeciler ideolojik hareket öylesine geniş ve güçlüydü ki buna karşı durmak neredeyse çağdaş kalmak gibi algılanacağından korkulup genellikle susuldu. Yayınevleri, dağıtım şirketleri, festivaller, galeriler, biennialler, müzeler vb. sanat ve edebiyat kurumları niyet, içerik ve biçim değişikliğine uğratıldı; alanın bütün değerleri ve kurumları hızla manipüle edildi. Öyle bir hava yaratıldı ki neredeyse tüm ortam; bunun dışında kalmayı bile çağdaşlık olarak algılar hale getirildi. Küratörlük kavramı plastik sanatlar alanına tam da böyle bir ortamda ve bu bağlamda eklemelendi. Yani aslında küratör küreselleşmeciler güçlerin atadığı bir tür ideolojik/kültürel “CEO”dan başkası değildi.

Kuşkusuz ki, küratörlük kavramı sanat alanında neredeyse yüz yıldır ve oldukça masum bir nedenle vardı. Görevi, tıpkı eleştirileş/türten gibi sanatçı ve sanat yapıtı ile izleyici/tüketici arasında yeni, farklı bir okuma, algılama, dönüş-türme metaforu oluşturmak; bu nedenle de sanat birikimlerini zaman zaman yeniden ve buna göre dönüştürüp düzenlemektir. Günümüzün kültürel “CEO”su yeni küratör ise eskisinin tam aksi bir yönde küreselleşmeciler ideolojisi tarafından işlerini yürütmek üzere yeniden düzenlenip tasarlanmış durumdur. Artık küratör, sanat kurumlarında, koleksiyonlarda, müzelerde vb. bu doğrultuda sa-

Pablo Picasso, "Massacre in Korea", 1951.

nat tarihinden (sanatçı olmasa da) ya da günümüz sanatından -sanatçıyla ya da sanatçısız- yeni sergiler kurmakla görevli artık. Ne var ki, oluşmuş tarih ile günümüzde oluşturuluyor olan tarih arasında tam da bu noktada dıştan gelen müdahaleler ve buna karşı sanatçının takındığı tavır nedeniyle bir 'masumiyet' kavgası yaşıyor. Artık bir yanda birer küreselleşme enstrümanı olarak dizayn edilmiş yeni küratörler ile hemen onun emrinde bir "görevli" olarak kapasitelerini kiraya vermiş güncel sözde sanatçılar duruyor.

Bu kavgaya bir de sanat dışı uluslararası küresel emperyal organize güçler, paralarıyla, makamlarıyla karışmış, dahası alanı yönetir hale gelmişlerse durum daha da karmaşılaşıyor demektir. Kanımca küratörlük uygulamasının tartışılması gerekli asıl yanı da burası. Yani küratörlüğün artık esas olarak ABD'nin 1940'lı yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu dünya hegemonyası stratejisinin günümüzdeki ana kavramı olan yeni dünya düzeni bölgemizdeki Büyük Ortadoğu Projesi için bir küreselleşme enstrümanı olarak kullanılıyor olmasıdır. Sanılıyor ki, birilerine "vahiy" indi de kendilerini bir gece içerisinde birdenbire küratör olarak görmeye başladılar. Sanılıyor ki, bir öngörülü (İ) çevre durup dururken sanata yeni bir "görenek", çağdaş yeni bir kavram/kurumlaşma getirmeye karar verdiler. Sanılıyor ki, küratörlüğün en karşı çıkılması gereken problemli yanı sanat ortamını dar bir

adam kayırma ortamı/cemaatleşme" içerisine sokuyor olması (Gerçi Türkiye'deki dinsel cemaatleşmelerin önemli bir bölümü de tabii küratörlüğün de tabii olduğu aynı küresel emperyal politik hegemonya merkezine bağlı kılınmış durumda.). Yine sanılıyor ki, sanatı, sanatçıyı tasnif edip yeniden tanımlayarak yönlendirmeye yeltenen bu yeni müdahaleci kurum küratörlük sanatın gelip dayandığı sözüm ona "küresel/çağdaş" bir zorunluluk. Ne var ki küratörlük olgusu bu yeni kimliği ve işleviyle masumiyetini kaybetmesinin yanı sıra -doğal olarak- sanatın kendi sahici iradesiyle geliştirdiği, gerek duyduğu bir iş bölümünün zorunlu bir sonucu olarak da görünmüyor. Sanki çağdaş/güncel sanat diye bir olgu kapımıza gelip dayanmış da biz sanatçıların bundan haberleri bile yok. Sanki sanatçılara çağdaş/güncel olanı bu yeni temsilci müdahaleci küratörler/CEO'lar öğretecekler ve onlar da çağdaşlaşıp gerilikten kurtulacak, bir çırpıda hop diye küreselleşecekler.

Biraz önce de sözünü etmiş olduğum gibi eleştiri de tıpkı küratörlük gibi modernist döneme ait bir müdahale enstrümanıydı ama bu aynı zamanda sanat alanındaki zorunlu, sanatın kendisine ait doğal bir iç gelişmeyi sonuça. Yani sanatın kendisi gibi insani bir tasarımla, insanlık için yeni bir düşünsel/ideolojik iddia formuydu. Esas olarak ABD ve AB politikaları yönünde sanat dışı bir faaliyet olarak ortaya çıkan yeni küratörlük formu için herhalde başka bir tanımlamaya gerek duyulmalı.

Burada belirleyici soru şudur: Madem ki sanata bir dış müdahale söz konusudur; o zaman bu müdahale hangi güç adına ve ne niyetle yapılmaktadır? Hemen arkasından gelmesi gereken bir başka zorunlu soru da şudur: modernist sürece ait eleştirmen, kimselere haber vermeden böyle sessizce nereye gitti ya

Amerikalı Ad Reinhardt'ı, Ben Shahn'ı kendileri için çizilen rolü kabul etmedikleri için sanatçı mecrasından dışına atmaya yeltenmişlerdir.

da dünün bazı eski eleştirmenleri ne oldu da günümüzde "sihirli bir el değmiş-çesine" birdenbire birer yeni "imparator" CEO küratörlere dönüştüler?

Bugün Türkiye'de "sanatçı bağımsız olmalıdır, devletten, iktidardan uzak durmalıdır, oralarla ilişkide olursa, maddi olarak beslenirse sanatçı kimliğini kaybeder" diye diye köşe tutanların, AB, ABD destekli uluslararası vakıflardan nasıl nemalandıklarının ibret vericiliğinin altı kalınca çizilmeli; dikkatler yeniden uyarılmalıdır. Sözde bağımsız/özgür sanatçı kimliklerini koruyabilmek için kendi ülkelerinin ulusal devletinden uzak, hatta her fırsatta ona karşı durmayı/direnmeyi savunanlar başka uluslararası emperyalist devletlerin siyasal/kültürel örgütleriyle, para ve makamlarıyla iç içe olmaktan, sağlanan olanaklar karşılığında onların projelerinde yer almaktan çekinmiyorlar. Üstelik de bunu "uluslararası sanat ortamıyla ilişki kurma başarısı" olarak sunmaktan kaçınmıyorlar. Dahası entelektüel/sanatçı varlıklarını tümüyle o zeminde kuruyorlar. Sanatı kültürel soğuk savaş politikalarının sıradan bir enstrümanı kılan, sanatçıyı kendi bağımsız masum iç diyalektiklerinden kopararak yok eden, soğuk savaş sürecinde kendi vatandaşları/sanatçıları Amerikalı Ad Reinhardt'ı, Ben Shahn'ı ve diğer bazı sanatçıları kendileri için çizilen rolü kabul etmedikleri için doğal insani hakları, yaşama alanlarını sanatçı mecrasının dışına atmaya yeltenen sanat dışı

Küratörlüğün tartışılacak yanı esas olarak ABD'nin 1940'lı yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu dünya hegemonyası stratejisinin günümüzdeki ana kavramı olan yeni dünya düzeni bölgemizdeki Büyük Ortadoğu Projesi için bir küreselleşme enstrümanı olarak kullanılıyor olmasıdır.

derin siyasi güçlerin "ayak oyunları"nı kim, hangi niyetle "sanatçılar arası doğa, masum rekabet çekişmeleri, farklı sanat tutumlarının çatışması, çağdaş ya da çağdışı" tartışmalar olarak tanımlayabiliir ki?

Tartışılan "küratörlük" uygulaması ve son yıllarda hızla parlatılan küratör isimleri (dünya sanatını yönlendiren 100 önemli isim) bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu sanat dışı uluslararası yayılcı politikanın günümüzdeki devamı olarak Türkiye'de de tartışmasız bir biçimde kabul ettirilmeye çalışılıyor. Çünkü küratörlük artık önemli ölçüde süper devlet ABD'nin yönlendirdiği alabildiğine elverişli bir küreselleşme enstrümanı olarak işlevini sürdürüyor. Uluslararası bienaller, sanat etkinlikleri de doğal olarak bu enstrümanların söz konusu politik güçlerin projeleri doğrultusunda yönettikleri, at oynattıkları arenalar konumunda. Son İstanbul bienalleri küratörlerinden Yuko Hasagawa'nın "egokaç" kavramı ile Amerikalı küratör Dan Cameron'un "şirsel adalet" kavramlarının "dünyanın huzuru, demokrasi ve insan hakları için" Afganistan ve Irak'ın işgali olarak gerçekleştiren, Ortadoğu'yu, Avrasya'yı, dünyayı, en önemlisi de ülkemiz Türkiye'yi tehdit eden ABD politikaları arasındaki paralelliği görmemek olası mıdır? Ya daha 2 yıl önce düzenlenen 10. bienalin küratörü Çinli Hou Hanru'nun "üstüne ne vazifeyse- "İmkansız Değil, Üstelik Gerekli: Küresel Savaş Çağında İyimserlik" kavramı altında Türkiye Cumhuriyeti kurucu iradesini, Kemalizm'i, cumhuriyeti, Türk modernleşmesini tartışmaya açması neyin nes'i? Bienalin hemen ardından ödüllendirilerek Amerika'da San Francisco Art Institute'de yönetici olarak göreve getirilmesi sadece bir tesadüf müdür acaba? Ya yeni başlayan 11. bienalin 4 bayandan oluşan ve ısrarla "kar amacı gütmeyen" söylenen küratörleri Hırvatistanlı What, How & for Whom/WHW (Ne, Nasıl ve Kimin İçin) grubunun kar gütmeyen asıl amaçları nedir acaba? Söz konusu grubun Avrupa'da ve dünyada güncel sanat alanlarında esas olarak etnik milliyetçilik üzerine sergi-

Sanat yapıtı ile halk arasındaki o derin, büyülmüş boşluğa aydınlanma çağına ait eleştirimi kovan, arkasında uluslar arası küresel sermayenin ve siyasi örgütlenmenin yetkisini kullanan yeni küratör yerleşti.

ler düzenleyen bir topluluk olması da mı bir tesadüftür? Bu ülkenin sanatçıları, sanat yazarları, aydınları, entelektüelleri, medyası, politikacıları bu kadar safdil midirler gerçekten de?

Altını çizerek bir kez daha yeniden söyleyelim: Değişen bir şey yok aslında. Her şey sözde "dünya sanatının kabesi" olarak lanse edilmeye çalışılan MOMA'yı oluşturan, sanatçıları ve sanatı yönetmeye çalışan ABD'nin yenedünya düzeni politikası, günümüz sanatında da aynı hızla daha da örgütlenmiş, güçlendirilmiş ve uluslararası olmak üzere aynen devam etmektedir. Moma'nın kurucusu, başkanı Rockefeller ile Soros Vakıfları başkanı George Soros'un bağlı oldukları merkezlerle bakıldığında ideolojik ve işlevsel olarak hiçbir farkları

yok, aksine birbirinin devamı. Soros o ilk çekirdeğin günümüzdeki çok daha tehlikeli ve saldırgan özel ismi/formu. Küratörlük de bu formun kültürel/sanatsal alanda kullandığı en yeni ve şimdilik en kullanışlı enstrümanı...

"Körler çıplaklara yol gösteriyor!"

Yani artık günümüzde sanatın/sanatçının hikayesi ve ütopyası kendi yaratıcı iradesi dışında önemli ölçüde flulaştırılmış durumda. Çünkü ülkelerin, ulusların, etnik toplulukların hayatı ve ihtiyaçları, hikayeleri, ütopyaları da flulaştırıldı. Düşünceler ve tutumlar birbirine yabancılaştırıldı, çözümler ve cevaplar yetersiz kalmaya, hatta giderek asıl özünü tümüyle kaybetmeye, kaybedince formunu da bozmaya başladı. Sahici inanç, tutku ve düşüncenin ateşi ya tümüyle söndürülmeye ya da ısıyı iyice kısılarak azaltılmaya girişildi. Gerçek sanat ile artık küreselleşme enstrümanı olmayı seçmiş güncel sanatçı arasına paradan, galerilerden, art dealer'lardan, koleksiyonerlerden sonra, küresel sponsorlar, müzeler, küreselleşme misyoneri yeni kültürel CEO/küratörler girdi.

Bu şu demektir: Sanat yapıtı ile halk arasındaki o derin, büyülmüş boşluğa aydınlanma çağına ait eleştirimi kovan, arkasında uluslar arası küresel sermayenin ve siyasi örgütlenmenin yetkisini kullanan yeni küratör yerleşti. Böylece aydınlanma çağıının tarihsel ürünü küratöryel çalışma, son yıllarda daha çok yapılan ile izleyen arasından çıkarılarak yapılan ile yapılan arasındaki yeterince dolu ve ısı yüklü bir alanda yürütülmeye başlandı. Bu yeni çalışma örneklerinden farklı olarak yapılanın yorumlanmasından çok, onun içeriğinin ve formunun sanatçının dışında bir güç tarafından etkilenip biçimlendirilmesiyle sonuçlanmaya başladı. Yani sanatçının-yapanın rolü her gün biraz daha "şaibeli" hale getirildi. Yapan tek ve yegâne olmanın çıkarıldı. Dahası sanatçı "iğdiş" edilip sıradan bir el işçiliğine atanarak ikinci bir konuma düşürüldü.

John Berger'in saptamasına göre, eleştirimin "araya girme"sinden zaten her zaman önemli bir şey doğmamaktaydı. Fakat bir bakıma eleştiri, -"çok

az" da olsa- yine de bu ıssız boşlukta bile yaratıcı bir rol oynayabilmekteydi. Oysa eleştirmenin yerine gelen yeni küratöryel işlev -üstelik alevler arasında- doğrudan yapanın-olusturmanın (telif hakkı sahibi olanın) niyetini etkilemekte, denetlemekte, ateşini başka bir kararla yönetmeye talip olmaktadır. Katılırsınız ya da katılmazsınız ama burada sanat faaliyeti form değiştirerek sıradan bir fabrikasyon üretime dönüşmektedir. Küratör tasarlayıcı, organize ve teftiş eden tam yetkili yönetici/mühendise, sanatçı ise ucuz işgücünden yararlanan uygulayıcı bir el işçisine...

Peki, o zaman sanatçının ücretli kol işçisi olarak tabi olduğu ve küratörün adına iş yaptığı fabrikatör kimdir burada? Sermayedar mı? Belki! Siyasi iktidar mı? Sanmam. Çünkü Türkiye'de gerek devlet denilen yapının, gerekse şu anda hükümet olan AKP iktidarının temsil ettiği ve yönettiği ulus için böyle bir niyeti ve programı zaten yok. Uluslararası bir merkez mi? Kesinlikle! Ama zaten sanatta bir sermayedar, sanatçı dışında bir iktidar gücü her zaman olmadı mı? Ama herhalde tasarlayan olarak değil. Elbette Hristiyanlık dini ve kiliseler istemese Giotto Asisi Kilisesi tavanındaki o ünlü fresklerini herhalde gerçekleştiremezdi. Goya'nın maaşlı saray ressamlığı olmasa, geceleyin atölyesinin kapısını içerden kilitleyip İspanyol halkını resimlemeyi, kişisel dürtülerinin peşinde giyinik Alba Düşesi'ni soyup "Çıplak Maya"ya dönüştüremez, saraya karşı ihtilalcı resimlerini yapamazdı belki de. Picasso İspanyol cumhuriyetçi hükümeti "siparişi" etmese ünlü Guernica'yı gerçekleştiremez; Duchamp'ın fabrikasyon pisuarı-sermayedarın yeri

Valezquez'in ünlü eseri Las Meninas, 1656

de dahil bu sisteme tepki niyetli de olsa-yeniden yeniden üretilip fabrikasyonun bir parçası olarak karşımıza gelemezdi herhalde. Burada, bizzat sanatçının fabrikatörlüğünden bile söz edilebilir. Ne var ki, bu bir kişisel tercih bile sayılmaz, işin gereği bir zorunluluk olabilir ancak. Fakat, o kadar.

Fakat günümüzde temel soru şurada artık: Sanatçı bu içsel, doğal, iktidar misyonundan tarihsel olarak artık vaz mı geçiyor? Bu -özgür bir tercih de olsa- bir değişim elbette... Fakat ne kadar masum ve insani? Yine de yanılmayalım: Hiçbir çağ yeterince masum olmadı. Ama sanatçı zaman zaman kapı arkasında gizlense bile kendi alanında her zaman muktedir kalmasını bildi. Çünkü bir başına hep yapan/kuran/olusturan konumundaydı. Tikandığı, zorlandığı ve ilerleyemediğinde bir üst gücün atadığı kayyuma (küratör) devretmedi kendisini. Kendisinin kurtarıcısı da olmasını her zaman bildi. Bu yüzden Modern sanatçılar zaman zaman kendilerinden öncekileri yeniden yeniden yorumlamaktan kaçınmadılar. Goya'nın "Çıplak Maya"sı yine kendisinden referansla bir yeniden üretti. Picasso'nun Las Meninas'ı, Velazquez'in aynı isimli yapıtının yeniden ve farklı bir tasarımıydı. Eğer en masum haliyle küratörlük yapılmış ola-

nın yeniden bir tasarımıysa bir bakıma Goya kendisinin, Picasso da Velazquez'in küratörü sayılmaz mı? Fakat unutmayalım: bu dönüştürme/yorumlar bir öncekilere birer müdahaleydi ama bu yeni yapıt/yorumların altlarında yapanların imzaları ve sorumlulukları vardı. Bir bilim davranışı nasıl kendisinden öncekilerin referanslarına sahipse sanatta olan da buydu aslında.

Fakat ya bu son dış müdahalecilere ne denilmeli? Bu yeni sergi/yapımcılarının bir "organize" tasarımından öte bir işleve soyunması, neyin nesi? Öncekiler yapıldılar, sanatçıydılar sanatın özgür alanındaydılar ve insanlık için, yeni ve özgün bir sanat dili için riske girdikleri kadar da muktedirdiler. Ya şimdikiiler, CEO küratörler yapmanın neresindeydiler? Onlar da "kayyum"luk yetkisinde-muktedirlerse sanatçının belirlemeye çalışılan yeni ve tartışmalı konumu neresidir?

Hatırlayalım: sanat/sanatçı hiçbir zaman bile isteye herhangi bir suça ortak olmadı. Elbette her dönemde parayla, sermayeyle, sanat dışı bir güçle birlikte olmak zorunda kaldı ama sanatçı yine de her zaman vural/döke/kıra kıra ilerlemesini bildi. Ama yeni bir sanat için, yeni bir dil için, insanlık için, aydınlanma için ilerledi. Sanat da zaten bu kırma dökmeye ve yeniden kurma üzerinde oluşan değil miydi sonuçta?

Önümüzdeki günlerin temel sorusu şu: gelecekte bu gidişle bu türden küreselleşme enstrümanı yeni küratöre ve o küratöre teslim olan sözde "sanatçı"ya ne olacak? Tarihte iktidar olana ve paraya teslim olana ne oldu ise onlara da o olacak. Başka bir yolu yok. Sanatçı, sanat yoluyla bir dünya tasarımı ortaya koyar. Oysa bazı sözde sanatçılar yeni bir dünya, kültürel gelecek tasarlamak yerine sadece "dünyalık" bir şeyler edinmekle kalırlar; o kadar. Küreselleşmeci yeni küratörler de olsa olsa bu türden sözde sanatçılarla var olabilirler ancak. Onlar gittiklerinde bunlar da giderler...

Unutmayalım ki toprak her daim üzerinde ekili olanlardan çok daha kalıcı ve daha sonsuzdur.

Sanatçı içsel, doğal, iktidar misyonundan tarihsel olarak artık vaz mı geçiyor? Bu -özgür bir tercih de olsa- bir değişim elbette... Fakat ne kadar masum ve insani?

Gelip geçici ve kalıcı aydınlar

Caudwell, burjuva bireyciliğe, gerçekliğe baskın çıkmaya çalışan "saf aydın düşüncesine" saldırıya girer... Bu hesaplama, züccaciye dükkanına giren bir fil kadar neşelidir. "Özgürlük isteyip özgürlüksüzlük ürettikleri sürece, istemleri özgür olmayanların", özgürlüğü altın bir çarpmıha gerişlerini sergiler ve sorar: Ne adına?

Yanıtı çok kısadır Caudwell'in: "Bireysel özgürlük adına!"

Çok değil, dokuz on yıl önce-sine kadar bazı aydınlarımızın ve sanatçılarımızın dillerinden düşmeyen bir kalıp cümle vardı: "Aydın-sanatçı daima muhalif olmalı, bağımsızlığını korumalıdır."

Kendinden menkul bu muhalif tarzdan ebedi bir gerçek ve ezeli bir tavır olarak söz edilir, aydınların ve sanatçıların (hatta bilim adamlarının) "muhalif tavırlarını" yitirdikleri an gerçek birer aydın ve sanatçı olmaktan uzaklaşacakları iddia edilirdi. İlk bakışta kastedilen, elbette ki iktidarlar, hükümetlerdi; ancak bunun hemen peşinden, örneğin "iktidarı" hedefleyen bir sosyalist partiye üye olmak, destek vermek de bu muhalif tavra aykırı bulunur, "muhalif kimliğin" yitirilmesiyle eşdeğer tutulurdu. Dünün deyimiyse "sivil toplumcu", bugünkü haliyle liberal aydınların tuhaf "iktidar korkusu", sık sık "Ya üyesi olacağım muhalif sosyalist parti, günün birinde iktidara gelirse! Muhalif kimliğimden vazgeçmek zorunda mı kalacağım..." gibisinden komik itirazlara da yol açardı.

Kökleri İdris Küçükömer'e dayanan akıl almaz bir "sistem" tanımına bağlı kalan bu aydınlarımızın, 1950'lerin Adnan Menderes'ini ve sistemi nihayet değiştireceğine inandıkları 1980'lerin Turgut Özal'ını "devrimci" ilan etmek gibi çıkışlarının artmasıyla birlikte "iktidar-muha-

"Şekilsiz biçim, renksiz gölge, kötürümleşmiş güç, hareketsiz davranış..."

T.S. Eliot'un "kişiliğin parçalanması" nı betimlerken kullandığı bu benzetmeler, günümüz Türk aydınlarının büyük çoğunluğuna bir eldiven gibi ne de güzel uyuyor.

Christopher Caudwell

Picasso'nun savaşın yarattığı yıkımı anlatan ünlü tablosu: Guernica

lefet" söylemleri de renk değiştirmeye başladı doğal olarak. Bu süreç, günümüzdeyse gene "sistemi değiştireceğine-değiştirdiğine" inanılan AKP'ye tam destekle ve "yandaş aydın" tavrıyla gemi ayağına almış durumda. Evet, çok değil dokuz on yıl önce Türkiye'de bazı aydınlar, "muhalif kimliklerini korumak" güdüsüyle yuvarlara yuvarlara birer "iktidar işbirlikçisi"ne dönüştüler ve öteden beri "açık ihanet" içinde bulunanlarla birlikte gayet uyumlu bir bütün oluşturarak, tarihin tekerrür etmeyeceğine inananlara bile Ali Kemal'in, "Feylesof" Rıza Tevfik'in, Refii Cevat Ulunay'ın günümüzdeki temsilcileri gibi görmeye başladılar.

2000'lerin ilk çeyreğindeki Türkiye'nin, tıpkı 1900'lerin ilk çeyreğindeki gibi ağır bir aydın krizi yaşadığı rahatlıkla söylenebilir. "Şekilsiz biçim, renksiz gölge, kötürümleşmiş güç, hareketsiz davranış..." T. S. Eliot'un "kişiliğin parçalanması"ni betimlerken kullandığı bu benzetmeler, günümüz Türk aydınlarının büyük çoğunluğuna bir eldiven gibi ne de güzel uyuyor. Kendine ve tarihine güvenini kaybetmiş, sırtını tümüyle Batı'ya dayamış, vatanını bir kadın memesine satabileceğini ilan etmiş bir "aydın güruhu" var karşımızda. Çünkü "iktidar karışıklığı" da bugünkü "iktidar yandaşlığı" da aynı kapıya çıkar; Rifat Ilgaz'ın "Aydın mısın?" şiirinde "Kilim gibi dokumada mutsuzluğu / Gidip gelen kara kuşlar havada / Safılar tutulmuş top sesleri gerilerden / Tabanında depremi kara güllerin / Duymuyor musun?" diye seslendiği;

açık söylemek gerekirse, yarın öbür gün "gözünün yaşına bakılmaması gereken" sözde aydınlarla dolu zamanlardayız.

Meydan okuyan aydın

Öyleyse diğerlerinden, diğer aydınlardan da söz etmeli... Erkan Yücel'i, Hasan Yalçın'ı, Metin Altok'u, Aziz Nesin'i, Demirtaş Ceyhun'u anımsamalıyız sık sık. Ve kendi adıma, "örnek aydın" denilince aklıma ilk gelen isimlerden biri olan Christopher Caudwell ve benzerlerini...

Edip Cansever'in "Ne çıkar siz bizi anlamasanız da..." dizesi, bir meydan okumadır. İnsanlığın başlangıcından bu yana dünyada olup biten her şey, çelişkinin sürekliliği, "birin, ikiye bölünmesi" yansımasıdır bu meydan okumaya. Aynı zamanda da büyük bir güven duygusu içermektedir. Söylem, "kendime güveniyorum"u kapsayacak biçimde "kendimize güveniyoruz"a odaklanır. "Biz" ve "siz" olmayı, birbirini dışlayan iki ayrı dünyanın düşünsel ve duygusal duvarlarını vurgulamıştır usta şair.

Yalnızlık var mıdır bu seslenişte? Hayır... Ama gerekirse, evet!

"Biz"den söz eden, "tek başınalık" durumunu çoktan reddetmiştir. Dolayısıyla, "Sen" de, "Siz..." ve "Sizler..." de bulur karşılığını. "Anlaşılmak", kendisini anlatan ve tanıyan insan açısından büyük oranda tamamlanmış bir süreç halledir. "Siz, evet siz, hiç kavrayabilir misiniz / Niçin bunca küfür ve alay sağanağı altında / Dingin bir tabağa ko-

yup da ruhumu / Gelecek yüzyılların şölenine sunduğumu?" diyen Mayakovski gibi Cansever de salt "anlaşılmamış olmak"ın altını çizmez. Yalnızca, "Sizin bizi anlamamanızı beklemiyoruz..." demekle yetinir. Ve ekler: Zaten ne çıkar...

Öncü ve artçı

İspanya İç Savaşı'nda faşistlere karşı Cumhuriyetçilerin safında savaşırken, geri çekilme emri alan birliğini korumak için "en geride" kalan ve vurularak 30 yaşındayken ölen İngiliz Marksist aydın Christopher Caudwell, son anında ne düşünmüş, aklından ne geçirmiş olabilir sizce?

Bunu bilmek, tahmin etmek oldukça zor. Ama yüzlerce aydın ve sanatçıyı yarıdan tanımsa, binlercesinin yazdıklarını okumuş ve büyük çoğunluğunun "anlaşılamamanın" acısını- öfkesini taşıdığına tanıklık etmiş birisi olarak Caudwell'in, "Anlaşılmadan gidiyorum!" demediğine eminim.

Caudwell, yoldaşları geri çekilirken en arkada kalmaya gönüllü oldu; çünkü "öncü" olmayı seçmişti. Franko'nun sömürgelerden getirdiği Faslı askerler dalgalar halinde saldırırken, kendilerine yalnızca 30 metre uzaklıktaki tepede tek bir makinelinin kaldığını görüyorlar. Caudwell'di bu. Dünyaya meydan okuyordu sanki ve "Ne çıkar siz bizi anlamasanız da Nasılsa anlatan birileri var ve sonrası da gelecek!" diyordu.

Christopher Caudwell, sosyalist düşün-edebiyat içinde sıklıkla görülebilecek "olumlu kahramanlar"dan biri değildi. Dahası onu kahraman ilan etmek de gereksiz ve gözünü kırpmadan ölüme atılan bir serüvenci olarak algılamak da pek doğru değil. Örneğin, Elsa Triolet'nin unutulmaz romanı *Beyaz At'ın trajik kahramanı* Michel'den çok farklıdır ve çok farklı bir yerde durmaktadır. Onun yaşama ve ölümü, alabildiğine yalın ama deha dolu, "angaje olmak" ve "adammışlıkla" ilgili en küçük bir abartı içermeyen bir öykü sunar bizlere. George Thomson'ın yazdığı gibi, "Kendisine yaraşır bir ölümle öldü. Bir komünist olarak yaşadı ve öldü."

İşçiler arasında

Asıl adı Christopher St. John Sprigg olan Caudwell, 20 Ekim 1907'de doğdu. Bir süre papaz okulunda eğitim gördü ve 16 yaşındayken okulu terk etti. Üç yıl boyunca bir gazetede muhabir olarak çalıştıktan sonra Londra'daki bir yayinevine girdi. Yayınevi havacılık üzerine çalışıyordu ve Caudwell kısa sürede havacılık üzerine beş ders kitabı yazdı. Bu arada uzmanların ilgisini çeken, sürekli değişebilen bir otomobil vitesi icat etti ve planlarını yayımladı. Yirmi beş yaşına geldiğinde, havacılık kitaplarının yanında yedi de polisiye romana imza atmış, şiirleri ve öyküleriyle de tanınan bir yazar olmuştu. 1935'in Mayıs ayında ilk önemli romanı *This My Hand* yayımlandı.

1935'in yaz aylarını Marks, Engels ve Lenin'in yapıtlarını okuyarak geçirdi. Yıllarını, "Marksist klasik okuyarak" geçiren pek çok aydınınımızın tersine, kısa sürede pratiğin içine girdi ve Komünist Partisi üye oldu. Bulunduğu bölgedeki parti arkadaşlarının çoğu dok işçisiydi ve yaşamını kitap yazarak kazanan, iyi konuşan bu sessiz genç adam, doğal olarak başlangıçta biraz kuşku çekti. George Thomson, Caudwell'in benzersiz yaptığı *Yanılsama ve Gerçeklik*'e yazdığı biyografik notta şöyle der: "... ama çok geçmeden, payına düşen işleri duraksamadan yapan delikanlıyı kendilerinden biri olarak kabul ettiler."

Caudwell, partiye kaydolduktan bir süre sonra Halk Cephesi'ni izlemek için Paris'e gitti ve dönüşünde taslaklarını daha önce hazırladığı *Yanılsama ve Gerçeklik* üzerinde çalışmayı sürdürdü. Sonradan *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler*'de yer alan denemeleri de bu dönemde kaleme aldı. Thomson, bu süreci şöyle anlatıyor: "Saati saatine yaşıyordu. Gündüzü daktilosunun başında evde geçirdikten sonra beşte evden çıkıyor, açık hava toplantısında konuşmak üzere örgüte ya da Crisp Street Market'in köşesinde 'Daily Worker' satmaya gidiyordu."

Gönüllü cankurtaran

İspanya İç Savaşı patlayınca, Caudwell'in örgütlü bir kampanya başlattı ve

bir cankurtaran arabası almayı başardı. Arabayı Fransa üzerinden İspanya'ya götürmek için Caudwell seçildi ve "emanet" yerine teslim edildikten sonra Caudwell, Uluslararası Tugay'a katılarak İspanya'da kaldı. 12 Şubat 1937'de Jarama Nehri civarındaki çarpışmada öldürüldü.

George Thomson, şöyle özetliyor Caudwell'i: "Deha sahibi bir insandı ama böyle olsa bile o kısıcak ömrü içinde bu kadar çok şey yapmayabilirdi. Doğuştan bir düşünce adamıydı o, bir eylemci oldu. Yazarlığının en verimli döneminin, Poplar'daki siyasal çalışmasıyla aynı zamana denk gelmesi hiç de rastlantı değildir."

Christopher Caudwell'in dilimize çevrilen yapıtlarından *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler-Studies in a Dying Culture* (Metis Yay., Çev: Mehmet Gökçen, 1982), Bernard Shaw, T. E. Lawrence, H. G. Wells, Freud, şiddet, sevgi ve özgürlük üzerine denemelerden oluşur. Okuru, tüm bu düşünür ve kavramlarla hesaplaşmaya çağırarak yazar, *Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler*'in değişik konulara el atmasına karşın tek bir temayı işlediğini belirtir ve "Bu tema çağdaş kültürün bağrında yatan, onu öldüren yalandır; gene de bu yalanı tamamlayan doğru, kültürü dönüştürecek, onu yeniden canlandıracak olan doğru, kültürün daha da derinlerinde yatıyor." der.

"Sanatsal yaratışın ve bilimin etkin işleriyle uğraşan uçarı gençleri küçümseyen ve günlerini 'düşünme'yle geçiren 'eskilerin cenneti'ne dalan Caudwell, burjuva bireyciliğe, gerçekliğe baskın çıkmaya çalışan 'saf aydın düşüncesine' saldırıya girişir baştan sona. Bu hesaplaşmasında, züccaciye dükkânına giren bir fil kadar neşelidir. 'Özgürlük isteyip 'özgürlüksüzlük' ürettikleri sürece, istemleri özgür olmayanların', özgürlüğü altın bir çarımha girişlerini sergiler ve sorar: Ne adına?"

Yanıtı çok kısadır Caudwell'in: "Bireysel özgürlük adınal"

Güç ve sabır

"Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme" alt başlığıyla yayımlanan *Yanılsama ve Gerçeklik* ise temel estetik sorunları ele alıp, insanlığın ilkel yaşamından zamanımıza dek sanatın kökenlerini ve gelişimini inceleyen benzersiz bir çalışmadır. "Şiirin Doğuşu", "Mitolojinin Ölümlü", "Modern Şiirin Gelişimi", "İngiliz Şairleri", "Şiirin Temel Özellikleri", "Dünya ve Ben", "Ruh ve Fantazya", "Şiirin Düş Görevi", "Sanatların Düzenlenişi" gibi bölümlerle, sanata mekanik gözle bakanları ve de idealistleri eleştirir Caudwell. Burjuva yanılsamasını sergiler, kapitalizmin kültürle işinin olmadığını sonucuna varır.

"Gerekliğin bilincisizliği" dediği burjuva özgürlük anlayışını, özelde şiir temeline ayırtılı biçimde ele alan Caudwell, kimi liberal solcularca "bütün çabalarına rağmen ortaya bir sentez çıkaramamak"la eleştirildi ve "yeterince açıklayıcı olmayan elektik bir teori" üretmekle suçlandı.

Onun adına şöyle diyebiliriz rahatlıkla: Ne çıkar siz bizi anlamasanız da...

Bir başka İngiliz düşünür ve bilim adamı, 18. yüzyılda kimya biliminde pek çok önemli buluşa imza atmış Joseph Priestley'in, "Son derece önemli amaçlar için uğraşırken zorunluluk düşüncesine inanan insanlardaki kafa dinçliğinden, canlıktan, güç ve sabırdan daha fazlası nerede bulunabilir ki?" sorusu, bu kapsamda büyük bir yanıtı da barındırıyor aslında.

Cumhuriyet Aydını ve emperyalist kuşatma

Algı yönetimi sayesinde risk ve tehditlerin yanlış algılanması, yanlış teşhislerin konulması, yanlış önlemlerin alınması, yanlış çözümlerin üretilmesi sağlanır. Bu nedenle günümüzde Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülke, ithal tehdit hastalığıyla boğuşmaktadır.

*Cumhuriyet'in mert, fedakâr ve mücadeleci aydını
adam gibi adam, fikri müstakim adam
Demirtaş Ceyhuni'un anısına...*

Aydın, kendini toplumundan sorumlu sayan insandır, siyasal öncüdür, toplumun işaret feneridir, yol göstericidir. Entel içirse toplum, sadece bir araçtır; amaç, kendi kendini tatmindir.

Nazi Almanyası'nın Propaganda Bakanı Goebbels'in şu sözü ünlüdür: "Bireyin algılamaları kendi haline bırakılmaz." ABD Başkanı Eisenhower'in Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in kardeşi, eski CIA başkanlarından Allen Dulles ise, "Birinci aşamada propaganda, depolitizasyon ve kitlesel sindirmeyi sağlayacağız. İkinci aşamayı da bireyin beyinde kazanacağız." der. Dulles'in, 2. Dünya Savaşı'nın sonlarında Nazi yöneticileriyle temasa geçtiği, onların ABD ile işbirliği yapmalarını sağladığı ve zihin denetimi konusundaki birikimlerinden yararlandığı bilinir.

Goebbels ve Dulles bu sözleriyle, sadece görevlerine ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymazlar. Algı yönetiminin, psikolojik harbin, beşinci kol faaliyetlerinin, kamuoyu oluşturma ve yönlendirme, toplum mühendisliğinin, medyanın, kısacası en geniş ve güncel tanımla "Karanlık Savaş"ın önemine dikkat çekerek, dolaylı yoldan da olsa kendilerince aydınlarla düşen görevi de tanımlarlar.

Çünkü karanlık savaşlarda psikolojik harp unsurlarının yanında, ekonomiden eğitime, kültürden sağlığa dek çok geniş bir alanda, farklı disiplinler, eşgüdüm içinde kullanılıp yönlendirilirler. Ve yurt, ulus, tarih bilincine sahip olmayan, Atatürk'ün deyimıyla "gaflet, dalalet ve hatta

Joseph GOEBBELS (1897-1945)
Faşist Almanyası'nın Propaganda Bakanı.

hiyanet içinde bulunan" aydınlar da, insanların adeta birer Mançurya Kobay'i'na dönüştürüldüğü bu kirli süreçte etkin görevler alır, kilit roller üstlenirler.

Aydın ile entelin farkı

Kendisi de ülkemizin seçkin bir aydını olan Cumhuriyet şehidi Ahmet Taner Kışlalı'nın aydın tanımı hem çok nettir hem de entel ile arasındaki büyük farkı ortaya koyar. Kışlalı'ya göre; "Aydın, kendini toplumundan sorumlu sayan insandır. Entel içine toplum, sadece bir araçtır; amaç, kendi kendini tatmindir. Aydın gerçeği arar. Entel ise moda olan düşüncenin peşindedir... Aydın için düşünce tutarlılığı önemlidir. Entel ise en ileride görünmek uğruna her şeyi yapabilir... Geçmiş yenilgi ve yanlışların acısı ile savrulanların kimisi sol Özalcı, kimisi sol dinci, kimisi de sol Kürtçü oldu." (1)

Aydın, siyasal öncüdür, toplumun işaret feneridir, yol göstericidir. Bu niteliğiyle de tarihsel kırılma noktalarında aldığı tavır belirleyicidir. Onun bu vasfını dışarıda emperyalizm, içeride de düzen çok iyi bildiği için, aydını yıldırmanın, korkutmanın, devşirmenin yollarını ararlar. Parayla pulla, makamlı mevki ile, şanla şöretle, gerekirse de zorla, kaba güçle yaparlar bu işi. Sisteme direnenler halkın aydını olurlar, milletin münevveri, mütefekkir olurlar. Direnemeyip susanlar, korkanlar, konuşmaktan çekinenler, ortalıktan çekilenler olur içlerinde. En vahimi de saf değişirenlerdir ki, onlar da sistemin gözde devşirmeleri, dönekleri olurlar. Bol para, bol unvan, gazete köşesi, üniversite kürsüsü, iktidar danışmanlığı elde ederler. Nitekim Türk medyası ve Türk üniversiteleri bu tiplerle doludur.

Düzenin efendileri bu işten her zaman kârlı çıkarlar. Çünkü "muhafelet yapıyor"muş" görünümlü verilerle, toplumun enerjisi boşaltılır, patinaj yapması sağlanır. Bu tür bir "Majestelerinin muhafeleti" anlayışı, toplumun kafasını karıştırır, kamuoyunun oluşturulması ve yönlendirilmesi kolaylaşır. Unutmamak gerekir ki, kamuoyuna ilişkin hemen tüm çalışmalarda altı çizildiği üzere; kamuoyu yoktur, oluşturulur. Kamuoyu bir kurgudur ve ge-

rektiğinde yargı mercii olarak kullanılmakta, olmayan kamuoyu yaratılıp, yönlendirilirken, sanki türdeşmiş gibi gösterilmektedir. Bu yolla kanaatin üretimi ya da rızanın inşası devreye girmekte, güç odaklarının, egemen çevrelerin, büyük güçlerin ve etkili merkezlerin talepleri ve çıkarları, sanki kamuoyunun tercihiymiş gibi yansıtılıp, sunulmaktadır. Gazete manşetlerinden, anket sonuçlarına dek bir sürü araçsayesinde geniş kitlelerin tutum değiştirmesi, ikna edilmesi, Cumhuriyet şehidi Uğur Mumcu'nun deyişiyle "bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olması" sağlanmaktadır. Halkın genelde kuvvetliden yana olması, bireylerin çoğunluk içinde olmayı tercih etmeleri, güce tapmaları, argo deyimle "kazanana oynamaları" da kanaat üretimini kolaylaştırmaktadır.

Entelin Mankurt'laşması

Sistem, özellikle de soldan devşirdiği aydınların öncülüğünde, demokrasinin tanımından özelleştirmenin gerekliliğine, piyasa ekonomisinin kutsallığından sivil toplumun önemine dek hemen her alanda bir algı yönetimini devreye sokar. Bilererek yaratılan bir kavram kargaşası, özellikle gençler arasında yaratılan bir kafa karışıklığı, hemen her kesime, her katmana, her sınıfa dayatılan bir yabancılık sözcüğü konusudur artık. Bireyin önce kendine, ardından yakın çevresine ve son tahlilde toplumuna, halkına, ulusuna yabancılaşması, kültürde, ahlakta, dinde, ailede büyük bir çözülme, çürümeyi ve çöküşü hızlandırır. Toplumun ilk sıralardaki gündem maddeleri olan, büyük çoğunluğun üzerinde hemfikir olduğu terör,

Kamuoyu bir kurgudur

ve gerektiğinde yargı mercii olarak kullanılmakta, olmayan kamuoyu yaratılıp, yönlendirilirken, sanki türdeşmiş gibi gösterilmektedir.

Gazete manşetleriyle kitlelerin ikna edilmesi kolaylaştırılmaktadır.

yurt ve ulus bütünlüğü, yoksulluk, işsizlik gibi temel sorunlara karşı sırasıyla önemsizleştirme, duyarsızlaştırma, tepkisizleştirme, alıştırma ve giderek de meşrulaştırma yöntemi uygulanır.

Demokrasilerde 4. kuvvet olarak nitelenen ve aydınların en yoğun olarak çalıştığı alan olan medyanın da katkısıyla toplum yönlendirilir, gerçekler ile halk arasına kalın bir sis perdesi çekilir. Küreselleşme sürecinin iki çok stratejik ve çok kârlı sektörü, yani kısaca bilişim sektörü de denen bilgi ve iletişim sektörleri, zihinlerin denetiminde kilit rol oynarlar. Anadolu deyişiyle "yükte hafif pahada ağır" özellikleri ve stratejik önemleriyle dikkat çeken bu alanlar, 4. kuvvetin adeta 5. kol olarak kullanılmasını sağlarlar. Medyanın, büyük sermaye başta olmak üzere iç ve dış güç odaklarıyla yakın, yoğun ilişkisi, onların etkilerine, yönlendirmelerine açık konumu, büyük sermayeye bağımlı olan malı yapısı bu noktada önem kazanır. Zira medya bir ülkenin siyaseti, ekonomisi, dış ilişkileri, güvenliği, toplumsal ve kültürel yapısı üzerinde çok etkili bir araçtır. Bilgiendirme ve bilinçlendirme den çok yönlendirme ve gerçekleri gizleme vasfı öne çıkan bir medya yapısı, hele de iktidara yakın ilişkilerin ve tekelleşme eğiliminin öne çıktığı Türkiye gibi ülkelerde, bir ulusal güvenlik sorunu haline gelir.

1) Ahmet Taner Kışlalı, "Aydınlar ve Entelleri" Cumhuriyet, 16.06.1993.

Devşirme süreci ve yöntemleri

Bu bağlamda aydınlar, yazarlar, düşünürler bazen iş takipçisi, bazen de açıktan işadamları olarak öne çıkarlar. Genellikle lobielemanı veya etki ajanı, istihbarat elemanı ya da provokatör olarak görev üstlenirler. Toplumun her kesimiyle bağlantısı olan, işleri nedeniyle toplumun dokusunu iyi taniyan, ona doğrudan nüfuz edebilen gazeteciler, bilim adamları, işadamları ve din adamları bu tür faaliyetlerde kullanılmak için biçilmiş kaftandılar. Aydınların her türden güç odaklarıyla fazla samimi olmaları, kamu adına soru sorması, araştırma yapması gereken gazetecilerin temas ve mesafeyi

unutarak, çıkar çevreleriyle aşırı yakınlık kurlmaları, sadece mesleki etik açısından değil, çok daha geniş anlamda önemli bir sorun olarak çıkar karşımıza.

Emperyalist güçlerle, onların istihbarat örgütleriyle, bu istihbarat örgütlerine yakınlığıyla bilinen, hatta doğrudan onların güdümünde olan üniversitelerle, araştırma kuruluşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle kurulan yakın ilişkiler ciddi bir aydın, akademisyen kirlenmesine neden olur. Yurt dışı konferans davetleriyle, araştırma burslarıyla, sözde bilimsel etkinlik çağrılarıyla, yüksek telif ücretli makale talepleriyle başlayan ve gelişen ilişkiler, devşirme sürecinin sonunda, kendi

leri farkında olmasa da, hatta aksini söylesede, etki ajanlığı ve 5. kol elemanlığıyla noktalanır. Karen Fogg'un elektronik postalarının neden olduğu skandal, bu konuda yakın tarihimizden verilebilecek örneklerden yalnızca biridir. Nitekim Fogg'un yakın arkadaşı olan bir gazetecinin ABD istihbarat kuruluşlarının arşivlerine rahat girip çıkmakla övünmesi, son açılım sürecinde de görüldüğü gibi köşe yazarlarının hükümete danışmanlık yapmalarını, siyasal nitelikli sivil toplum örgütlerinin AB ve ABD kuruluşlarının desteklemeleri, kendisini sosyal demokrat, sosyalist, Atatürkçü olarak tanıtan kimi bilim insanlarının ABD istihbarat kuruluşlarının konduğu olmaları sık rastlanan olaylardır.

Çünkü karanlık savaş çerçevesinde, aydınlar, medya, gençler, üniversiteler ve iş dünyası üzerinde etkili olmak hem akıldır hem kesin sonuç alıcıdır hem ucuzdur hem de askeri operasyonlara oranla daha sessiz, sinsi ve "sevimidir". Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, sivil toplum, özgürlükler, piyasa ekonomisi gibi kavramlar öne çıkarılırken, basın davetleri, "bilimsel toplantılar", öğrenci ve akademisyen "değişim programları" kılıf olarak kullanılır. Bu tür aydın devşirme programları akıldır, çünkü kan döker tekpiye, nefrete, öfkeye neden olmamaktadır. Tersine olumlu sonuç alma ihtimali çok daha yüksektir, hem de pek belli etmeden ve "sivil ve akademik" söylemler kullanılarak. Bu tür dönkleştirme, Mankurtlaştırma yöntemi ucuzdur; çünkü gazetecilere, akademisyenlere, işadamlarına, din adamlarına, gençlere aktarılacak kaynak, sağlanacak "demokratik, akademik ve barış amaçlı" fonlar, bir işgal için harcanan paranın yanında dikate alınmayacak kadar küçüktür. Ve en önemlisi karanlık savaş yöntemleri liberal demokrasiye uyundur, şiddet içermemekte, arz-talep mekanizmasına göre işlemektedir. İngilizce "embedded" denen iliştilirilmiş gazeteciler de, yabancı dille eğitimini yaygınlaşması da, "ulus-devletin modası geçti", "bağımsızlık anlamını yitirdi, artık karşılıklı bağımlılık devri", "Türkiye, Türklere bırakılmayacak kadar önemli bir ülkedir." gibi söylemler de hep bu süreçten geçen ağzların laflarıdır.

Fikri müstakim bir Fikir Emekçisi'nin ardından

Dr. Banu DOSTER

"Vatan ve Namus" münevveri Attıla İlhan, "Türkiye" şiirinde yurdumuzu, sadece insanıyla değil, havasıyla suyuyla, kurdıyla kuşuyla, taşıyla toprağıyla da tasvir eder. "Türkiye Türkiye çok gülmüş, çok ağlamış / Sabırlı bağı yanık insanlar memleketi" derken, hem sözcüklerle nasırlı elleri, güneşin çatlattığı yüzleri tasvir eder hem de diyalektik bir çözümleme yapar.

Demirtaş Ceyhan da, hem Nâzım Kemal, Teyfik Fikret, Attıla İlhan geleneğinin sanatçıydı hem de bu diyalektik çözümlemenin fikir işçisiydi. Adana'nın yoksul çiftçilerinin, Ege'nin sapsiz köylülerini, Anadolu'nun örgütsüz, kimsesiz, arkasız emekçilerinin yazıyordu. Onu son yolculuğuna uğurlamaya gelenlerin, ülkemizin aydın birikimini, kütür birikimini, bilim ve sanat birikimini yansıtmış, "vatan", "vazife" ve "namus" konusunda alını ak insanlar olması da, bunun kanıtıydı.

Demirtaş Ceyhan edebiyatçıydı, yazardı, gazeteci, araştırmacıydı, mimardı. Ama hepsinin önünde ve üstünde, adam gibi adamdı. Mücadeleci adamdı, çalışkan adamdı. Paranın gücüne teslim olmayan, piyasa değerlerine boyun eğmeyen onurlu adamdı. Orhan Pamuk'a verilen Nobel için, "Bu Türk edebiyatına verilmiş bir ödül değil, Orhan Pamuk'a verilmiş bir ücrettir." diyen Demirtaş Ceyhan, demirin iradesini ve taşın sağlamlığını, halkçı ve devrimci duruşuyla bezemiş, örgütlülüğüyle harman etmiş yiğit bir adamdı.

Kendine ve halkına güvenirdi Demirtaş Ceyhan. Çözümü bu topraklarda arardı, bu coğrafyadan beslenen bir aydın, bu köklerden gelen bir yazar, bu kültürün denilgininden ilham alan bir edebiyatçı olarak. Siyasal mücadelede ön safta o vardı, dil üzerine yapılan tartışmalara o katılırdı, anayasa ve laiklik kavgasını o verirdi. Nasıl geçmişte özel yüksekokullara karşı yürütülen örgütlü mücadelede Mimarlar Odası'nın bir yöneticisi olarak en önde yürümüşse, nasıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın yönetiminde görev almışsa, öldüğü güne kadar da örgütlüydü, hem siyasette hem eylemde.

Rahmetli Uğur Mumcu'nun dediği gibi, "fikri müstakim" adamdı Demirtaş Ceyhan. Devrimci kararlığın seçkin bir temsilcisidi. Kemalizmle sosyalizmin sentezini yapmış, ulusalıclık içeren devrimciliği, devrimciliği içselleştirmiş ulusalıclığı özümsemişti. Çağına ve ülkesine karşı da tarihe ve insanlığa karşı da sorumluluk sahibiydi. Önde olmak sonrasında öncü olmak ve giderek önder olmak gereğinin bilincindeydi bu kavгада.

Türkiye'nin millî aydınıydı. Cumhuriyet'e kol kanat geren aydınıydı. Aydınlanmadan, emekten ve bağımsızlıktan yana olanların mümtaz bir mümessiliydi Demirtaş Ceyhan. Yurt ve ulus uğrunda göğsünü siper ederken, fedakârlığını fedaice yerine getirenlerdendi. Mücadele verirken yorulmayan, savrulmayan, dönmeyen, hisimlerini satmayan, hasımları tarafından da satın alınmayan adamlardandı.

Özette, yerli doldurulamayan ve boşluğu zamanla daha çok hissedilen insanlardandı. Demirtaş Ceyhan.

Fransızların liberal düşünürlerinden Alexis de Tocqueville de kamuoyu baskısının boyutlarını "kamuoyunun despotluğu" olarak tanımlar.

Asimetrik Psikolojik Harp ve aydınlar

Karanlık savaşta aydın stratejik bir aktör, onun da üretimine katkı verdiği egemen söylem stratejik bir silahtır. Nasıl ki anketler bilgi vermekten, tahmin yürütmekten ziyade yönlendiricidir, rol dağıtıcısıdır, kararsız seçmeni etkileme amaçlıdır; egemen söylemin de etkileme, alıştırma, kanıksatma ve gerçeği perdeleme işlevi vardır. Bu çerçevede devşirilmiş aydınlar, içeriğin, özün boşatılmasında çok önemli görevler üstlenirler. Mesela demokrasi, özgürlük ve insan hakları söylemini öne çıkarırken, bu kavramların gerçek içeriğini, özünü öylesine boşatırlar ki, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da gerçekleştirilen Soros destekli turuncu devrimleri, "sivil toplumun başarısı" ve "demokrasiye geçiş" olarak sunulabilir. Yani bir ülkeye yapılan dış müdahale, o ülkenin bağımsızlığına tecavüz edilmesi, egemenlik hakkının ihlali, seçilmiş iktidarın dış destekle ve psikolojik harp yöntemleriyle devrilmesi, devşirilmiş aydınlar tarafından "demokrasinin zaferi" olarak yansıtılabilir. Örneğin, elektronik postalarında tüm diplomatik kuralları, teamülleri, nezaket sınırlarını çiğneyerek, Türkiye'yi bölmekten, devletin kurumlarına müdahale etmekten söz eden AB'nin Türkiye'deki eski temsilcisi Karen Fogg söz konusu olunca "haberleşmenin gizliliğini" öne süren aydınlar, Ergenekon davası söz konusu olduğunda haberleşmenin gizliliğinin ortadan kalkmasına, tüm bilgilerin yandaş med-

ya ya sızdırılmasına hiç ses çıkarmazlar.

"Demokratik açılım", "AB normları", "Kopenhag Kriterleri", "tarihimizle yüzleşmek", "geçmişimizle barışmak" sözlerini dilinden düşürmeyen bu tür aydınlar, emekten, eşitlikten, aydınlanmadan, işsizlikten, yoksulluktan, toprak reformundan hiç söz etmezler. Aydınlar üzerinden toplumun olumsuzluklara alıştırılması, duyarsızlaştırılması, tepkisizleştirilmesi, siyasi alanda olduğu kadar ahlaki alanda da çürüyüşü, çözülüşü ve çöküşü hızlandırır. Nitekim ülkemizde, "Bal tutan parmağını yalar", "Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez" gibi atasözlerinin, deyimlerinin yanına, "Yedi ama yaptı da", daha da vahimi "O malı götürdü, bana kalmadı" gibi sözler eklenmiştir. Unutmamak gerekir ki psikolojik harp ortamında propagandanın cephanesi sözdür, yazıdır, fotoğraftır, amaçlanan da, toplumun iknası üzerinden kültür değişimini hayata geçirmektir. Sonuçta devlete, dile, ulusuna yabancılaşmış, kültürel yozlaşmayı ve değerlerin aşınmasını "çağdaşlaşma, özgürleşme" sanan bir kitle ortaya çıkar. Özgürlüğü, cep telefonuyla sınırsız konuşabilmekten ibaret sanan ya da sınırsız tüketim özgürlüğü olarak algılayan bir anlayış, gençlerin büyük bölümüne aşılanır. Toplumu uyarması, sarsması gereken aydınların da sürece ayak uydurmasıyla, dahası gidişatı olumlamasıyla aydınla birlikte toplum da kirlenir, düzeysizleşir, ahlak erozyonuna ve nitelik kaybına uğrar.

İthal kavramlarla düşünen, ithal tehditten korkar

Stratejinin öncülerinden sayılan Sun Tzu, "hasım ülkelerde hakani gözden düşürmekten, hasmın geleneklerini gülmek,

değersiz kılmaktan" bahsederken, Fransızların liberal düşünürlerinden Alexis de Tocqueville de kamuoyu baskısının boyutlarını "kamuoyunun despotluğu" olarak tanımlar. Günümüzde de yıkıcı-bölücü faaliyetlerin propagandadan, en çok da gri propagandadan beslendikleri aşıkardır ve bu işte aydınların rolü büyüktür. Yahudi lobisi başta olmak üzere dünyanın güçlü lobilerinin ellerindeki büyük para gücünü, iletişim ağını, yayın faaliyetini, yoğun propaganda çalışmasını, siyasete doğrudan etki kabiliyetini, medyayı başanlı biçimde kullanma becerisini, diğer lobi ve güç merkezleriyle iletişim ve işbirliği yeteneğini nasıl başarıyla kullandıkları dikkate alındığında, aydınlara biçtikleri görevler daha iyi anlaşılır.

Algı yönetimi sayesinde risk ve tehditlerin yanlış algılanması, yanlış teşhislerin konulması, yanlış önlemlerin alınması, yanlış çözümlerin üretilmesi sağlanır. Bu nedenle günümüzde Türkiye de dahil olmak üzere pek çok ülke, ithal tehdit hastalığıyla boğuşmaktadır. Demokrasinin katilimci yönü, örgütsel ve sınıfsal boyutu bilerek gözden kaçırılmakta, kerameti kendinden menkul bir insan hakları, özgürlük ve sivil toplum söylemi öne çıkarılmaktadır. Güvenlik algılamalarında da aynı çarpık durum dikkati çekmektedir. Bu postmodern çulların yarattığı toz duman içinde geri kalmış/gelişmekte olan ülkelere yönelik tehditler, geçmiş, merkez, emperyalist ülkelerden gelmekte, çok boyutlu olmakta ve asimetrik özellik taşımaktadır. Hepsi de

Demokrasinin katilimci yönü, örgütsel ve sınıfsal boyutu bilerek gözden kaçırılmakta, kerameti kendinden menkul bir insan hakları, özgürlük ve sivil toplum söylemi öne çıkarılmaktadır.

ABD kaynaklı olan "başarısız devletler", "denetlenebilir istikrarsızlık", "kontrolü gerginlik", "önleyici vuruş", "asimetrik savaş", "ulus inşası", "devlet inşası", "barış tesis etme", "barış koruma" gibi kavramlar, sadece ilgili literatürde ve terminolojide bir egemenlik durumunu ortaya koymazlar. Aynı zamanda kavramlar üzerinden bir zihin ve düşünce denetiminin de önünü açarlar. Dile hükmetmek, kavramlara hükmetmek, zihinlere hükmetmek, davranışlara hükmetmek şeklinde sıralanabilecek olan bu süreç sonrasında toplumun güvenliğini yitirmesi, kendine yabancılaşması ve kolaylıkla güdüm altına girmesi sağlanır.

Bu noktada sorun salt güvenlikle ilgili değildir. Kaldı ki güvenlik çok boyutludur, bir ülkenin siyasi, iktisadi, toplumsal, kültürel, psikolojik durumundan bağımsız olarak, sadece askeri açıdan ele alınmayacak kadar geniş bir kavramdır. Ve bu genişliği merkez, emperyalist ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda kullanır, diğer ülkelerin tepelerinde de "Demokles'in kılıcı" gibi sallandırırlar. ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taraf olmaması, BM'nin terör tanımı üzerinde uzlaşmaması, kendi ekonomileri ve tarımları için korumacı önlemler alan gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere tam aksi yönde politikalar dayatmaları bu durumun kanıtıdır. Nitekim etnik/dinsel/mezhepsel/feodal kışkırtmaların, boğazlaşmaların arkasından ABD başta olmak üzere her zaman emperyal merkezler çıkar.

PKK başta olmak üzere emperyalizmin maşası, uydusu olan terör örgütlerine gösterilen hoşgörü, verilen destek, yapılan yardım hep "insan hakları, özgürlük, demokrasi ve sivil toplum" kavramlarıyla perdelendir.

Hele de etnik karıştırmaların yanına özelleştirme yönünde yapılan dayatmalar, doğal zenginliklerin, ulusal varlıkların, yeraltı kaynaklarının yabancı tekelere satılması için yapılan baskılar eklenince,

ulus devletin modasının geçtiği söylemi öne çıkarılınca, asimetrik psikolojik harp daha da sinsi ve yıkıcı boyutlara ulaşır. İçinde bulunduğumuz küresel ekonomik bunalımın bir kez daha gösterdiği gibi, gelişmiş ülkelerde kamucu, devletçi, müdahaleci, halkçı, toplumcu, ulus devleti ve ulusal ekonomiyi, yerli üretimi, iç piyasayı koruyan, destekleyen müdahaleler öne çıkarken, geri kalmış/gelişmekte olan ülkelere tam tersi yöndeki politikalar dayatılır.

Gerçeklerden kopmak, halktan kopmaktır

Günümüzde eğitim ve sağlık başta olmak üzere kamusal tüm hizmetlerden devletin çekilmesi, bunların piyasaya devredilmesi, yani yurttaşın her alanda müşteri yerine konması istenmektedir. Çünkü karanlık savaşın kurmayları ve cephe komutanları, sosyal devletin tasfiyesinin toplumsal dokuda büyük tahribata neden olduğunu ve kendi işlerini kolaylaştırdığını bilirler. Toplumsal yapıdaki çözülmüş, terörün beslediği ortamı da intiharları da boğanmaları da fuşu da uyuşturucu bağımlılığını tetikler, sokak çocuklarının sayısını artırır.

Napolyon'un "Ordular midelerinin üstünde yürürler." sözü tüm insanlar için geçerlidir.

Kaba bir benzetmeyle sığır etinin fiyatı yükseldikçe, insan etinin fiyatı düştüğünden, ülkelerin direncinin, özgüveninin, devlet ciddiyetinin azalması, psikolojik harp yöntemlerinin daha kolay zemin bulmasını sağlar.

Bu süreç, ülkenin aydınlarının kirlenmesi, uydulaşması, devşirilmesi, dönkleşmesiyle birlikte ele alındığında, sözde soykırım iddialarına, Er-

lr. "Türbana özgürlük" diyerek Cumhuriyet'in laik yapısını hedef alanların, Ermenilerden özür dileyenlerin ve Diyarbakır'ı başkent ilan edenlerin kurduğu ittifak bu kapsamda ele alınmalıdır. İslam dinini siyasete ve ticarete alet eden, yani dünyanın mücahidi günümüzün ise müteahhidi olan tipler, liberal-2. cumhuriyetçi ABD-AB bağımlısı blok ve etnikçi, bölücü cehannın hemen her konuda söylem ve eylem birliği içinde olması dikkat çekicidir.

Patrikhanenin statüsünden Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasına, Irak'ın kuzeyinden Türkiye'ye yönelen emperyalist güdümlü tehditten sözde soykırım iddialarına, Kıbrıs meselesinden AB'nin taleplerine, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığından Güneydoğu Anadolu'daki tertiplere kadar hemen her konuda ittifak içinde olanların ağızlarına işsizliği, yoksulluğu, eşitliği, emeği, aydınlanmayı, bağımsızlığı, adaleti almamalarına şaşırılmak gerekir. Ulusal, kamusal ve toplumsal olan ne varsa karşı çıkan bu çevreler, uluslararası tahkim, BM ikiz sözleşmelerinin kabulüne, kamu yönetimi ve yerel yönetim reformlarına, federasyonun altyapısı olan bölge kalkınma ajanslarına karşı çıkmamışlardır. Eşitsizliği artıran, sömürüyü kolaylaştıran, tekelci sermayenin önünü açan, yurttışı müşteriye dönüştüren, zengini daha zengin fakiri daha fakir yapan hiçbir gelişmeye itirazları yoktur.

Oysa karanlık savaşta sert güç unsurlarından çok yumuşak güç unsurları ön plandadır ve bu yolla ülkelerin içi karıştırılmakta, rejimleri kuşatılmaktadır. Yumuşak güç unsurları kullanılarak, ülkelerin milli güç unsurları tahrip edilmekte, siyasi - iktisadi - askeri güvenlikleri, enerji ve çevre güvenlikleri aşındırılıp tasfiye edilmektedir.

Kitlelerin yapay gündemlerle uyutduğu bir süreçte, devlet geleneğine, ulusal kültür bilincine sahip ulusdevletler hedef alınmaktadır. Oysa ulus devlet, her devrin адам olanları değil, her devirde adam olanlarla, yani adam gibi adamlarla savunulur. Cumhuriyet, gönlü Brüksel ya da Washington'da olanlarla değil, gönlü Anadolu'da olan, dünyaya Ankara merkezli bakan, Cumhuriyet aydınlarıyla geliştirilir.

Toplumsal yapıdaki çözülmüş sokak çocuklarının sayısı her geçen gün artmaktadır.

menilerden özür dileme kampanyalarına, ABD patentli açılımlara ve tek amacı yurtseverlerin özgürlüğünü engellemek olan ABD, AB yapımı hukuk darbelerine verilen desteğin boyutları daha iyi anlaşılır.

İhvân es-Safâ'nın düşünce sisteminde Astrolojinin meşruluğu sorunu

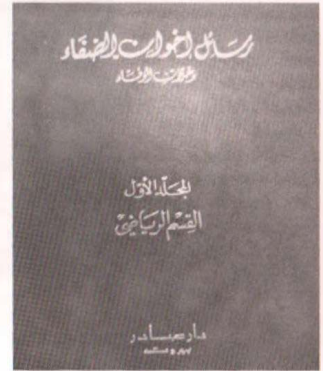
Astrolojiyi meşru bir etkinlik olarak gören filozofların en önde gelenleri, Bâtîni eğilimli bir felsefe topluluğu imleyen İhvân es-Safâ topluluğu ve üyeleridir. Onlar, bu etkinliği meşru olarak görmekte kalmamışlar, onu, felsefi sitemlerinin temeline oturtmuşlardır. Bu yüzden onların düşüncesinde, astrolojiyi meşru olarak gösterme çabası önemli bir yer tutar.

İslam dünyasına Beyt el-Hikme'de yürütülen çeviri etkinlikleri ile giren astroloji (ilm el-ahkâm en-nücûm), genel olarak felsefi bilimler, özel olarak da ilm en-nücûm (yıldızlar bilimi) içerisinde ele alınmıştır.

İslam'ın klasik çağında felsefi bilimler arasında konumlandırılan astroloji, özellikle fıkıhçı ve kelimcilerin eleştirileriyle karşılaşmıştır. Buna rağmen, astrolojiye sistemlerinde köklü bir yer veren düşünürlerle de karşılaşmak olasıdır. Sözgelimi, X. yüzyılda etkinlik göstermiş Bâtîni (içsel) eğilimli İhvân es-Safâ topluluğu bunlardan birisi ve belki de en önemlisidir. İhvân es-Safâ, sistemlerinde astrolojiye köklü bir yer verirken, ona yöneltilen eleştirilerin de farkındadır ve onları göğüslemeye çalışmaktadır. Bu makale, onların eleştirileri nasıl göğüslediklerini, astrolojiyi hangi temelde meşrulaştırmaya çalıştıklarını göstermeyi amaçlamaktadır.

İslam dünyasına Beyt el-Hikme'de yürütülen çeviri etkinlikleri ile giren astroloji (ilm el-ahkâm en-nücûm), genel olarak felsefi bilimler, özel olarak da ilm en-nücûm (yıldızlar bilimi) içerisinde ele alınmıştır. Nitekim ilm en-nücûm, genel kabul gören sınıflamaya göre iki alt dalı ayrılmıştır. Bunların ilki, bugün astronomi diye nitelendirilebileceğimiz, ilm el-

hey'e ya da Fârâbî'nin deyişiyle ilm en-nücûm et-ta'limî'dir ve feleklerin bireşimini, yıldızların nitelik ve niceliğini, burçların kısımlarını, büyüklüklerini ve hareketlerini vb. bilme gibi konuları içerir. İkincisi ise, feleklerin devirleri, burçların doğuşu ve yıldızların hareketlerinden yola çıkarak, yeryüzünde meydana gelecek olayları olmadan önce bilmeyi konu olan ilm el-ahkâm en-nücûm, tam Türkçe'ye çevirerek söylersek, yıldızlardan hüküm çıkarma bilimidir.(1) Burada

1) Sözgelimi Fârâbî, ilm en-nücûm'u, ilm el-ahkâm en-nücûm ve ilm en-nücûm et-ta'limî olarak üçe ayırır. Bkz. Fârâbî, İhsa'ül Ulûm, çev.: Ahmet Ateş, MEB Yayınları, İstanbul 1990, s. 101-103. Benzer bir ayırım için bkz. Gazzâlî, İhyâ' Ulûm ed-Dîn, cilt: I, Beyrût, İrs. s. 33. İhvân es-Safâ ise ilm en-nücûm'u, ilm el-ahkâm en-nücûm, ilm el-hey'e, ilm ez-zîcât şeklinde üçe ayırır. Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il İhvân es-Safâ ve Hulûl et-Vefâ, cilt: I, İthk.: Butros Bustânî, Beyrût, İrs. s. 114.

Yıldızları gözleyen astrologlar...

dile gelen ilm el-ahkâm en-nücüm, yani yıldızlardan hüküm çıkarma bilimi, bugün astroloji olarak nitelendirdiğimiz şeye karşılık gelmektedir. İlm el-ahkâm en-nücüm dışında, ilm en-nücüm'un diğer dalının, yani astronominin İslam dünyasında, yer yer eleştiri ile karşılaşsa da, en azından güçlü bir muhalefetle karşılaşmadığını kaydetmek gerekir.(2) Astroloji sözcüğüyle karşıladığımız, ilm el-ahkâm en-nücüm için aynı şeyi söylemek oldukça zordur.(3) Her ne kadar yöneticiler, bir şehir kurarken bir sefere çıkarken, önemli bir karar alırken vb. durumlarda, sık sık münecimlerin (astrologların) görüşüne başvurmuşlarsa da(4), kalamcılar, fıkıhçılar ve hadisçiler,

olayların nedenini Tanrı yerine yıldızlara bağladığı ve gayb'den haber verdiği iddiasıyla astrolojinin meşru olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre, İslam, astroloji ve astrolojik uygulamalara olumsuz bakmaktadır. Sözelimi, fıkıh ve kelimada önemli bir otorite olarak karşımıza çıkan Gazzâlî, *İhyâ' el-Ülûm ed-Dîn ve Kimyâ' es-Sa'âde* adlı yapıtlarında, ilm el-ahkâm en-nücüm'la uğraşanları, Tanrı'nın adetini yadısiyıp, olayları, doğaya (tabiat) bağlamakla suçlar.(5) Ayrıca, onca, şeriat bu bilime karşı çıkar; çünkü peygamber, "Yıldızlardan bahsedilince susun!"(6) demiştir. Yine ona göre, ikinci halife Hz. Ömer de ilm en-nücüm'dan, kara ve denizde şaşmayacak ve yolu bulacak kademini öğrenin, fazlasını terk edin, demiştir.(7) Gazzâlî'ye göre, Hz. Ömer'in bu bilimden menetmesinin en temel nedeni, bu bilimin dinsel açıdan zararlı olmasıdır. Bu zarar, yıldızların hareketi sonucu birtakım işler oluyor, denildiğinde, halk tarafından Tanrı yerine yıldızların gerçek neden olduğunun sanılmasıdır.(8) Gazzâlî bu sanıyı karınca örneği ile dillendirir ve karınca, kâğıt üzerindeki yazıları gördüncə, bunları kalem yazıyor sanır; çünkü başını kaldırıp yukarıdaki parmaklarını, eli ve bunları harekete geçiren iradeyi, insanı, sonra insanda irade, kudret yaratanı görmezden gelir, demektedir.(9) Felsefi bilimlerle uğraşan filozoflar ise, Ebu Hayyân el-Tevhidî'nin *el-Mukâbesât* adlı yapıtında aktardıklarına bakılırsa, astroloji konusunda üçe ayrılmış gözükmedirler. Kimisi, astrolojinin, kesin bir bilgi vermediği için, asılsız

Gazzâlî'ye göre, Hz. Ömer'in astrolojiden menetmesinin en temel nedeni, bu bilimin dinsel açıdan zararlı olmasıdır. Bu zarar, yıldızların hareketi sonucu birtakım işler oluyor, denildiğinde, halk tarafından Tanrı yerine yıldızların gerçek neden olduğunun sanılmasıdır.

ve faydasız sahte bir bilim olduğunu savunmuş; kimisi, bu bilimin aslında kısmi de olsa bir hakikat içerdiğini, ama bunu halka açmamak gerektiğini ileri sürmüş ve seçkinlere (hukema) özgü kılmış; kimisi ise, ilm en-nücüm'un bir bölümünün oluşturan astronomi gibi astrolojinin de meşru bir etkinlik olduğunu göstermeye yöneltmiştir.(10)

Astrolojiyi meşru bir etkinlik olarak gören filozofların en önde gelenleri, Bâtınî eğilimli bir felsefe topluluğu imleyen İhvân es-Safâ topluluğu ve üyeleridir. Onlar, bu etkinliği meşru olarak görmekle kalmamışlar, onu, felsefi sistemlerinin temeline oturtmuşlardır.(11) Bu yüzden onların düşüncesinde, astrolojiyi meşru olarak gösterme çabası önemli bir yer tutar. Biz bu makalede, İhvân es-Safâ'nın astrolojiye yöneltilen eleştiriler karşısında, onu meşrulaştırırken ne türden argümanlara dayandıklarını; dayandıkları argümanları yeter düzeyde temellendirip temellendiremediklerini göstermeye çalışacağız.

2) Bu değişimden hiç etkisiyle karşılaşmadığı gibi bir sonuca varınamamıştır. Çünkü İslam dünyasında, sırt esliklerin bilimi diyerek felsefe ve felsefi bilimlere karşı çıkan grupların var olduğu bilinmektedir. B konuda bkz. İgnaz Goldziher, "The Attitude of Orthodox Islam Toward the Ancient Sciences", neşr. ve çev.: M. L. Swartz, Studies on Islam, New York 1981, s. 185 vd.

3) Bkz. Ebû Hayyân el-Tevhidî, *el-Mukâbesât*, thk.: Hasan es-Sendûbî, Kahire 1992, s. 120 vd.

4) Ünlü tarihçi Mesûdî, halife Mensûr'un, münecimlerin yanına toplayan, yıldızlardan çıkarılan hükümlere göre hareket eden ilk yönetici olduğunu söylemektedir. Ayrıca onun, döneminde meşhur olan münecimlerin sarayına topladığını ve onlara astroloji ve astronomi ile ilgili kitapları pörittiğini söylemektedir. Bkz. Mesûdî, *Murûc ez-Zehab* (Altın Bozkırlar), çeviren: D. A. Batır, Selenge Yayınları, İstanbul 2004, s. 251-254.

5) Bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, s. 33; Kimyâ-yı Sa'âdet, çeviren: A. Faruk Meydan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1979, s. 42-45.

6) Bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, s. 33.

7) Bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, s. 33.

8) Bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, s. 34.

9) Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, Ar., s. 34; aynı örnek için bkz. Gazzâlî, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, s. 42.

10) Bkz. Ebû Hayyân el-Tevhidî, *el-Mukâbesât*, s. 120-139.

11) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 114-157.

İhvân es-Safâ: Felsefi bir bilim olarak astrolojiyi temellendirme çabası ve temel tartışmalar

İhvân es-Safâ'nın, elli iki risaleden oluşan Resâ'il İhvân es-Safâ adlı yapıtının riyaziyyat (matematiksel bilimler) bölümünün ikinci makalesini ilm en-nücûm'a ayırdığı görülmektedir.⁽¹²⁾ Onlar, İslam dünyasında ilm en-nücûm'la ilgili olarak yapılan geleneksel sınıflamayı bir parça aşarak, onu, "ilm el-hey'e", "ilm ez-zicât" ve "ilm el-ahkâm en-nücûm" olarak üç bölüme ele almışlardır. "İlm el-hey'e", onların terminolojisinde "astronomi"ye karşılık gelmektedir ve onlarca bu bilim feleklerin biresimini, yıldızların nicelik ve niteliğini, burçların kısımlarını, uzaklıklarını, büyüklüklerini ve bu bilime ait diğer konuları bilmeyi amaçlamaktadır. İlm ez-zicât, zîc cetvelleri hazırlamada, takvim oluşturmada ve tarihler çıkarmada esastır. Onlar, bizim araştırmamızı doğru olan ilgilendiren ilm el-ahkâm en-nücûm'u ise, "feleklerin devirleri, burçların doğuşu, yıldızların hareketleri üzerinde akıl yürütme ile, ay-altı evrendeki olacak şeyleri olmadan önce bilme keyfiyeti" biçiminde tanımlamışlar-

dır.⁽¹³⁾ Onlar bu tanımlamada dile gelen anlayışlarını, genel felsefi sistemlerinde ontolojik kökeni iki temel öncüle dayandırmışlardır.

İlki: Ay-altı ve ay-üstüyle evren kozmik bir bütündür ve ay-altındaki her şey, varlık ve etkinlik açısından ay-üstü evrene bağlıdır.⁽¹⁴⁾ Onların evren sistemi, merkeze yeri (dünyayı) alan, Batlamyusçu bir evren sistemidir. Merkezdeki yerden itibaren alttan yukarı hiyerarşik bir sırayla, Hava küresi, Ay küresi, Merkür (Utarit) küresi, Venüs (Zühre) küresi, Güneş küresi, Mars (Merih) küresi, Jüpiter (müşteri) küresi, Satürn (Zuhal) küresi, sabit yıldızlar küresi ve kuşatıcı (muhit) küre yer almakta ve bu felekler iç içe geçmiş durumdadır.⁽¹⁵⁾ Onlarca, hiyerarşik bir görünüme sahip olan evren, Yeni Platoncularda olduğu gibi, bir bütün olarak sudur (tanrısal feyz-açılım) süreciyle var olmuştur. Bir olan Tanrı'dan, birden bir çıkar ilkesi gereği, basit bir cevher olan etkin akıl; ondan ise zincirleme olarak "felekî küllî nefis"; ondan da ilk madde, tabiat, mutlak cisim, felekler ve hava, toprak, su ve ateşten oluşan dört unsur; onların göksel etkilerle oluş ve bozuluşuyla, madenler, bitkiler ve hayvanlar oluşmuştur.⁽¹⁶⁾ Daha yalın olarak ortaya koymak gerekirse, sudur sürecini hiyerarşik olarak şöyle göstermek olasıdır:

- 1-Tanrı: Bir, basit, ezeli ve ebedi olan
- 2-Tümel akıl
- 3-Tümel nefis
- 4-İlk madde
- 5-Tabiat
- 6-Cisim
- 7-Gökler/felekler
- 8-Unsurlar (hava, toprak, su ve ateş)
- 9-Madenler, bitkiler ve hayvanlar.⁽¹⁷⁾

Aristoteles geleneğine uyarak evreni, ay-üstü ve ay-altı olarak ikiye ayıran İhvân es-Safâ'ya göre, ay-üstündeki göksel devrim, ay-altındaki oluş ve bozuluşun yakın nedenidir; uzak neden ise Tanrı'dır.

Sudur süreciyle yakından ilintili olan ve ay-altını imleyen oluş ve bozuluşta, Tanrı ilk neden, akıl ve nefse sahip olan göksel varlıklar ise ikincil neden konumundadırlar. İhvân es-Safâ şöyle demektedir: "Tanrı'nın birlik nurundan yarattığı ilk şey, etkin akıl olarak adlandırılan basit cevherdir. Bu tıpkı "bir" in tekrarıyla "iki"nin oluşması gibidir. Ardından, ikiye bir eklenince "üç"ün oluşması gibi, aklın nurundan "felekî tümel nefis" ortaya çıkar. Üçü bir eklenince nasıl dört ortaya çıkarsa, tıpkı bunun gibi, nefsin hareketinden ilk madde meydana gelir. Diğer sayıların ilk dört sayıdan türemesi gibi, akıl ve nefis vasıtasıyla ilk madde ve bileşikleri aracılığıyla da diğer şeyler oluşur."⁽¹⁸⁾

Aristoteles geleneğine uyarak evreni, ay-üstü ve ay-altı olarak ikiye ayıran İhvân es-Safâ'ya göre, ay-üstündeki göksel devrim, ay-altındaki oluş ve bozuluşun yakın nedenidir; uzak neden ise Tanrı'dır. Bu nedenle ay-üstünü incelemek, ay-altında nesne ve olayların nasıl, ne zaman ve ne şekilde olacağını önceden görmek için büyük önem taşımaktadır. Göksel etkileri yadsımak olanaksızdır; zira hiç kimse, güneşin ve yıldızların gözlemediğimiz etkilerini yadsıyamaz.⁽¹⁹⁾ Bu etki her şeyi kuşatır. Sözgelimi, İhvân es-Safâ'ya göre bireylerin karakterlerinin oluşumunda iklimin,

12) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 114.

13) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 114.

14) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 53.

15) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 116.

16) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 53-54; cilt: III, s. 180-198.

17) Bkz. Seyyid Hüseyin Nasr, İslam Kozmolojisi Öğretilerine Giriş, çev. N. Şişman, İstanbul 1985, s. 62.

18) İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 54.

19) Bkz. İhvân es-Safâ, Resâ'il, cilt: I, s. 115 vd.

içinde yaşanan coğrafyanın, alınan eğitimin, ailenin ve toplumun yadsınmaz bir rolü bulunmaktadır. Ancak bu etmenlerin hepsi sonuçta gelip en temel nedenden olan, burçların, feleklerin ve yıldızların etkisine dayanır. Zira iklim, çevre, toplumsal koşullar ve benzerinin oluşumu da göksel etkilere; yani yıldızların ve burçların konumuna bağlıdır.(20)

İkincisi, evrende zorunlulukçu sudur sürecine bağlı olarak bir tertip ve düzen bulunmaktadır ve bu düzen matematiksel bir düzendir.(21) Matematiksel düzen fikrinden yola çıkarak sayı mistisizmine ulaşan İhvân es-Safâ'ya göre(22), evrende gözlemediğimiz düzen, Tanrı'nın hikmetinin ve inayetine bir göstergesidir. Bu açıdan orada her şey birbiriyle ilintili, biri diğerini destekleyici niteliktedir. Onlar şöyle demektedirler: "Ey kardeşim bilmelisin ki Tanrı, tüm yaratıkları yaratıp varlık âlemine getirdiğinde, onları bütün sayıların birden türemesine benzer biçimde düzenledi ve hayat verdi. Bu yüzden çokluk, onun bir kanıtı ve sayıların sınıflandırılması ile tertip ve düzeni de kusursuz yaratıcılığındaki hikmete bir işaret sayılmalıdır. Aritmetik üzerine yaptığımız araştırmada gösterdiğimiz gibi, ikiden önce gelen ve asıl köken olan bir sayısı gibi, varlıklar da bir bütün olarak Tanrı'ya bağlıdır... Tanrı, sebepler sebebidir."(23) Onlarca, söz konusu düzen hem yaşamımızı kolaylaştırmaktadır hem de evrenin

işleyişinin sırlarını anlamak için önem taşımaktadır. Çünkü her şeyin bir varlık hikmeti bulunmaktadır. Bu açıdan felekleri, burçları, yıldızların hareketlerini ve onların oluş ve bozuluş üzerindeki etkilerini bilmek, matematiksel tertip ve nizâmı kavramak ve hikmetleri görmek için temel olmaktadır. Bu kavrayışta, matematiksel bir temele dayanan astronomiye ek olarak astroloji oldukça önem taşımaktadır.(24)

Birinci tartışma: Etkin neden Tanrı mı, yıldızlar mı?

İhvân es-Safâ'nın felsefi sisteminde merkezi bir yer verdiği ve ontolojik vurgusu olan bu iki temel, evrende, hem sudura dayalı determinist bir düzenin varlığını hem de buna bağlı olarak Tanrı'nın dışında etkin ikincil nedenleri kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. Tam bu bağlamda, Tanrı'yı "faiili muhtar" olarak niteleyen; yani dilediğini özgürce yapan bir varlık olarak gören ve buna bağlı olarak ikincil nedenleri reddeden kelamcı ve fıkıhçıların astrolojiye itirazlarını anımsamak gerekir. Zira onlar, bu ikincil nedenlerin varlığını onaylamak suretiyle astroloji ile uğraşanları, Tanrı'yı bırakıp yıldızları neden olarak göstermekle suçlamaktadırlar.(25) İhvân'a göre, bu doğru bir bakış açısı değildir; çünkü her şeyi, takdiri doğrultusunda sudur süreciyle var eden Tanrı'dır. Dolayısıyla ikincil nedenlerin hem neden olmaları hem de etkinlikleri, Tanrı'nın takdirinin sonucudur. Hiyerarşik bir surette ortaya çıkan ve süreklilik taşıyan sudur sürecinin başlatıcısı ve koruyup gözeticisi O'dur. Ayrıca bir nesneyi, o nesne yapan ve geçek neden olmaya işaret eden tözü/tözleri var etme de salt Tanrı'ya aittir. İkinci nedenler sadece ilinekinin nedeni olabilirler. Bu hiyerarşik nedensel düzen, tanrısal takdire ek olarak tanrısal

hikmetin, tertip ve düzenin bir gereğidir; bu yüzden yadsınamaz.(26)

İkinci tartışma: Astroloji ile gaybı bilme iddiası ne anlama gelmektedir?

İhvân es-Safâ'ya göre, astrolojiye karşı çıkanlar en çok onun "gaybı" bilme iddiası taşıdığına inandıkları için karşı çıkmaktadırlar. Bu inançta olanlara göre, Kur'an'da dediği gibi, gaybı Tanrı'dan başka kimse bilemez. İhvân es-Safâ, astrolojinin gaybı bilme iddiası taşıdığından herhangi bir gerçekliğin bulunmadığı kanısındadır.(27) Onlar, anılan sanının yanlışlığını göstermek için gaybı bilme iddiasının ne anla-

20) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 300 vd.

21) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 48 vd.

22) Bkz. Bayram Ali Çetinkaya, "İhvân-ı Safâ Felsefesinde Sayıların Gizemi Üzerine Bir Çözümleme Denemesi", *Felsefe Dünyası*, 2003/1, sayı: 37, s. 87-120.

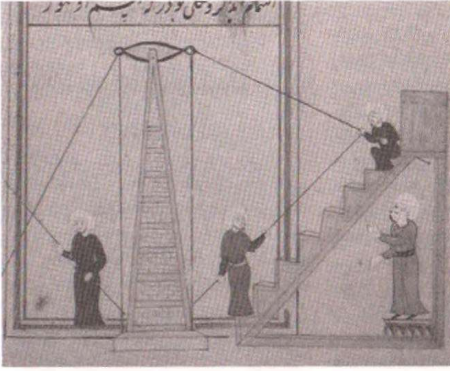
23) İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: III, s. 201.

24) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 117 vd.

25) Sözgelimi bkz. Gazzâlî, *İhyâ*, cilt: I, s. 33.

26) Bkz. Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: II, s. 53 vd.

27) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 153.

ma geldiğini çözümlmeye girişirler. Onlara göre, gaybı bilmenin anlamı şudur: "Gaybı bilme iddiası, akıl yürütme, illetler ve sebeplere dayanmadan" geleceği bilmek anlamına gelmektedir. (28) İhvân es-Safâ'ya göre, bu anlamda gaybı ne münecim, ne kâhin, ne peygamber ne de melekler bilebilir. Bu anlamda gaybı bilme sadece Tanrı'ya özgüdür. (29) Onlar anılan görüşlerini temellendirmek için, insan bilgisinin nesnelerini üçe ayırırlar: Bunlar:

a-) Geçmişte var olmuş olanlar,

b-) Şu anda var olanlar,

c-) Gelecekte varolacaklardır. (30)

Onlarca, insan bilgisinin zaman kriterine göre sınıflanmış olarak anılan üç nesnesini bilmenin, yine üç temel yolu bulunmaktadır:

a-) Eğer bilgi nesnesi geçmişe aitse, bunu bilmenin yolu nakil (sem') ve haberdir.

b-) Eğer nesne şu an varsa, yani yaşanan anda mevcutsa; bu, duyularla bilinir.

c-) Eğer nesne gelecekte ortaya çıkacaksa ya da gelecek de ortaya çıkması bekleniyorsa, bunu bilmenin yolu ise akıl yürütme, onların özgün terminolojisiyle söylersek, "istidlâl"dir. (31) İhvân

es-Safâ'ya göre, üçüncü bilme yolu, yani akıl yürütmeyle bilme, insani bilme yollarının en incisi ve en dakik olanıdır. Onlarca, akıl yürütmeyle bilmenin birçok alt yolu bulunmaktadır. Yıldızları inceleyerek bilme, zicr, fal, kehanet, düşünme, kıyasla bilme, rüyaların tevli yoluyla bilme, havatır (zihne doğma), vahiy ve ilham ile bilme, bun-

lardandır. (32) İhvân es-Safâ'nın vahiy ve ilhamla bilmeyi akıl yürütme ile bilme yollarından biri olarak görmesi, kelam geleneğinde de karşılaştığımız bir husustur. Bu anlayışa göre, vahiy ve ilham alan kişi bunu dolayimsız bilirken, vahiy ve ilhamla alındığı söylenen bilgilere muhatap olanlar, onun doğruluğunu akli incelemeyle dolaylı olarak bilebilirler. Dolayısıyla, buradaki akıl yürütme vahiy ve ilham ile elde edilen bilgilerin doğruluğuna yönelik bir akıl yürütme olsa gerektir. Ancak İhvân es-Safâ'ya göre, her ne kadar muhataplar açısından vahiy ve

ilhamın doğruluğunu bilme akıl yürütmeyle dayansa da, vahiy ve ilham alan açısından ne vahiy ne de ilham herhangi bir çabayla kazanılmış (kebî) bir bilgidir. Zira bu ikisi, salt Tanrı vergisidir ve bu yüzden en ince, en şerefli bilgidir. Dolayısıyla, onlarca, Tanrı vahiy ve ilham dayalı bilgiyi kullarından dilediğine verir. Oysa astroloji, zicr, fal, kehanet, akli inceleme ve rüyaların yorumu gibi akıl yürütmeyle dayalı bilgilerde gayret, çalışma ve bilgi talep etme söz konusudur. Tüm bunlarda, insanın, akli inceleme, fikir yürütme, düşünme ve kıyaslamada bulunması kaçınılmazdır. Bu nedenle insanlar, yeteneklerinin farklılığına bağlı olarak bu bilimlerle konusundaki farklılaşırlar. (33) Böylelikle İhvân es-Safâ, astrolojideki önceden bilmeyi "kesbî", yani "akli" çabayla elde edilen bilgi olarak nitelendirmekte, illetler ve nedenler üzerinde düşünerek sonuç çıkarsamak olarak sunmakta ve böylece bir anlayışın gaybı bilme anlamına gelmeyeceğini ileri sürmektedir. Hatta, vahiy ve ilhamı, diğer akıl yürütme biçimlerinden ayırarak nedensiz, illetsiz gaybı bilmenin ancak "vehbi" (verilmiş) bilgiyle olurlu olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

İhvân es-Safâ fıkıhçıların, hadisçilerin ve kelimcilerin astroloji araştırmalarını yasak etmelerinin bir diğer nedeninin de onu, felsefi bilimlerle arasında görmeleri olduğunu söyler. Bu kimselere göre felsefi bilimlerle bütünüyle kötüdür ve dine zarar vermektedir.

Üçüncü tartışma: Astroloji yararsız bir bilim midir?

İhvân es-Safâ, epistemolojik açıdan nedenler, illetler üzerinden hareket eden bir akıl yürütmeyle dayandırdığı astrolojinin, ne türden yararlarının olduğu sorusunu da tartışmaktadır. Zira, astrolojiye karşı çıkanlar yer yer onun yararsız bir bilim olduğunu ileri sürmüşlerdir. (34) İhvân es-Safâ'ya göre astroloji ile bilinmeye çalışılan şeyler, memleketin bir yöneticiden bir başka yöneticiye, bir ümmetten diğerine, şehirden şehire, bir hanedandan başka bir haneda-

28) İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 153.

29) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 153-154.

30) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 154.

31) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 154.

32) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 154.

33) Bkz. İhvân es-Safâ, *Resâ'il*, cilt: I, s. 154-155.

34) Bkz. Ebû Hayyân el-Tevhîdî, *el-Mukâbbesât*, s. 120-139.

na geçiş; kralların ve insanların değişimini, savaş ve fitneleri, toplumun başına gelen veba gibi salgın hastalıkları ve depresim, sel, kuraklık gibi felaketleri; senelerin, ayların, günlerin değişimiyle insanların, toplumların, ümmetlerin başına gelenleri; doğanların kaderini ve kaybolan, çalınan, gizlenen şeyleri bilme gibi şeylerdir. Kuşkusuz, onlarca, olacak şeyleri olmadan önce bilme konusunun, her insanın yararına olduğu söylene-
mez; çünkü olayları önceden bilme, korkuya, endişeye, hüzne vb. neden olabilir.(35) Bu açıdan, bu bilim sıradan insanlar için sıkıntılar içerebilir. Ancak seçkinler (hukema) açısından bakıldığında durum oldukça farklıdır. Zira onlar, bu bilim sayesinde bireysel açıdan tanrısal sırları araştırmakla mutlu olur-

Astrolojiye bazı kesimlerce, sırf felsefi bilimler arasında yer alıyor, diye karşı çıkılması hususu, ortaçağda felsefe ve felsefi bilimlerin din karşısında meşruluğu sorunuyla yakından ilişkilidir.

lar; bu bilimden faydalanarak en şerefli olana, yani Tanrı'ya ve tanrısal hakikatlere yükselirler. Akıllı, uyanık, kalp gözü açık bilge kişi bu bilimi incelediğinde, bu sırları, sebeplerini ve illetlerini araştırdığında, selim bir kalp ile evrendeki ibretleri görür ve nefsi öldüren dünya sevgisinden kurtulur. Yine bu sayede gaflet uykusundan uyanır, cehaletten kurtulur, basiret gözü açılır, işlerin nasıl işlediğini kavrar, varlıkların hakikatini bilir, "yakın" bir gözle ahiret yurdunu görür, ahiretin gerçek olduğunu anlar. Böylece dünyadan el-etek çeker (zühd), dünyadaki musibetlere katlanmaması kolaylaşır, feleklerin hükümlerinin gereği olarak ortaya çıkan kötü, hüzünlü şeylere üzülmez ve kederlenmez. Bu bağlamda, İhvân es-Safâ Hz. Peygamber'in şu sözünü anımsatır: "Dünyadan zühd eden kimseye musibetler kolay gelir."(36)

İhvân es-Safâ'ya göre, astrolojinin faydası bunlarla da sınırlı değildir. Bilge insan gelecekte olacak şeyleri önceden bilince, bunların kiminden nefsini koruyabilir; her ne kadar olmasını kendisi engelleyemese de, sözgelimi aşırı

sıcak olacağını bildiğinde önlem alır, felaketli durumları önceden öğrendiğinde sefere çıkmaz, kılık olacaksa tedbir alır... Ayrıca, olabilecekleri önceden bilen insan, onun olmasını dua, ibadet, Tanrı'ya yaklaşıma vb. ile Tanrı'nın engellemesi için çalışabilir, en azından, kötülüklerden Tanrı'nın inayetine sığınır.(37) Bu bağlamda İhvân es-Safâ, Hz. Musa'nın kavmine bildirdiği vasiyetine gönderme yapar. Vasiyet şöyledir: "Tanrı'nın size gönderdiği şeriatın hükümlerini koruyunuz. O'nun vasiyetlerini yerine getiriniz. Tanrı dualarınızı işitir, işlerinizi kolaylaştırır, beldelerinizi zenginleştirir; mallarınız ve çocuklarınızı artırır, düşmanlarınızın şerrinden sizi korur. Ne zaman günlerin olaylarından, zamanın musibetlerinden korkarsanız, sahil bir tövbe (tövbe-i nasuha) ile topluca Tanrı'ya tövbe edin ve ondan bağışlanma dileyin. O'nun için oruç tutun, namaz kılın. Gizli ve açık sadaka verin. Korkarak, yalvararak, korktuğunuz kötülüklerden kurtulana değin dua edin. O, korktuğunuz şeyden sizi korur."(38) İhvân es-Safâ'ya göre, Hz. Musa'nın vasiyeti-ne benzer bir vasiyeti, hem Hz. İsa havarilerine hem de Hz. Muhammed ümmetine salık vermiştir.(39)

Dördüncü tartışma: Astroloji dinen zararlı mıdır?

İhvân es-Safâ fıkıhçıların, hadisçilerin ve kelamcıların astroloji araştırmalarını yasak etmelerinin bir diğer nedeninin de onu, felsefi bilimler arasında görmeleri olduğunu söyler. Bu kimselere göre felsefi bilimler bütünüyle kötüdür ve dine zarar vermektedir. Yine onlara göre, çocuklara felsefi bilimleri öğretmek gerekir; zira dini bilimlerin onlara ihtiyacı bulunmamaktadır ve dince bu bilimler farz da kılınmamıştır.(40) İhvân es-Safâ, anılan görüşe karşı koymak

İhvân-ı Safâ için 12. yy.'da yazılan Arapça elyazması

35) Bkz. İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 154-155.

36) Bkz. İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 155.

37) Bkz. İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 156.

38) İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 156.

39) Bkz. İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 157.

40) İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 157.

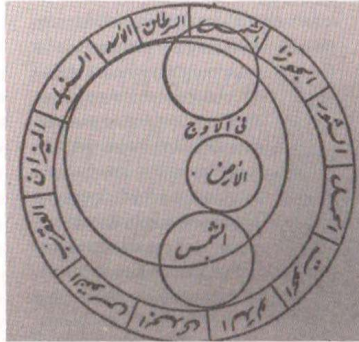
41) Bkz. İhvân es-Safâ, *Risâ'îl*, cilt: 1, s. 155-156.

için sık sık hem astroloji konusunu hem de diğer felsefi bilimleri işlerken peygamberlerden örnekler vermekte, yer yer kendi görüşünün destekleyici ayetler aktarmakta ve onları bağlamından koparıp Bâtîni bir yorumla tevîl etmektedir.(41) Ancak, İhvân es-Safâ'nın anılan teze karşı temel yanıtlarını ve din-felsefe ilişkisine bakışlarını, dile getirilen şu pasaja görmek olasıdır: "Her kim dinsel bilimleri öğrenir, dinin hükümlerini bilir, 'namusî/tanrısâl' emirleri incelerse, felsefi bilimlerin (ve felsefi bilimler içinde yer alan astrolojinin) dini bilimlere zarar vermediğini, aksine, inceleme yoluyla dini bilimleri güçlendirdiğini görür."(42)

Sonuç ve değerlendirme

Özde Pisagorcun sayı gizemliliğine ve Yeni Platoncu sudur kuramına dayanan felsefi sistemlerinde, astrolojiye köklü ve işlevsel bir rol yükleyen İhvân es-Safâ, onun meşruluğunu tartışmalı hale getiren anlayışlarla hesaplaşmaktan da geri durmamıştır. Bu hesaplaşmada, ikincil nedenlere vurgu ve gaybı bilmenin nedensiz, illetsiz bilme anlamını içerdіğі, nedenlerden ve illetlerden yola çıkarak geleceğі bilmenin gaybı bilmek anlamına gelmediğі ve astrolojinin yararlı olduğunu ve dine zararlı olmadığını gösterme gibi anlayışlar ön plana çıkmaktadır. Felsefi bilimlere ve bu arada astrolojiye, ikincil nedenleri kabul ettiğі için karşı çıkma, aslında kelamcılarla filozoflar arasındaki nedensellik tartışmasıyla ilgili bir durumdur ve kelamcılarının vesileci-aranedenci, her şeyi doğrudan Tanrı'ya bağlayan anlayışları, İhvân es-Safâ'nın benimsediğі ikincil nedenlere yer veren nedensellik anlayıştan daha fazla eleştiriyi açıktır. Ancak, ikincil nedenlerin onaylanması, astrolojinin meşru bir etkinlik olduğunu göstermez. İhvân es-Safâ'nın astrolojiye gaybı bilme iddiası yüzünden karşı çıkılmasının anlamsızlığını gösteren çözümlemesinin yabana atılamayacak

bir değeri taşıdığı ortadadır. Eğer gaybı terimini mutlak anlamda yorumlarsak, meteoroloji gibi bir takım nedenlere bakarak hava durumunu önceden söylemeye dayanan bilimlere dinsel açıdan olarak kalmayacaktır. Bu yüzden, İhvân es-Safâ'nın gaybı bilmeyi, akıl yürütmeye ve nedene dayanmadan bilme olarak yorumlama düşüncesi, oldukça kıvrak bir zekânın ürünüdür. Fakat, nedenlerden hareketle astrolojik bilginin doğruluğunu göstermek -İhvân es-Safâ'nın ileri sürdüğü gibi- pek olanaklı gözükmemektedir; çünkü astrolojinin, geleceğі önceden söyleme başırası gösterdiğі söylenemez. Astrolojinin

yararlarına gelinece, bu astroloji ile elde edilen bilgilerin geçerliliğі ve güvenilirliğі ile ilgili bir durumdur ve İhvân es-Safâ'nın bunu hiç tartışmadığı görülmektedir. Her ne kadar onlar, astrolojiye dayalı yanlış bilgileri bilgi eksikliğine ve yanlış hesaplamalara mal etme eğiliminde olsalar da, astrolojik bilginin geçerliliğі ve güvenilirliğі sorunu, İslam'ın klasik çağında kimi düşünürlerin de kavradığı gibi, oldukça tartışmalı bir sorundur. Astrolojinin karşı karşıya kaldığı bu epistemolojik açıdan sorunlu durum, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu yüzden, günümüzde de halk arasında çok yaygın olduğu gözlenen astrolojinin bilimsel meşruluğu sıkıntıya girmekte ve sahte

bir bilim konumuna oturmaktadır. Bu açıdan (İhvân es-Safâ'ya göre) astrolojinin yararlarına değinmeden önce, bu epistemolojik güven sorununun tartışılması gerekirdi; fakat onlar bu sorunu görmezden gelmektedirler.

Astrolojiye bazı kesimlerce, sırf felsefi bilimler arasında yer alıyor, diye karşı çıkılması hususu, ortaçağda felsefe ve felsefi bilimlerin din karşısında meşruluğu sorunuyla yakından ilişkilidir. İhvân es-Safâ'nın bu meşruluk sorunu, astrolojiye de içerisine dâhil ettiğі felsefi bilimleri dinsel bir temelde savunması ve dinle felsefeyi uzlaştıracak sorunu dinsel bir çerçevede çözmeye çalışması, en azından iki nedenle eleştiriyi açıktır: İlki, Gazzâlî'nin de fark ettiğі gibi, astrolojinin meşru olmadığını ima eden dinsel metinler bulunmaktadır. İkinci ise, dini ve astrolojinin de içerisine dâhil edildiğі felsefi bilimleri uzlaştırmaya, bu çaba içerisinde giren düşünürlerin çoğu kez dinsel metinlerin zahiri (dışsal) anlamlarını görmezden gelip -Bâtîni bir yorumla- zorlama tevellere başvurmalarına neden olabilmektedir. Kuşkusuz, bu tutum dinsel metinlerin gerçek amacının görülmesinin önüne ciddi bir engel oluşturmaktadır. Özetle söylemek gerekirse, İhvân es-Safâ'nın astrolojiye meşru, bilimsel bir etkinlik olarak göstermek için ortaya koyduğu argümanlar, astrolojiyi bilimsel bir temele oturtmak için yetmemekte, onun meşruluğu sorunu hâlâ tartışmalı olarak kalmaktadır. İhvân es-Safâ'dan günümüze yaklaşık 11 yüzyıl geçmiş olmasına rağmen astrolojinin hâlâ rüşünü ispatlayamamış olması, onu sahte bir bilim olarak görmek için yeterli olsa gerekir. Sahte bir bilim olarak astrolojinin tirajı yüksek kimi gazetelerde ve kimi görsel medyada baş köşeye oturması ve halk arasında yaygınlaşması, insanın geleceğі bilme arzusundan beslenmektedir ve bu açıdan bir tür umut tacirliğı olarak nitelenebilir.

Ergenekon efsanesi*

Ergenekon efsanesinde bir demircinin şahsında şekillenmiş milli irade şimdi de esir kavmi kurtaran, azlık kavmi çoğaltan bir kahramanın şahsında şekillenmiştir. Bu kahraman, milletin ocak yakan ve dağ eriten şefidir. Börtecene ise mefkûreyi temsil eden rehber fikir yahut inkılâp idealizmidir.

Hayat mücadelesi her zaman serttir. İnkılâp ise bu mücadelenin bir millet mikeyasında sertleşmesi, bütün bir milletin hayat ve beka mücadelesi şeklini alması demektir. Bu kadar şümulleşmiş bir mücadelenin sertliği ve ağırlığı, eğer ruh ve fikir kuvvetlerinin şiiri ve cazibesi ile süslenmezse, o zaman bu mücadele, onu yü-

rüten nesil için kaba bir boğuşma olur. Bu nesli huşunete ve egoizme sürükler. Bunun içindir ki bir inkılâp nesline, yalnız, inkılâbın sert kanunlarını değil, bu kanunların şiirini ve idealini de vermek lâzımdır.

(Tarih yapar, fakat efsane güzelleştirir.)(1)

Tarih bize madde-nin hareketini, efsane

ise bu hareketin şiirini ve cazibesini verir. Hareketini efsaneleştiremeyen cemiyetler, hareketten mahrum kalan cemaatlar kadar akim ve iptidâidir. Türk milletinin bir «Ergenekon» efsanesi vardır ki, bu efsanede maddenin hareketi ve hareketin şiiri, şimdi içinde yaşadığımız inkılâp devri ve inkılâp nesli için de şiir ve sembol olacak kadar güzel ve manalıdır.(2)

Kadrocular: (Soldan sağa) Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge), Yakup Kardi (Karaosmanoğlu), Mehmet Şevki (Yazman), Şevket Süreyya (Aydemir), İsmail Hüseyin (Tökün).

Tarih bize maddenin hareketini, efsane ise bu hareketin şiirini ve cazibesini verir. Hareketini efsaneleştiremeyen cemiyetler, hareketten mahrum kalan cemaatlar kadar akim ve iptidâidir.

* Kadro, Sayı:13, Ocak 1933

1) Bu cümle Hakimiyet-i Milliye'de tercasması neşrolunan eski bir Sumer hikâyesinden alınmıştır.

2) Ergenekon efsanesine göre bir gün düşmanların hücumuna uğrayan ve obaları dağılan Türk milletinin iki genci yanlarına da iki kız alarak bir sert dağ ardına can alıyordılar. Fakat orada yollarını kaybedip bir daha genişliğe çıkamıyorlardı. Dört yüz sene burada yaşayan Türk nesli üzüyor, çoğalıyor. Nihayet bir gün bir bozkurt "Börtecene" peyda oluyor. İzini takip ediyordılar. Kurt bir delikten kayboluyor. Bu deliğin başında derhal bir demirci ocak yakıyor, dağı eriyor ve açılan yoldan ilkönce kendisi çıkıyor. Çoğalan millet genişliğe kavuşuyor ve demirciyi kendisine han yapıyor. Bilahare Acaemler tarafından benimsenen Nevruz bayramının evvelce Türkler arasında kuvvetle yaşayan bu kurtuluşuna ait olduğu iddia olunmaktadır. Ziya Gökalp bu efsaneyi güzel bir nazım ile destan haline koymuştur.

Ergenekon efsanesinin beş unsuru vardır: 1-Asi tabiat, 2-İnsan kudreti, 3-Teknik yahut tabiatla mücadele vasıtaları, 4-Şef yahut millî irade, 5-Rehber fikir.

Efsanenin mevzuu, "insanın" tabiatla mücadelesi ve ona galebesidir. Bu efsanede tabiat, aşılmaz bir demirdağ halinde insan kudretini sarmıştır. Yolunu kaybeden ve hedefinden mahrum kalan insan kudreti bu aşılmaz dağ seddi içinde tam dört yüz yıl bir geçit arıyor, ürüyor, çoğalıyor, fakat bu kemiyet artışı onun kurtulması demek değildir. Teknik, bir "örs" ve "ateş" şeklinde tasvir olunmuştur. Asırlarca, şunun bunun elinde günlük ihtiyaçlar için çalışan bu kuvvet bir gün bir ehemmiyet alıyor, bütün milletin taliini kendi taliine bağlıyor. Asırlarca yolu kapayan demirden dağ, bu ateşin alevinde eriyor. Efsanenin dördüncü unsuru bir demirci şeklinde tasvir olunan şef, bu efsanede, milletin birleşmiş iradesidir. Cemiyetin her ferdinde başka istikametlere dağılan iradî kuvvet şefte timsalini

buluyor ve maşeri irade böyle teşekkül ediyor. Nihayet Börtecene, yahut Bozkurt geliyor ve burada Börtecene bir yol göstericidir ki Türk tarihinin devirleri ve nesilleri içinde hareket ve ideali temsilden bu yol göstericilik, bazen «Kızıl elma» gibi irişilmez bir yayılma emelinde, bazen de bir medeniyet veya imanda tecessüsünü bulmuştur.

Efsanenin unsurları böyle tamam olunca bir gün kurt çobana görünüyor, çoban kurdun arkasına düşüyor. Bu kurt bir çıkış noktası bulacak, dağın ötesinde kaybolacak, demirci ocak yakacak, dağı eritecek ve Börtecene'nin peşini bırakmayan insan kudreti bu geçitten geçecek, bağlı kuvvet serbest kuvvete, durgun cemaat yayılan ve genişleyen cemaata dönecektir. "Esir kavim kurtulacak, çıplak kavim giyinecek, yoksul kavim zenginleşecek"tir(3)

Ergenekon efsanesi bir milletin millet halinde kurtulma ve bir vatanın yeniden kurulma mucizesinin bütün sırrını verir,

bütün unsurlarını ihtiva eder. Bu efsanede bazen çarpışan, bazen birleşen o beş kuvvetten biri eksik olsaydı, mucize kemalini bulmaz ve cemiyetin terakkisi akim kalırdı. Bunun canlı teyidini bu günün cemiyet numuneleri içerisinde de bütün vüzuhe bulabiliriz.

Bazı cemiyetler vardır ki, orada tabiat mütehakkim ve tekniğini yapamayan, örsünü ve ateşini bulamayan insan kudreti ise bu asi ve mütehakkim tabiatın cilvesine esirdir. Böyle cemiyetler, büyük teknikli memleketler karşısında tâbi ve esir olan müstemlekelerdir. Böyle cemiyetler ruhan ve maddeten akim ve iptidai cemiyetlerdir. Bu

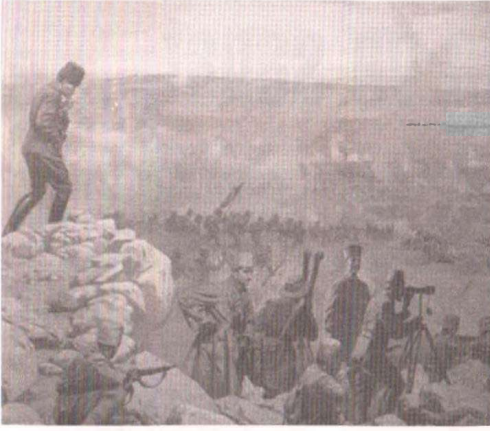
Mustafa Kemal Atatürk.
Bu kahraman, milletin ocak yakan ve dağ eriten şefidir.

memleketlerde tabiat, sırrını ve nimetini, hiç kıskanmadan saçmış da olabilir. Fakat kolu bağlı insan, tekniksiz insan bu işi edilmemiş sırlar ve bu saçılmış nimetler karşısında da aç ve sefildir.

Bazen de tabiatı yenen, tekniği yaratan, fakat bir Börtecene'den, nizamın, inkişafın yol göstericisi olan bir temiz idealden mahrum olan cemiyetler de vardır. Bu cemiyetlerde insanla tabiatın mücadelesi ve tekniğin terakkisi, nihayetinde yine insanın esaretinden, fakat bu defa tabiat elinde değil, teknik elinde esaretinden başka bir netice vermez. Böyle cemiyetler de, tabiatı yenen, tekniği elinde toplayan, fakat bu tekniğin idaresine, bütün milletin menfaatine uygun bir eda vermeyen yerler, yahut büyük sanayi memleketleridir. Bu memleketlerde teknik, bir taraftan memleket içinde bir takım zümrelerin esirleştirilmesi, diğer taraftan memleket haricinde birçok milletlerin tekniksizleştirilmesi ve müstemleleştirilmesi hesabına terakki eder. Fakat bu terakkinin esasında, her gün biraz daha derinleşen ve bu terakkinin süratle mebsuten mütenasip olarak keskinleşen bir tezat mevcut olduğu için, bu terakki bir gün, ya inkişafın durmasını, ya

Ergenekon efsanesi bir milletin millet halinde kurtulma ve bir vatanın yeniden kurulma mucizesinin bütün sırrını verir...

cemiyetin dağılmasını ve iptidailiğe dönmelerini icabettirir.

Ya tekniksiz, ya idealsiz cemiyetler gibî şefsiz cemiyetler de vardır. Buralarda da millî irade fikir ve menfaat ayrılıkları arasında dağılır, maşerî arzu teşekkül edemez ve cemiyet hareketten kalır. Halbuki ideal cemiyet, tabiatı, tekniği, insan kudretini, maşerî iradeyi ve rehber fikri birleştiren cemiyettir. Ergenekon efsanesinde bu tecanüs kemalini bulmuştur. Orada teknik bütün millet için çalışır ve bütün taliini tekniğin yahut, dağ eriten ateşin taliine bağlayan millet, Börtcecene'nin içinde yeni yollar ve yeni geçitler gözler durur.

Bu efsanenin ruhu, Türk milletinin bütün tarihi kaderine ve seciyesine de uygundur. Binlerce yıl süren yayılma ve yerleşme devirlerinin bize verdiği cemiyetleşme ve ordulaşma ruhu -bazen söner ve kararır görünmekle beraber- da-

ima bizim, güzel seciyelerimizden biri olup kalmıştır.

Eski Osmanlı cemiyetinin son devrinde Türk yurdu, bir Ergenekon'du ki, bu ülkede örs ve ateş köşesinde unutulmuş uyuyor ve yol gösterici Börtcecene ise henüz ufukta görünmüyordu. Bu cemiyette tekniksizleştirilmiş insan kudreti, bir taraftan müteahhkim tabiatın, diğer taraftan bütün teknik kuvvetleri elinde toplayan ve kendi haricindeki cemiyetleri hem maddeten, hem ruban tereddidiye mahkum kılan ileri teknikli metropollerin tabii ve esiri idi. Haşin insan kudretlerini işleyen ve onları istikametlendiren bir idealin, bir rehber fikrin

ise böyle esir ve akim bir cemiyette yer tutması imkânı zaten mevcut değildi. Bunun içindir ki eski Osmanlı Türkiye'si son devrinde hem tekniksiz, hem mefkûresiz bir cemiyetti. 1908 inkılabından sonra bu ülkeyi şekillendirmek isteyenler, tekniği yine başka ellerde bırakıp, milleti sadece mefkûre sahibi kılmak istedikleri için bunların cehti, zayıf bir elde sert bir taşla çarpan kamanın sesi gibi etrafa dağılıyor, fakat taştan tek parça bile kopmuyordu.

Şimdi Türk inkılabının da beş unsuru vardır: 1-Asi tabiat, 2-İnsan kudreti, 3-Teknik, 4-Kahraman yahut millî irade, 5-Rehber fikir.

Tabiat Ergenekon'da olduğu kadar asi ve müteahhkimdir ve insan kudreti Ergenekon'da olduğu kadar bu kuvvetin

elinde esirdir. Son bir buçuk asırlık tarihin seyri içinde ve yabancı ellerle tekniksizleştirilmiş ve adeta silahlarından tecrit edilmiş Türk insanı, bu asi tabiatın sineğinde her gün biraz daha alın teri dökmesine rağmen her gün biraz daha kudretsizleştirilmiş, biraz daha yoksullaştırılmıştır. Yeni Türkiye bu ülkeyi, meselâ bin sene evvel Oğuz Türkleri'nin bu yerleri Türkleştirdikleri ve işledikleri zamana nazaran bile, dağları daha boş, ovaları daha bakımsız, insanı daha kıt, hayvanı daha dejenere ve kültürü daha düşkün olarak almıştır.

Bir taraftan gittikçe yabanileşen bu tabiat gücünü kendi kuvvetimize bağlamak ve diğer taraftan başka ülkelerde ve başka milletlerin elinde inhisarlaşan yeni teknik silahlar ile teçhizatlanmak ve onları, tıpkı Ergenekon efsanesinde olduğu gibi, millet için, yani bütün milletin talii hesabına kullanmak şimdi bizim inkılâbımızın da baş mevzuudur. Yoksa cillelerine tahakküm edemediğimiz bir tabiat ve mekanizmasını elimizde toplayama-

duğumuz bir cemiyet içinde, dağınk insan kudreti ancak esir bir kudrettir.

Ergenekon efsanesinde bir demircinin şahsında şekillenmiş millî irade şimdi de esir kavmi kurtaran, azlık kavmi çoğaltan bir kahramanın şahsında şekillenmiştir. Bu kahraman, milletin ocak yakan ve dağ eriten

şefidir. Börtcecene ise mefkûreyi temsil eden rehber fikir yahut inkılâp idealizmidir. Şef, yolları açacak ve modern tekniğin bütün silahlar ile teçhizatlanan Türk insanı, Türk tabiatının önümüzde eğilen ve ateşimize ram olan sertliğini aşarak Börtcecene'nin şevk veren ve bütün zahmetleri kabili tahammül kılan izleri peşinde yayılmaya doğru akıp gidecektir.

Eski Osmanlı cemiyetinin son devrinde Türk yurdu, bir Ergenekon'du ki, bu ülkede örs ve ateş köşesinde unutulmuş uyuyor ve yol gösterici Börtcecene ise henüz ufukta görünmüyordu.

Postmodernite ve sanat

Post-modern sanatın en önemli özelliği bir temsil endişesinin olmayışıdır. Gerçekliği temsil iddiası olmayan Post-modern sanatçı, sanatla gerçeklik arasındaki bağı koparma çabasıdadır. Kendi ifadeleri ile artık sanatsal imge gerçekliğin otoritesinden kurtulmuştur.

Batı'da din taassubu altında geçen ortaçağ karanlığından çıkış, Rönesans, Reform ve Aydınlanma süreçleri ile olmuştur. Ortaçağ sonlarında Yeniden Doğuş (Rönesans) hareketi ile Antik Yunan'daki gibi insanı merkeze koyan (antroposentrik) anlayış, çok çektiği ruhban sınıfının yetkilerini kısıtlayarak (Reform) özgürleşmiş ve en sonunda aklın ve bilimin öncülüğünü rehber edinmiştir. 18. yüzyılda ulaşılan bu aşamaya "Aydınlanma" diyoruz.

Aklın ve bilimin öncülüğünde insanlık her gün doğanın gizlerini biraz daha çözüp ona biraz daha egemen olarak gönencini her gün biraz daha artırmıştır. Bilim ve teknolojiye bu gelişmeler 19. yüzyılda Sanayi Devrimi dediğimiz bir olguya neden olmuştur. Bu, toplumda, ahlakta, sanatta ve bilimde büyük değişimlere neden olan bir süreçtir. Sanayi Devrimi sonrasında oluşan toplum Endüstri Toplumu ve bu toplumun kültürel formu da Modernite'dir. Modernite dediğimizde; Aydınlanma olarak adlandırılan, aklın ve bilimin öncülüğü ile Hümanizma olarak adlandırılan, insana ve aklına olan sonsuz güveni öne çıkaran bir yaşam tarzını anlıyoruz.

Endüstri toplumu aşamasında, modernite yanı sıra vurgulanması gereken iki olgu da imparatorlukların yerini ulus devletlerin alışı ve koruyucu ticaret kapitalizmi-

nin yerini özgürlükçü sanayi kapitalizminin alışıdır. Dolayısıyla, Aydınlanma, kapitalizm ve ulus devlet modernitenin üç temel unsuru olarak bilinir.

Modern kelimesi ilk olarak mimaride yeni tarzda yapılan katedraller için 13. yüzyılda kullanılmıştır (opus antiquus'a karşı opus modernus). Daha sonra Barok sonrası ortaya çıkan yeni Rokoko tarzı için "styla modern" terimi kullanılmıştır. Türkçeye çağcıl olarak çevirebileceğimiz modern kelimesi hep bir yeniliği betimler tarzda kullanılmıştır. Kabaca 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl sonuna kadar olan dönem Modern Çağ olarak bilinir.

Modernitenin kapitalizmine karşı geliştirilen en kapsamlı eleştiri Marksizm olmuştur. Marksistler kendini "Tarihsel Maddecî" ve "Bilimsel Sosyalist" olarak tanımlamıştır. Tanımlardan anlaşılacağı üzere, "Tarihselcilik" ve "Bilimsellik" kapı-

Batı'da din taassubu altında geçen ortaçağ karanlığından çıkış, Rönesans, Reform ve Aydınlanma süreçleri ile olmuştur.

Modernite dediğimizde;
Aydınlanma olarak
adlandırılan, aklın ve
bilimin öncülüğü ile
Hümanizma olarak
adlandırılan, insana ve
aklına olan sonsuz
güveni öne çıkaran bir
yaşam tarzını anlıyoruz.

talizmin bu en önemli seçeneği için vazgeçilmez önemdedir. Unutulmaması gereken husus, karşıt seçenekler olmalarına rağmen sosyalizmin de kapitalizm gibi Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'nin çocuğu olduğudur.

20. yüzyıla gelindiğinde toplumda ve bilimde iki önemli süreç yaşandı. Önceden M. Weber ve Yeni Kantçı düşünürlerce öne sürülen Tarihselcilik karşıtı savlar, Frankfurt Okulu (ki, çoğu Marksist kökenlidir!) düşünürlerinin eleştirileri ile birlikte Tarihselcilik tezlerini önemli ölçüde ypratı. Sonunda, "Açık Toplum" mucidi K. Popper, Tarihselciliğin bilimsel bir değeri olmadığını öne sürdü. Ve nihayet J. F. Lyotard Tarihselciliğin bir "Büyük Anlatı"dan başka bir şey olmadığını söyledi.

Aynı süreçte yüzyıl başında ortaya çıkan "Quantum" ve sonradan oluşturulan "Kaos" teorileri ile Bilimsellik ve ona atfedilen mutlakiyetlik, öngörülebilirlik ve evrensellik kavramları da ciddi biçimde sorgulanır olmuştu.

20. yüzyıl sonlarında iletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçlarında sağlanan muazzam ilerlemeler kimilerince Bilişim Devrimi olarak adlandırıldı. Gene bu süreçte, tarihselciliğin ve bilimselliğin epistemolojik üstünlüğüne son verilmesine koşut olarak Sovyet İmparatorluğu çöktü, Berlin Duvarı yıkıldı (1989). Bu kimilerince "Tarihin Sonu" olarak adlandırıldı (F. Fukuyama). Artık insanlık yepyeni bir aşamadaydı: Post endüstriyel toplum!

İşte Postmodernizm (kısaca PoMo) dediğimiz şey, bu postendüstriyel toplumun yaşam tarzı (kültürel formu) olarak karşımıza çıkmaktadır. Terimin ilk kullanılışı, 1870'lerde İngiliz sanatçı J. W. Chapman ve 1917'de R. Panwitz'de gözlenmiştir. 1933'te ünlü İngiliz tarihçi A. Toynbee, Batı tarihini Karanlık Çağ (7-11. yy.), Orta Çağ (11-15. yy.), Modern çağ (15-19. yy.) ve Postmodern Çağ (19. yy. sonrası) diye dörde ayırdı. Toynbee'e göre, Postmodern Çağ'da Aydınlanma etiği yıkılarak insanlık karanlık bir döneme girmektedir.

Kelime anlamı olarak modernite ötesi anlaşılsa da PoMo ile kastedilen, modernitenin eleştirisi ve yadsınmasıdır. Moderniteye ait ne varsa Aydınlanma, Hümanizma, Ulus Devlet, Sanayi Toplumu

hepsi kıyasıya eleştirilir ve yadsınır. Kabaca PoMo tam bir modernite karşıtıdır. Sanat alanında PoMo konuşulması ilk 1960'ların New York'unda olmuştur (1972'de mimarlar C. Jenks ve R. Venturi). Bu dönemde sanat eleştirmenleri yeni bir döneme girdiğini ve bu yeni dönemde yeni bir sanatsal estetik anlayışının geçerli olması gerektiğini söylüyorlardı.

Postmodernite'nin kökeni F. Nietzsche'ye (1844-1900) kadar uzanır. "İlerleme yalnızca modern bir düşüncedir, fakat yanlış bir düşünce..." diyen Nietzsche, ahlakın ve gerçekliğin evrensel bir tanımının yapılamayacağını, bunların zamanla, kişiye ve topluma göre göreceli kavramlar olduğunu söylemişti. Bunlar evrensel ve mutlak bir gerçeklik ve ahlak iddiasındaki modernite ile taban tabana zıt görüşlerdi. Aydınlanma'nın büyük filozofu I. Kant', J. J. Rousseau tarzı bir ahlak fanatığı olarak tanımlayan Nietzsche, "Aklı dayalı bir ahlak yanılsamadan başka bir şey değildir." diyordu.

Bununla birlikte PoMo teorisinin, İsviçreli dil bilimci Prof. Ferdinand de Saussure'un (1857-1913) kurduğu biçimsel dil okulu "Yapısalcılık" (structuralism) türevi olduğu öne sürülür. Bilgisayarlar ve dijital teknolojide kullanılan ve "Binary Model" denen ikili karşıtlık modeli Saussure'dan mirastır. Syntagm/paradigm ikiliği bu karşıtlığın en önemlilerindendir. Para-

Postmodernizm dediğimiz şey, postendüstriyel toplumun yaşam tarzı, kültürel formu olarak karşımıza çıkmaktadır.

digmatik terimler mecazları (metaför) oluştururken, sintagmatik terimler benim-bolleri (metonim) oluştururlar. Yapısalcılık zamanın ruhuna uygun olarak, Marksizm (Tarihselcilik) ve Freudculuk karşıtıdır.

"Düşünme dil ile mümkündür." diyen ve dikkatleri düşünceden çok dil üzerine yoğunlaştıran Yeni Olguçu ve semantik düşünürlerin de (L. Wittgenstein, B. Russell, M. Heidegger) postmodernitenin oluşumunda payları vardır.

Yapısalcılık (structuralism) sonrasında 1960'larda kendini post yapısalcı olarak tanımlayan R. Barthes'i (1915-1980) görüyoruz. Barthes, çağımızın masumiyetin öldüğü bir çağ olduğuna dikkat çekerek, bu çağda masum bir şey yapmanın mümkün olmadığını söylemiştir. Gene, "otoritenin ölümü" tabirini de Barthes'e borçluyuz. Ayrıca J. Derrida'nın ünlü yıkımcılığının (Deconstruction) da postyapısalcılığın sonucu olduğu söylenilir.

Sanat

Sanat, sanatçının içinde yaşadığı ortamı yansıtmadır. Bu yansıtmaya işi ilgilama ve yorumlama aşamalarını içerir. Peki, o zaman sanatçı kimdir? Sanatçı estetik yaratıcılığı yüksek olan kişidir.

Thomas Munro'nun tanımında bu iki kavram birleştirilmiştir.

Sanat, doyurucu estetik yaşantılar oluşturmak amacı ile dürtüler yaratma becerisidir. İlk çağlardan bu yana sanat dış dünyayı yansıtan bir ayna gibi düşünülmüştür. Platon sanatı doğanın taklidi olarak tanımlamıştır. Bu açıdan sanata, kabaca, gerçeğin yeniden üretilmesi de

Kelime anlamı olarak modernite ötesi anlaşılsa da Post-modern ile kastedilen, modernitenin eleştirisi ve yadsınmasıdır. Moderniteye ait ne varsa Aydınlanma, Hümanizma, Ulus Devlet, Sanayi Toplumu hepsi kıyasıya eleştirilir ve yadsınır.

denebilir. Platon, Şölen'de, "Bütün insanlarda tene ve cana göre üretme vardır. Bir yaşa geldik mi, tabiatımız doğurmak ister. Bu doğurma çirkinlik içinde olmaz, güzellik içinde olur. Üreme, çoğaltma bir canlı varlığın ölümsüzlüğünü sağlamak. Böyle bir iş bozuk düzen içinde olmaz; çirkin tanrı düzenine uymaz, güzelse uyar." demişti. Öyleyse güzel olan yaratmaktır, yaratıcı etkilidir.

Skolastik Ortaçağ boyunca dinin yüceliği ve ulviliği ile ilgilenen sanatsal estetik, Yeniden Doğuş olarak adlandırılan Rönesans döneminde yeniden gerçeklikle (insan ve onun gerçekliği) ilgilenmeye başlamıştır. Rönesans'ı izleyen Klasik ve Romantik dönemlerde de sanatsal estetik, insan ya da doğaya ait bir gerçeğin ifadesi olarak algılanmıştır. Aydınlanma estetiğinin esas olduğu Klasik Dönem'de sanat için estetik ölçüt; gerçeğin yansıtılmasıdır. Michelangelo'nun Musa yontusunda, Leonardo'nun Mona Lisa'sında, Rambrandt ve Renoir'ın tablolarında hep bu gerçeğin yansısını görürsünüz. Müzikte Beethoven ile zirve yapan Klasik Müzik de, çok sesli ve farklı seslerin armonisine dayalı, bir gerçeği anlatan bir müziktir. Klasik Sanat'ın estetik ilkesi, aynı metaforu ile anlatılan, gerçeğin esas alındığı bir sanat anlayışına dayanır.

Klasik Sanat'a ve Modernizm'e bir tepki olarak oluşan Romantik Sanat ve Romantizm'de de gerçeklik tutkusuna ve

gerçekçi sanat anlayışı önemini kaybetmemiştir; ancak sanatçının duyguları ön plana çıkmıştır. Delacroix'in "Özgürlük Halka Önderlik Ediyor" adlı Fransız Devrimi'ni ululayan ünlü tablosu, bu anlamda gerçeklikten kopmamış hayallerin resmedilmiştir.

Modern Sanat ise gerçeği yansıtmaya kaygısındaki Klasik Sanat anlayışından bir kopuşun ifadesidir. Dünyayı değiştirme ülküsü olan Modern Sanat eskiyi yıkıp yerine yenisini koyarken, gerçekliği yansıtmaya konusunda sanatçıyı özgür bırakır. 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Modernler sanatçıya öznal yorum (yaratıcılık) imkânı bırakmayan Klasik Sanat'ı "pasiflikle" suçlamışlardır. Yaklaşık 1870'lerden 1960'lara kadar olan dönem, Modern Sanat dönemi olarak bilinir. Zaten 1850-1970 arası dönem ise toplumda ve bilimde yerleşik paradigmaları altüst eden büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu büyük dönüşüm sanatı da etkilemiş ve yerleşik sanat anlayışı (gerçeğin yansıtılması) sorgulanır olmuştur. Farklı algılara bağlı olarak, birden fazla gerçeğin olabileceği, bunun sanattaki yaratıcılık demek olduğu yeni bir sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. Matisse, Duchamp, Braque, Klee, Kandinsky, Picasso, Dali resimde, Schonberg, Berg, Stravinsky müzikte, E. Pound, E. Hemingway, M. Proust, J. Joyce, J. Steinbeck edebiyatta, Le Corbusiere, F. L. Wright mimaride Modern Sanat'ın temsilcileri olmuşlardır.

Kapitalizmin gelişimi ile birlikte sanatsal ve kültürel ürünlerin metalaşması (piyasaya tabi ve alınırsatılır olması) sanatçıların arasında rekabeti doğurmuştur. Sanatçı, rekabet edebilmek için özgün ve yaratıcı olmak zorunda hissetmiştir kendini. Bu geçmişi yadsıma yeni, farklı ve özgün olma güdüsü, Modern Sanat'ta birbirini izleyen pek çok akımın doğmasına neden olmuştur. Naturalizm, Ekspresyonizm, Sembolizm, Kübizm, Dadaizm, Fütürizm, Konstruktivizm, Sürrealizm vs. Bu, Schumpeter tarafından anılan adı ile Modern Sanat'ın "Yaratıcı Yıkıcılık" ilkesinin bir ifadesidir.

Modern sanatçı özgürce öznal yorumunu yapan kişidir ama politik yanı da vardır. Örneğin Picasso için Humanizm

Skolastik Ortaçağ boyunca dinin yüceliği ve ulviliği ile ilgilenen sanatsal estetik, Yeniden Doğuş olarak adlandırılan Rönesans döneminde yeniden gerçeklikle (insan ve onun gerçekliği) ilgilenmeye başlamıştır.

ve Sosyalizm vazgeçilmezdir. N. Hikmet, Mayakovski teknolojiyi olumlarken, C. Chaplin eleştirebilir. J. P. Sartre siyasetin sanata baskısını protesto için Nobel Ödülü'nü reddetmiştir.

Modern Sanat'ın 4 Temel Özelliği:

- 1- Özgürlük ve Özgünlük
- 2- Yansıtmaya ve Misyona
- 3- Metalaşma
- 4- Seçkinlik.

Teknolojik ilerlemeler modern sanatın kitleselleşmesini sağlana da seçkinliğini (sanatın anlaşılabilirliği için bir birikim gerektirmesi) değiştirememiştir. Bunun sonucunda kitle beğenisi ön plana çıkaran, sanayileşme ve kentleşmenin ürünü olan "Popüler Sanat" (Pop Art) ortaya çıkmıştır.

Modern Sanat'ın sürekli olarak eskiyi yadsıyan, farklılığı ve özgünlüğü vurgulayan, değişimden yana tavır koyan bu anlayışı "Avant-garde" olarak bilinir. Avantgard, özellikle olarak modern (yaratıcı), sonuçları ile postmodern (yıkıcı)dır. Bu nedenle avantgard PoMo için çıkış noktası kabul edilebilir. Klasik söylemi ile her modern bir gün postmodern olacaktır.

PoMo Sanat ilk kez 1960'lar New York'u sanat çevrelerinde, modern sanat ve estetik anlayışının bir eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. PoMo Sanatın en önemli özelliği bir temsil endişesinin olmayışıdır. Gerçekliği temsil iddiası olmayan PoMo sanatçı, sanatla gerçeklik arasındaki bağı koparma çabasındadır. Kendi ifadeleri ile artık sanatsal imge gerçeğin otoritesinden kurtulmuştur. Sanatçı önceden belirlenmiş kurallara tabi değildir.

Postmodern eserin zevkle, kolayca tüketilmesi yeterlidir.

PoMo yazarlar, "Okurun doğumu, yazarın ölümü pahasına gerçekleşmelidir." derler. Eserin anlamı sanatçı ile izleyici arasında bir yerdedir. Zaten hiçbir anlam nihai olarak tanımlanamaz, ebediyen geçerli olamaz. Anlam alanının bu sonsuzca tamamlanmamışlığı, imkân alanının tükenmezliği anlamına gelir ki, bu da özgürlük demektir! PoMo sanatın değerinin anlaşılabilmesi için yaşam kalitesinin ölçütü olarak; düzen ve uyumun yerine özgürlüğün alınması gerekir! Tabii, siz bu son cümleyi, güzelliğin ve uyumun özgürlüğe feda edildiği olarak okuyabilirsiniz.

Postmodernitenin babalarından J. Baudrillard'ın ifadesi ile "PoMo kültür bir temsil (representation) kültürü değil, bir taklit (simulacrum) kültürüdür. Sanat pek çok alternatif gerçeklikten sadece biridir. Sanat ürününün diğer metarlardan bir farkı yoktur. Sanat ürününün değerini sanatçının yaratıcılığı ya da emeği değil, kitlenin beğenisi belirler. Sanatçıdan da sanatçı dışındaki reklâm ve pazarlama unsurları ürünün değerini belirlemede daha önemlidir. Önemli olan neyin kopyalandığı değil, kaç kopyasının satıldığıdır."

Bu son söze en iyi örnek A. Warhol'un Marlyn Monroe posterleridir. Kitle-selliğin ve özel olma arzusunun birliğini yansıtan bu posterler çok satışları ile de yeni sanatın tipik ürünleridir. A. Warhol '60'lı yılların sonunda New York'ta ortaya çıkan "Pop Art" akımının simge ismidir. Pop Art PoMo sanatın başlangıcı kabul edilir. Pop Art, seçkinliği (yani sanatın anlaşılabilmesi için birim gerektirmesini) ve özgünlüğü (eskiiyi yadsıyan sanatçının yerine daha yeni bir şey koymasını) yadsır. Konu ya da mesajla ilgilenmez. Yaşama yön verme ya da kritik etme gibi bir işlevi yoktur. Tüketici üzerinde kalıcı bir iz ya da etki bırakma kaygısı yoktur, zevkle, kolayca tüketilmesi yeterlidir. Bizzat A. Warhol'un ifadesi ile "Sanatın misyonu falan olamaz. Önemli olan gerçekliğin değil yaşamın temsildir". A. Warhol, zamanın ve mekânın ruhuna uygun olarak tam bir "Tarihselcilik" karşıtıdır; tarih öngörülemez ve anlaşlamaz. Bu nedenle sanatçı sadece günlük yaşamla ilgilenmeli ve onu yansıt-

malıdır.

PopArt'la başlayan PoMo Sanat Estetiği'ne göre:

* Gerçekliğin yansıtılması, yerini günlük hayatın yansıtmasına bırakmıştır.

* Sanatın özgün olması gerekmez, taklit (reproduksiyon, kitch) iyi bir şeydir.

* Sanatsal estetik popülist olmalıdır. Sanat eserinin değerini sanatçının yaratıcılığı ve emeği değil, kitlenin beğenisi belirlemelidir.

* Sanatın misyonu da olması gerekmez. Misyon sanatçının özgürlüğünü k-

Postmodernizmin söylemleri ikinci bir ortaçağı çağrıştırıyor.

sıtlar, yaşamı olduğu gibi yansıtmasını engeller.

Zaten artık yaşamda da misyon yoktur, "Tarihselcilik" anlayışı tamamen bitmiştir. Tarihin akışı, ilerleme, gelişme, evrensellik yerine, amaçsızlık, hedefsizlik ve yerellik geçmiştir. Bu tam da modernizmin ilerlemeci, evrenselci ve gerçekçi yaklaşımına bir tepkidir. İnsanın insanlıktan soyutlanması (dehumanized) ve bu bağlamda amaçsız, hedefsiz, güdübirlik yaşayıp, tüketerek mutlu olmaya çalışması, bu arada hiçbir kural ya da otorite tarafından sınırlandırılmaması esastır. Gerçeklikten kopuş nedeniyle içine düşülen boşluk, medya, reklamlar ve imaj yapımcıları tarafından taklit, toplama, kopyalama ve yapıştirma teknikleri ile doldurularak sürekli bir imaj bombardımanı ile "koyunlaştırılmış" bireye neyi, ne zaman, nasıl yapacağı tebliğ edilecektir.

"İdeolojilerin Sonu"nun geldiği (!), "Tarihin Sonu"nun geldiği (!), endüstri sonrası toplumun kültürel formu olarak öne sürülen postmodernite; küreselleşme denilen neoliberal sömür düzeninin

altyapısını oluşturmak üzere, sözde bir özgürlük bahanesi ile insanı insanlıktan çıkarıp, sürünün tüketici bir unsuru konumuna indirgeyen bir sapkınlıktır.

F. Jameson'a göre PoMo'nun temel özelliği öykünme ve şizofrenidir. PoMo'nun insanlara şirin görünmesine neden olan temel savı, özgürlüktür. Ancak bu özgürlük aklı devre dışı bırakan (akılsız) bir özgürlüktür, bir akıl hastasının ya da bir koyunun özgürlüğüdür. Bu sözde özgürlüğün iyi bir şeymiş gibi görünmesi ve kitlenin sömürülmesi için insanların aptallaştırılması ve koyunlaştırılması gerekmektedir. İnsanlara zaten halledemeyecekleri sömürü gibi sorunları düştürmelerini, akıllarını kullanmamaları, sadece tüketerek mutlu olup, zaten bir anlamı olmayan yaşamlarını özgür özgür (!) tüketmeleri önerilmektedir.

Tanrıya para, ibadeti tüketim, mabedi alışveriş merkezleri, peygamberi televizyon/internet olan yeni bir dindir söz konusu olan. İnsanlara sınırsız özgürlük vaat eden, sınırsız özgürlük uğruna akıl, gerçekliği, güzelliği ve uyumu feda eden bir din! Lyotard'ın tabiri ile "Büyük Anlatılar"a (Tarihselcilik, Aydınlanma, İdealizm) bir tepki olarak ortaya çıkan PoMo, neoliberal sömürgeçlerin, Marksizm'le büyük hayal kırıklığı yaşayıp boşluğa düşmüş dönme Marksistlerle birlikte oluşturdukları, sömürüyü meşrulaştıran, bir "Büyük Anlatı"dır.

Yusuf Samim Lütfü tarafından, "Delilerin aklıllara deli demesi" olarak tanımlanan Postmodernite'nin sanata etkisi konusunda bakın Arthur Danto ne diyor?

"Modern sanat anlayış ve estetiğinin geçerliliğini yitirmesi, aslında sanatın gerçeklikle ilişkisinin koparılmasıdır ki, bu da sanatın ölümüdür."

Kaynakça:

- 1) "Postmodernizm", Appignanesi R. & Garratt C., İkon Boks Ltd
- 2) "Postmoderniteyi Anlamak", Felsefe Ekibi Dergisi, Sayı:2, 2005
- 3) "Sanat Felsefe ve Estetikte İki Kuram", Karayayınlar B.
- 4) "Sanat Sözlüğü", Sözen M. & Tanyeli U.
- 5) "Postmodernizm", Şayan G., İmge Kitabevi
- 6) "Kültür Felsefesi Olarak Modernite, Postmodernite", Prof.Dr. Tunali İsmail
- 7) "Postmodern Sanat ya da Avangardın Anlamsızlığı", <http://www.bilgidenizi.net> www.bilgidenizi.net
- 8) "Postmodernizm", WIKİPEDİ.

1908 Devrimi'nde
sansürün kaldırılışı ve basın patlaması

İstibdat sansürü

II. Abdülhamit iktidarında 30 yıl boyunca en koyu şekilde hüküm süren, Türk basın ve fikir dünyasını boğan sansür, 1908 Devrimi ile ortadan kalkmış ve basın-yayın faaliyetleri için gayet özgür ve enerjik bir ortam doğmuştur. Türk Basın tarihinin en parlak ve ilginç dönemlerinin başında gelen II. Meşrutiyet'te çağdaş basınımızın kalıcı temelleri atılmıştır.

Sultan II. Abdülhamit'in 1878'de başlayan ve gittikçe koyulaşan İstibdat rejimi, iki kelime ile özetlenebilir: "hafiyelik/jurnal" ve "sansür".

Türk gazeteciliğinin piri sayılan Ahmet Rasim'e göre, hafiyelik ve sansür, İstibdat döneminde matbuatın başına inmiş en büyük belalardır. (1) II. Abdülhamit'in, kamuoyunu harekete geçirebilme potansiyeli taşıyan tüm unsurları kontrol altında tutma arzusu, sansürü, rejimin temel kurumlarından, Padişah'ın en etkin yönetim aygıtlarından biri haline getirmiştir. Sansür, sıkı bir ilişki içinde bulunduğu hafiyelik/jurnalcilik gibi, 1860'lardan beri gelişen kamuoyunu denetleme araçlarının başında gelmiştir.

II. Abdülhamit, kendinden evvelki iktidarlardan miras aldığı sansürü (özellikle de basın sansürünü), yaygınlaştırmış, kurumsallaştırmış ve şiddetlendirmiştir. Eleştiriyi ve tartışmayı boğan bu politika, işgüzar sansür memurlarının da (eski tabirle "sansör"lerin) katkılarıyla zaman zaman trajikomik sahneler doğurmuş, alay konusu olmuştur. (2) Ancak Padişah'ın

tam güdümünde kalacak bir basını kabul eden bu baskıcı sistemin bir sonucu olarak, İstibdat dönemi yurtiçi basını, gerek nicelik gerekse nitelik itibarıyla zayıf kalmıştır.

Sansür, İstibdat rejiminin çeşitli baskıcı uygulamalarından sadece birisidir. Basın sansürü ise, değişik sansür uygu-

Nekregü ile Pişekâr dergisinin 24 Haziran 1909 tarihli sayısında çıkan bir Abdülhamit karikatürü: "İçinden yanan tehlikesiz: / Taklidinden sakınıla! / Deposu, Selanikte Yalılar Caddesi'nde" Lambanın camında "El gazi" yazarıor.

II. Abdülhamit yönetimi, basına olduğu gibi kitaplara, tiyatro oyunlarına, ilanlara, tramvay biletlerine, içki şişesi etiketlerine kadar, akla gelebilecek her şeyde sansür uygulamıştır.

1) Ahmed Rasim, *Matbuât Hatıralarından*: Muharrir, Şair, Editör, Kazım Yetiş (Hz.), İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1980, s. 194.

2) Sansür konulu ilk Türkçe kitapçığın başlığı, bu noktada bir fikir verebilir. Bkz. Comte de Persignac (Jacques Lora), *Türkiye'de Sansür Eğlenceleri*, Mim. Kat. (mî't), Kahire, 1907.

lamarlarından yalnızca biridir. II. Abdülhamit yönetimi, basına olduğu gibi kitaplara, tiyatro oyunlarına, ilanlara, tramvay bileterine, içki şişesi etiketlerine kadar, akla gelebilecek her şeye sansür uygulamıştır.(3)

Hüseyin Cahit Yalçın'ın deyişyle, sansür, her gün şiddeti, dehşeti ve budalalığın artan bir felaket halinde sürmüştü; her yıl, bir öncekine oranla şiddeti artmıştır. Gençler ve Abdülhamit zamanına yetişip de gazetecilik yaşamına girmemiş kimselerin bu sansürün şiddeti, dehşeti ve aynı zamanda budalalığın, işkiliği üzerine doğru bir düşünce edinebilmeleri olanaksızdır. İstibdat sansürü, yalnız siyasal şeylerle değil, en sıradan ayrıntılara varıncaya değin her şeyle ilgilenmiş, her şeye karışmıştır. Her yazıda ayrı bir nokta bulmuş; ilgili metni ya bütünü çizmış ya da başka bir biçime sokmuştur.(4)

İstibdat döneminde gazetecilik gayet zor ve tehlikeli bir meslektir. Gazeteciler daimi bir kontrol altındadırlar. En ufak bir dizi yanlış bile bir gazetenin kapanmasına, gazete sahibinin sorguya çekilmesine yetmiştir. Öyle ki basit bir dizi hatası yüzünden resmi gazete (Takvim-i Vakiye), bir levhanın devlet salnamesi (yıllık) içine yanlışlıkla ters takılması nedeniyle de devlet matbaası (Matbaa-i Amire) 1892'de kapatılabilmıştır.

Sansürün ilginç boyutlarından biri "gayri resmi kelime yasağı"dır. Bazı kelimelerin kullanılmasının doğru olmayacağı bütün yazarlar bilmektedirler. "Burun" (II. Abdülhamit'in burnu çok büyük olduğu ve bu kelimenin kullanılması onunla alay edilmesinin sonucunu ya-

ratacağı kanısına varıldığı için), "suda erime" ("çözme/çözülme") anlamına gelen "hall etmek" (tahttan indirmek anlamındaki "hal" etmek" ile ses benzerliği nedeniyle) ve "tahtakurusu" ("tahti kurusun" dileğini ses bakımından çağrıştırdığı için) bu kelimelerdendir. Söylenemeyen kelimelerin yerine kulağa çarpmayan ve istibdat'ın öfkesini çekmeyen anlamdaşlar bulmak gerekmiştir.(5) Gazetelerde, dergilerde ve kitaplarda "yıldız" kelimesi yazılamamış; şekilce benziyor, diye ders kitaplarından artı (+) işareti çizilmiştir.(6)

İstibdat dönemi gazeteciliği sadece tehlikeli değil, aynı zamanda kişiliği ve mesleki yetileri deform eden bir uğraştır. Bir yazarın en büyük kaygısı, sansürün gözünden kaçmayı sağlayacak bir anlatım dili kullanabilmektir. Bu nedenle sivri köşeli, batacak ve iğneleyecek yazı yazma olanağı yoktur. Gazeteciler, yazarlar sönük kalmaya mahkumdurlar. "Dehşetli bir silindir" gibi olan sansür, hiçbir yazarın kendi benliğini göstermesine, hiçbir gazetesinin var olanlardan başka türlü görünebilmesine imkân tanımamıştır.

İstibdat dönemi gazeteleri basmakalıptır; Padişah'a dualarla, övgülerle dolu olarak kıymışlardır.

Kendisini övmeden, Padişah'a ve Saray'a ilişkin bir haber yapmak mümkün değildir. Zarar görmemek için Saray'a sürekli teşekkür bulunmak gereklidir.(7)

Sansürçülerle, hafiyelerle, sürgünler ve baskınlarla çevrili bu hayat, dönemin

"Dehşetli bir silindir" gibi olan sansür, hiçbir yazarın kendi benliğini göstermesine, hiçbir gazetesinin var olanlardan başka türlü görünebilmesine imkân tanımamıştır.

yazarlarında İstanbul çevresinden uzaklaşmayı bir çeşit değişmez düşünce haline getirmiştir.

İstibdat devrinin en meşhur (yani, zalim) matbuat müdürleri ("baş sansör"leri), İbrahim Hıfzı Bey (1901-1905) ile Ebülmuhib Kemal Bey (1905-1908) olmuştur.

Hıfzı Bey, basın dünyasının en önemli kişilerindendir. Gazetelerin canı onun elindedir. Son derece şiddetli ve Saray'a bağlılığıyla tanınmıştır. Görevini kıyıcılık, Padişah'a karşı son derece bağlılık yapmıştır. Sütun sütun yazılar çizen, en ufak bir kelimeyi kaçırmanın, sabırlara kadar bu işle uğraşan bir memurdur. Kendisinin önceki matbuat müdürlerine göre sansörlükte en şiddetli dönem onun zamandır. Az öğrenim görmüş ve aşırı hırslı bir kimse olan Hıfzı Bey, nişanlar, rütbeler, yüksek aylıklar almış, çok bol bağışlara konmuştur.

Hıfzı Bey'in yerine gelen Ebülmuhib Kemal Bey, sansörlüğü dayanılmaz dereceye çıkarmış, yayınların başına bir "kara kuş" kesilmiştir. Padişah'ı ve Saray'ı alkıştan başka hiçbir şey bırakmamıştır. Avrupa'nın teknik buluşlarına, keşiflerine ilişkin yazılara bile Padişah'ı methedici sözler eklemekten çekinmemiştir. Kemal Bey'in matbuat müdürü olduğu istibdat döneminin sonlarında sansür son derecesine ulaşmıştır.

II. Abdülhamit döneminde sansür engelini aşmak da her zaman yeterli olma-

Davul dergisinin 14 Mayıs 1909 tarihli sayısında çıkan bir Abdülhamit karikatürü: "İstanbul'un en büyük burnu"

3/ II. Abdülhamit dönemi basını, basın rejimi ve sansür uygulamaları hakkında çok sayıda hatıra ve araştırma bulunmaktadır. Burada faydalanan belli başlı birkaç tanesini özetliyoruz. Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebiyat Anıları*, Rauf Mutluay (hzt.), 3. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 1999; Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, Alpay Kabacalı (hzt.), 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Haziran 1993, s. 41-122; *Sencer İskit, Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başvekalet Basın ve Yayın Umum Müdürüğü Yayınları, 1943, s. 63-136; Alpay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990, s. 48-82; *Fatmagül Demirel*, II. Abdülhamit Döneminde Sansür, 1. Basım, İstanbul: Bağlam Yayınları, Mart 2007.

4/ Yalçın, s. 120.

5/ Yalçın, s. 121; Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2000, s. 23.

6/ Ahmed Rasim, *Muhamir Bu Ya, Hikmet Dizdaroglu* (hzt.), 3. Basım, İstanbul: MEB Yayınları, 1990, s. 450.

7/ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tanıtme Gördüklerim ve Geçirdiklerim 1 (1888-1922)*, İstanbul: Pera Yayınları, 1997, s. 51, 59; Yalçın, *Edebiyat Anıları*, s. 118; Tokgöz, s. 85.

miştir. Sansürden geçmiş bazı yazılar, Saray'ın kuruntusuna dokunursa yazarın yakayı kurtarması yine zordur. Sansürü aşmış yazılar nedeniyle süreli yayın kapatma örnekleri vardır. Üstelik sadece kapatmayla yetinilmemiş, ilgililer zaman zaman mahkemeye de çkarılmıştır.

1908 Devrimi ve sansürün kaldırılışı

İstibdat karantinası altındaki İstanbul halkının, Rumeli'deki gelişmelerden ve 23 Temmuz 1908'de başta Manastır olmak üzere, Rumeli'nin birçok merkezinde Hürriyet'in İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ilan edildiğinden, sansür nedeniyle haberi olmayacaktır. Matbuat müdürü Kemal Bey'in sabaha karşı getirdiği ve 24 Temmuz 1908 Cuma günü gazetelerde çıkan birkaç satırık (seçimlerin yapıp Meclis-i Mebusan'ın yeniden toplanacağına dair) gösterişsiz resmi ilan, İstanbul'da şaşkınlık yaratmıştır.(8)

Bazıları İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan İstanbul gazetecileri, o gün toplanıp yazı provalarını sansür memurlarına göndermemek, sansür memurlarını (gerekirse zor kullanarak) gazetelere sokmamak için geceyi matbaalarda geçirme kararı almışlar ve 25 Temmuz 1908 Cumartesi günü gazeteler otuz yıldan beri ilk kez sansürsüz çıkmıştır. 24 Temmuz'un Cumhuriyet döneminde "Basın Bayramı" olarak kutlanmasının sebebi, Babiali'nin sansürü kaldıran ve basın rejimini fiilen değiştiren bu eylemi olmuştur. Birkaç gün sonra düzenlenecek bir toplantıda ise, ilk gazetecilik meslek örgütü olan "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmanîye'nin temeli atılmıştır.

El Üfürük dergisinin 17 Eylül 1908 tarihli sayısında çıkan bir Abdülhamit karikatürü.

24 Temmuz'da İstanbul'da görülen şaşkınlık ve temkinliliğin, 25 Temmuz'da yerini büyük bir coşkuya bırakmasında önde gelen rolü Babiali oynamıştır. Uyuyan şehri sokaklara gazeteler dök-müştür. Sansürsüz gazeteler şehri adeta çıldırtmıştır. İkdam'ın, Servet-i Fünun'un bayraklarla donatılan matbaaları, kalabalıkların uğrak yerleri, gösterilerin merkezidir. Bu coşkulu gösteriler günlerce, haftalarca sürmüştür.

Eski Rejim'i hedef tahtasına koyan basın,

devrimin eyleme geçirci gücü olarak boy göstermiştir. Basın, iç ve dış siyasi gelişmeler karşısında duyarlı ve gayet aktiftir. Siyasal yaşamda en ön planda rol oynamaya başlamıştır. Eski düzene ve karşıdevrimci girişimlere en büyük saldırı basından gelmiştir. Kitleleri seferber eden ve kabine düşürmek gibi sonuçlar elde eden özgür basın, böylece yeni rejim yararına büyük hizmetlerde bulunmuştur.

En koyu bir şekilde uyguladığı sansürün simgesi haline gelmiş olan, İstibdat'ın kudretli matbuat müdürü (baş sansörü) Ebülmuğbil Kemal Bey'e (gazetecilerin taktiği isimle Kilkuyruk veya Kara Kemal'e) de sürgün yolu artık açılmıştır. Kemal Bey, bir süre sonra İstanbul adalarından birine sürgün edilmiştir. Affedilip İstanbul'a geldiği zaman yoksulluk içinde ölmüştür.(9)

İstibdat yıllarının tehlikeli ve sakınca-lı mesleği gazetecilik, gençler arasında artık revaçtadır. Önceki dönemde gözde uğraşı (ve gelir kaynağı) jurnalcılık ise artık en büyük hakaret, en ağır itham haline gelmiştir.

Devrimin getirdiği basın özgürlüğünün, bu özgürlüğü sadece kendileri için

isteyen emperyalizm destekli karşıdevrimci güçler tarafından suiistimal edilme-si gecikmeyecektir. Bunun ilk önemli örneği, oluşumunda karşıdevrimci basının önemli bir rol oynadığı "31 Mart Vak'ası" olmuştur.(10)

Basın patlaması

25 Temmuz aynı zamanda "basın patlaması'nın başladığı gündür. II. Abdülhamit'in sınırsız iktidarına son veren ve sansürü kaldıran 1908 Jön Türk Devrimi, 1789 Fransız Devrimi'ndenkinden daha çarpıcı bir basın patlaması olgusunu beraberinde getirmiş, o güne dek görülmedik sayıda, çeşit ve nitelikte süreli yayın ortaya çıkmıştır. 30 yıl boyunca susturulan toplumda gazete-dergi-risale çıkarmak salgın halini almış, basın olağanüstü bir dinamizm kazanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere, tüm ülkeye yayılan bu patlama hem nicelik hem de nitelik düzleminde yaşanmıştır.

Servet-i Fünun dergisinin 5 Kasım 1908 tarihli sayısı.

8) Sansürün kaldırılışına, Devrim'in ilk günlerinde matbaalarda basının durumu ve rolüne dair canlı anlatımlar içeren hatıralar için bkz. Yalçın, Siyasal Anılar, s. 25 vd.; Yalman, s. 68 vd.; Tokgöz, s. 125 vd. II. Meşrutiyet dönemi basını hakkında genel bilgi için bkz. İskit, s. 141-180; Orhan Koçoğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, Aralık 1994, s. 38-60; Orhan Koçoğlu, 1908 Basın Patlaması, 1. Basım, İstanbul: BAS-HAŞ, Şubat 2005; Ahmed Emin (Yalman), The Development Of Modern Turkey As Measured By Its Press. New York: Faculty of Political Science Columbia University, 1914, s. 86-140.

9) Enis Tahsin Tili, Gazeteler ve Gazeteciler, İbrahim Şahin (Haz.), 1. Basım, Ankara: Biçe Kitabevi, Aralık 2004, s. 267.

10) Sina Akşinin ilgili çalışması, olayın basın noktasından izlenmesi açısından da gayet faydalıdır. Bkz. Sina Akşin, Şenaiyat Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı, 3. Basım, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Kasım 1994.

1888'den 1908'e dek geçen 20 yıllık süre içinde, yılda ortalama sadece bir yeni yayın görülmektedir. 1907 yılının sonu, 1908 yılının başında İstanbul'da çıkan süreli yayınların sayısı 52'dir ve bunların yalnızca 16'sı Türkçe'dir. Aynı dönemde tüm Osmanlı topraklarında çıkan süreli yayınların sayısı ise sadece 120'dir.

Buna karşılık, "Hürriyet'in İlanı"ndan sonra ilk bir buçuk ayda 200'ün üzerinde, ilk yedi ayda 730 gazete imtiyazı başvurusu yapılmıştır. Altı yılda Osmanlı topraklarında 1600 yayın için imtiyaz alınmıştır. Üstelik izin alınmadan çıkartılan gazete ve dergiler de söz konusudur. 1909 yılının Mayıs ayında İstanbul'da, 213'ü salt Türkçe olmak üzere 377; tüm ülkede, 308'i salt Türkçe olmak üzere 730 gazete yayımlanmaktadır.

Bu talebe, matbaa ve dizgici yetmemiştir. Devrim'den sonra gümrükler matbaa makineleriyle dolmuştur. Anadolu'ya matbaalar taşınmıştır. 1908 yılının sonlarında Anadolu'nun hemen her kentinde özel Türk matbaaları kurulmuştur. Hemen her şehir ve kazanın süreli yayını vardır.

Alınan imtiyazların hepsi yayın ile sonuçlanmamış ve çoğu süreli yayın kısa sürede kapanmış olmakla birlikte, bu manzara evvelkiyle kıyaslanamayacak ölçüde muazzamdır ve ancak "devrim" ile açıklanabilir. Kapanan yayınlara karşın, yine de heveslilerin arkası kesilmemiş, cesaretler kırılmamış, her gün bir gazete kapanırken buna karşılık birkaç yenisi çıkmıştır.

Patlama sadece adette değil, tiraj ve okur sayısında da tespit edilebilir. Tirajlar sıçramış, okur kitlesi genişlemiştir. Devrim'in ilk günlerinde İktidam 60 bin, Sabah 40 bin, günlük Servet-i Fünûn 25 bin adet basıldığı halde talebi karşılamaya yetmemiştir. Öyle ki gazeteler karaborsaya düşmüş, 10 para (yani 0,25 kuruş) değerindeki İktidam, yarım liraya (yani 50 kuruş) alıcı bulabilmiştir.

Tüm bu tablo, basın piyasasının genişlediğine ve yazar, muhabir, düzeltici, dizgici, dağıtıcı gibi basın emekçilerinin sayısının ciddi biçimde arttığına işaret

eder.

II. Meşrutiyet yıllarında dergiler de önemli bir gelişme göstermiştir. 1908 Devrimi'nin basın patlaması içinde, II. Abdülhamit'in tahammül edemediği mizah basınının patlaması göz alıcıdır.

1908-1918 arasında 92 mizah dergisi çıkmıştır. Mizah dergilerinden başka: kadın, çocuk, magazin, spor, sinema, meslek, akademik/fakülte, edebiyat, sanat, tarih, iktisat, bilim/felsefe, askeri/savaş dergileri; reklam gazeteleri; Türkçü, İslamcı, Sosyalist, Batıcı fikir dergileri yayımlanmıştır.

Basın, 1908 Devrimi'nin açtığı yolda daha başka gelişmeler de göstermiştir. Halk ile gerçek anlamda buluşmuş, oku-

Abdülhamit'in en haşın sansürçüleri: İbrahim Hıfzı ve Ebulmukbil Kemal Beyler.

ra ve dolayısıyla kitlelere verilen önem artmış ve bu da içeriğe yansımıştır. Bu durumun bir diğer ilginç boyutu da sıradan okurların, herhangi bir maddi kazanç beklemeden, basılması için süreli yayınlara sürekli gönderdikleri yazılardır. Basın dili gittikçe sadeleşmiş, basım tekniğinde büyük ilerlemeler kaydedilmiş, baskı kalitesi belirgin şekilde artmıştır. Öyle ki Mart 1909'da yayın hayatına giren Şehbal dergisi, 1911'de Torino'da baskı güzelliğiyle birinci olmuştur. Evvelki dönemlerin basmakalıp gazete içerikleri terk edilmiştir. Telefon ilk kez gazetelerde kullanılmaya başlanmış, ilk yerli haber ajansları kurulmuş, basın fotoğrafçılığı gerçek anlamda ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet döneminin önemli gazetecileri (Yunus Nadi, Hüseyin Cahit Yalçın, Zekeriya Sertel, Ali Naci Karacan vs.) bu dönemde yetişmiştir. Yurtdışında ilk gazetecilik meslek eğitimi bu dönemde alınmış ve hatta "Türk Basını" üzerine ilk doktora tezi(11), bu eğitimi alan Ahmet Emin Yalman tarafından 1914'te ABD'de hazırlanmıştır. Bugün de kullanılmakta olan "muhabir" kelimesinin yerleşmesi de II. Meşrutiyet dönemindeydi. İstibdat dönemi jurnalcilerini çağırıştırdığı için "muhabir" dışlanacak, yerine "muhabir" kullanılacaktır.

1908 Devrimi ile başlayan ve Türk Basın tarihinin en parlak ve ilginç dönemlerinin başında gelen II. Meşrutiyet döneminde çağdaş Türk Basını'nın kalıcı temelleri atılmıştır.

1908 Devrimi'nden 10 gün sonra Selanik'te yayın hayatına giren Bağçe dergisinin, 18 Mayıs 1909 tarihli 39. sayısının kapağı.

Dilim'e Göre

Bir güzellik doğdu

86 sene evvel bugün, bir güzellik doğdu!..

86 sene evvel bugün, çağcıl yaşamın kapıları ardına dek açıldı: tüm güzelliklere layık olan Türk insanına!..

Cumhuriyetimiz kurulduğunda yüzde üç olan okuma-yazma oranını (*sadece erkekler arasında*) göz önüne aldığımızda, "Cumhuriyet Devrimleri"nin çok kısa bir zaman zarfında uygulanabilir olmasını tertemiz bir ruh ve hürriyet aşkıyla yanan Türk milletinin demokrasi pınarında gürül gürül akan duru bir suya olan özlemiyle açıklayabiliriz kanısındayım. Bu durumda, Hektor'un torunu sayabileceğimiz **"Anadolu'nun son kahramanı Mustafa Kemal ATATÜRK"**ün önderliği daha anlaşılır kılınmaktadır.

Tam bir devrim

O, üç aşamasını da tam anlamıyla hazırlayıp sunarak noksansız-fazlası olmayan bir devrim gerçekleştirmiştir: mevcut düzene karşı sosyal birlik anlayışının halka anlatılması, çağa uygun bir yönetim için yapılan ihtilal ve kültür-sanat-egitim alanındaki çağcıl düzenlemeler...

Mustafa Kemal ATATÜRK, bize hakkımız olanı verdi: ne eksik ne de fazla!..

1920'li yıllarda *-kaç-göç olmadan-* kız-erkek beraber

egitim gören ilkokul öğrencilerinin fotoğrafına dikkatle baksak eğer, Orta Asya'dan bu yana gerek eğitimde gerekse hayatı paylaşmada kadın-erkek beraberce yaşamanın doğal gerçekliğine olan yatkınlığımız kolayca anlaşılabilir. Başlı boğçalanmamış Türk kızlarının kapı kapı dolaşarak halk'a Cumhuriyet marşlarını öğretmesine kanıt olarak da elinde kemaniyla poz veren **"Cumhuriyet güzeli"** Sumerolog Dr. Muazzez İlmiye Çığ'ın pırıl pırıl bakışları yeterlidir umarım!

Nereden nereye!

"Baksanıza, şimdilerde baş gösteren özlem 'Cumhuriyet Devrimleri'nin tam aksine bir istikameti işaret ediyor!" diyen vatansız halkımıza verilecek cevap ise bellidir aslında: Türk halkının **"hürriyet ve demokrasi"** basıncıyla ve coşkuyla atan nabzı, **Mustafa Kemal ATATÜRK**'ün işaret ettiği ritimden bir derece dahi kaymadı, kayamaz ve kayamayacaktır! Merak etmeyin; endişelenmeyin!.. Tarih boyunca *-yönetimler el değiştirse de-* süreklilik arz eden devlet anlayışımız (*Devlet-i ebed-müddet/Civitas eterna*), yolu muza ışıklar döşemeye devam edecektir!.. Ruhumuz genç ve dinç kaldığı sürece, bu asil millet bir milim dahi geri adım atmaz: Merak etmeyin; endişelenmeyin!.. Bu tür dönemler, olsa olsa gündelik farklılaşmalardan dolayı ortaya çıkan ve çağın gerçekliğine diyalektik bir açılım getirmek için ders almamızı gerektiren geçici/sahte karartmalardır; hâpsi bu! En önemlisi de bu türdeki sahte karartmaların eşi benzeri görülmeyen devrimlerimizin güçlü içinde boğulmaya mahkûm olacağıdır!..

Gönlünüz rahat, Cumhuriyetimiz kutlu olsun!

Bir resim bir şiir

İsterdim...

Anadolu'yu sırtlayan omuzlardaki o ceket'in kumaşında bir iplik, Çağcılık numunesi olan o mintanın kol paketinde bir düğme Ve...

Kravatın kik gibi durduğu o yakada bir leke olmak isterdim!..

Her zaman sadece hakikati söyleyen o dudaklardaki güzellik, Doğruyu ve yalnız doğrunu gösteren o parmaklardaki zarafet Ve...

"Cezayir menekşesi maviliği"ndeki o gözlerden yuvarlanan bir damla gözyaşı olmak isterdim!..

Hele o, cepten bir gül gibi fıskıran mendile ne demeli!

Omurgaya tecavüz

Özellikle uluslararası büyük sermaye gruplarına bağlı ticari kuruluşlar daha daha çok malzeme kullanılmasını özendirmek için yükte hafif, pahada ağır ve en önemlisi hastanın vücuduna yerleştirmek için özel eğitim ve deneyim gerektirmeyecek malzemeler üzerinde çalışmaktadırlar.

Omurga cerrahisinde çeşitli implantların kullanılması yaklaşık 20 yıldır artış göstermekte ve giderek baskın bir hal almaktadır.

Üstelik bu konu başlangıçta sadece ortopedistlerin ilgi alanındayken sayıları günden güne artan beyin ve sinir cerrahilerinin da ilgilenmeye başlamalarıyla, omurga cerrahisi ile uğraşan hekim sayısında da artış olmuştur.(1) Peki, hasta sayısı aynı paralellikte artmakta mıdır? Ya da soru tersinden sorulursa daha önce bu hastalar tedavisiz kalmakta veya yetersiz mi tedavi edilmektedirler? Bu iki soru son derece can alıcı sorulardır ve hastasıyla baş başa kalan hekimin nesnel karar verme sürecinde etkin rol oynamaktadırlar.

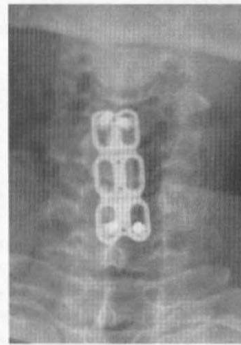
Omurga anatomisi ve biyomekaniğinin daha iyi anlaşılmasıyla tedavi çabaları ve olanaklarının da artacağı ve çeşitleneceği kuşku götürmez. Bu arada kullanılacak implantın mekanik özelliklerinin bilinmesi ve "biyokullanım olanakları"nın incelenmesi de tedavi anlamında ufuk açıcı ol-

muştur.(2) Fakat bu konuların gerçekten daha iyi anlaşılması, beraberinde hemen biyolojik uygulama kısıtlamalarını da getirmiştir. Gelişmelere paralel olarak mühendislerin, "in vivo" yük altında implant davranışının "in vitro" yüklenmede olduğundan farklı olduğunu keşfetmeleri uzun zaman almamıştır. Böylece klinik çalışmalarla biyomekanik çalışmaların paralel yapılması gereği ortaya çıkmış ve öncelik sırasını klinik çalışmalar almıştır.

"İnsabilite" kavramının geliştirilmesiyle omurga cerrahisi hem yön değiştirmiş hem de "endikasyonları" artmıştır.(3) Hastaların yakınmalarının kaynağı olarak instabiliteyi düşünen hekimler,

cerrahi tedavi yöntemlerine, özellikle de implant kullanılan tekniklere yönelmişlerdir.

Omurga cerrahisinde implant kullanımı başlıca iki amaca hizmet eder: "omurga deformitesinin düzeltilmesi" ve "omurga stabilizasyonu".(1,4) Yöntemlerin ve implant tiplerinin çok hızlı gelişimine rağmen, omurga cerrahisinde implant kullanımının bu

Hasta sağlığı, meslek onuru ve etiği hiçe sayılan, amacın adeta sadece bazı malzemelerin hastanın beline veya boynuna takılmasından ibaret olan toplu bir "omurgaya tecavüz" durumu yaşanmaktadır.

1) Riley RH. Review of spinal instrumentation. *Neurosurgery Quarterly* 2(4):243-258, 1992

2) Huang AG, Wright TM, Panjabi MM, Lipman JD. Biomechanics of nonfusion implants. *Orthop Clin North Am* 36(2):271-280, 2005

3) Kim CW, Perry A, Garlin SR. Spinal instability: the orthopedic approach. *Semin Musculoskelet Radiol* 9(1):77-87, 2005

4) Duggal N, Sonntag WKH, Dickman CA. Fusion options and indications in the lumbosacral spine. *Contemporary Neurosurg* 23(1):1-8, 2001

iki ana hedefi değişmemiştir. Çoğu kez bası altında nöral dokunun basıdan kurtarılması gerekmekte ve bunu yaparken de hastanın başlangıçta, aslında "instabil" olmayan omurgası tedavi edenler tarafından "instabil" hale getirilmektedir. Tıpta "iyatrojenik" olarak adlandırılan bu durumun çaresi de kuşkusuz stabiliteyi yeniden sağlamak olacaktır ve bunun için de implant kullanılacaktır.

İmplant kullanılan omurga ameliyatları özel bir eğitim sürecini gerektirmektedir. Ülkemizde ve dünyada bu konuda çalışan büyük merkezlerde zaten her iki ana bilim dalı beraber çalışmaktadır. Ortak kongreler ve kurslar düzenlenmekte, ortak eğitim malzemeleri hazırlanmakta, ortak dernekler kurulmaktadır. Yakın bir gelecekte beyin cerrahları ve ortopedistlerin ortak bir alanı olan omurga cerrahisinin ayrı bir disiplin olması da beklentiler arasındadır. Yaklaşık 20 yıl kadar önce ortopedi eğitiminde, 10 yıl kadar önce de beyin ve sinir cerrahisi eğitiminde pek de yer almayan ve ancak konuyla özel ilgilenen bir grupla kısıtlı kalmış olan omurga cerrahisi, yukarıda anlatılan gelişmelere paralel olarak her iki eğitim sürecinde de artık yer almaktadır.

Ancak ne kadar yaygın olursa olsun, ilkeleri ve uygulama teknikleri üzerinde hâlâ derin tartışmalar olan bu konu hatalı uygulamalara çok açıktır. Bunlar, karar sürecinde yapılan hatalar, yani yanlış endikasyonlar; uygulama sırasındaki hatalar, yani komplikasyonlar olarak iki ana

Sevgili Fikret Akfırat'la Üvercinka'dayız... Özel-genel sorunlar, derken yoğunluğa semizotundan söz ettin ama maydanoz eksik kaldı, diyor. Tamam, diyorum bu haftaki konumuz maydanoz olsun.

Sofralarımızı süsleyen bu lezzetli bitkinin vatani doğu Akdeniz bölgesidir. Yaklaşık 4000 yıldır bilinen maydanoz çorbalar, salatalar, börekler gibi birçok yemeğin karışımına girer. Kabaca "kıvırcık", "düz yapraklı", "yosun maydanozu" olarak üçe ayrılır. Maydanozun gövdesi ve sapları yuvarlak kesitli ve hoş kokuludur. Yaprakları çiğ olarak da yenilebilir. Maydanoz iki yıllık kültür bitkisidir: birinci yıl yaprak ve yeşil aksamı, ikinci yıl çiçek ve tohumları oluşur. Maydanoz ülkemizde Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerinde yetiştirilir. Uygun iklim koşulları olduğu takdirde, diğer bölgelerde de küçük çaplı olarak yetiştirilir. Ülkemizdeki yaklaşık 32000 ton maydanoz üretimi yapılmaktadır. Kök, gövde, yaprak ve çiçeklen oluşur. Kökler kazık kök şeklindedir ve 50 cm.den fazla derine gidebilir. (Ortalama 20 cm. kadar derine iner.)

Gövde yuvarlak oluklu ince yapıdadır. Şemsiye şeklinde olan çiçekler yeşilimsi sarı renklidir. Maydanoz yetiştirilişinde tarla seçimi önemlidir. Tarla

Maydanoz

mutlaka yabancı otlardan arınmış olmalıdır. Yabancı ot maydanoz kalitesini düşürür.

Maydanozda verim, demet olarak belirlenir. Kabaca, metrekaleden toplanan 80-100 demet, verimliliğin işareti. Maydanoz tohumu üretimi mart-nisan aylarında yapılır. Mayıs ayında çiçeklenme başlar. Çiçeklenme şemsiyenin dışından içeriye doğru olur. Haziran ayında tohumlar oluşur. Hasat, temmuz ayı sonunda yapılır.

Hoş kokulu lezzetli bitki olan maydanozu her mevsim bulmak mümkündür. Maydanoz, C vitamini ve demirce zengindir. Ayrıca maydanoz kalsiyum, potasyum, kükürt, magnezyum, klorin, A ve K vitamini içerir. Toksinlerin vücut-

tan atılmasını sağlar, kansızlık böbrek ve karaciğer bozukluklarına olumlu etki yapar. İçerdiği karoten nedeni ile görmeye, kılcal damar sistemi-ne olumlu etkileri vardır. Bağırsak gazlarının azalmasını, sindirim işleminin kolaylaşmasında önemli bir besin maddesidir. Yatmadan önce alınan maydanoz ağır kokusunu giderir rahat bir uyku sağlayabilir.

Cilt ve saç dökülmelerini azaltmada yararlı olabilir. Maydanoz, içerdiği folik asit nedeni ile sinir sistemi fonksiyonlarında da olumlu işlev üstlenir. (S.F.K.)

grupta incelenebilir. Ancak asıl üzerinde durulması gereken Batı literatüründe ve hukukunda "mal practice" olarak adlandırılan durumlardır ki bunlara basit uygulamaya hataları olarak bakılamaz. Ameliyat edilmemesi gereken hastanın ameliyat edilmesi, kullanılmaması gereken malzemenin kullanılması ve malzemenin hastaya değil uygulayıcıya sağladığı faydalar için kullanılması bu durumlar-dan bazılarıdır.

Omurga cerrahisinin bu denli yaygın yapılabilir olması önemli ölçekte bir pazar demektir. Giderek gelişen bu "pazar", üretici ve hizmet sunucu ticari kuruluşların bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de iştahını kabartmış, satış teknikleri ve özendirme teknikleri sayı ve çeşitliliği neredeyse implant sayı ve çeşitliliğinden daha çok hale gelmiştir. Özellikle uluslararası büyük sermaye gruplarına bağlı ticari kuruluşlar, daha daha çok

Antik Dönem'de köle bankerler

Antik Dönem boyunca köleler hem bankerlik mesleğinde hem de diğer mali işlerle ilgili kamu ve özel görevlerde yaygın olarak çalıştırılmışlardır. Pasion ve Phormion gibi bazı azatlı köleler, Antik Dönem'in büyük bankerleri olarak ünlenmişlerdir.

Eski Çağ'ın başından Antik Dönem'in(1) sonuna kadar ki süreçte bankerlik kavramı, farklı dönemlerde farklı içeriğe sahip olmuştur. Bankerlik mesleği önceleri (MÖ 3000-700 arası) esas olarak faizle borç vermeden ibaret bir faaliyet iken MÖ 7. yy.dan itibaren sikke kullanımının başlamasıyla birlikte faizli borç para vermenin yanı sıra sarraflık da ön plana çıkmıştır. Sarraf, fark alarak para bozan, sikkelerin ayar kontrollerini yapan, her türlü yabancı paranın özelliğini ve yerel paraya paritesini bilen kişidir. Antik Dönem bankerleri mevduat almış, ödemelere aracılık etmiş, çeşitli bankacılık işlemleriyle birlikte mezarlık ve noterlik de yapmıştır. Ancak bankacılık o dönemde esas olarak sarraflık, mevduat alma ve faizli borç verme sac ayağın- dan ibaret bir faaliyet olmuştur.

Eski Yunan ve Roma'da bankerlik mesleğini ya-

pan veya bu sektörde çalışan çok sayıda köle ya da azatlı köle vardır. Eldeki belgelerden, Antik Dönem öncesinde de kölelerin bu mesleği yapıp yapmadıkları bilinmemektedir. Ancak tüm Antik Dönem boyunca köleler hem bankerlik mesleğinde hem de diğer mali işlerle ilgili kamu ve özel görevlerde yaygın olarak çalıştırılmışlardır.

Eski Yunan toplumunda köle nüfus

Antik Dönem toplumu ve ekonomisinde kölelerin ne denli önemli bir yere sahip olduğunu anlamak için nüfusbilimsel (demografik) bazı sayılara bakmakta yarar vardır. Ancak köle nüfusa ilişkin verilen sayılar çok değişkenlik göstermektedir. Bunlardan bazıları fazlasıyla abartılıdır. Örneğin Athenaios'un *Deipnosophistai* adlı eserinde, Phaleronlu Demetrios'un MÖ 311 yılında Atina'da yaptırdığı sayım sonucunda kentte 400.000 köle olduğu öne sürülür. Yine Athenaios, Aristoteles'in *Atinalıların Devleti* (Athenaion Politeia) isimli ese-

Bir sarraf / bankerle kölesini temsil eden komedi oyuncularları betimi. Pişmiş toprak heykelticik. British Museum. M. Johnston, *Roman Life*, 1957, s. 33.

Bankerlik mesleği önceleri (MÖ 3000-700 arası) esas olarak faizle borç vermeden ibaretken MÖ 7. yy.dan itibaren sikke kullanımının başlamasıyla faizli borç para vermenin yanı sıra sarraflık da ön plana çıkmıştır.

1) Eski Çağ'dan kastettiğimiz, yazının icat edildiği MÖ 4. binyılın sonlarından MS 5. yy.'ın başlarına kadarki zaman dilimidir. Antik Dönem ise, Eski Çağ içinde yer alan ve bu çağın Eski Yunan - Roma uygarlıklarını kapsayan son 1500 yıllık dönemidir.

rinden yaptığı alıntıya dayanarak, MÖ 4. yüzyılda Korinthos'ta 460.000, Aigina'da ise 470.000 kölenin yaşadığını savlar. Ancak bazı Eski Çağ tarihçileri, Athenaios'un verdiği bu sayıları fazla abartılı bulurlar.(2) Nitekim MÖ 4. yy.'da yaşamış olan Hypereides, o dönemde Atina'daki köle sayısını 150.000 olarak verir. Bazı araştırmalarda da MÖ 5. yy.'daki Attika nüfusu 315.000 olarak geçer ve bunun da 115.000'inin köle olduğu belirtilir.(3) Çağdaş ekonomist ve tarihçi M. I. Finley, günümüz tarihçilerinin bu dönemle ilgili verdikleri sayıların 20.000'den 400.000'e kadar farklılıklar gösterdiğini, ilk sayının düşük ikincisinin ise yüksek olduğunu belirtir.(4) Herhalde 100.000 civarındaki bir köle nüfusun Atina için makul olduğu düşünülebilir. Ancak aynı dönemde bu kentlerde yaşayan özgür insan sayısı tam olarak bilinmediğinden, kölelerin özgür nüfus içindeki yerini bilmek mümkün olamamaktadır.

Antik kentlerdeki bu kalabalık köle nüfus, tarım işlerinden maden ocaklarına, atölyelerden ev hizmetlerine kadar pek çok işte çalıştırılmıştır. Ancak çok

sayıda kölenin istihdam edildiği bir alan da özel veya kamusal mali işlerdir. Bankacılıkta görevli olarak çalışan veya azatlı olup da kendi bankasını – işini kurmuş çok sayıda köle vardır. Eski Yunan'da çoğu köle kökenli olan bu bankerler / para değiştiriciler (*trapezites*'ler) MÖ 5. yy.'da para ticaretinin tekniklerine önemli katkılarda bulunarak bankacılığın önünü açmışlardır. Bankalarda defter tutan, hesapları kaydeden, kasayı yöneten ve patrona kendi oğullarından daha büyük bir bağlılıkla hizmet ederek sıvırlen kimselerin çoğu kölelerdir.(5) MÖ 4. yy.'daki Atina yasaları kölelere bankacılıkta çalışma imkânı tanımakta, bunların şahitliğini ve davalarda taraf olmalarını da kabul etmekteydi.(6)

Atina'da çeşitli devlet görevlerinde çalıştırılan ve demosios (δημοσιος) olarak adlandırılan köleler de vardı. Bunlar çok önemli görevlerde bulunmaktaydılar; örneğin, metroon'lar (μητροων) (Dem. or. 19,129) devletin sabit uzunluk ve ağırlık ölçülerini korumakla sorumluydular. Birçok ödemeye, tahsilat vb mali işlerde de demosios'lar istihdam edilmek-

Antik kentlerde vatandaşlık hakkına sahip olmayan metoikos denilen yabancılar bulunmaktaydı ve bunlar toprak satın alma hakkından yoksun olmakla birlikte kentteki parasal işlerde ve ticaretle çok etkindiler.

teydi. Maliyenin de kendi demosios'ları vardı (Dem. or. 8, 47. CIA II 737). Açık artırmaya çıkartılan mülklerin satışını da bir demosios yürüttü (Hdt. VI 121). Darphanede de demosios'lar görevliydi-ler.(7)

Antik kentlerde ayrıca *metoikos* denilen, vatandaşlık hakkına sahip olmayan yabancılar da bulunmaktaydı ve bunların nüfusu hiç de azımsanacak kadar değişti. *Metoikos*'lar, toprak satın alma hakkından yoksun olmakla birlikte kentteki parasal işlerde (tabii bankacılıkta da) ve ticaretle çok etkindiler.

Antik Dönem devletlerindeki temel toplumsal ayrımlardan biri, nüfusun, vatandaş ve vatandaş olmayan şekildekiye ayrılmasıydı. Vatandaş olmayanların büyük bir çoğunluğu, doğrudan doğruya ticaretle uğraşmış, bunlardan bir kısmı üretim yaparak ve borç para vererek zenginleşmiş ve bir üst sosyal kesim içine girmişlerdir.(8) Tarihçi Ksenophon da para getiren işlere kölelerle metoikos'ların el atmış olduklarını belirtir (Ksen. Ath. I).

Azatlı köle banker Pasion

Atina'da MÖ 4. yy.'da bankacılık yapmış olan Pasion ve halefi Phormion, hatiplerin söyleverinde yer alan bilgiler nedeniyle haklarında ayrıntılı bilgi bulunan iki büyük azatlı köle bankerdir. Pasion'un doğum tarihi ve yeri tam olarak bilinmez, ancak ölüm tarihi 370 yılıdır.

MS 1. yüzyıla ait bir Roma mezarında bulunmuş gümüş taşıın süsleyen alçak kabartma. Sol köşedeki köle, el çökrüsüyle (abaküs ile) hesap yapıyor. Museo capitolino, Roma.

2) H. Malay, *Çağlar Boyu Kölelik (Eski Yunan ve Roma)*, Ankara, 1990, s. 61.

3) N. Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Düşüncesi*, İstanbul, 2004, s. 53.

4) M. I. Finley, *Antik Çağ Ekonomisi*, (Çev. H. P. Erdemir), İstanbul, 2007, s. 73.

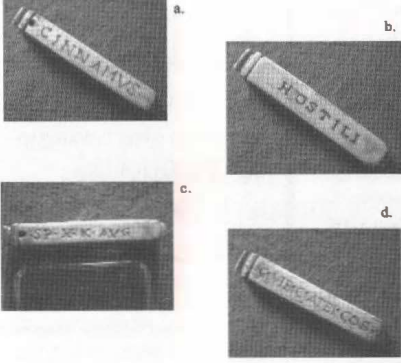
5) R. Bogaert, *Grundzüge des Bankwesens im alten Griechenland*, Konstanz, 1986, s. 27; R. Sedillot, *Dünya Ticaret Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 79.

6) W. Sontheimer, "Banken", *NF*, C. 2, s. 431-433.

7) Th. Thalheim, d. YAZI. *RE*, C. 5, s. 161-162.

8) Finley, a.g.e., s. 41.

LEVHA 22

Köle banker / sarraf Cinnamus'un MS 23 Temmuz 5 tarihli tessera nummularia'sı. Dört köşeli, 60 mm uzunluğunda kemik çubuklardan oluşan tessera nummularia'nın her bir çubuğunda yer alan yazıların açılımı şöyle: CINNAMVS / HOSTILI / SP.XK.AVG / C.VIB.C.ATEI.COS. Çevirisi: "Hostilii ailesinin kölesi Cinnamus, (Suffect-) Consuln C. Vibius Postumus ve C. Ateius Capito'nun yılında August ayının ilk gününden (calendae) 10 gün önce (burada yer alan sikkeleri) kontrol etti." Bkz. R. Herzog, *Aus der Geschichte des Bankwesens. Tesserae nummulariae, Abhandlung der Giessener Hochschulgesellschaft I*, Giessen, 1919, 40 Nr. 80; A. Mlasowsky, *Die antiken Tesseren im Kestner-Museum Hannover, Hannover, 1991, 82 Nr. 179.*

Mesleğe girişi 390'lı yıllar olması nedeniyle, daha eski değilse bile en azından Peloponnesos Savaşları'nın başlarından doğmuş ve 60 yaşlarında ölmüş olmalıdır. Genel olarak Akharnai'lı olduğu kabul edilir. Attika ya da Atina'da doğmadığı, buraya köle olarak başka kölelerle birlikte getirildiği sanılmaktadır.

Fakat ilk başlarda Pasion'un köle olduğu kesindir, hatta Atinalı Arkhestratos'un(9) kölesidir (Dem. or. 36, 45). Arkhestratos ise Atina yurttışı Antisthenes ile para ticareti ve sarraflık işinde ortak. Görünen odur ki, bu işte öğrendikleriyle gösterdiği başarı nedeniyle azat edilmiştir. Azat edildikten sonra efendilerinin sahip olduğu bankayı olasılıkla önce kiralamış, sonra da sahibi olmuştur (Dem. or. 36, 43). Pasion, özellikle Pon-

tos'taki çalışmalarından sonra MÖ 394 civarında önemli bir banker haline gelmiştir; Pontos'ta olasılıkla *metoikos* konumunda bulunmuştur. İsokrates'in söylevinde, Pasion ile Pontos'lu bir yabancı arasındaki davadan da bahsedilir; buna göre kentteki bir yabancı, servetinin bir bölümünü Pasion'a emnaten teslim etmiş, ancak daha sonra bu konuda bir uyuşmazlık ortaya çıkmış, mevduatı zimmetine geçirmekle suçlanmıştır (İsokr. Trap. 17; Dem. or. 52).

Pasion, aralarında komutan (strategos) Timotheos ve hatip Demosthenes'in babasının da bulunduğu çok zengin iş ve arkadaş çevresi nedeniyle kısa sürede Atina'nın en önde gelen bankeri olmuştur (Dem. or. 50, 56). Bu konumundan ötürü MÖ 390 veya 376'da ken-

disine Atina yurttaşlık hakkı verilir (Dem. or. 46, 13.15). Attika yurttışı olarak Pasion, Akharnai Demosu'nda görülmektedir (IG II² 3039; Dem. or. 45, 28). Ancak hangi sebeple olduğu bilinmemekle birlikte ikamet yeri Atina değil Pire'dir (Piraeus) (Dem. or. 52, 13). MÖ 372'de hâlâ işinin başında olduğu anlaşılmaktadır (Dem. or. 49, 29vd). MÖ 372-370 arasında Pasion hastalığı nedeniyle bankasını ve kalkan atölyesini kendi azatlı kölesi Phormion'a bir yıllığına 2 talent 4000 drakhme bedelle kiralar.

Pasion'un işi, bir yönüyle, yabancılardan gelirlerinin ve servetlerinin yönetimiyle ilgilidir (Dem. or. 27, 11); örneğin, bunları borç vererek değerlendirmektedir (Dem. or. 50, 56). Her türlü borç verme işi yapmaktadır. Pasion'un bankası,

mevduat kabul eder ve nakde dönüştürülebilecek kıymetli şeyleri rehin alarak bu mevduatı borç verir ya da işletir. Mevcut bilgilere göre MÖ 400-372 yılları arasında Attika yaşıntısının pek çok önemli şahsiyeti onunla iş ilişkisine girmiştir. Peloponnesos Savaşı'ndan kısa bir süre sonra önde gelen siyasetçi Agryrhios (İsokr. Trap. 27, 31), ünlü hatip Demosthenes'in babası Demosthenes (Dem. or. 27, 11) ve aynı dönemin sonlarına doğru Timotheos ondan borç almışlardır; yaklaşık M.Ö. 373-72'de strategos Timotheos'a birçok defa borç vermiştir, ayrıca Korykya'ya karşı bir donanma hazırlanmasını da desteklemiştir (Dem. or. 49,6-32).

Pasion'un hem evi (Dem. or. 49, 22) hem de işyeri (Dem. or. 52, 8) Piraeus'ta bulunmaktaydı; burada olması, belki de pek çok yabancıyla iş ilişkisine olması nedeniyleydi. Örneğin Bosphoros'tan (10) I. Satyros'un komutanlarından Sopaios kendi oğlunu tahli gemileri ve parayla Atina'ya göndermiş ve parayı faiz karşılığında Pasion'un bankasına yatırmıştır (İsokr. Trap. 17, 42).

Para simsarı olarak Pasion'un ünlü hem içinde hem de dışarda çok yaygın; bu yüzden Pasion'un oğlu Apollodoros, daha sonra gururlanarak, Pasion'un ilişkilerinin tüm Yunanistan'da böylesine yaygın ve güçlü olması nedeniyle hiçbir güçlükle karşılaşmadan borçlanabileceğini öne sürmüştür (Dem. or. 50, 56). Pasion'un siyasal yaşama kattığı pek bilinmez. Gözönüllü sorumluluk almak anlamında *triarkhos*'luk (savaş gemileri komutanlığı) görevini üstlendiği Demosthenes'in söylevlerinden bilinir (Dem. or. 45, 85). Bunun dışında kendi atölyesinde ürettiği 1000 adet tunç kalkanı da şehir yönetimine hediye etmiştir (Dem. or. 45, 85).

Hans Schaefer'e göre Pasion, kalkan imalatından yılda 1 talent kazanmakta, bankadan da 100 mina gelir elde etmekteydi.(11) W. Sontheimer, Pasion'un bankacılıktan 10.000 drakhme,

9) Demosthenes zamanında Atina'da yaşamış bir banker. Daha sonradan kendisi de banker olan Pasion, zamanında onun hizmetinde bulunmuştur (Demosth. or. 36, 43-48. İsokr. Trap. 17, 43), bkz. J. Kirchner, "Arkhestratos", *RE*, C. 2, s. 458.

10) Kuzey Karadeniz'de günümüzün Kırım çevresinde hüküm süren bir krallık.

11) H. Schaefer, "Pasion", *RE*, C. 36, s. 2067.

atölyeden ise 6000 drakhme geliri olduğunu belirtir. (12) August Böckh ise, Pasion'un banker dükkânı için Phormion'dan yıllık 160 mina kira bedeli aldığını ifade eder. (13) Bu farklı rakamlara rağmen Pasion'un önemli bir gelire sahip olduğunu açıkta. Pasion'un servetinin büyüklüğünü aynı dönemdeki diğer para simsarlarıyla kıyaslama imkânı bulunmamaktadır. Ancak bankerliğin yanı sıra özellikle ticaret ve sanayi ile de uğraşan dönemin bankerlerinin büyük servet edindikleri kesindir.

Pasion MÖ. 370-69'da öldüğünde geride 20 talentlik bir servet ve borç olarak verilmiş en azından 39 veya 40 talentlik (14) bir alacak bırakmıştır (Dem. or. 36, 4 vd.). Vasiyeti gereği azaltılış Phormion, Pasion'un karısı Arkhippe ile evlenir ve onun genç oğlu Pasikles'e vasi olar. Kalkan miras da büyük oğlu Apollodoros'un talebi üzerine paylaştırılır; buna göre kalkan atölyesi Apollodoros'a, banka ise Pasikles'e kalır (Dem. or. 36, 8 vd.) (15)

Resimdeki Romalı ünlü şair Horatius'un babası azaltılı bir köle idi (Hor. sat. I 6, 86) ve yaptığı bankerlik mesleği Roma'da "coactor argentarius" olarak adlandırılmaktaydı.

cuklarına vasiyet etmesini Phormion'a vasiyet eder. Phormion 369'da Arkhippe ile evlenir, onun genç oğlu Pasikles'in vasisi olur ama Pasion'un büyük oğlu Apollodoros tarafından Phormion aleyhinde daha sonradan bir alacak davası açılacaktır. Pasion'un miras işlerinin hallinden sonra MÖ 362'de kendi bankasını kurar ve 361/60'ta vatandaşlık hakkını elde eder; bu sırada itibarının zirvesindedir.

Phormion'un bankası o dönem çok güçlüdür ve dünya çapında parasal bir saygınlığa sahiptir. Atina kentine ve yabancı devletlere borç para vermektedir. Karadeniz kıyısındaki Pontos'a düzenli seferler yapan *trieres*'ler (üç sıra kürekli gemi) çalıştırmaktadır. Byzantion ile ticari ilişkileri vardır ve Kırım'dan tahıl ithalatı da

yapmaktadır.

Pasion'un MÖ 394 civarında doğan oğlu Apollodoros, babası öldüğünde henüz 24 yaşındadır (Dem. or. 36, 22). Babasının mirası, varis olarak Apollodoros ile kardeşi Pasikles'e kalmıştır (Dem. or. 36, 8. 9). Apollodoros, MÖ 370'ten sonra Atina'nın en zengin yurttaşlarından biri olmuştur ve bu dönemde *trierarkhos*'luk da yapmıştır. *Khoregos* olarak MÖ 352/51'de elde ettiği bir zafer de bulunmaktadır. Apollodoros *trierarkhos*'luk yaptığı sırada MÖ 369'da Sicilya'ya gider; Atina'ya döndüğünde üvey babası Phormion'a karşı dava açar, fakat daha sonra davayı geri çeker (Dem. or. 45, 4). Pasion'un ölümünden 8 yıl sonra MÖ 362'de Apollodoros ve kardeşi Pasikles, o güne kadar Phormion'un yönettiği mirası, ki bu mirasta bir banka ve bir de kalkan imalat atölyesi de vardır, paylaşırlar. Apollodoros kalkan atölyesini alır (Dem. or. 36, 11. 37. 51). MÖ 360'ta annesi Arkhippe'nin ölümünden sonra Apollodoros ile Phormion arasında meydana gelen bir anlaşmazlık üzerine yeniden bir dava başlar (Dem. or. 36, 14 vd.). MÖ 350'de açtığı davada üvey babasından 20 talent ister. Bu davada Phormion'u Apollodoros'a karşı ünlü hatip Demosthenes savunur. (16)

Azaltılı köle banker Phormion

MÖ 4. yy.da Atina'daki önemli bankacıların biri de Phormion'dur. Phormion, kendisi de bir zamanlar köle olan banker Pasion'un kölesi olarak dünyaya gelmiştir. Pasion, "işlek zekası, tutumlu oluşu ve dürüstlüğünden ötürü" Phormion'a özgürlüğünü bağışlar ve onu kendi bankasında veznedar olarak görevlendirir. MÖ 372'de Pasion hastalanınca bankasını ve kalkan atölyesini, güvendiği dostu (*socius*) Phormion'a iki yıllığına kiralar (Dem. or. 36, 4. 37. 45, 31). Pasion çok geçmeden 370'te vefat eder. Ancak ölmeden, kendisinden sonra da bankasını ve atölyesini yönetmeye devam etmesini, karısı Arkhippe ile evlenip ço-

Eubolos, Antik Dönem'de kölelikten banka sahipliğine yükselenlerin önde gelenlerindendir.

Theopompos, Euboulos'un Atarneus'taki banka işletmesini belirtmek için trapeza argyramoibike sözcüklerini kullanır. Bu tanımlamanın tam karşılığı "değişim tablası" ya da "değişim bürosu"dur.

Diğer köle bankerler

Sokrates: Köle iken azat edilmiş, tanınmış bir bankerdir (Dem. f. *Phorm.* 28); Satyros, bankasının yönetimini Sokrates'e bırakırken, bu sektörde benzer örneklerde olduğu gibi, karısını da eş olarak ona vermiştir.

Sokles: Önceleri Sokrates'in (oğlu) Bleipaos, Prosp. *Att.* 2876) kölesi iken sonradan onun işini sürdürmüştür.

Timodemos da karısını eş olarak vermiştir (MÖ 352) ancak daha sonra iflas etmiştir (Dem. ebd. 50).

Strymodoros: Aigina'da bankerdir; kölesi Hermaios'a karısını eş olarak ver-

12) Sontheimer, a.g.y., s. 431-433.

13) A. Böckh, *Staatsausstattung der Athener*, C. 1. 2. baskı, Berlin, 1851, s. s. 199.

14) *Howgego*, Pasion'un bu alacağı için 50 talent olarak belirtir; bkz. C. Howgego, *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*, İstanbul, 1998, s. 24.

15) Pasion ile ilgili yararlanılan diğer çağdaş kaynaklar: W. Schmitz, "Pasion", *NP*, C. 9, s. 384; E. Ziebarth, "Trapeza", *RE*, C. 12, s. 2194-2207; T. Pekary, *Die Wirtschaft der griechisch-römischen Antike*, Wiesbaden, 1976, s. 37; Sedillot, a.g.e., s. 78-79.

16) Phormion ile ilgili yararlanılan çağdaş kaynaklar: J. Engels, "Apollodoros", *NP*, C. 1, s. 856; J. Kaerst, "Apollodoros", *RE*, C. 1, s. 2848; Schaefer, a.g.y.; Sontheimer, a.g.y.; Schmitz, a.g.y.; Ziebarth, a.g.y.; Sedillot, a.g.e., s. 78-79.

miştir, daha sonra karısı ölünce de kızını vermiştir (Dem. 36, 29).

Anadolu'da Assos ve Atarneus'ta faaliyet gösteren banker Eubolos, banka sahibi iken daha sonradan bu şehirlerin yöneticisi olmuştur. Eubolos, Antik Dönem'de kölelikten banka sahipliğine yükselenlerin önde gelenlerindendir. Theopompos, Euboulos'un Atarneus'taki banka işletmesini belirtmek için trapeza argyramoibike (τραπεζα ἀργυραμοιβή) sözcüklerini kullanır.(17) Bu tanımlamanın tam karşılığı "değişim tablası ya da değişim bürosu (döviz bürosu)"dur. Bu ifadeden, Euboulos'un basit bir sarraf olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü sözcük daha kapsamlı bir içeriğe sahiptir.(18) MÖ 387'de Antalkidas Barışından sonra banker Euboulos kendini Assos'un ve Atarneus'un, Pers Kralı Artakserkses'ten bağımsız olarak, hakimi ilan eder. Bankerlik geçmişinin, hükümdarlığı sırasındaki kararlarında nasıl etkili olduğunun güzel bir örneğini Aristoteles anlatır: "Autophradates, Atarneus'u kuşatmaya geldiği zaman, bu şehrin egemeni Euboulos, ona, şehri tümüyle almasının ne kadar süreceğini sormuş ve bu sürede bir savaşın kendisine kaç mal olacağını hesaplamasını önermiş. 'Çünkü' demiş, 'bundan çok daha az bir para karşılığında Atarneus'u bırakmaya hazırım'. Euboulos'un bu sözleri üzerine Autophradates yeniden düşünmüş ve (önceki kararından cayarak) kuşatmayı kaldırmış." (Aristot. *pol.* II. 7)

Eubolos'un Hermias adlı bir hadim kölesi vardır. Hermias, Bithynia kökenli bir filozoftur. Eubolos tarafından azat edildikten sonra Atina'ya giden Hermias, Platon'un okuluna girer, genç Aristoteles ve Ksenokrates'le sıkı dostluk kurar. Atarneus'a döndükten sonra önce Eubu-

Roma Dönemi'nden günümüze ulaşan çok sayıdaki tesseræ nummulariae'in üzerine adları yazılı azatlı köle sikke kalite kontrolörünün (sarraf / banker) adları da, bankacılık alanında kölelerin etkinliğini sergiler.

los ile ortak hükümdar, daha sonra da onun ardılı olur. Platon'un ölümünden sonra her iki dostunu da Assos'a davet eder ve onları burada üç yıl ağırır.(19)

Anadolu'dan azatlı köle bankerlere ilişkin bir başka kayıt da de Kilikia (Çukurova) Bölgesi'ndeki yazıtlarda yer alır. Bölgedeki meslekleri belirlemek için yapılan bir çalışmada saptanan 11 banker (trapezites) lahindinden birinde, "Asil doğan trapezites'ler loncasının (mezar yeri)dir)" şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu ifadeden, bölgedeki bankerlerin bir loncalarının bulunduğu ve bunların olasılıkla "asil doğanlar loncası" ve "azatlı / yabancı loncası" olarak iki farklı toplumsal statüye göre örgütlendikleri anlaşılmaktadır.(20)

Roma'da köle bankerler

Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarından ve Principatus Dönemi boyunca özellikle İtalya'da birçok azatlı köle banker vardı ve bunlardan bazıları da oldukça zengindi.(21) Örneğin azatlı bir köle iken daha sonra Roma'da 217-222 yılları arasında papalık yapan Callixtus (Callistus) bir süre bankacılık yapmıştır.(22) Benzer şekilde, Roma'da büyük bir servete

sahip azatlı köle Trimalchio, her ne kadar banker olmasa da servetinin bir kısmını faizli borç vererek elde etmişti (Petr. sat. 76). Roma Dönemi'nden günümüze ulaşan çok sayıdaki tesseræ nummulariae'in(23) üzerine adları yazılı azatlı köle sikke kalite kontrolörünün (sarraf / banker) adları da, bankacılık alanında kölelerin etkinliğini sergiler. R. Herzog, "İmparatorluk Dönemi yazıtlarında, nummularius'un daha çok kölelerden, özellikle azatlı kölelerden çıktığının görüldüğünü" belirtir ve işin bir başka yönüne de dikkat çekerek, "Şurası muhakkak ki, servet yönetimiyle uğraşan, banka veya ticari kuruluş olsun, bütün büyük işletmeler, parasal işlemlerinde bir sikke kalite kontrol bürosuna veya sarraf dükkânına başvurmak zorundaydı. Senator Crassus ve süvari sınıfından Atticus gibi büyük sermaye sahipleri, bu işler için köleleri de eğitmekteydiler" der.(24)

Commodus zamanında bir azatlı iken daha sonra Roma piskoposu (217-222) olan Callistus (Callixtus), Roma'da Hristiyanlara yönelik bankacılık yapmış, ancak sonradan iflas ederek güç duruma düşmüş bir bankerdir. Callistus'un ilginç öyküsüne ilişkin Hasan Malay şu bilgileri verir:

"...bankerlik yapan diğer bir azatlının ilginç öyküsü de erken Hristiyanlık devrinin teologlarından biri olan Hippolytus tarafından anlatılmaktadır: O günlerde bir Papalık seçimi yapılacaktır ve Hippolytus'un rakibi olan Callistus köle kökenli biridir. Karşısını küçük düşürmeğe çalışan Hippolytus, onun eski bir köle olduğunu söylemekle kalmaz, aynı zamanda onun efendisine sadık biri olmadığını da ileri sürer ve onun geçmişini şöyle anlatır:

17) Didymos (ed. Diels – Schubart) 5, 9 – Fgr Hist 1151.291; aktaran D. Magie, *Anadolu'da Romalılar 3 Batı Anadolu Kent Devletleri*, İstanbul, 2003.

18) R. Bogaert, *Banques et banquiers dans les cités grecques*, Leyden, 1968, s. 38.

19) Ü. Sertkaya, *Assos (Behramkale)*, İstanbul, 1995, s. 14; P. Natorp, "Hermias", *RE*, C. 8, s. 831-832; Ziebarth, a.g.y.; Strab. XIII.1.57.

20) Bu yazılı söz konusu araştırımadaki 271 No.lu lahind yazıtdır; bkz. H. Şahin, *Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde DaElik Kilikia (Kilikia) Bölgesi Yazıtlarında Meslekler*, İstanbul, 2003, (yayınlanmamış doktora tezi).

21) "Banken", *NP*, C. 2, s. 434-435.

22) H. Klotz, *Die Wirtschaft der griechisch-christlichen Welt*, Darmstadt, 1992, s. 242; Malay, a.g.e.

23) Tesseræ Nummulariae: Para kalıplarına ve torbalarına, MÖ 2. yy.ın ikinci yarısından itibaren, sikke kalite kontrolörleri (bankerler) tarafından takılan, kabin içindeki sikkelerin ayar kontrolünün yapıldığını gösteren çukuk işaretler. Özellikle MÖ 1. yy.dan itibaren kullanılan bu nummularius işaretleri, dört yüzeyli çukuklar halindeydi. Tesseræ nummularius'un birinci yüzünde nummularius'un adı (ki bunlar önceleri köle, daha sonraları azatlı ve özgür doğmuşlar arasından çıkmaktaydı), ikinci yüzünde kölenin efendisinin adı veya özgür bir nummularius'un soyadı / aile adı (cognomen), üçüncü yüzünde kontrolün yapıldığı gün ve ay, dördüncü yüzünde ise MÖ 96'dan MS 88'e kadar, yıla adını verene consuls'un adı yer alırdı; bkz. G. Stumpf, "nummularius", *NP*, C. 8, s. 1062-1063.

24) R. Herzog, "nummularius", *RE*, 34, yarım cilt, s. 1418, 1453.

'Bir zamanlar bu adam, imparator ailesine mensup Carpophorus adında birinin evinde köleydi. Güvenilir birine benzediği için, Carpophorus ona büyük miktarda bir parayı emanet etmiş ve bankerlik yaparak bu parayı verimli bir şekilde değerlendirmesini istemişti. Parayı alan Callistus, 'Resmi Balık Pazarı' adında bir banka kurdu. Zamanla dul kadınlar ve Hristiyanlar buraya büyük paralar yatırdılar; çünkü yasal sorumluluk Corpophorus'undu. Ama Callistus bankayı kötü işletti ve durumu kızmaza soktu. Durum kötüleşince, birileri efendisine giderek durumun kötü olduğunu ve hesapları kontrol etmesinin yerinde olacağını söylediler. Bunu öğrenen Callistus, efendisinden çeceklerini tahmin ederek ortadan kayboldu. Portus'da, yelken açmağa hazır bir gemi buldu ve nereye gideceğine bakmaksızın bu gemiye bindi. Ama kaçmadı; çünkü birisi Capophorus'a durumu anlatmış ve o da hemen limana gelmişti. Efendisi gemiye binemedi, çünkü gemi limanın açığında demirliydi. Ama kaptan da hareket etmekte pek acele etmiyordu. Bu sırada Callistus uzaktan efendisini gördü, kaçamayacağını anlayınca, artık yaşamının anlamsız olacağını düşünüp kendini denize attı. Limandakilerin feryatları üzerine denizciler kayıklara atlayıp onun boğulmasına engel oldular. Callistus efendisine teslim edildi ve Roma'ya götürüldü. Efendisi onu bir ayak değirmende çalıştırmağa başladı. Aradan bir süre geçince -ki hep böyle olur- bazı Hristiyanlar Carpophorus'a giderek bu cezaı kaldırmasını istediler. Aslında Carpophorus iyi bir insandı; onlara yitirdiği parayı önememediğini, asıl başkalarının parasının batmış olmasına üzüldüğünü, çünkü birçok insanın kendisine güvenerek Callistus'a para emanet ettiklerini söyledi. Ama yine de onların istediklerini kabul ederek Callistus'u ayak milinde çalıştırmaktan vazgeçti. Ancak bu kölenin alacaklılara ödeyebileceği hiçbir şeyi yoktu. Ayrıca, bir nöbetçi tarafından sürekli olarak gözetildiği için

kaçmıyordu da. Bu nedenle kendini öldürmeğe karar verdi ve şöyle bir plan uyguladı: Bir Cumartesi günü, alacaklıları ile buluşacağını söyleyerek, Yahudilerin ayin yapmak üzere toplandıkları bir synagoga girdi ve içerde büyük bir yaygara kopardı. Yahudiler buna sinirlendiler ve hakaret ederek dövmeğe başladılar. Daha sonra sürükleyerek, onu şehir **praefectus'u** Fuscianus'a götürerek şu şekilde yakındılar:

- Romalılar bizim ibadet yapmamızı resmen kabul etmiş oldukları halde, bu adam kabul ve büyük gültüler çıkararak ve bir Hristiyan olduğunu haykırarak ibadetimizi engelliyor!

Yahudilerin bu şikayetinden dolayı Fuscianus, Callistus'a çok kızdı. Ancak

Roma piskoposu (217-222) olan Callistus (Callixtus).

bu arada Carpophorus da olup biteni öğrenmiş ve **praefectus'un** makamına gitmişti. Carpophorus **praefectus'a** şunları söyledi:

- Yalvarırım efendim, bu adama inanmayın! Çünkü o kesinlikle bir Hristiyan değil. Aslında kendini öldürtmek istedi, çünkü benim paramı dolandırmıştı. Bunu size kanıtlayabilirim.

Ama Yahudiler, bunun Callistu'u kurtarmak üzere efendisi tarafından düzül- len bir yalan olduğunu düşündüler ve daha da öfkelendiler. Sonuçta Callistus

kamçılanmaya ve Sardunia'daki madenlerde çalışmaya mahkûm edildi.' (Hippolytus, *Batıl Düşüncelerin Tekzibi*, 9.12. 1 ve dev.).

Diğer bazı kaynaklardan öğrendiğimize göre Callistus'un serüveni bunula bitmez: Bu sıralarda Roma imparatoru olan Commodus'un affetmeğe karar verdiği Hristiyanların listesinde onun da adı vardır. Çünkü Commodus'u kandırmıştır. Bu aftan sonra Callistus Roma'ya döner ve Hippolytus'un deyiimi ile 'hiç haketmediği halde' Papa seçilir (İ.S. 217-222)."(25)

Sonuç olarak şu kesinlikle söylenebilir ki, Roma ekonomisinde de köleler, Eski Yunan geleneğini sürdürerek, hesap gerektiren mali işlerde ve bankerlikte önemli bir rol oynamışlardır. Fakat çoğu azatlı köle olan bu bankerlerin statüleri, para ticareti yapan zengin senatörlere veya süvari sınıfına (equites) göre her zaman daha düşük olmuştur.(26)

Kısaltmalar:

A) Antik kaynaklar

Aristot. pol.: Aristoteles, *Politika*, (Çev. M. Tunçay), 3. basım, İstanbul 1990.

Dem. or.: T. Leland (Yay. Haz.), *The orations of Demosthenes*, 1843.

Hdt: Herodot *Tarihi*, (Çev. M. Ökmen), 2. baskı, İstanbul, 1983.

İsokr. Trap.: Isocrates. İngilizce Çev. L.V. Hook IV-IX. London, New York 1968 (The Loeb Classical Library).

Ksen. Ath.: Atinalılar Cumhuriyeti, I., Ksenophon, *Lasedemonyalılar ve Atinalılar Cumhuriyet'leri*, (Çev. H. Rifat), İstanbul, 1935.

Petron. Satyr.: Petronius, *Satyricon*, (Çev. F. G. Özakürk), Ankara, 2003.

Strab.: Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası* (Geographika: Kitap XII- III-XIV), (Çev. A. Pekman), 5. baskı, İstanbul, 2005.

B) Çağdaş kaynaklar

CIA: Corpus Inscriptionum Atticarum

IG: Inscriptiones Graecae

NP: *Der Neue Pauly Enzyklopaedie der Antike*, Stuttgart-Weimar.

RE: *Pauly-Wissowa-Kroll Real-Encyclopädie d. class. Altertumswissenschaft*.

Avrupa'nın ilk çiftçileri göçmenlerdi: Taş devrinin avcı-toplayıcıları öncüleriyse yer değiştirdiler

İlkçağ kemik kalıntılarına yapılan DNA tahlilleri, Avrupa'nın ilk çiftçilerinin buz tabakası çekildikten sonra bölgeye yerleşen insanların soyundan olmadıklarını ortaya çıkarıyor. Aksine, ilk çiftçilerin yaklaşık 7.500 yıl önce Orta ve Doğu Avrupa'nın belli bölgelerinden, ehilleştirilmiş hayvanlarını ve bitkileri yanlarında getirerek, göç etmiş olabileceğini söylüyor Almanya'daki Mainz Üniversitesi'nden Barbara Bramanti ve çalışma arkadaşları.

Araştırmacılar avcı-toplayıcıların ve ilk çiftçilerin mezarlarından alınan DNA'ları tahlil ettiler ve bunların her biriyle günümüz Avrupalılarının DNA'larını karşılaştırdılar. Avcı-toplayıcılar ve ilk çiftçiler arasında doğrudan genetik bir bağ bulunduğu dair yetersiz kanıt olduğu ve avcı-toplayıcılardaki mitokondriyal DNA çeşitlerinin yüzde 82'sinin bugün Orta Avrupallarda oldukça seyrek bulunduğu sonucuna vardılar.

Bir yüzyıldan fazladır arkeologlar, antropologlar, dilbilimciler ve son zamanlarda genetikçiler, bugün yaşayan Avrupalıların atalarının kim olduğu hakkında tartışmalar yürütüyorlar. Avrupa'da son buzul çağından önce ve sonra insanların yaşadığını ve avcılık ve toplayıcılık hayatlarını sürdürdüklerini biliyoruz. Ayrıca tarımın son 9.000 yılda Yakın Doğu'dan Avrupa'ya yayıldığını, böylece yiyecek miktarının arttığını ve neredeyse 100 kat daha fazla üretim yapılabildiğini de biliyoruz. Fakat günümüz Avrupalılarının, ne ölçüde bu iki gruptan birinin soyundan olduğu sorusu bilim insanlarının birçok çalışma yapmasına rağmen yanıtı kalmıştı.

Almanya'daki Mainz Üniversitesi'nden bir ekip, Cambridge ve UCL(University College London) araştırmacıları ile birlikte, Orta ve Kuzey Avrupa'daki ilk çiftçilerin onlardan önce gelen avcı-toplayıcıların soyundan olmadıklarını buldular. Fakat daha şaşırtıcı olan, günümüz Avrupalılarının ne sadece avcı-toplayıcılardan ne sadece ilk çiftçilerden ne de bu iki grubun bir karışımından gelmediklerini de buldular.

"Bu gerçekten garip", diyor UCL'de nüfus genetikçisi olan ve çalışmanın yazarlarından biri Profesör Mark Thomas. "Bir yüzyıldan fazla zamandır, tartışma bizim Avrupalı avcı-toplayıcıların mı yoksa Avrupalı ilk çiftçilerin mi soyundan olduğumuz noktasında odaklanmıştır. Şimdi ilk kez, bu taş devri Avrupalılarının genlerini karşılaştırebiliyoruz ve günümüz Avrupalılarında yaygın olmasına rağmen orada bulunmayan bazı DNA türleri bulduk."

İnsanlar Avrupa'ya 45.000 yıl önce ulaştılar ve Neandertallerin yerini aldılar. O süreden itibaren, Avrupalı avcı-toplayıcılar son Buzul Çağı'nı da içeren birçok iklim değişikliğine maruz kaldılar. Yaklaşık 11.000 yıl önce, Buzul Çağı bittikten sonra, avcı-toplayıcı

yaşam tarzı birkaç bin yıl sürdü fakat daha sonra giderek yerini tarıma bıraktı. Yaşam tarzındaki avcı-toplayıcılıktan çiftçiliğe giden bu değişimin Avrupa'ya yeni insanlar tarafından mı getirildiği yoksa tarımın kendiliğinden gelişmesinin sonucu mu olduğu sorusu vardı. Mainz-led ekibinin bulunduğu yeni sonuçlar, uzun süren bu tartışmaya çözüm olacak gibi görünüyor.

"İncelemelerimiz Orta Avrupa'daki avcı-toplayıcılar ve çiftçiler arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını gösteriyor," diyor Prof. Joachim Burger. "İlk olarak avcı-toplayıcılar orada olduğundan çiftçiler bölgeye göç etmiş olmalı." Çalışma, Orta Avrupalı ilk çiftçilerin kökeninin Karpat Havzası olduğunu belirtiyor. Çalışmanın başyazarı Barbara Bramanti: "Linearbandkeramik kültürünün çiftçileri yaklaşık 7.500 yıl önce günümüz Macaristan'ından Orta Avrupa'ya göç etmişler fakat başlangıçta yerli avcı-toplayıcılarla karışmamışlar gibi görün-

yor," diyor. "Bu şaşırtıcı, çünkü yerliler ve göçmenler arasında kültürel ilişkiler var fakat görünüme göre genlerin karışmasına neden olacak bir ilişki yok."

Yeni çalışma 2005 yılında Joachim Burger'in ekibinin ortaya koyduklarını ilk çiftçilerin günümüz Avrupalılarının ataları olmadığını doğruluyor. Burger: "Bizler hala günümüz Avrupalılarının kökeninin geri kalan bileşenlerini araştırmayı sürdürüyoruz. Avrupalı avcı-toplayıcılar ve ilk çiftçiler tek başına yeterli değil. Fakat tarihcileri Avrupalıların sonraki dönemlerinden yeni DNA bilgileri gelecekte bu konuyu ışık tutabilir," diyor.

Gürcistan fosilleri insanların binlerce yıl öncesinde Avrupa'da yaşadığını gösteriyor

Gürcistan'da bilim adamları tarafından 1.8 milyon yıllı tarihlendirilen bir kafatası bulundu. Şu ana kadar, yaklaşık olarak 800,000 yıl önce ilk insanların bu bölgeyi terk ettikleri düşünülüyordu.

Gürcistanın başkenti olan Tiflis'in güney batısında bulunan Dmanisi arkeoloji kazı alanında bulunan kafatası, bugüne kadar bulunmuş beş tane

ilkel insan kalıntısından yalnızca bir tanesi.

İki erkek ve üç kadına ait olan fosillerin modern insanın öncülü olan erken Homo erectus olduğu anlaşılmaktadır.

Paleoantropologlara göre ele geçen iskelet kalıntıları, Afrika dışında keşfedilen ilkel insanları göstermektedir ki, bu bilgi atalarımızın tek bir kıtada evrildiği teorisinin sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu teori, insanın Afrika kıtasına geri dönmeye önce Afrika'dan Gürcistan'a yaptığı yolculuğun izini göstermektedir. Yaklaşık 800,000 yıl sonra ise Gürcistan Avrupa'ya dönüş rotasındadır.

Gürcistan'ın Tiflis kentindeki Ulusal Müze Müdürü Prof. David Lordkipanidze, Homo erectus'un bazı üyelerinin daha sonra yapılan geri dönüş-

ten önce Afrika'dan ayrılmış olabileceğini söyledi.

Lordkipanidze'ye göre, kısa boya, küçük beyne ve gelişmiş güçlü bacaklara sahip olan ilkel insanlar kılıç dişli kediler gibi yırtıcı hayvanlarla yanyana yaşadılar.

Kalıntılar taş aletlerin ve üzerinde kesme izleri bulunan hayvan kemiklerinin yanında bulunmuştur, bu da onların yemek için eti işlediklerini göstermektedir.

Profesöre göre Dmanisi insanların vücut boyutları, yürüme ve koşma konusunda başarılı olmalarından dolayı neredeyse modernlerdi.

Kollarını bizden farklı bir şekilde kullanıyorlardı ve beyinleri bizimkine oranla küçüktü.

Bunlar yüksek sosyal ve bilişsel yetenekleriyle sofistike alet üreticileriydi.

Kaynak: www.telegraf.co.uk
Çeviren: Yarenkür ALKAN

Satürn'ün halkaları şaşırttı

Satürn'ün düz yüzeyli olduğu düşünülen halkalarının, bazı yerlerde Ağrı Dağı kadar büyük yükseltiler barındırdığı ortaya çıktı.

Cassini uzay aracının gönderdiği yeni görüntüler, daha önce düz olduğu düşünülen Satürn halkalarının aslında engebeli olduğunu, bazı yükseltilerin 4 bin-4 bin 500 metre yüksekliğe kadar çıkabildiğini ortaya koydu.

Amerikalı bilimciler, Cassini'nin Satürn gezegeninin halkalarında keşfettiği devasa yükseltiler ve toz fırtınaları karşısında hayrete düştü.

NASA'nın California Pasadena'daki Jet Motorları Laboratuvarından Cassini projesinde görevli Bob Pappalardo, yeni görüntülerin 3 boyutlu gözlük takıp halkalara ilk kez 3 boyutlu bak-

mak gibi olduğunu, bunların Cassini'nin geçtiği en önemli görüntüler olduğunu kaydetti.

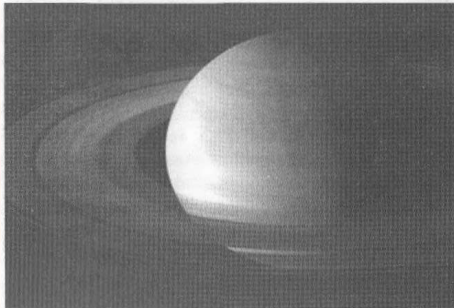
11 Ağustos'ta güneş ışınları Satürn'ün halkalarının tam üzerinden geçen çekilen görüntülerin, gezegenin güneş çevresindeki dönüşü sırasında sadece iki kez yakalanabilecek özel ve sihirli görüntüler olduğunu belirten

NASA, bu özel dönence anında ışığın konumu dolayısıyla halkaların tüm çıplaklığıyla gözler önüne serildiğini açıkladı. Satürn, Güneş etrafında 10 bin 759 Dünya günü veya 29,7 Dünya yılında dönüşünü tamamlıyor. Satürn de Dünya gibi yılda iki kez dönence anı yaşıyor.

Cassini'nin görüntü ekibinin başkanı Carolyn Porco da halkardaki yükseltilerin en fazla günümüzün iki katlı binası yüksekliğinde olduğunu zannettiklerini, ancak yeni görüntülere göre 4 bin metre yüksekliğinde duvarlar bulunduğunu belirtti.

Cassini-Huygens projesi, Amerikan uzay kurumu NASA ile Avrupa Uzay Ajansı ESA ve İtalyan uzay kuruluşu tarafından ortaklaşa yürütülüyor.

Kaynak: www.ntvmsnbc.com

Moleküler buluş Darwin'in Evrim Kuramı'nın temel doktrinini destekliyor

Monash Üniversitesi'nden biyokimyacıların da aralarında bulunduğu uluslararası bir araştırmacı grubu Darwin'in evrim kuramının temel doktrinini destekleyen moleküler bir kanıt buldu.

Kaynakları Avusturya Araştırma Konseyi tarafından sağlanan ve yakın zaman önce Proceedings of the National Academy of Sciences dergisinde yayımlanan çalışmanın hücrelerimizdeki "makinelere" evrimini anlamamızda önemli bir yol gösterici olacağını söylüyor Monash Üniversitesi'nden Profesör Trevor Lithgow.

"Hücrelerimiz ve tüm canlıların hücreleri, moleküler makinelerden oluşur. Bu makineler, her birinin makinenin bir işlevini veya yapısal bir parçasını oluşturduğu yapıtaşlarından oluşur. Bu kadar karmaşık, çok bileşenli makinelerin nasıl evrimleştiği konusu gizemli ve fazlasıyla tartışmalı bir konuydu", diyor Profesör Lithgow.

Akıllı tasarım taraftarlarının ortaya attığı Darwinci olmayan bir sava göre, bu karmaşık makineler daha küçük parçalara indirgenemiyor. Başka bir deyişle, onlar o kadar düzenli, karmaşık ve tam ki evrimleşmiş olamazlar ve zeki bir varlık tarafından tasarlanmış olmaları gerekir.

Profesör Lithgow: "Ne kadar tam ve karmaşık da olsalar araştırmamız bu makinelerin evrimin bir sonucu olduğunu gösteriyor. İlk ökaryotlarda önceden varolan, birbirinden bağımsız ve basit işlevleri yerine getiren proteinler birleşerek basit 'temel' makineler oluştu", diyor.

Model bir sistem olarak, araştırma,

proteinleri mitokondriye taşıyan TIM kompleksi adında özel bir moleküler makine üzerinde yoğunlaştı. Mitokondriler insan hücresinde enerji üreten bölümlerdir. Evrimin çok erken bir döneminde mitokondriler ökaryotik hücrelerin içinde yaşayan bakterilerden türedi.

"Hücrelerimiz tam olarak konak hücreyle bu hücrelerarası bakterilerin bir bileşimi. Bakterilerde TIM kompleksi yoktur. Biz de TIM kompleksinin nereden geldiğini anlamak için günümüzde varolan ve mitokondrinin oluşumunda rol oynamış organizmaya benzeyen bir bakteriyi inceledik." diye açıklıyor Profesör Lithgow.

Araştırmacılar caulobacter crescentus bakterisini inceledi ve mitokondriyal TIM kompleksinin yapıtaşlarında bulunan bakteri proteinleri bulundu. Sonra da bu proteinlerin "protein taşıma makinelerinin" bir parçası olarak o bakteride bulunmadığını gösterdiler.

"François Jacob, evrimi, sadece bir işlev gören proteinleri daha çok işleve sahip karmaşık makineler oluşturmak üzere birleştiren bir tamirci olarak tarif ediyordu", diyor Profesör Lithgow.

"Çalışmamız Jacob'un önermesinin mükemmel bir örneğini sunuyor ve Darwin'in kuramının moleküler makinelerin oluşumunu açıkladığını gösteriyor."

Dr. Abigail Clements, Dr. Dejan Bursac, Dr. Xenia Gatsos, Dr. Andrew Perry, Srgjan Cijviristov ve Nermin Çelik'ten oluşan Monash araştırmacıları; Amerika'daki Melbourne Üniversitesi ve Yale Üniversitesi'nden araştırmacılarla birlikte Profesör Lithgow'a katıldı.

Kaynak: Science Daily
Çeviren: Ahmet ÇAKAN

'İnsan iskeletli' robot hareket etti

Hominoid (insansı) robot yaratma yolunda bugüne kadar önemli aşamalar kaydeden mühendisler, şimdi insan iskeletinin anatomisine uygun bir 'kemik yapı'na sahip robot üzerinde çalışıyor.

Beş Avrupa ülkesinden araştırmacılar, hominoid robotların insan gibi hareket edebilmesini sağlayacak ilk 'iskelet' modelini denedi. Eccerobot adı verilen modelde, insanda bulunan kemik, eklemler, kas ve tendonlara benzer yapı ve parçalar kullanıldı.

İnsan vücudundaki en basit hareketin bile oldukça karmaşık bir kemik, kas ve tendon çalışmasıyla ortaya çıktığını belirten ekip üyeleri, robo-iskeletin mekanizması üzerindeki geliştirme çalışmalarına da başlamış durumda.

Sussex Üniversitesi'nden ekibe katılan Owen Holland hominoid robotların daha gerçekçi hareketlere sahip olması gerektiğini, bunun da ancak insansı bir iskelet sistemi kullanılan 'antropomimetik' robotlarla mümkün olabileceğini söylüyor.

Kaynak: www.ntvmsnbc.com

Araştırmacılar ilk kez molekül için görüntüsünü oluşturdular

Holger Dambeck

Bir atomun görüntüsü günümüzde artık bilim insanları için çarpıcı bir şey değil. Yüksek hassasiyetli cihazlarla bir süredir örneğin bir metalin yüzeyindeki örgüde bulunan atomlar belirgin bir şekilde görülebiliyordu.

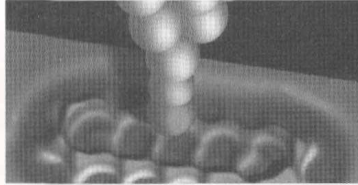
Fakat İsviçre ve Hollanda'dan araştırmacılar ilk kez molekülün içine bakmayı ve kimyasal yapısını ayrıntılı bir şekilde görünür hale getirmeyi başardılar. Utrecht Üniversitesi'ndeki ve Zürich IBM Araştırma Laboratuvarı'ndaki bilim insanları bunun için Atomik Kuvvet Mikroskobu kullanıyorlar. Bununla pentazen molekülünün etrafını saran elektron bulutunun içinden bakarak molekülün atomik omurgasının bir görüntüsünü oluşturabildiler. Pentazen, $C_{22}H_{14}$ formülüne sahip polisiklik, aromatik bir hidrokarbondur, yani 22 karbon ve 14 hidrojen atomu vardır. Molekül birbirine lineer bağlı beş benzol halkasından oluşmaktadır.

Atomik Kuvvet Mikroskobu'nun sıvri bir ucu var ve bu uç incelenecek moleküle bir nanometreden (metrenin milyarda biri) daha az bir mesafeye kadar yaklaştırılıyor. Bu mesafede mikroskobun ucuyla molekülün atomları arasındaki atomik kuvvetler hassas bir yayın bükülmesini sağlıyor ve bu şekilde bu etkileşim ölçülebiliyor.

"Atom boyutunda keskin uç"

Leo Gross ve meslektaşları bu ucu yavaş yavaş pentazen molekülü üzerinde hareket ettirdiler. Tarama sırasında ölçülen kuvvetlerden röntgen çekimine benzeren bir görüntü oluştu. Fakat buradaki gri tonlu bölgeler röntgendeği gibi radyasyonu geçiren malzemeyi değil, mikroskop ucuyla molekülün etkileşimini göstermektedir.

Araştırmacılar bir süredir Atomik Kuvvet Mikroskobu kullanıyorlar, fakat bugüne kadar molekülün iç yapısının atom düzeyinde görüntüsünü oluşturamışlardı. Şu anki atılım araştırmacı-

ların mikroskobun ucuna yerleştirdikleri özel bir molekül sayesinde gerçekleşti. IBM araştırmacısı Leo Gross'a göre bu "atom keskinliğindeki uç", yüksek çözünürlüğün elde edilebilmesi için belirleyici olmuş.

Ucun hassasiyetini artırmak için araştırmacıların önce önemli bir sorunu çözmeleri gerekiyordu. Birbirine yakın duran iki miknatısın birbirini itmesi veya çekmesi gibi, ucun moleküle fazla yaklaşması durumunda molekül uzaklaşıyor ve uca yapışıyor. Bu gerçekleştiğinde ise daha fazla ölçüm yapılamıyor.

Molekül ölçümü 20 saat sürdü

"Ucu daha keskin hale getirmek için manipülasyon teknikleriyle hedefli olarak ucu atom ve molekül ekledik," diyor Gross. Çeşitli uçlarla yapılan ölçümlerin gösterdiğine göre ucun en sonunda bulunan atom veya molekül çözünürlük açısından belirleyici oluyormuş. Sonunda karbonmonoksit (CO) molekülü yerleştirilmiş bir uçla pentazen molekülüne aşağı yukarı yarım nanometrelik bir mesafeden yapılan ölçümde en iyi sonuç elde edildi.

Deneyler yüksek vakum ortamında ve -268 santigrat derecede gerçekleştirilmiş. "Veri toplama işlemi 20 saatten fazla sürdü," diyor IBM Research doktora öğrencisi Fabian Mohn ve devam ediyor: "Bu ise bütün bu süre boyunca ucun ve molekülün sabit kalması için gerekli olan termal ve mekanik istikrarın korunması açısından çok zorlayıcı oldu."

Bu yöntem, bilim insanlarının "Fachblatt Science" dergisinde yazdıklarına göre nanobiliminde bir devrim

olarak nitelendiriliyor. Bu çalışma moleküllerin ve molekül örgülerinin yük dağılımının incelenmesi için yeni imkanlar yaratabilirmiş. Bu süreçler hakkında edinilecek bilginin elektronik yapıtaşlarının geliştirilmesinde büyük öneme sahip olduğu ve bu yapıtaşlarının gelecekte daha hızlı, verimli ve daha az enerji ile çalışan işlemci ve bellek yongalarının geliştirilmesini mümkün kılacağı belirtiliyor.

Kaynak: Der Spiegel

Çeviren: Ahmet ÇAKAN

Güneş Sistemi'nin en soğuk yeri Ay'da

Ay'n güney kutbu yakınlarındaki derin kraterlerin tüm Güneş Sistemi içindeki en soğuk yerler olduğu tespit edildi.

New Scientist dergisinde yer alan bilgiye göre kraterlerin derin duvarları güneş ışınlarını önleyerek sıcaklığı krater içlerinde -240 santigrat derecede sabitlemiş.

Bir gezegen olmadığı belirlenmeden önce Güneş Sistemi'ndeki en soğuk gezegen olarak bilinen Plüto'da bile sıcaklık -230 derece tespit edilmişti.

NASA'da çalışan uzay bilimcilerden Richard Vondrak bu kraterlerde donmuş şekilde su rezervleri olma ihtimalinin de yeni bulgular ışığında arttığını kanısladı.

Ay'daki ısı ölçümleri, NASA'nın geçen Haziran'da fırlattığı Lunar Reconnaissance Orbiter (LRO) aracından geldi.

Kaynak: www.ntvmsnbc.com

21. Yüzyılın İpek Yolunu Kurmaya Çağrı: TUCEM – Çin İleri Teknoloji Fuarı (CHTF)

Çin İleri Teknoloji Fuarı (CHTF) 16–21 Kasım 2009 tarihleri arasında Çin'in Shenzhen şehrinde düzenlenecek. Bilim ve teknolojiye uluslararası gelişmelerin sergilendiği fuar "Çin'in bir numaralı teknik fuarı" olarak nitelendiriliyor. Bu yıl on birincisi düzenlenecek olan fuarın ana teması "yenilenebilir enerji"dir ayrıca fuarda kapladığı alanla "bilim teknolojileri" öne çıkmaktadır.

Çin İleri Teknoloji Fuarı'nın Türkiye temsilciliğini üstlenen Çin İktisadi Eşleştirme Merkezi (TUCEM), fuara katılan Türk girişimcilere ücretsiz olarak diğer katılımcı firmalarla eşleştirme kapsamında danışmanlık hizmeti sunuyor. Bu sayede Türk girişimciler gerçekleştirmeyi planladığı önemli projelerini geliştirme ve yeni kurumsal ortaklıklar oluşturabilme imkânı buluyor. Ayrıca katılımcılar en yeni teknolojik gelişmeleri fuar alanında inceleme şansını yakalayacaklar.

CHTF'ye katılarak edinilecek kazanımlar:

Fuar süresince gerçekleştirilen forum ve konferanslara aralarında Nobel ödülü kazanan bilim adamları, devlet yetkilileri ve çokuluslu şirketlerin CEO'larının da bulunduğu 300'den fazla siyasi, işadamları ve akademisyen bildirilerini sunduğu seminerlere katılabilecek.

Eşleştirme Sempozyumlarıyla, farklı firmaların kendilerine en kısa zamanda ve en uygun şekilde, ideal iş ortakları bulabilmeleri için, yatırım ortaklığı hakkında yüz yüze konuşabilecekleri ve anlaşabilecekleri bir ortam sağlanır.

Çin'de yatırım yapmak isteyen yabancıların Çin ekonomisini ve ticari ortamı tanıyabilmesi için farklı platformlar, Çin firmalarını uluslararası sermaye piyasaları ile buluşturacak toplantılar düzenlenmektedir.

Uluslararası borsa yetkililerinden sermaye piyasalarının ileri teknoloji firmalarına bakışını açıklayan konferanslar düzenlenmektedir.

Eşleştirme ve bilgi paylaşımı etkinliklerine katılan tüm firmalar CHTF'nin veritabanında tutulur ve yıl içinde gelişebilecek yeni iş imkânları bu firmalar duyurulur. Böylelikle CHTF'de sunulan hizmetler, zaman ve mekân kısıtlamasının ötesine geçmektedir.

CHTF'deki bazı özel gösteriler:

Ağ iletişim ürünleri,
Bilgisayar donanım ürünleri,
Yazılımlar,
Tüketiciye yönelik elektronik ürünler,
Otomotiv sanayine ilişkin elektronik ürünler,
Bilişim (IT) seminerleri,
Yarı iletken teknolojisi,
Yenilenebilir enerji ve enerji tasarrufu,
Elektronik ürünlerdeki pasif araçlar,
Test ve ölçüm teknolojileri,
Lazer teknolojisi,
Yerli ve yabancı katılımcı firmaların ileri teknolojiye son gelişmeleri sundukları gösteriler,
Birçok üniversitenin ileri teknoloji-gelişim alanında yapmış oldukları araştırmalar,
Seminerler.

TUCEM Hakkında:

TUCEM Çin İktisadi Eşleştirme Merkezi, KOSGEB'in (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) "Eşleştirme Merkezi" modelinde kurulmuş bir şirkettir.

TUCEM kurulmadan önce, Türk Çin İş Geliştirme ve Dostluk Derneği (Çin İş-Der) olarak Çin ve Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirmek adına bazı aktiviteler düzenledik. Bunlardan ilki CICASME (Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu KOBİ Merkezi) ile işbirliği içerisinde, 2005 Kasım ayında gerçekleştirilen Türk-Çin KOBİ'leri İş Platformu'dur. Açılış konuşmasını Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in yaptığı organizasyonda, Çin Tekstil, Makine ve Oyuncak Federasyonları ve CICASME genel sekreterleri de meğrin davetlisi olarak bu etkinlikte yer aldılar.

Mayıs 2006'da, Qingdao-Beyjing'de, APEC 4. KOBİ Teknoloji Fuarı çerçevesinde Türk-Çin İş Forumu düzenlendi ve CICASME ile KOSGEB arasında işbirliği protokolü imzalandı. Bu protokolden sonra TUCEM kuruldu. Temel kuruluş amacı Türk ve Çin uyruklu işletmelerin arasındaki ticaret hacmini geliştirmek olan TUCEM, bu amaç doğrultusunda ortaklıkların oluşmasına yönelik üretim/yatırım, pazarlama, ithalat/ihracat yapmaları yönünde eşleştirme hizmetleri vermektedir. Bu hizmetler arasında kısaca hedef ülkede potansiyel eş bulunması, hedef ülkede her konuda danışmanlık hizmeti verilmesi, vize davet mektubu hazırlanması, yurtdışı ticari ziyaret organizasyonları yapılması sayılabilir.

K i t a p k u r d u

Bilgi Toplumu ve Üniversiteler

Kadri Yamaç

Yirmi birinci yüzyıl, üniversiteleri yeniden şekillendiriyor. Ekonomik ve sosyal etkenler 1980'lerden bu yana geleneksel üniversiteyi zorlamaktadır. Yeni eğitim modellerinden, sanal üniversitelere ve gider ek artan uluslararasılaşmaya kadar pek çok alanda, üniversiteler bilgi toplumu olarak tarif edilen yeni paradigmayla gerilimli bir ilişki içine girdiler.

Bilginin üretim girdisi olmasıyla birlikte, bilgiye yüklenen anlam değişmekte ve bilginin işlevsel olması gibi bir zorunluluğun dayatılması tüm üniversite yerleşkelerinde duyumsanmaktadır. Bu koşullar, insan unsuru göz önüne alındığında, bireyin tüm yetenekleriyle toplumsal bir varlık olduğu, bu yeteneklerin geliştirilmesi ve bunun da öğrenciye kültürün verilmesiyle mümkün olacağı gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Bireye doğrudan bir mesleğin öğretilmesiyle kültürel üst bilinçlenmelerin verilmesini birbirine ters görmek insanların makinalaşmasına yol açacaktır. Buna karşı çıkmak evrensel bir görevdir.

Elflaton Yayınevi, 2009, 488 Sayfa.

Orta Asya'dan Anadolu'ya
Kültürel Sembollere Giriş

K. Özlem Alp

Sembol ile insan arasındaki ilişki insanlık ile birlikte var olmuş; tarih öncesi dönemlerden bu yana sanatın biçimi ve içeriği değişse de, insanın olay, olgu ve nesneleri sembolleştirme eğilimi değişmemiştir. Sembolün tek bir cümle ile tanımını yapmak oldukça güç bir girişimdir. Çünkü sembol çoğu zaman doğrudan açıklanamayan yönü ile birden çok anlam ve kavramı kapear. Öyle ki telsefeden dine, mitolojiden sanata, dilden bilime dek uzanan anlatım şekilleri ve hatta tüm bu alanların kendileri de geniş sembol ailesini oluşturmaktadır.

Anadolu'da bugün halen canlılığını koruyan kültürel semboller; Anadolu halkının gelenek, görenek ve yaşam biçimi. Orta Asya'dan gelen dini inançlar ile İslamiyet'in kaynaşması, Anadolu coğrafyasının sunduğu olanaklar, doğadaki temel geometrik formlar, iletişim kurma isteği, anlatılamayan, somut olmayan olay, duygu, düşünce ve istekler dolaylı anlatma zorunluluğu gibi etkenlerin sonucunda oluşmuştur. Tüm bu nedenlerden ötürü Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyada kültür ürünlerinde bulunan semboller salt bir süsleme unsuru olmanın ötesinde, köklü tarih öncesine giden kültürel, sosyal, dini, felsefi ve mitolojik boyutlarıyla bir toplumun yaşantısını belgeler niteliğindedir.

Bu kitap kültürel sembolere giriş niteliği taşımakta, manevi kültür ürünlerine sembollerle toplu ve genel bir bakış sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle, sembollerin Anadolu'daki tarihsel ve kültürel temellere işaret ederek günümüzde var olan pek çok inanış ve davranış biçimini bu bakış açısıyla anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Elflaton Yayınevi, 2009, 80 Sayfa.

Marksist İktisat Teorisi

Meghnad Desai

Meghnad Desai'nin kitabı canlı bir iltihaptan doğmuştur. Gelişmiş kapitalist ülkelerin neoklasik gelenek içinde eğitim gören iktisat öğrencilerine Marx'ın iktisat teorisini bir bütün olarak ve bildikleri analiz araçları ile ilişkisini de kurarak anlatmak. Ancak, buradan hareketle, kitabı sıradan bir ders kitabı gibi görmek yanlış olacaktır. Çünkü, Desai, Marksist iktisadi yaşayan bir teori olarak ele alıyor ve bir yandan eksiklik ve hatta yanlışlıklarını vurgularken, öte yandan kapitalizmin çağımızdaki dinamizmini de açıklayacak yönde gelişimini için öneriler getiriyor. Türkiye'de de, Marksist iktisada ilgi her geçen gün artarken, iktisat eğitimi bütünüyle Anglosakson geleneğini sürdürüyor.

Bu açıdan, kitabın Türkiye'de önemli bir boşluğu dolduracağını sanıyoruz.

Elflaton Yayınevi, 2009, 200 Sayfa.

Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği

Nesrin Çobanoğlu

Bu kitap "tıp etiği" ile ilgili bazı temel kavramlara açıklık getirerek, tıbbın önemli seçilmiş sorun kümelerinden bazıların tıp etiği açısından genel hatlarıyla kuramsal ve uygulamalı yönleriyle tartışmayı amaçlamaktadır. Tıp etiğinin kuram ve ilkelere üzerinde durarak, tıbbi bilimsel araştırma ve yayın etiği, uluslararası biyoetik sözleşmeler, etik kurallar gibi kavramlar ve tıp uygulamalarında AIDS, kurtaj, kanser, organ nakli, ötenazi, kök hücre çalışmaları... gibi tıp etiği açısından duyarlılık gerektiren sorun kümeleri irdelenmektedir. Ayrıca biyoetik alanının konusu olup, tıp etiğinde önemli yansımaları olan hayvan hakları (tıp araştırmalarında hayvan deneyleri), toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, genetiği değiştirilmiş organizmalar... gibi konuların yanı sıra, çevre etiğinin konusu olan bazı küresel etik sorunlar, kadına yönelik şiddet gibi toplumsal sorunlar tıp etiği ile ilişkisi bağlamında kısaca değerlendirilmektedir.

Elflaton Yayınevi, 2009, 352 Sayfa.

Algı Kapıları

Aldous Huxley

Yayınlandığı günden itibaren tüm dünyada olağanüstü bir ilgi gören Algı Kapıları ele aldığı konu bakımından benzersizdir. Huxley bu kült kitabında insan algılarının boyutlarını, görsel algıyı olağanüstü biçimde açan meskalin üzerinde özellikle durarak, onu bizzat kullanarak inceler; deneyimlerini mülth bir gözlem gücüyle gerçeğe olabildiğince yakın, hatta zaman zaman onu aşarak betimler ve bize ger-

çeşin yeni bir boyutunu, bilincimizin, aslında bir şekilde hep bildiğimiz, ama pek görmediğimiz "karşı kutbunu", "öteki tarafını" gösterir, oraya geçmek için tarih boyunca kullanılmış farklı araçları, geliştirilmiş farklı yöntemleri anlatır.

Dolayısıyla Algı Kapıları, resimden müziğe, bir kır manzarasından karanlıkta oynayan ışıklara kadar bir çok farklı araçla da ortaya çıkabilen farklı bir algı durumunun, yazarın deyişle "kendinden geçmenin" benzersiz bir analizini sunuyor.

Gerek Algı Kapıları, gerekse yazarın daha sonra bunun devamı olarak yazdığı Cennet ve Cehennem, bu "kendinden geçme" halinin, gündelik yaşamın ötesindeki bir dünyaya açtığı kapılar üzerine yazılmış iki temel ve klasikleşmiş deneme...

İmge Kitabevi Yayınları, 2009, 128 Sayfa.

Ekonomi Dersleri

Sadun Aren

Siyaset adamı ve iktisat profesörü olan Sadun Aren, Ekonomi Dersleri'yle ilgili yaptığı değerlendirmede şöyle diyor: "Bu kitabı ben, Marksist iktisat ile üniversitelerde okutulan bildiğimiz iktisadi birbirine yaklaştırmak için yazdım. Çünkü bazı iktisatçı gençlerin Marksist iktisat, örneğin 'artıdeğer'in ne olduğunu bilmelerine rağmen, 'enflasyon'un ne olduğunu bilmediklerini ya da bunun tam tersinin olduğunu gördüm. Bu açıdan, bu kitabın faydalı olduğunu düşünüyorum. İmge Kitabevi Yayınları'nın yeni basımı yaparak kitabımı tekrar gün ışığına çıkarması beni mutlu etti..." "Ekonomi ve Toplum, Kapitalist Üretim Biçimi, Mal-Emek-Değer, Sermaye ve Artıdeğer, Gelirin Bölüşümü, Piyasada Fiyatın Oluşumu, Çeşitli Piyasa Biçimleri, İşletme Dengesi, Milli Gelir, Milli Gelir Düzeyinin Belirlenmesi, Para, Dış Ekonomik İlişkiler, Vergi adlı on üç ana başlık etrafında verilen Ekonomi Dersleri'nin önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyorum.

İmge Kitabevi Yayınları, 2009, 303 Sayfa.

Anahtar Teslimi Türkiye

Orhan Özkaya

"Elimizdeki kitap, Sayın Özkaya'nın ulusal çıkarlarımızı savunmaya yönelik ve sorumluluk bilincinin ürünü olan çabalarının zamanla daha da geniş ve değişik konulara yayılmış olduğunu gösteriyor. Ayrıca görülmektedir ki ele aldığımız tüm konularda yüzyıllardan uzak kalmayı asla elden bırakmamış ve inandırıcı bir anlatımın önkoşulunun bilimselliğinin gereklerine enzenle sadık kalmaya bağlı olduğunu başarıyla kanıtlamıştır."

"Örgütlü çıkar çevreleri, artık küresel güçlerdir ve siyasi gücü kontrol ederek, Sevr'i büyük oranda tamamlamışlar, Türkiye topraklarına ipotek koymuşlardır. Size böyle sızılmak yakışmaz. Gerçeğini yapmak sizin vazifenizdir!"

B Yayınları, 2009, 360 Sayfa.

Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram Hegemonya - Medeniyetler ve Robert W. Cox

Burcu Bostanoğlu/ Mehmet Akif Okur

Politika ve politikaya dair bilgimiz, esasen gündelik hayatı ve ilişkilerimizi nasıl tasarlayacağımıza, estetik değerlerden hangilerinin etrafında şekillendireceğimize ilişkin çözüm arayışları örgütlemekten ibarettir.

Uluslararası ilişkiler yaklaşımlarında, realizm, düşünceyi uyarmak ya da zekaya hitap etmek yerine, ikna etmek, mevcuda boyun eğdirmek suretiyle manevra alanlarını daraltmakta, politika güce boyun eğmek ya da isyan etmek dışında alternatif göstermemektedir. Eleştirel düşünce ise, statükonun nasıl değiştirilebileceğinin bilimsel koşullarını araştırmakta, tarihin dinamiğini inceleyerek, saptayarak ve kestirimler yaparak alternatif manevra alanları, yeni statükolar yaratabilmenin kapılarını açmaktadır.

Burcu Bostanoğlu ve Mehmet Akif Okur, bu kitapta uluslararası ilişkiler düşüncesinde eleştirel kuramın öncülerinden Robert W. Cox'un yaklaşımını tanıtarak, yaratıcı zihniyet ile dünya algılandığında realizmin daralttığı hayatın, nasıl genişleyebileceğini ve derinleşebileceğini gözler önüne seriyor.

İmge Kitabevi Yayınları, 2009, 136 Sayfa.

Terörizme Karşı Savaş Stratejisi

Ekin Oyan Altuntaş

"Terörizme karşı savaş", "terörizm"ın muğlak tanımı ile "savaş"ın geniş manevra alanını birleştirilen, dış politikaya yönelik bir stratejidir. Günümüzde bu strateji, somut hedefleri olan bir "politika"nın somut ihtiyaçlarını karşılamak için üretilmiş pragmatik bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla, "terörizme karşı savaş" ne anarşik sistem içinde haklı bir güvensizlik arayışı, ne var olduğu iddia edilen güvensizlikten ibaret düzeni içinde barışçıl bir polisye müdahale, ne yeni tip savaşlarla mücadele şekli, ne de salt dezenformasyona yönelik ideolojik bir kurgudur. Kapitalizmin aşırı üretim krizine girdiği, petrolde arzın tepe noktasına yaklaşıldığı ve küresel jeopolitik rekabetin hız kazandığı günümüzde, "terörizme karşı savaş" stratejisi ABD'nin genleyen hegemonyasını kurtarmak için stratejik bölgelere askeri yöntemlerle girmesini sağlayan bir hareket planıdır. Bu plan, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan sermaye birikim rejimini sürdürme "politika"sı ile hegemonya projesinin devamı niteliğindedir. Bu nedenle, ABD'nin "terörizme karşı savaş" adı altında yürüttüğü operasyonlar ve uygulamalar bu ülkenin neredeyse yüz yıllık hegemonya projesiyle uyumlu görünse de reel terör tehdidine iki boy büyük gelmektedir. Dolayısıyla, ABD'nin terörizmi gerekçe göstererek yürüttüğü bu stratejisini anlamak için incelenmesi gereken, reel terör tehdidinden önce, bizzat ABD'nin hegemonya projesi ve bunun kökündeki "politika"sıdır. Ekin Oyan Altuntaş'ın Terörizme Karşı Savaş Stratejisi adlı bu önemli çalışmasının ana kurgusu işte bu yaklaşım üzerine kurulmuştur.

İmge Kitabevi Yayınları, 2009, 368 Sayfa.

Rosa Knut Hamsun

Knut Hamsun, benzersiz üslubuyla, yolu Nor-veç'in liman kentlerinden birine düşen gezgin öğrenci Parelus'un yanındaki dünyasına götürüyor bizi. Güzel, çekingen tavrılı Rosa'ya gönülünü kapıran Parelus'un izinde, henüz gelişmekte olan para ekonomisindeki dalgalanmaların, insanların sosyal, ekonomik, hatta duygusal yaşamlarında yarattığı sarsıntıları göz önüne seriyor Hamsun. İnsanın çevresini saran amansız boşluğu maddiyatla doldurmanın ancak görünüşte mümkün olduğu bu yeni dünyada, mutluluğun tanımının da değişen pek çok şeyden biri olduğunu bütün çıplaklığıyla yüzümüze haykırın Rosa, Nobel ödüllü büyük yazarın en önemli yapıtları arasındadır. Bu güzel kitabı Behçet Necatigil'in çevirisiyle Can yayınları tarafından yayımlandı.

Uzaklıklar, Eski Denizler Fernando Pessoa

Fernando Pessoa değişik türlerde yazdığı metinlerle perdelere bölünmüş bir oyun ya da oyunlar değil, çok sayıda oyun kişinin canlandırıldığı bir oyunlar toplamı yaratmıştır. Denebilir ki, birçok bakımdan yalnız bir insan olarak yaşamış olan bu ilginç yaratıcı, her biri özgün bir şair ya da yazar olarak yarattığı kişilerle bu yalnızlıktan bir ölçüde kurtulmayı başarmış, hatta onların birbirlerinin yapıtlarını değerlendirerek çok kişili bir dünya kurmalarını da sağlamıştır.

Bu kitapta onun kendi adı dışında Al-berto Caeiro, Alvaro de Campos ve Ricardo Reis takma adlarıyla yazdığı şiirlerin ancak sınırlı bir bölümünü sunuyoruz. Pessoa'nın 1935'te öldüğünde geride bıraktığı 25 000'den fazla belge bugün hâlâ tam olarak elden geçirilmiş ve yayımlanmış değil. Ne var ki, toplu yapıtlarının yayımlanmış olan bölümü bile onun çok önemli bir dünya şairi olduğunu kanıtlamaya yetiyor.

Can Yayınları, 2009, 112 Sayfa.

Floransa Büyücüsü Salman Rushdie

Salman Rushdie'nin "Bu kitabı yazmak için yıllarca okuyup araştırma yapmam gerekti," dediği roman, türlü türlü anlatıcılar, gezginler, serüvenler tarafından aktarılan, Babur İmparatorluğu ve Osmanlılar, Moğollar ve Rönesans Floransa'sının tarihine ve kültürlerine göndermeler yapan, bölgenin tarihini masallarla kaynaştırarak büyüleyici bir yapıt.

Kitaptaki cinsellik ve erotizmin odağı olan güzeller güzeli Floransa Büyücüsü, aslında erkekler dünyasında kendi yazgısına kendisi ege-men olmak isteyen bir kadın. Ama kendi kaderine hükmederken, hükümdarların yazgısını bile değiştiriyor ve en parlak dönemlerini yaşayan Mugal payitahtı ile Floransa'nın toplumsal yaşamlarında bir dönüm noktası oluyor.

Floransa Büyücüsü, kader, güzellik, savaşlar, tılsımlar ve sadakate ölmüş bir yolda Rönesans İtalya'sının saraylarından Hindistan'ın uzak kıyılarına bir solukta uzanacağınız bir başyapıt.

Can Yayınları, 2009, 388 Sayfa.

Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası- "Celali İsyancıları"

Mustafa Akdağ

Cumhuriyet dönemi tarihçiliğimizin bir klasisi. Osmanlı tarihinin en parlak dönemi sayılan 16. yüzyılın ortalarında başlayıp 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar süren birbirine eklemlenmiş toplumsal karışıklıklar, devlet otoritesine güçlü başkaldırıları dizisinin nedenleri, özellikleri, sonuçları ilk kez bu çalışmada bütün kapsamlıya ortaya konmuştur.

Osmanlı Devleti'nin temel coğrafi ve toplumsal dayanağı olan Anadolu'da ortaya çıkan bu olaylar dizisi sosyal ve iktisadi düzeni altüst etmiş, izleri günümüze kadar gelen "büyük kaçgun" gibi bir olguyu yaratmış, devlet açısından da vergi gelirlerinin azalması, asayişin bozulması, kentlere göçün artmasını yarattığı çok boyutlu sorunlar gibi sonuçlar doğurmuştur.

Osmanlı tarihinin klasik bölünmesindeki "duraklama dönemi"ne girişin ana nedeni sayılabilecek "Celâli İsyancıları" bu kitapla Türk tarih literatüründeki yerini almıştır.

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 512 Sayfa.

Kitaplar ve Muharrirler-3

Romana Dair Bazı Hakikatler (1943-1963)

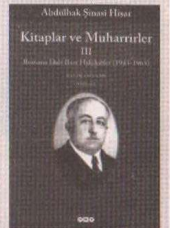
Abdülhak Şinasi Hisar

Hisar'ın edebiyat yazırlarını toparlayan bu kitap, genellikle roman ve hatıra yazarı olarak bilinen Abdülhak Şinasi Hisar'ın, deneme ve eleştirmeci yanını öne çıkarıyor.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın henüz kitaplaşmamış yazılarından oluşan Kitaplar ve Muharrirleri, Hisar üstüne doktora çalışması da bulunan Necmettin Turinay, üç cilt halinde yayına hazırladı: Mütareke Dönemi Edebiyatı, Edebiyat Üzerine Makaleler (1928-1936) ve Romana Dair Bazı Hakikatler (1943-1963).

"Roman, toprakta biten bir ağaç gibi, içeriden dışarıya bir fıskırma eseridir. Kendi hususi usaresiyle doğar, köklerini toprağa salarak ışığa doğru yükselir, yere titrek dantelli gölgelerini döker ve üstünde çiçekler açar."

Yapı Kredi Yayınları, 2009, 262 Sayfa.

Ergenekon Savunması

Doğu Perinçek

Gladyo'nun kökü nasıl kazınır...

Savcıların da en sonunda kabul ettiği uydurmalar...

PKK'ya götürülen silahlar, Kırıkkale MKE sabotajı, Genelkurmay-Öcalan görüşmeleri, Saddam Hüseyin'e mesaj, Cumhuriyet gazetesinin ele geçirilmesi vb. vb...

Ergenekon belgelerinin sırları...

TSK içinde faaliyet. Karargâh Evleri, darbecilik ve

Suikastlar, Ergenekon bombalarının esrarı...

Tuncay Güney, Mehmet Eymür, gizli tanıklar ve diğerleri...

Ergenekon Örgütü var mı...

İddianame, F. Savcılar, hukuki değerlendirme...

2002 Darbesi, Çuval Olayı, Danıştay suikastı ve 32 kısım

Ergenekon tertibi...

Darbe senaryoları, Fethullahçı Gladyo, Gladyo'nun sözleşmeli personeli...

Türkiye nereye gidiyor...

Kaynak Yayınları, 2009, 453 Sayfa.

Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet

Sivil Toplumculuğun Eleştirisi

Doğu Perinçek

• Sivil toplum ve politik toplum

• Merkez ve merkezkaç

• "Yukandan" ve "Aşağıdan" diyalektiği

• Türk toplumunu devlet mi yarattı?

• Osmanlı devleti ve ordusu sınıflar üstü müydü?

• Türk Ordusu'nun tarihsel kaynakları

• Fetih ve işgal

• Fatihlerin Gök Tanrısı

• Osmanlı'da ve Kemalist Devrim'de hoşgörü

• 1908 Devrimi ve İltihapçılık

• Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te "Bürokrasi egemenliği" teorileri

• Kemalizmin devlet ve devrim felsefesi

• Kuruculuk ve yıkıcılık

• Neo-liberal ve Neo-Osmanlıcı "Sivil Toplum" teorilerinin rolü

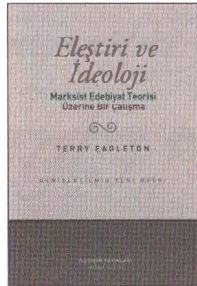
Kaynak Yayınları, 2009, 272 Sayfa.

Eleştiri ve İdeoloji

Marksist Edebiyat Teorisi Üzerine Bir Çalışma

Terry Eagleton

Terry Eagleton, edebiyat eleştirisi tartışmalarının muzip, acımasız ve otorite sayılan üyelerinden biri. Eleştiri ve İdeoloji, modern edebiyat eleştirisi literatürünün yapıtaşlarından sayılıyor. Yazıldığı dönemin yapısalı argümanlarını ihtiva eden; metni, yazarı, genel edebiyat teorisini ve eleştiri öğelerini aynı bağlam içerisinde birbirleriyle tartışarak ele alan Eagleton, yalnızca genelgeçer bir ideoloji üzerinden bunun arkeolojisine girişiyor. Marksizm ve edebiyat eleştirisi arasındaki özel ilişkiyi yeniden ele alıyor.

Raymond Williams, Lenin, Troçki, Brecht, Adorno, Benjamin, Lukács ve Sartre'in yapıtlarından ilham alarak, geleneksel denebilecek edebiyat eleştirisinin karşısına, ideoloji konusunda da kapsamlı bir teorik argüman setiyle ve yeni bir tartışmayla çıkıyor.

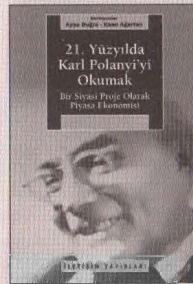
Eagleton kanonik yazarlardan George Eliot, Charles Dickens, Joseph Conrad, Henry James, T.S. Eliot, W.B. Yeats, James Joyce ve D.H. Lawrence'ı ele alırken, basit Marksist kategorilerden mesafeleli, ideolojinin bahsi geçen yazarların eserlerinde ne kadar üretici ve radikal bir rol oynadığını gösteriyor.

İletişim Yayınları, 2009, 216 Sayfa.

21. Yüzyılda Karl Polanyı'yı Okumak

Bir Siyasal Proje Olarak Piyasa Ekonomisi

Ayşe Buğra/ Kaan Ağartan

Polanyı'nın ilkel ve antik ekonomiler üzerine yapılmış antropolojik araştırmaların bulgularından yararlanarak 19. yüzyıl piyasa ekonomisini karşılaştırmalı tarihsel bir perspektifle ele aldığı çalışmalarında merkezî sorun bellidir: Toplumun, piyasa mantığına siyasi iradeyi baltalayacak şekilde boyun eğmesi. Ancak Polanyı sadece bir akademik figürden ibaret değildir; siyasi gündemi olan bir araştırmacı, karmaşık bir toplumda bireysel özgürlüğün temeli ile derinden ilgilenen,

Marksist olmayan bir sosyalistir.

Polanyı piyasa ekonomisinin kendiliğinden ortaya çıkmış bir olgu olmadığını, aksine emek, toprak ve parayı meta olarak gösteren bir takım kurumsal değişiklikler aracılığıyla gerçekleştirilen bir "siyasal proje" olduğunu güçlü bir biçimde savunmuştur. İşte bu derleme de söz konusu metalaşma sürecinin günümüzdeki dinamiklerini inceliyor. Piyasa ekonomisinin "doğal" bir düzen olduğuna dair liberal algının etrafındaki gizem perdesini dağıtmaya odaklanıyor... Ayşe Buğra, Manfred Bienerfeld, Pat Devine, Hannes Lacher, Guy Standing, José Luis Ruy Pérez, Bob Jessop, Gürol Irzık, Virginia Brown-Keyder, Frederic C.

Deyo, Kaan Ağartan, Kevin Young, Maria Alejandra Caporale-Madi, José Ricardo Barbosa Gonçalves'in kapsamlı makaleleriyle...

İletişim Yayınları, 2009, 355 Sayfa.

in katsayısı da birincidekilerin -2 katı $k = (-2)(-3) = 6$ (E)

Ya da $D = 0$ olduğu $D = \begin{vmatrix} 1 & -3 \\ -2 & k \end{vmatrix} = 0 \Rightarrow k - 6 = 0 \Rightarrow k = 6$

S5. $\lim_{x \rightarrow 0^-} \frac{1-x}{x}$ değeri kaçta eşittir?

- A) -1 B) 0 C) 1 D) E) yoktur

Y5. Ne bilmemiz gerekli? Bazı küçük şeyler: (1) $x \rightarrow 0^-$ nin x in sıfıra 'aşağıdan' (yani sıfırdan küçük kalmak koşuluyla) yaklaşmış anlamına geldiğini; (2) $|x|$ in 'mutlak değer x' yani x artı ise kendisi, eksi ise $-x$ olduğunu; (3) sabit değer limitinin de bu sabit değer olduğunu. Nasıl çözüyoruz? Önce bilgi 1 ve 2 den $\lim_{x \rightarrow 0^-} |x| / x = \lim_{x \rightarrow 0^-} -x/x$ yazıyoruz. x lar ne denli küçülürse küçülür (çünkü x sıfıra giderken çok küçülüyor) kendine eşit kalacak diyerek bölmeyi yapıyoruz: $\lim_{x \rightarrow 0^-} -x/x = \lim_{x \rightarrow 0^-} -1$. Sonra da bilgi 3 ve 4 ü kullanarak $\lim_{x \rightarrow 0^-} -1 = -1$ yazıyoruz. (A)

Ama bu soru zormuş demeyin. Birkaç $\lim_{x \rightarrow a^+}$, $\lim_{x \rightarrow a^-}$ sorusu çözünce insan alışıyor.

S6. $f(x) = x^2 - 5x + a$ fonksiyonu $x = 1$ noktasında sürekliliği ve $\lim_{x \rightarrow 1} f(x) = 2$ olduğuna göre a kaçtır?

- A) 2 B) 3 C) 4 D) 5 E) 6

Y6. Ne bilmemiz gerekli? Önce 'sürekliliği' sözcüğünün burada x 1 e aşağıdan da, yukarıdan da yanaşsa lim f(x) in aynı olduğunu belirttiğini yani burada okumadan atlayabileceğimizi; sonra da (işte şu süreklilik varsa ve) f(1) belirliyse $\lim_{x \rightarrow 1} f(x)$ in f(1) olduğunu. Böylece çözüm $f(1) = 12 - 5 \cdot 1 + a = 2 \Rightarrow a = 6$. (E)

S9. $f(x) = e^x$ ise f'(0) değeri kaçtır?

- A) 0 B) 1 C) e/2 D) e E) e^2

Y9. Ne bilmemiz gerekli? (1) e^x in türevinin de e^x olduğunu; (2) e^0 in 1 olduğunu. f'(x) = $e^x \Rightarrow f'(0) = 1$ (B)

S10. $\int (3x^2 + 2x + 1) dx$ aşağıdakilerden hangisine eşittir?

- A) $x^3 + x^2 + x + c$ B) $3x^3 + 2x^2 + x + c$
C) $6x^3 + 4x^2 + x + c$ D) $6x^4 + 2x^2 + x + c$
E) $x^6 + x^2 + x + c$

Y10. Ne bilmemiz gerekli? Basitçe polinom türevi. $\int (3x^2 + 2x + 1) dx = x^3 + x^2 + x + c$ (A)

* Onüç soru yaptık, yani 50 alıp Genel Matematikten geçtik. Ama Genel Matematik kitabının yazarlarına ve bu soruları hazırlayanlara sormak isteriz: Bu bilgilere sahip olan, bu soruları yanıtlayan gencimiz daha iyi iktisatçı, daha iyi işletmeci mi?... olur? Bunlar, bu gençlerin bilmesi gereken matematik bilgileri, çözmesi gereken matematik soruları mı; sizin bildiğiniz, sizin çözdükleriniz mi? Bir iktisat veya işletme... mezunu bir gencin matematik kapsamında neleri bilmesi, ne beceriler edinmesi gerektiğini araştırmak ve bunlara göre bir kitap yazmak, sorular hazırlamak çok mu zor? Bu sınavdan diyelim ki, 100 alan bir gencin diplomasını aldığında belleğinde ne kalacak, konusundaki hangi somut matematik problemlerini çözebilir olacak? Televizyonlarda söylenip duruyor, "Diplomalı cahiller, diplomalı beceriksizler yetişiyoruz." diye. Nasılı pek açıklanmıyor; acaba böyle mi?... İnanın bu durumu sizlerin nasıl açıkladığını çok merak ediyoruz; eğer bize veya dergiye yazar-sanız aynen veya öncelikle yayınlıyacağımız söz veriz. (Bizi özel elmek adresimiz, umutakas@gmail.com) Yüzbinlerce

çocuğumuzu ilgilendiren bu somut sorunlar tüm matematikçilerimizi, hatta tüm aydınlarımızı ilgilendirmiyor mu? Hepimiz yalnızca kendi sorunlarımızla mı ilgiliiyiz?... Biz dertliyiz; gençlerimize için üzüliyoruz ve kendimizi yalnız hissediyoruz. Aslında sevmediğimiz bu eleştirileri de imcece sağlamak amacıyla yapıyoruz. Ama yine de sakinleşelim ve sorulara dönelim.

S13. $\int_1^e (1/x) dx$ aşağıdakilerden hangisine eşittir?

- A) 1 B) e C) e-1 D) (e-1)/e E) $(e^2-1)/e^2$

Y13. Ne bilmemiz gerekli? (1) $1/x$ in integralinin $\ln x$ olduğunu; (2) belirli integral hesabını;

(3) $\ln e = 1$, $\ln 1 = 0$ olduğunu.

$$\int_1^e (1/x) dx = \ln x \Big|_1^e = \ln e - \ln 1 = 1 - 0 = 1 \quad (A)$$

S21. $A = \begin{bmatrix} 2 & x \\ x & t \end{bmatrix}$ B = $\begin{bmatrix} 1 & x+t \\ 2 & 3x \end{bmatrix}$ ve A = B olduğuna göre t + x + y + z kaçtır?

- A) 6 B) 7 C) 8 D) 9 E) 10

Y21. Ne bilmemiz gerekli? (1) matris eşitliğinde karşılıklı her ögenin eşit olduğunu; (2) basit dört bilinmeyenli dört denklem çözümünü. (Yerine koyma yöntemini.)

$$x = 1, z = 2, t = 3, y = 1 + 3 = 4 \Rightarrow t + x + y + z = 10 \quad (E)$$

S23. Aşağıdaki matrislerin hangisinin tersi yoktur?

- A) $\begin{bmatrix} 3 & 2 \\ 4 & 1 \end{bmatrix}$ B) $\begin{bmatrix} 3 & 2 \\ 4 & 4 \end{bmatrix}$ C) $\begin{bmatrix} 3 & 2 \\ 5 & 4 \end{bmatrix}$ D) $\begin{bmatrix} 3 & 2 \\ 6 & 4 \end{bmatrix}$
E) $\begin{bmatrix} 4 & 2 \\ 4 & 1 \end{bmatrix}$

Y23. Ne bilmemiz gerekli? (Ters matris hesabından) bir matrisin determinantı sıfırsa ters matrisinin olmadığını.

$$D(A) = 6, D(B) = 4, D(C) = 2, D(D) = 0, D(E) = -2 \quad (D)$$

S24. $A = \begin{bmatrix} 0 & 1 & -2 \\ 4 & 3 & -1 \\ 2 & 0 & 3 \end{bmatrix}$ matrisinin M_{11} minörü kaçtır?

- A) -2 B) 0 C) 5 D) 9 E) 14

Y24. Ne bilmemiz gerekli? Bir matrisin bir ögesinin minörü-nün o ögenin satır ve sütunu karanınca kalan matrisin determinantı olduğunu.

$$\begin{vmatrix} 3 & -1 \\ 0 & 3 \end{vmatrix} = 9 \quad (D)$$

S7. $f(x) = (x^2 + x + 1)^2$ fonksiyonu için f'(1) değeri kaçtır?

- A) 3 B) 6 C) 9 D) 12 E) 18

Y7. Ne bilmemiz gerekli? Önce bir polinom türevini alması-nı, sonra da ya fonksiyon fonksiyon türevini, ya da kareyi aç-masını. Biz iki türlü de çözelim.

$$\text{Ç1. } f'(x) = 2(x^2 + x + 1) \cdot x(2x + 1) \Rightarrow f'(1) = 2 \cdot 3 \cdot 3 = 18 \quad (E)$$

$$\text{Ç2. } f(x) = x^4 + x^2 + 1 + 2x^3 + 2x^2 + 2x \Rightarrow f'(x) = 4x^3 + 2x + 6x^2 + 4x + 2 \Rightarrow f'(1) = 4 + 2 + 6 + 4 + 2 = 18$$

S8. $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $f(x) = (1/3)x^3 - 2x^2 + 3x - 5$ fonksiyonunun azala-n olduğu aralık aşağıdakilerden hangisidir?

- A) (-1, -3) B) (1, 3) C) (3,) D) (-, -1) E) (-, 1) U (3,)

Y8. Ne bilmemiz gerekli? (1) Polinom türevi almasını, (2) bir fonksiyonun azalan olduğu aralıkta türevinin sıfırdan küçük olduğunu, (3) ikinci derece eşitsizlik çözümünü.

$$f'(x) = x^2 - 4x + 3 = (x-1)(x-3) < 0 \Rightarrow \text{çözüm } (1, 3) \quad (B)$$

S3. $y = x^2 + 1$ parabolünün tepe noktasının koordinatları aşağıdakilerden hangisidir?

- A) (-1, 0) B) (0, -1) C) (0, 0) D) (0, 1) E) (1, 0)

Y3. Ne bilmemiz gerekli? $y = x^2$ parabolünün (0, 0) tepe noktası en basit parabol, $y = x^2 + 1$ in bunun (0, 1) noktasına kay-

miş olduğunu bilmek bile yeterli. Ama düşey eksenli parabolde tepe noktasında teğetini yatay ve bunun sonucu $y' = 2x = 0$ nu da,.... (D)

- S17. $2x_1 + x_2 + x_3 = 5$ doğrusal denklem sisteminin
 $-x_1 + 3x_2 + x_3 = 4$ (x_1, x_2, x_3) çözümü aşağıdaki-
 $x_1 - x_2 - x_3 = -2$ lerden hangisidir?
 A) (1,1,2) B) (1,2,1) C) (0,1,2) D) (-1,1,-2)
 E) (-1,0,2)

Y17. Ne bilmemiz gerekli? Çok bilinmeyenli çok denklemin dört çözüm yönteminden birini bile bilmiyorsak, özel değer hesabı yapabilmemiz bile yeterli.

- A) $2x_1+1+2 = 5, -1+3x_1+2 = 4, 1-1-2 = -2 \Rightarrow$ (A)

Ama yok etme yöntemiyle ($2x_1+x_2+x_3$) + ($x_1-x_2-x_3$) = $3x_1 = 5-2 = 3 \Rightarrow x_1 = 1$; ikinci ve üçüncü eşitlikleri toplayarak $x_2 = 1$; birincide yerine koyarak $2x_1+1+x_3 = 5 \Rightarrow x_3 = 2$.

- S11. $f(x^2-1)^9 2x dx$ aşağıdakilerden hangisine eşittir?

- A) $(1/4)(x^2-1)^8+c$ B) $(1/5)(x^2-1)^{10}+c$
 C) $(1/9)(x^2-1)^9+c$ D) $(1/10)(x^2-1)^{10}+c$
 E) $(1/10)(x^2-1)^{10}+c$

Y11. Ne bilmemiz gerekli? (1) Tek tek denemeye razıysak türev almasını; (2) genel binom açılımı biliyorsak polinom integralini (ama bu daha da zahmetli); (3) $\int f(x)f'(x) dx$ in integral formunda değişken değişimini biliyorsak bunu (bizden beklenen de bu).

$$x^2-1 = y \Rightarrow 2x dx = dy \Rightarrow \int f(x^2-1)^9 2x dx = \int y^9 dy = (1/10)y^{10}+c = (1/10)(x^2-1)^{10}+c \quad (D)$$

S14. $f(x) = 3x^2$ parabolü, $x = 0$, $x = 2$ doğruları ve x - eksenini arasında kalan alan kaç birimkaredir?

- A) 4 B) 8 C) 12 D) 16 E) 24

Y14. Ne bilmemiz gerekli? (1) Böyle verilen eğri dışında x - eksen ve düşey doğrularla sınırlanan alanın basit bir belirli integral olduğunu; (2) polinom integrali; (3) belirli integral hesabı.

$$A = \int_0^2 3x^2 dx = x^3 \Big|_0^2 = 8 - 0 = 8 \quad (B)$$

S20. $A = \begin{bmatrix} 2 & 5 \\ 1 & 3 \end{bmatrix}$ ve $B = \begin{bmatrix} 3 & -5 \\ -1 & 2 \end{bmatrix}$ matrislerinin AB çarpım matrisi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $\begin{bmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{bmatrix}$ B) $\begin{bmatrix} 6 & -25 \\ -1 & 6 \end{bmatrix}$ C) $\begin{bmatrix} 11 & 6 \\ 20 & 11 \end{bmatrix}$
 D) $\begin{bmatrix} -19 & 8 \\ -12 & 5 \end{bmatrix}$ E) $\begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{bmatrix}$

Y20. Ne bilmemiz gerekli? Matris çarpımını.

$$\begin{bmatrix} 2 & 5 \\ 1 & 3 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} 3 & -5 \\ -1 & 2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 \times 3 - 5 \times 1 & -2 \times 5 + 5 \times 2 \\ 1 \times 3 - 3 \times 1 & -1 \times 5 + 3 \times 2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} \quad (A)$$

S12. x üretim miktarını göstermek üzere, bir firmanın marjinal maliyet fonksiyonu $C'(x) = 20x+30$ olarak belirlenmiştir. Bu firmanın 10 birim üretim için toplam maliyeti 1500 birim ise toplam maliyet fonksiyonu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) $10x^2+30x$ B) $10x^2+30x+100$ C) $10x^2+30x+200$
 D) $10x^2+30x+300$ E) $10x^2+30x+400$

Y12. Ne bilmemiz gerekli? Yalnız özel değer hesabı biliyorsak (maliyet, marjinal maliyet,... bile bilmeden) bu soruyu yanıtlayabiliyoruz: $x = 10$ için $C(x) = 1500$ olacak. Öyleyse

$$10x10^2+30x10+200 = 1500 \Rightarrow (C)$$

Ama bilginiz varsa $C(x) = \int C'(x)dx$ (C verilen özel değerden belirlenecek. $\Rightarrow C(x) = \int (20x+30)dx = 10x^2+30x+c$, $10x10^2+30x10+c = 1500 \Rightarrow c = 200$.

- S25. $3x_1+x_2$ 15 kısıtları altında amaç fonksiyonu
 x_1+2x_2 10 $Z_{\max} = 3x_1+5x_2$ olarak veriliyor.
 x_1 0, x_2 0 Buna göre $Z_{\max}$ değeri kaçtır?
 A) 15 B) 25 C) 27 D) 76 E) 90

Y25. Ne bilmemiz gerekli? Bu basit bir doğrusal programlama sorusu. Çözüm yöntemlerinden birini bilmeliyiz.

Biz bildiğimizce çözelim: $\Rightarrow x_2$ $15-3x_1$, x_2 $5-x_1/2$ $Z_{\max} = 3x_1+5x_2$ $3x_1+75-15x_1 = 75-12x_1$ $3x_1+25-2.5x_1 = 25+0.5x_1$
 $\Rightarrow$ (Denge durumunda) $75-12x_1 = 25+0.5x_1 \Rightarrow x_1 = 4$
 $Z_{\max} = 75-12x_1 = 27$ (C)

• Tüm soruları çözdük ve (amaçsızlığının, yararsızlığının yanında) çok da kolay bulduk. Ama Açıköğretimdeki gençlerimize hiç de kolay gelmiyor. Bunun nedeni Ortaöğretim. Ayrıca soruları: Açıköğretim Genel Matematik kitapları nasıl?

■ Açıköğretim Genel Matematik kitabında beş profesör ve bir Dr. öğretim görevlimizin imzası var ama kitap nasıl diye bize sormayın; biz bir irdeleme yapalım, siz karar verin.

• B1. Kümeler ve Sayılar: Küme Bilgisi ayrı bir matematik dalı (en geneli); sayılar ise ACA nin ögeleri. "Ama sayılar da küme oluşturmuyor mu?" diye sormayın. Bitkiler de küme oluşturuyor ama biz botanik kitabına "Kümeler ve Bitkiler" diye başlarıyoruz.

Bölüm başlarındaki şekillere bir şey demiyoruz. Bundan sonraki 'Amaçlar' bize lokanta girişinde 'Neden yemek yemeyeceksiniz?' diye bir levha asmak gibi geliyor. Asıl içindekilere bakalım: Aynı bölümde önce Küme Bilgisi, sonra (ortaöğretimde kesin bitmesi olması gereken) Aritmetikten bazı bir şeyler (ama Cebir simgeleri de kullanılarak), sayı eksenini (yani sayı nokta eşlemesi), Analizden (sonsuz), 'üslü ve köklü çokluklar' adıyla bazı sayı formu özdeşlikleri (Bunlar var ama örneğin polinomik form özdeşlikleri yok), bir özel fonksiyon: mutlak değer. (Hiç olmazsa 'İlköğretim Düzeyinde Sevimli Matematik' kitabına bakmış olsalar!) Sonra da Cantor'un resmi. (Neden burada? Örneğin Türkiye yayınlamış 'Cantor Küme Kuramı' ile buradaki bilgiler ilişkisi ne?)

B2. Özdeşlikler, Denklemler ve Eşitsizlikler: Eşitsizliklerin de özdeşlikleri ve denklemleri yok mu? (x^2 0 ve $x-1>0$ gibi) Bu 'meyve, sebze ve elma' gibi olmuyor mu? Fonksiyonlar nerede? Özdeşliklerdeki (harflerle simgelenen) genel sayılar (değişken değil) 'hersayı' değil mi? Özdeşlik adı altında verilen bazı özel özdeşlikler $x = x$, $x + y = y + x$,... da özdeşlik değil mi? Amaçlarda "Birinci, ikinci, üçüncü derece denklemleri çözeceksiniz" deniyor. Sonra örnekler. Çözüm örneklerine benzeterek mi?

İspat hiç yok. İkinci derece eşitsizliklerde, genel çözüm (Vieta formülü) verilmiş. Üçüncü derecede ise çarpanlara ayrılma iki örnek. Bununla üçüncü derece denklemler öğrenilmiş olur mu? Hiç olmazsa bu derjide yazdıklarımızdan yararlanılmaz mıydı? Bu düzensizlikle matematik öğrenilir mi? Cahit Arf'in

bölüm sonunda verilen öğütlerine bu bölümde böyle mi uyulmuş?

B3. Koordinat düzlemi ve Doğru ve Parabol denklemi: 'Denklemler' mi, fonksiyonlar mı? İkinci bölümdeki denklem tanımını da yanlış ama, hiç olmazsa örneklerden farklılığı da görülemez mi? Doğru ve parabol; arada çember yok. Sonda elips, hiperbol. Yani yine 'iki bilinmeyenli eşitsizliklerin' grafik çözümü. En sonda Descartes'in resmi. Ondan utanalım diye mi? (Ne olur, bu dergideki yazılarımıza bakın; 350 yıl önce Descartes neler yapmış.)

B4. Fonksiyonlar: Cebirsel fonksiyonlar, yine sayı bağıntıları olan özdeşlik ve denklemlerden (en basit örnekler) $x + y = y + x$ (her (x,y) çifti için doğru özdeşlik), $y = x-1$ (birbirine bağımlı $(0,-1)$, $(1,0)$,... çiftleri için doğru fonksiyon (genel sayı sayısını bağıntı sayısından fazla)), $x-1 = 0$ (yalnız 1 için doğru denklem (genel sayı ve bağıntı sayısı eşit)) ile basitçe açıklanmaz mı? Bu üç bağıntı türünün ya aynı bölümde, ya üç ayrı bölümde ele alınması gerekmiyor mu? Kitaptaki 'girdi-çıkı makinesi' neyi açıklıyor? Bölüm içindeki doğru ve parabol bir önceki bölümlerdeki değil mi? Cebirsel özdeşlik, fonksiyon, denklem irdelemesi ile, genel bağıntı-fonksiyon-işlem irdelemesi (birbirine karıştırılmaması gereken) ayrı düzey irdelemeler değil mi? Öğrenciler bu kargaşalık içinden nasıl çıkar, buradan nasıl bir şeyler öğrenir? (Neden bunları öğrenmeliye hiç değinmiyoruz.)

B5. ~ B10. Limit, süreklilik, türev, integral: Bu bölümlerin sistemli anlatımını biz daha önce verdik. Bunları önüne koyarak kitabın bu bölümlerini inceleyen her okurumuz daha önceki bölümlerdeki sistemsizliği, düzensizliği kendisi belirleyebilir; burada atlayalım.

B11. Doğrusal denklem sistemleri: Bu bölümü yazan akademisyenimiz ne yapıyor? Bölüm 2'nin başlığında da 'denklemler' olduğunu unutmuş mu? B5. ~ B10. daki Analizden sonra bunun yine Cebire dönüş olduğunu görmüyor mu? B1 de sayılar bile baştan alınırken okuyucunun sayıları bile bilmemesi varsayılırken burada üst bilinmeyenli üç denklemin açıklamasında geometriyle eşleme (yani uzay analitik geometri) kullanımıyla okuyucudan çok şey beklediğinin farkında değil mi? Yoksa bu akademisyenimiz bu eşleminin bir sonucunun (üç bilinmeyenli üç denklemin çözüm irdelemesiyle uzayda üç düzlemin konum irdelemesinin de eşleştirmesinin) bir türlü farkına varmış ve "okuyucu ister anlasın, ister anlamasın; ben bunu yazıyorum" mı diyor?... Şekil 11.6.c. de "üç düzlem farklı doğrular boyunca kesişiyorlar. Sistemin ortak çözümü yok." diye yazdığına ve anlaşılmaz bir şekil çizdiğine göre bu eşleşmeyi yazar kendi de mi anlamamış? Sona n bilinmeyenli m denklem sistemi ile ilgili irdeleme, "Ben bunu da biliyorum" diye mi eklenmiş?

B12., B13. Matrisler, Determinantlar: Bu bölümlerdeki bilgileri de daha önce sistemli bir biçimde verdik; bu nedenle atlayalım.

B14. Doğrusal programlama: Daha önceki bölümlerde de bazı uygulama bilgileri var. B10. da tüketici ve üretici rant hesabı, B11 de arz ve talep fonksiyonları ve denge değeri hesa-

bı. Ama bunlar somut uygulamadan uzaklaşarak verilmiş. Bu bölümde de belirli kısıtlar altında bir fonksiyonun en üst ve en alt değerinin hesabı ele alınmış. Ama nasıl? Son bölümümüz olması nedeniyle biraz daha ayrıntılı ele alalım, örnek olsun.

(1) Matematikğin genel eğitimsel etkisi dikkat, sabır ve özene geliştirmesi değil mi? Pekiyi, giriş bölümünde "Bu ünite de doğrusal programlama yöntemi tanıtılacak ve basit çözüm yöntemleri verilecektir." diye bir cümle kurabilen bir yazarın matematiğe emek harcadığına ve onun genel eğitimsel etkilerinden yaralandığına inanır mısınız?

(2) Yine de, yazarımız uzun süredir doğrusal programlama ile ilgileniyor olmalı ki, doğrusal programlama tanımları çok yanlış değil. ("Çok yanlış değil." dedik; dyleyse az yanlış açıklayalım. Doğrusal programlamanın matematiksel tanımı "Doğrusal bazı sınırlamalar altında doğrusal bir fonksiyonun maksimum veya minimum yapan değerleri bulma yöntemidir." diye. Matematikte 'doğrusal sınırlama' $\sum a_k x_k \geq$ b biçiminde tanımlanıyor; doğrusal bir fonksiyonun çok değişkenli olma zorunluluğu yok. Öyleyse örneğin doğrusal fonksiyonumuzu $y = ax+b$; sınırlarımızı da $m_1 x + m_2$ diye alsak, tanıma uygun bu problem doğrusal programlama mı?...)

(3) "Rakamla ifade edilmek" nicel anlamına mı? "Değişkenler arasında alternatif seçim" ne demek? Bu, maksimum veya minimum kılınacak fonksiyonumuzun çok değişkenli olması gerekir anlamına gelir mi?

(4) Sonra örnekler: birincisi doğrusal bir eşitlik örneği. Bu bölüme kadar okuyucu (örneğin doğru fonksiyonu gibi) birçok doğrusal fonksiyon örneği görmemi? Okuyucunun her bölüme başlarken önceki bölümleri unuttuğu mu varsayılıyor? İkincisi "modelin genel olarak gösterilmesi". Bir şeye 'model' deyince önemi mi artıyor? "Genel olarak gösterilmesi" nin doğru Türkçesi 'genel gösterimi' değil mi? Ayrıca 'çözüm' de çözüm yok; kısıtlar ve amaç fonksiyonunun cebirsel yazımı çözüm mü oluyor? Üçüncüsü yine (biraz farklı) kısıtların ve amaç fonksiyonunun belirlenmesi. Sonunda çözüm yöntemlerine geçiliyor. Bunlar, ÇY1. Grafik yöntem, ÇY2. Simpleks yöntem, ÇY3. Matris yöntemi diye belirleniyor. Sonra (yine örneklerle) grafik yöntemi açıklanıyor. Bizim aklımıza da birçok soru geliyor: S1. Üç yöntem adı verilip biri anlatılarak okuyucuya "Bak biz neler biliyoruz ama siz ancak bir tanesini anlıyorsunuz" mı deniyor? S2. Neden her şey örneklerle açıklanıyor? Okuyucu genel anlatımı anlamaz diye mi; genel anlatım ve bunu en basit örnekle somutlaştırmaya becerilemediğinden mi? S3. Neden her şey düzensiz (çözümlemesiz, kanıtızsız) veriliyor?...

■ Nasıl, bir karara varabildiniz mi?

Biz kurtuluş savaşı yapıp bağımsızlığa ulaşan ilk üçüncü dünya ülkesiyiz. (Böylece de dünyanın büyük çoğunluğuna da örnek.) Belirli bir süre çok da hızla ilerledik; bağımsızca ve kendi istemimiz ve emeğimizle. Kendimizi yalnızca eğitimle sınırlarsak, (1) Halk eğitime, temel eğitime çok önem verdik. Özellikle halk odaları, halk evleri ve Köy Enstitüleri ile bir duruşa ulaştık. (2) Orta ve yüksek öğrenimde de her tür olanağı kullanarak büyük gelişme sağladık; öğrenim birliğiyle, orta öğ-

retimin düzeyini yükseltmeyle (buralardaki öğretmenleri yalnızca bilgi ve yeteneğe dayalı seçerek), (parasız yatılılıkla) üstün halk çocuklarına her tür öğrenim kapısını açmayla,... Sonra ne oldu? Sonra ikili anlaşmalar geldi. (Bak 'İkili Anlaşmaların İcüyü - Haydar Tunçkanat - Kaynak Yayınları) Bugün eğitim, öğrenim ne durumda? Eğitimbirliği tümüyle yok oldu; somut hiçbir yararı olmayan bir öğrenim sistemi yerleştirildi; halk çocuk-

larına okuma olanağını büyük çoğunlukla tarikatlar sağlıyor (köleşme karşılığı)... İşte Açıköğretim burada bir olanak; çünkü çalışan, çalışmak zorunda olan gençlerimize yüksek öğrenim yapma olanağını sağlıyor. Ne güzel değil mi? Biz burada son sorumluyu sormadan edemiyoruz: Bu matematikle karşılaşma karşılığı mı? (Umarız "çözüm ne?" yi de soran olur ve biz de bunu yanıtlamaya çalışırız.)

öğretmen dünyası

Bağımsızlığı
Aydınlatması
Halkçı
Öğretmenlerin
30 Yıllık Sesi

Yeni öğretim yılında da:

- * Eğitim dünyasında yaşananlar...
- * MEB uygulamaları...
- * Okullarımızda neler oluyor?
- * Öğretmenlerden, öğrencilerden makaleler, denemeler, anılar, şiirler, öyküler...

Ekim sayısı çıktı...

DERGİMİZİN BULUNDUĞU KİTAPEVLERİ

AKMASYA-Merkez (184 R. Kızılay) (0231 813 82 65), ANKARA-Beşiktaş, Asiret Kütüphanesi (0312 236 77 00), BİLGİ-Değer, İhtisas (106 R. Kızılay) (0212 211 50 13 94), EĞİTİM-Antikacı (0212 211 50 13 94), İSTANBUL - Beyoğlu, Marmara Kütüphanesi (0212 211 50 13 94), İZMİR - Nispetiye Kütüphanesi (0232 421 81 89), ÜRDEK-Paşa (0312 211 50 13 94), SAMSUN - Kızılay Kütüphanesi (0362 711 11 07)

Tel: 0312 433 12 83/ 433 34 52 Bölgegeçer: 0312 433 12 83
e-posta: ogdunyasi@gmail.com ogdunyasi@e-kolay.net
web: www.ogretmendunyasi.org

Abone olunuz!

Posta Çeki Numarası: 524189
Yıllık: 12 Sayı 40 TL / 6 Ayık 20 TL

Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınlarından Yeni Kitaplar:

Karşıdevrim
Prof. Dr. Çetin Yetkin
Yeni Baskı - 7. Basım

Yol Ayrımındaki Türkiye
İlhan Azkan
1. Baskı

Kemalizm ile
Bütünleşen Alevilik
Hüsnü Merdanoğlu
1. Baskı

Küçük Mecmua-II
Çeviri: Prof. Dr. Şahin Filiz
1. Baskı

Detaylı Bilgi İçin: 0.242.2442265, www.mudafaaiahukuk.com

Satranç

Tahta ve saha savaşçıları

Spor camiasında genel olarak menajerlerin isimlerinin yıldız oyuncuların önüne geçtiği çok rastlanır bir durum değildir. Hele bu spor dalı satranç ise birçok kişi satranç oyuncularının birer menajerlerinin olduğunu bile bilmezler. Oysaki zirvede yer alan birçok GM (Büyükusta) nin birlikte çalıştıkları ekipleri vardır. Bu takımları satranç camiası genelde bilmez, sadece oyuncularını takip ederlerdi.

Ta ki Topalov-Danailov ikilisi ortaya çıkanı kadar. Topalov'un yıldızının parlaması ile aynı hızla menajeri Danailov'un da ismi ön plana çıkmaya başladı. Önce düzenlemiş olduğu MTEL Masters Turnuvası ile daha sonraları da Topalov'un fırtına gibi estiği Dünya Şampiyonası Turnuvası'nda (Arjantin) en son olarak ta herkesin çok yakından takip ettiği Kramnik- Topalov maçı esnasında ratingi tavana ulaştı. Yayınlanan haberler de sürekli Topalov'un yanında (birçoğunda ölümlü) yer alan Danailov kimi çevrelere göre çok da uygun olmayan bir yöntemle oyuncusunu savunmakta, kimilerine göre ise görevinin gereğini yapmakta. Ama bir gerçek var ki satranç menajerleri liginde ratingi tavana ulaşmış bir kişi olarak isim yarattı.

Peki, Danailov'un bu kadar ön plana çıkmasında yer sahibi olan olaylar nelerdi?

1. MTEL Masters Turnuvası:

Dünyanın en kuvvetli oyuncularını bünyesinde toplayan ve anlaşmalı beraberliklerin yasaklanarak, turnuvalara heyecan getirmeyi amaçlayan bu turnuva, düzenlendiği dönemde gerek ülkesinde, gerekse dünya da çok ses getirdi. Organizasyon komitesinde Bulgaristan başbakanının da bulunduğu bu turnuva, Danailov'un da yıldızını parlatmayı başardı.

2. Dünya Şampiyonluğu Turnuvası (Arjantin)

Topalov'un efsane performansı ile kazandığı turnuvada yanında daima o vardı. Düzenlenen basın toplantılarında, verilen röportajlarda, yemekte, davetlerde kısacası Topalov'un içinde bulunduğu bütün fotoğraf karelerine girerek camiaya Topalov ile kendi adını birlikte ezberletmeyi başardı.

3. Kramnik ile Dünya Şampiyonluğu Karşılaşması (Elista)

Çoğu satranç sever eski gücünde olmayan Kramnik'in (ki aslında olimpiyatlarda ve Dortmund turnuvasında elde ettiği başarılarla eski performansına geri dönme yolunda olduğunu sinyallerini veriyordu) Topalov karşısında pek bir şansının olduğunu düşünmüyordu. Fakat işler hiçte beklenildiği gibi olmadı ve Rus büyükusta çok iyi bir başlangıç yaparak Topalov ve ekibini tabiri yerinde ise bozguna uğrattı. Bu-

rada işlerin satranç tahtası başında kötü gitliğini fark eden Danailov'a sahada görev düşüyordu. O da kendilerine karşı Arjantin'de kullanılan silah Elista'da uygulamaya karar verdi. 3. gün sonunda Kramnik'in neden bu kadar başarılı olduğunu bulmuştu. Fritz 9!. Chessbase üretici firmasının bu programı, Kramnik'e dünya şampiyonluğu yolunu açıyordu. İddiaları ise Arjantin'de kendilerine yöneltilecek hemen hemen aynıydı. Kramnik maç boyunca normal bir insanın tuvalete gitme sayısından çok daha fazla sayıda masa-

dan kalkarak kameraların olmadığı bölümde Fritz 9'dan yardım alıyordu. İspatını da kendince şu şekilde yapmıştı: 'Kramnik'in kazandığı oyunları günümüzde piyasada yer alan satranç programları ile analiz ettik ve hamlelerinin %80'inin Fritz 9'un 1. sırada tercih ettiği hamleler ile aynı olduğunu bulduk. Kramnik'in bu programdan yardım aldığı aşikardır!' Bu sözleri ile aslında yerinde bir müdahale yapmış oldu. Maça Kramnik'in gösterdiği tepki ile bir süre ara verildi. Hatta 5. maçta çıkmadı ve Topalov (ki kazanan aslında Danailov dur) hükmen bir galibiyet elde etti. Bu sözleri ile Fritz 9'a aslında iltifat ettiği kanısındayım. Görüyoruz ki bilgisayar programları gün geçtikçe Dünya şampiyonu seviyesinde oynamaya başlıyorlar. J . Kişisel görüş olarak Topalov ve ekibinin atladığı nokta Kramnik'in ikili maçlardaki inanılmaz performanslarının ve tecrübelerinin göz ardı edilmesidir. Hatırlarsınız ki Kasparov'a karşı elde ettiği galibiyet ve Leko'ya karşı savunduğu (inanılmaz gergin geçen maçlar sonunda) ünvanı onun ne denli güçlü bir maç oyuncusu olduğunu gösteriyor.

Önümüzde ki günlerde Topalov ve Danailov daha birçok şekilde karşımıza çıkacak gibi görünüyor ve satranç severler olarak merakla yeni maceralarını bekliyoruz.

Danailov kimdir?

1961 yılında Bulgaristan'da dünyaya gelen Danailov menajerlik kariyerinden önce oyuncu olarak da isim yapmış bir

kişi. 2466 elo puanına sahip bir uluslararası usta olan Danailov, daha sonraları menajer olarak satranç camiasındaki varlığını sürdürmeye devam etti. Bu günlerde Topalov'un menajeri olarak anılan Danailov, aynı zamanda GM Karjakin, GM Ponomarev gibi çok önemli oyuncularında ekibinde yer almaktadır.

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Hasan Yalçın'ın "Aydın Rantı" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Ekim 2009 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

Eylül ayındaki çıraklık sorusunun ce-

vabını, futbol topunun çapının pingpong topunun çapına oranının $(3 + 2\sqrt{2})$ 'den büyük olması halinde, iki topun birbirine değmeyeceğini matematiksel yolla kanıtlayarak veriniz.

Yardım; Topları daire olarak düşünün.

Kalfalık

Kalabalık bir aile, bir büyük baba, bir büyük anne, üç baba, dört oğul, üç anne, iki kız evlat, üç erkek torun, bir kız torun, bir kayınata, bir kayınana, bir gelin, bir damat, üç karı, üç koca, bir yenge, bir görümce, bir enişte, bir kayın bi-

rader, iki kız kardeş, dört erkek kardeş, bir dayı, bir hala, bir dayı oğlu, iki hıvalı oğlu, bir hala kızı, üç erkek yeğen ve bir kız yeğen var.

Bu ailede kaç kişi var?

Ustalık

Yeni yapılan Avrupa otolyolunda inşa edilen modern üstgeçitlerin kemerleri yarım elips şeklinde yapılıyor. Kemerlerin yüksekliği genişliğine eşit olarak yapılıyor. Bu kemerlerin altından eni 1,80 m ve yüksekliği 3,60 m olan vasıtaları geçebilmesi için kemerin en az yüksekliği kaç metre olmalıdır?

Eylül ayı cevapları

Çıraklık

Eğer, pingpong topu boyutlarına küçülmüş olan kaleci duvar kenarında yere uzanır veya duvarların birleştiği köşelere saklınırsa demir gülle haline dönüşen futbol topu tarafından ezilmekten kurtulur. Pingpong ve futbol topu sahibi olan okuyucularımız, bunun böyle olduğunu, futbol topunun pingpong topuna değmediğini gözlemleyerek deneysel olarak kanıtlayabilirler. Böyle bir imkânı olmayanlar ise, biri pingpong topu çapında diğeri ise futbol topu çapında olan kağıttan iki daire keserek ve L şeklinde çizecekleri bir şeklin köşesine önce küçük daireyi şeklin kenarlarına teğet olacak şekilde yerleştirmek, sonra büyük daireyi yine kenarlara teğet olarak yerleştirdikleri takdirde dairelerin birbirine değmediğini gözlemleyerek kanıtlayabilirler.

Bunun geometrik bir kanıtı da vardır. Ancak, bu kanıt Ekim sayısının çıraklık sorusunun cevabı olarak yapmanızı isteyeceğiz.

Kalfalık

				2			X
	1						
	3	4			X		5
		6		7	8		
9							
		X					
			10	11		12	
X							

Ustalık

Cetvelle, şişenin daire şeklinde olan tabanının çapını ölçer. Bulduğu çap $\hat{C}$ olsun. O halde, taban alanı

$$A = 3,14(\hat{C} / 2)$$

bağıntısını kullanarak bulur. Daha sonra şişeyi düz bir yüzeye dikine koyar ve şarabın yüksekliğini ölçer. Bu yüksekliği H ile göstermiş olsun. Şimdi de şişeyi, baş aşağı çevirir ve şarabın üstünde kalan boşluğun yüksekliğini ölçer. Bu yüksekliği h olsun.

Şarabın hacmini, $\hat{C}$, H ve h değerlerini kullanarak;

$$V = A(H + h)$$

bağıntısından hesap eder.

BİLİM VE TOPLUM

ULUSAL KANAL'da Her Cumartesi Saat:

11.15'te

Bilim ve Ütopya dergisi Yazı Kurulu üyeleri

Prof. Dr. Kürşat YILDIZ ve Prof. Dr. Osman Şadi YENEN'in birlikte sundukları programda,

Türkiye'nin ve dünyanın bilim gündemi ve bu gündem içinde öne çıkan konular işleniyor.

Üniversiteler, yükseköğretim ile ilgili gelişme ve haberler, bilimsel yayınlar, bilimsel çalışmalar,

kongreler, dünyada ve ülkemizde bir hafta boyunca bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile gelecek haftanın bilimsel olayları aktarılıyor.

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Fedailerin Kalesi Alamut isimli betiğinden "İnsanların büyük kısmının hakikatin ne olduğuna ilgi duyduğuna inanıyor musun yoksa? Umurlarında bile değil! Tek istedikleri rahatlarının bozulmaması ve hayal güçlerini canlı tutmak için masallar" diyen, 2. Dünya Savaşı'nda ülkesi Almanlar ve İtalyanlar tarafından işgal edilince büyük bir mücadele örneği vermiş, savaştan sonra Yugoslavya'da Yazarlar Birliği Başkanlığı'na seçilmiş, 1903-1967 yılları arasında yaşamış Sloven yazar.

2) Muğla'nın Milas ilçesinde ünlü antik kent. - Yük treni.

3) Yunan mitolojisinde bellek tanrıçası. - Terbiyesiz kimse. - Avustralya'da yaşayan bir cins devekuşu.

4) "Fena değil" örneğindeki gibi üzerinde durulan noktanın olumsuzlama yoluyla dile getirildiği bilinçli hafiflemeye dayanan söz sanatı. - Dağlalesi.

5) Buğday tanesinin olgunlaşmış içi. - Gazel ve kasideğin son beytine verilen ad. - Fizikte, artı uç.

6) Bir soru sözü. - Yol göstermek için belli yerlere konan işaret. - Eski dilde, çalışan, gayret eden. - ".... Büyürken Uyuynamam" (Necati Cumali). - Lityum elementinin simgesi.

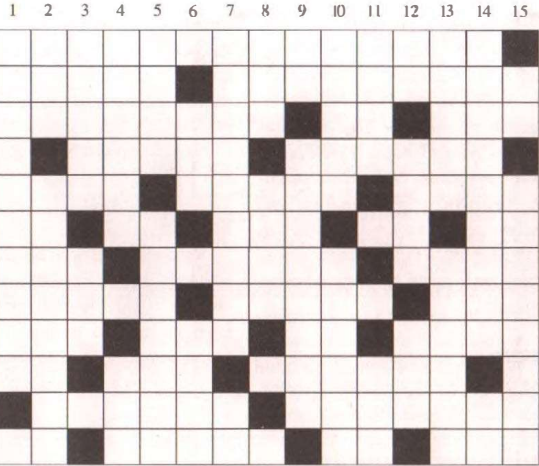
7) Saf yünden dokunmuş sert tutumlu bir kumaş. - Gökova Körfezi kıyısında turistik bir belde. - Anonim şirketlerde kurucu ortakların ya da sermaye artımına katılanların şirket sermayesine yaptıkları her türlü katkı.

8) Benzerler, eş biçimde ya da değerde olanlar. - Damarlı, yarı saydam bir taş, balgamtaşı. - Tırnak cilası.

9) Deniz tarafından örtülen, derin ve parçalanmış koylar meydana getiren gömülmüş vadi. - Fransa'nın güneydoğusunda bir yönetim bölgesi. - Şaşma belirlen bir ünlem. - Doğu Anadolu'da bir göl.

10) Seyşeller'in plaka imi. - Dolaylı anlatma. - Demiriyollarında traverslerin altına döşenen taş kırıklarına verilen ad.

11) Yıldızların yüksekliğini, açı uzaklığını gözlemeye yarayan aygıt verilen ad. - "Dün-

ya'yı yererken de yine onunla ilgim/ Nefse el süremiyor kara silgim" (Necip Fazıl Kısakürek).

12) "Güzelliğin ... para etmez/ Bu bende ki aşk olmasa" (Aşık Veysel). - Güneydoğu Asya'da yetişen ve zeytine benzer meyveleri olan, ince, uzun saplı palmiye cinsi. - Japon lirik dramı. - Güney Kafkasya'lı bir halk ve bu haktan olan kimse.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) 68'lerin özgürlük, toplumsal eleştiri, yeni bir yaşam biçimi arama ruhunun sinemadaki temsilcisi olan, 1945 yılı doğumlu Alman film yönetmeni, oyun yazarı ve yapımcı.

2) İsveç'te en büyük yönetim bölümü. - Narçiçeği rengi.

3) Eskiden Yahudilerin birbirlerini ayırt etmek için omuzlarına astıkları sarı kumaş parçası. - "Gök yüzdünde İsa ile/ Tur Dağı'nda Musa ile/ Elindeki ile/ Çağırayım Mevla'm seni" (Yunus Emre).

4) Maskeli baloda giyilen kukuleta'lı uzun giysi. - Verme, ödeme.

5) Halk dilinde kırmızı pul bibere verilen ad. - Eti yenen bir tür mürekkepkabığı.

6) Kırgızistan'ın para birimi. - Yardım amacıyla toplanan para.

7) Taklit, sahte, kalp. - Kısaca "lekim".

8) Nazım Hikmet'in soyadı. - Çin ve Moğol hükümdarlarına verilen ad.

9) Brom elementinin simgesi. - Arkeoloji.

10) "Melali anlamayan nesle değiliz" (Ahmet Haşim). - Samsun'un 16 km. güneybatısında önemli bir buluntu yeri.

11) Türlü nedenlerle başarılı olmayan kimse. - Trabzon'un Sürmene ilçesine özgü bir tür peynir.

12) Tunus'un plaka imi. - Yoğurttan yapılan bir Bulgar içkisi. - Birinin buyruğu altında olan görevli.

13) Eski Yunan'da müzisyenlerin konser verdiği basamaklı yer. - İnternette, aynı amaçlı web sitelerini tek bir adreste toplayan site.

14) Göller inceleyen ve doğal coğrafyanın bir kolu olan bilim. - Rusçada "evet".

15) Işık, aydınlık. - Ok atan, okçu.

Eylül sayımızın bulmaca yanıtları

Eylül ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Orhun ÜLGÜN / Antalya, Ahmet Erdem KORU / Ankara, Vergin BAYKAL / Adana, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı İlhan Arsel'in "Biz Profesörler" adlı kitabını kazandılar.

Ekim ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Hasan Yalçın'ın "Aydın Rantı" adlı kitabını kazanacaklar.

İTÜYAP
30. yıl

**TÜRKİYE
YAYINCILAR
BİRLİĞİ**

28. İSTANBUL

KİTAP FUARI

31 EKİM - 8 KASIM 2009

"KÜLTÜRLERARASI DİYALOGDA ÇEVİRİ"

www.istanbulkitapfuari.com

TÜYAP TÜM FUARCILIK YAPIM A.Ş. / FUAR ALANI VE MERKEZ OFİSİ

E-posta :
Yurtiçi Satış
yurticisat@tuyap.com.tr
Yurtdışı Satış
satust@tuyap.com.tr
Reklam Satış
reklam@tuyap.com.tr

Yurtdışı Fuarlar
tuyap@tuyap.com.tr
Proje Tanıtım
tanitim@tuyap.com.tr
Fuar Alanı
alan@tuyap.com.tr

TÜYAP YURTIÇİ OFİSLERİ

E-posta :
Tüyp Adana
tuyad@tuyap.com.tr
Tüyp Ankara
tuyank@tuyap.com.tr
Tüyp Bursa
tuyab@tuyap.com.tr
Tüyp Diyarbakır
tuyadi@tuyap.com.tr
Tüyp Gaziantep
tuyaga@tuyap.com.tr
Tüyp İzmir
tuyazi@tuyap.com.tr
Tüyp Kayseri
tuyak@tuyap.com.tr
Tüyp Konya
tuyakn@tuyap.com.tr
Tüyp Samsun
tuyas@tuyap.com.tr

TÜYAP YURTDİŞİ OFİSLERİ

E-posta :
Tüyp Moskova
tuyam@tuyap.com.tr
Tüyp Salya
tuyas@tuyap.com.tr
Tüyp Tiflis
tuyat@tuyap.com.tr
Tüyp Tahran
tuyat@tuyap.com.tr
Tüyp Tokyo
tuyat@tuyap.com.tr

İTÜYAP **istanbul**

Tüyp Fuar ve Kongre Merkezi
Büyükdöğmece, İstanbul

BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ (TOBB) İZİNİ İLE DÖZENLENMEKTEDİR.

ZEITGEIST SADECE BİR FİLM DEĞİLDİR

Zeitgeist Ne Anlatıyor? Zeitgeist filmlerini izleyen, izlemeyi düşünen ya da popüler kültürün son ürünü olan bu filmlerin etrafında kopan tartışmaya ilgisiz kalmak istemeyen herkese eleştirel ve farklı bakış açıları vaat ediyor.

